

65 ГОДИНИ ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Почитувани професори, научници, почитувани колеги и колешки, почитувани присутни!

Добредојдовте на овој голем и значаен ден кога одбележуваме 65 години од основањето на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Добредојдовте на првиот ден од третите Отворени денови на Институтот. Дозволете ми, на почетокот да им упатам неизмерна благодарност на основоположниците и на сите пензионирани кадри на Институтот за македонски јазик за визионерската моќ, поставеноста и пожртвуваноста во развојот и растежот на оваа институција.

Почнувајќи од првиот директор Крум Тошев, потоа неповторливиот долгогодишен прв човек д-р Трајко Стаматоски, преку исклучително борбената директорка Олга Иванова и нивните следбеници Васил Дрвошанов, Марија Коробар-Белчева, Снежана Веновска-Антевска, Лилјана Макаријоска и вршителите на директорската функција Мито Аргировски, Веселинка Лаброска, Елка Јачева-Улчар, Гоце Цветановски, Мери Цубалевска и Снежана Велковска, трасирани се патиштата на Институтот, а чекорењето по нив продолжува кон новите предизвици на општественото живеење.

Да се потсетиме: Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ е основан во март 1953 година, пред 65 години, со задача сестрано да го проучува македонскиот јазик, да ги поттикнува творечките потфати во таа област и да се грижи за усовршување на научните и на стручните работници во него. Во текот на изминативе години Институтот, како дел од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, постапно израсна во значајна научна институција во која што се работи на големи, фундаментални проекти и се вршат значајни научни истражувања. Оттаму, неговите резултати се следат со внимание и респект од домашната и од светската научна јавност.

Во своето постоење Институтот за македонски јазик израсна во светски центар за изучување на македонскиот јазик, а преку трудовите што се појавуваа во минатиот период, во еминентен славистички центар. Кога зборуваме за дејноста на Институтот за македонски јазик, не може а да не споменеме дека тој имал и има плодна соработка со голем број научни и други институции во рамките на Република Македонија и надвор од неа. Институтот, во рамките на Универзитетот, а особено преку активното партиципирање во работата на Семинарот за македонски јазик, литература и култура, има соработка со најпознатите светски слависти. Многумина од нив, поттикнати од материјалите што се сместени во богатите картотеки на Институтот, го истражуваат македонскиот јазик или спроведуваат компаративни истражувања на македонскиот со другите јазици. Резултатите од научната дејност на

Институтот се вреднувани со највисоките општествени признанија, меѓу кои Орден заслуги за народ со златна ѕвезда, Награда АВНОЈ за творештво и работа, Награда 11 Октомври, Повелба на Република Македонија, Награда 13 Ноември и Награда Гоце Делчев.

Институтот за македонски јазик од своето основање до денеска неуморно работи над најзначајните национални проекти, што резултира со илјадници објавени страници во: Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања во три тома, Правописот на македонскиот литературен јазик, Речникот на јазикот на народната поезија во четири тома, Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонските глаголи во шест тома, Толковниот речник на македонскиот јазик во шест тома, Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција – два тома и продолжува, Македонскиот дијалектен атлас – пролегомена, Речникот на презимињата кај Македонците во два тома, Речникот на антропонимите во македонското народно творештво и многу монографии кои произлегуваат од работата на проектите и од индивидуалната работа на соработниците на Институтот.

Денеска во Институтот се работи над неколку важни проекти за македонистиката, иако веќе девет години нивното финансирање е прекинато. Во меѓувреме излегоа од печат Толковниот речник на македонскиот јазик (во 6 тома) и подновениот Правопис на македонскиот јазик, а деновиве се објави 13-та свеска од Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција.

Ова е само дел од богатата издавачка дејност на Институтот за македонски јазик која ја сочинуваат трите едичии: *Посебни изданија*, *Сџари џексџови*, *Јазикот наш генешен*. Редовно излегуваат списанијата *Македонски јазик* и *Македонистика*, а зачестија и зборниците од научни собири.

Подлога за научните истражувања е собраната граѓа во богатите картотеки на Институтот, како дел од нематеријалното културно наследство. Наша цел е, со помош на Министерството за култура, да го дигитализираме, за да го зачуваме за идните проучувања.

Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ ја поддржа акредитацијата на постдипломските студии по Македонистика со комуникологија на Институтот за македонски јазик, како своја придружна членка. Од првата генерација постдипломци до денеска во Институтот магистрираа вкупно 26 од запишаните 54 кандидати.

Со студиската програма Македонистика со комуникологија се образуваат кадри кои можат да ги задоволат потребите во повеќе сфери на општественото живеење: кадар во наставно-образовниот процес на сите рамништа, од основно до високо образование, научен кадар за Институтот за македонски јазик, но и за сродни институции, високообучени лектори оспособени за јазична редакција на стручен текст од повеќе области, новинарски кадар за пишаните и за електронските медиуми, кадар што може да биде одговорен за медиумско покривање и информирање на разни државни и приватни институции и сл. Голем број од постдипломците се вклучени во работата на научноистражувачките проекти во Институтот и во други сродни институции.

Научноистражувачкиот пристап што се применува во реализацијата на студиската програма Македонистика со комуникологија се базира на современите

методи и принципи на работа во семиотиката, лингвистиката, македонистиката и комуникологијата.

Со оваа студиска програма се гради кадар кој со својата подготвеност и компетентност може да се вклучува и во други видови студии со сродни студиски програми, особено на УКИМ. Тоа овозможува проодност во двата правца за оние студенти што ќе одлучат да го променат или да го видоизменат профилот на втор циклус студии, како и да се запишат на трет циклус студии по Македонистика што Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ ги реализира во соработка со Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и Институтот за македонска литература.

Последниве пет години беа исклучително динамични за Институтот. Продолжи осипувањето на кадарот, имавме земјотрес и поплава, откорнати радијатори, руиниран амфитеатар. Денеска се наоѓаме во подновен Институт, варосан, климатизиран, со нови радијатори во амфитеатарот, со нови компјутери, со нов софтвер, со услови за видео презентации во две простории, со нови печатачи, со нови прозорци и врати, со подновен амфитеатар и пробно озвучување што наскоро целосно ќе биде во функција.

Во очекување сме на ново партерно уредување и реновирани подруми.

Во рамките на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура во Охрид, под покровителство на ректорот на УКИМ, проф. д-р Никола Јанкуловски и со финансиска поддршка од Министерството за образование и наука, организиравме Меѓународна тркалезна маса „За македонската лексикологија и лексикографија“.

Минатата година остваривме прва официјална, колективна посета на Институтот за српски јазик во Белград по цели 64 години и договоривме билатерални проекти.

Направивме прва институционална посета на Качарево по 70 години од доселувањето на Македонците во Војводина.

Во март годинава бевме во работна посета на Институтот за јазици во Сараево, а резултат ќе биде утрешното потпишување повелба за соработка.

Пред десетина дена потпишавме договор за соработка со Филозофскиот факултет во Ниш.

Институтот го посетија амбасадорите на Украина, Франција, Хрватска и Русија и ја поддржаа научната дејност на вработените.

По разни поводи нè посетија највидните луѓе од политичкиот, општествениот, научниот и академскиот живот на земјата.

Во овие бурни времиња за Македонија, Институтот беше вклучен на повеќе начини. Во оваа сала академик Виктор Фридман одржа предавање за јазикот во „бомбите“, заменик министерот за правда зборуваше за Законот за употреба на јазиците, а Институтот заедно со Советот за македонски јазик во јуни годинава одржа „Конференција за статусот и корпусот на македонскиот јазик“.

Во меѓувреме традиционалните Денови на Благоја Корубин, под раководство на проф. д-р Снежана Велковска станаа меѓународни, со меѓународна уредувачка редакција на зборниците.

Утрешната конференција „Јазикот и културата – состојби и перспективи“, со 70 учесници, од нив 30 од странство, е трета меѓународна конференција во организација на Институтот во оваа година.

Во септември годинава седум лингвисти од Институтот учествуваа на Славистичкиот конгрес во Белград, носејќи го со себе Зборникот со реферати од македонските лингвисти што сами го објавивме.

За најголемиот дел активности последниве две години, како и за оваа конференција, средствата ги добивме од Министерството за образование и наука, а за издавачката дејност од Министерството за култура. Средствата ги трошиме исклучително домаќински.

Почитувани, и најубавата зграда е пушта без луѓе. Неполна година со нас е младиот научен работник примен по пауза од 19 години. Многу се гордееме со него. Чекаме вработување за доктор по филолошки науки од областа ономастика, за еден до двајца од областа современ македонски јазик и за најмалку 12 асистенти. Научниците се упорни луѓе. Ние од нашата петнаесетка не се откажуваме.

Почитувани, ние вработените во Институтот сме, пред сè, патриоти. Дванаесет години не ни се зголемени платите, со години не се финансираат проектите, но ние упорно објавуваме резултати од проектите и пишуваме книги. Време е за нови проекти, за правење корпус, за фаќање чекор со дигитализацијата и електронското издаваштво. Време е нашите изданија да станат достапни за светот. Да се пофалиме на седумдесетиот роденден!

Елена Јованова-Грујовска¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, elenajovanovagrujovska@yahoo.com

100 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА Д-Р АРИТОН ПОПОВСКИ

Аритон Поповски во 1979 година ја одбрани со одличен успех докторската дисертација на тема „Реканскиот говор со посебен осврт на неговата лексика“ и со тоа тој стана вториот научен истражувач од Македонија што се стекна со титулата доктор по филолошки науки од областа дијалектологија на македонскиот јазик.

Животната врвица на д-р Поповски започнала на 20 јули 1918 година во село Битуше, Гостиварско, каде што го завршил основното училиште. Гимназија учел во Горни Милановац и во Крагуевац. Едногодишен педагошки курс посетувал на Учителската школа во Скопје. Во 1946 година дипломирал на Вишата педагошка школа, а во 1953 година дипломирал на Групата за македонски јазик при Филозофскиот факултет во Скопје.

Својот работен век д-р Поповски го почнал во областа на образованието и воспитанието. Бил учител и директор на повеќе училишта низ Македонија до 1960 година. Неговата научноистражувачка работа започнала во 1961 година во Одделението за дијалектологија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ кога бил избран во звањето виш стручен соработник. Речиси две децении постојано работел во истото Одделение врз проектот „Македонски дијалектен атлас“, при што, во 1977 година бил избран во звањето стручен советник. За потребите на проектот „Македонски дијалектен атлас“ д-р Поповски собрал дијалектен материјал од педесетина пунктови и топономастички материјал од околу 400 населби. Сета ова работа д-р Поповски го профилира, првенствено, како дијалектолог. Меѓутоа, неговиот творечки придонес се простира и на други полиња во македонистиката.

Првата творечка објава на д-р Аритон Поповски, што ја бележат библиографите, е написот „Состојбата на писменоста во осумгодишните школи“, објавен на десет страници во првиот број на списанието *Литературен збор* за 1958 година. Од областа на наставата се уште два прилога: едниот објавен во 1959, а другиот во 1961 година во истото списание.

На творечки план д-р Поповски се пројавува и на фолклористичко поле, објавувајќи три написа во списанието *Македонски фолклор*, и тоа: „Свадбените обичаи и песни на Македонците муслимани во Река“, „Пролетните обичаи и песни кај Македонците-муслимани во Река (Девбарско)“ и „Водичарските обичаи и песни во с. Битуше (Река)“.

Два написа на д-р Поповски се поврзани со топономастичките проучувања. Станува збор за написите: „Поглед врз лексичко-семантичките особености и образувањето на месните имиња во Горни Полог“ и „За некои аспекти на односот помеѓу македонската топонимија и сточарско-земјоделската терминологија“ (во коавторство со Коста Пеев).

По еден прилог д-р Поповски посветува на културата на изразувањето, како што е написот „Синонимиката и културата на говорот“, на македонскиот јазик во XIX век, како што е написот „Неколку јазични особености во *Нравоучителни совајти* од *Начално учење за дјациџа* на Партенија Зографски“ и на социјалните дијалекти, како што е написот „Тајниот јазик на мајсторите градители од Река“.

Тоа што останува како трајна вредност, по што е препознатлив д-р Поповски, е неговото дело на дијалектолошкото поле, за што сведочат написите, објавувани, главно, во списанијата *Македонски јазик* и *Литературен збор*, и во одделни зборници од научни собири и конференции, на кои тој учествувал со свои реферати. Станува збор за написите: „Реканскиот говор“, „Кон семантиката на *челенка*“, „Изменување на групата *p* + вокал меѓу согласки (редукција на вокалот зад *p*)“, „Називите на коската *figula* во македонскиот јазик“, „Метафориката претставена во називот *crista repnasea*“, „Лексичко-структурални набљудувања врз називите за *Mustela*“, „Дијалектизмите во јазикот на Мисирков“ (во коавторство со Коста Пеев), „Кон семантиката на *леса*“, „Називите *добийок*, *сџока* и *имање* во македонскиот јазик: лексичко-семантички набљудувања“, „Сточарската дијалектна лексика во македонскиот јазик“ и „Дистрибуција на некои балканизми во сточарската лексика на македонската јазична територија“. Во овој контекст, особено, треба да се истакне објавената монографија *Македонскиот говор во Зосџиварскиот крај* и монографиите во ракопис: „Сточарската лексика во македонскиот јазик“ (160 страници машинопис + 52 карти) и „Реканскиот говор со посебен осврт на неговата лексика“ (556 страници машинопис).

Завршувајќи ја почеста кон д-р Поповски, негуваме надеж дека Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ ќе смогне сила да ги објави неговите монографии во пресрет на иднина, со што на најдобар начин ќе одбележи некоја годишнина од раѓањето на д-р Аритон Поповски, кој не напушти на 8 септември 1979 година, оставајќи го своето дело како траен влог во македонистиката, особено во дијалектологијата на македонскиот јазик.

Прилог

БИБЛИОГРАФИЈА НА Д-Р АРИТОН ПОПОВСКИ

- „Состојбата на писменоста во осумгодишните школи“. *Литературен збор* V, 1958, 1, 37–46.
- „Нешто за наставата по српскохрватски јазик во V-то одделение – Повод: учебникот од Тодор Димитровски“. *Литературен збор* VI, 1959, 2, 85–88.
- „Реканскиот говор“. *Македонски јазик* X, 1959, 1–2, 107–154.
- „Читанка за V одделение од Ц. Станоевски–Т. Бавтировски“. *Литературен збор* VIII, 1961, 5, 29–31.
- „Синонимиката и културата на говорот“. *Културен живот* VII, 1962, 5, 38–39.
- „Кон семантиката на *челенка*“. *Литературен збор* XVI, 1969, 3, 25–28.

- Македонскиот збор во гостиварскиот крај*. Гостивар: Собрание на општината Гостивар, 1970.
- „Поглед врз лексичко-смантичките особености и образувањето на месните имиња во Горни Полог“. *Биџорски научно-културни собири*. Гостивар, 22–23 октомври 1971. Гостивар: Совет на Бигорските научно-културни собири, 1971, 25–36.
- „Изменување на групата *p* + вокал меѓу согласки (редукција на вокалот зад *p*)“. *Македонски јазик XXIII*, 1972, 237–248.
- „Називите на коската *furcula* во македонскиот јазик“. *Литературен збор XIX*, 1972, 2, 11–15.
- „Свадбените обичаи и песни на Македонците муслимани во Река“. *Македонски фолклор V*, 1972, 9–10, 95–110.
- „Метафориката претставена во називот *crista pennasea*“. *Литературен збор XX*, 1973, 2, 21–25.
- „Пролетните обичаи и песни кај Македонците-муслимани во Река (Дебарско)“. *Македонски фолклор VI*, 1973, 12, 203–211.
- „Лексичко-структурални набљудувања врз називите за *Mustela*“. *Литературен збор XXI*, 1974, 2, 41–45.
- „Водичарските обичаи и песни во с. Битуше (Река)“. *Македонски фолклор VIII*, 1975, 15–16, 243–252.
- „Дијалектизмите во јазикот на Мисирков“. *Крсте П. Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето*. Скопје, 22 и 23 април 1975. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“, 1976, 119–129 (во коавторство со Коста Пеев).
- „За некои аспекти на односот помеѓу македонската топонимија и сточарско-земјоделската терминологија“. *Прва јужнословенска ономастичка конференција*. Тиват, 22–24 октомври 1975. Титоград: ЦАНУ, 1976, 123–131 (во коавторство со Коста Пеев).
- „Кон семантиката на *леса*“. *Литературен збор XXIII*, 1976, 1, 39–42.
- „Тајниот јазик на мајсторите градители од Река“. *Биџорски научно-културни собири*. Дебар, 1 и 2 јуни 1974. Скопје: Мисла, 1976, 198–208.
- „Називите *добиток*, *сйока* и *имање* во македонскиот јазик: лексичко-семантички набљудувања“. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne I duhovne Izkulture*. Sarajevo, 22 I 23 decembra 1974. Sarajevo: ANUBiH (Posebna izdanja ANUBiH, 1977, knj. 31 : Odeljenje društvenih nauka, knj. 5, 1977), 61–67.
- „Сточарската дијалектна лексика во македонскиот јазик“. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne I duhovne Izkulture*. Sarajevo, 22 I 23 decembra 1974. Sarajevo: ANUBiH (Posebna izdanja ANUBiH, 1977, knj. 31: Odeljenje društvenih nauka, knj. 5, 1977), 139–145.
- „Неколку јазични особености во *Нравоучителни совети* од *Начално учение за деца* на Партенија Зографски“. *Биџорски научно-културни собири*. Кичево, 1 и 2 октомври 1976. Скопје: Мисла, 1978, 65–67.
- „Дистрибуција на некои балканизми во сточарската лексика на македонската јазична територија“. *Литературен збор XXVI*, 1979, 2, 21–28.

Реканскиот ѓвор со ѓособен осврћ на неѓовајќа лексика. (Докторска дисертација во ракопис), Универзитет „Кирил и Методиј“, Филолошки факултет Скопје, 1979.

Литература

- Андоновска, Ј. „Библиографија на трудовите објавени во ’Македонски фолклор‘, 1–40“. *Македонски фолклор* XXI, 1988, 41, 11–162.
- Библиографија на македонскиот јазик.* Уредници: акад. Зузана Тополињска и проф д-р Милица Миркуловска. Скопје 2008. <<http://www.bmj.manu.edu.mk>> пристапено на 28.8.2016.
- „Библиографија /на/ Литературен збор 1979–2003“. Составувачи: Лилјана Макаријоска, Васил Тоциновски, Емилија Црвенковска. *Литературен збор* L, 2003, 3–4, 1–145.
- „Библиографија на прилозите објавени во списанието ’Литературен збор‘ I–XXV, 1954–1978“. Составиле: Александар Џукески, Атанас Николовски. *Литературен збор* XXV, 1978, 3, 1–268.
- 50 години Инстипијут за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (1953–2003).* Организационски одбор: Снежана Велковска, Снежана Веновска-Антевска, Лидија Тантуровска. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2003.
- Пеев, К. „Аритон Поповски (20.VII 1918–8.IX 1979)“. *Македонски јазик* XXX, 1979, 245–246.

Васил Дрвошанов²

---

² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје (во пензија), vasildrvoshanov@yahoo.com

ПО ПОВОД 75-ГОДИШНИНАТА ОД РАЃАЊЕТО НА Д-Р ЉУБИЦА СТАНКОВСКА

Оваа година одбележуваме значаен јубилеј во животниот пат на д-р Љубица Станковска, научен советник во пензија. Имено, ја чествуваме 75-годишнината од нејзиното раѓање, кон што неминовно е да ја додадеме и нашата почит за нејзиното преку петдесетинско работење на поле на македонистиката и балканистиката, со особени заслуги и достигнувања во нејзината потесна специјалност – македонска ономастика.

Биографијата на д-р Љубица Станковска започнува на 10 февруари 1943 година, во нејзиниот роден град Тетово, во којшто завршила основно образование. Со средно и со високо образование Станковска се стекнала во Скопје, најпрво на Учителската школа „Никола Карев“ во 1961 година, а потоа на Филозофскиот факултет, на Групата за македонски јазик со историја на книжевностите на СФРЈ во 1965 година. Откако се здобила со академско образование, во 1966 година започнала да работи во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, најпрво како асистент-истражувач, а подоцна и како научен соработник, виш научен соработник и научен советник во Одделението за македонска ономастика. Истата година започнува и нејзиниот плодотворен научен пат, кој, за наша особена радост, сè уште продолжува.

Во Институтот за македонски јазик д-р Љубица Станковска е вклучена во работата на Одделението за ономастика каде што е ангажирана со ексерпција на ономастичкиот материјал од историски и од современи извори, со собирање на топонимски материјал од теренот, со неговото каталогизирање, класифицирање и обработување. Подоцна, со промената на систематизацијата на научноистражувачката дејност и со преминувањето на работа врз научни проекти, д-р Љубица Станковска како соработник е вклучена во проектот *Речник на имињата на населениите места во СР Македонија* и во проектот *Речник на презимињата кај Македонците*. Од 1986 година раководи со проектот *Речник на географската лексика во македонската топонимија*, во кој беше вклучен и еден надворешен соработник. Во рамките на проектот *Речник на имињата на населениите места во СР Македонија* таа има обработено 600 ојконимски единици со почетните букви *в, ж, з, с, к, л, љ, о* и *с*, а од областа на географската лексика застапена во топонимијата има објавено повеќе научни трудови.

Во оваа етапа од научното усовршување и оформување на д-р Љубица Станковска од суштествено значење за неа е стекнувањето на научните степени. Имено, по завршувањето на постдипломските студии и успешната одбрана на магистрската работа со наслов *Застапеноста на суфиксот -ец (-овец/-евец) во*

македонската топонимија во 1974 година, таа се стекна со научниот степен магистер, а во 1985 година, по одбраната на докторската дисертација со наслов *Македонскиот топонимски систем до XVI век*, се здоби со титулата доктор на филолошки науки.

Нејзината докторска дисертација претставува значаен придонес за македонската ономастика не само поради нејзиниот дијахрониски карактер, преку кој се обработува најстариот и историски засведочен период на македонската топонимија, туку и поради фактот што таа претставува новина и на теоретско рамниште од гледна точка на состојбата во ономастичката наука. Всушност, д-р Љубица Станковска во својата докторска дисертација го изложува и го документира ставот дека личното име претставува најфреквентна и најзначајна етимолошка мотивација за македонската топонимија, како и тврдењето за одразот на исчезнатиот придавски суфикс *-ъ, -а, -о* во зборообразувачкиот топонимски систем на македонскиот јазик.

Истовремено во овој период д-р Љубица Станковска ја започнува и својата научноистражувачка активност со појавувањето на нејзините први научни трудови од областа на топонимијата и антропонимијата, чијашто карактеристична одлика е научно да се разреши определен проблем од областа на ономастиката. Овој период од две децении е од битно и основно значење за оформувањето на научниот профил на д-р Љубица Станковска, кој таа постепено и систематски го гради и го усовршува преку проучувањето на научната литература, како и преку студиските престои во Чешка, Русија и Полска.

Во 1992 година д-р Љубица Станковска, со нејзиниот избор во звањето научен советник, преминува на работа во Институтот за старословенска култура во Прилеп, а во 1998 година таа е преизбрана во звањето научен советник.

Во научната работа на Институтот за старословенска култура д-р Љубица Станковска, најпрвин, се вклучува како соработник во постојните научни проекти *Поменициите во Македонија* и *Македонскиот книжевно-историско наследство*, а од 1995 година работи како главен истражувач на научноистражувачкиот проект *Топонимиие како сѝоменици на културата*, во кој се вклучени и помлади соработници. Нејзината главна научноистражувачка ангажираност во Институтот за старословенска култура претставува обработката на македонската топонимистичка проблематика.

Несомнено заслужува внимание раководната активност на д-р Љубица Станковска, која со несебична помош и поддршка им помага на младите научноистражувачки кадри во научната работа врз проектот на Институтот за старословенска култура. Под нејзино менторство на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје мошне успешно се одбранети една магистерска теза од областа на антропонимијата и една докторска дисертација на топонимска тема, чии автори се асистентите од Институтот Лиљајана Гушевска и м-р Елка Јачева-Улчар.

Во 2006 година, по административната реконструкција во Институтот за старословенска култура во Прилеп, што ја спроведе Министерството за образование, наука и физичка култура на РМ, д-р Љубица Станковска премина на работа повторно во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, каде што работи сè до нејзиното пензионирање во 2007 година. Во овој период д-р Љубица Станковска е

вклучена како главен истражувач во работата на меѓународниот проект меѓу Република Македонија и Република Словенија со наслов *Компаративни истражувања на географските етимологии во македонската и словенската топонимија*, во кој како соработници беа вклучени д-р Елка Јачева-Улчар, научен советник од Институтот за македонски јазик и проф. д-р Мито Миовски, редовен професор на Филолошкиот факултет во Скопје. Од словенска страна во проектот беа вклучени проф. д-р Аленка Шивиц-Дулар, редовен професор на Катедрата за компаративна словенска лингвистика при Одделението за словенски јазици и книжевности на Филозофскиот факултет во Љубљана, проф. д-р Метка Фурлан, научен советник и д-р Силво Торкар, научен соработник од Институтот за словенски јазик во Љубљана.

Д-р Љубица Станковска со реферати од областа на ономастиката учествувала на повеќе научни собири, конференции, симпозиуми и конгреси од домашен и од меѓународен карактер, на кои нејзините реферати биле проследени со позитивни реакции, оценки и одгласи.

Од исклучително значење е нејзиниот реферат *Кон истражувањето за етимологијата на Климентовата епархија*, којшто го изнесе на научниот собир „Македонскиот јазик – минато, сегашност, иднина“, Скопје, 16–17. X 2003. Во овој труд, врз основа на битни ономастички факти, д-р Станковска докажува дека старите хидронимски имиња *Дребница* и *Велица*, кои се споменуваат во Пространото Климентово житие, напишано од грчкиот архиепископ на Охридската архиепископија Теофилакт кон крајот на XI век, се замениле со други, понови имиња, но со непроменета семантичка вредност. Таа констатира дека тие се првобитните имиња на денешните две преспански езера, а тоа се *Мало Езеро* и *Големо Езеро*, кои го формираат *Преспанското Езеро* како единствена целина. Врз база на овие аргументи таа заклучува дека Климентовата епархија, позната како *Дребница* или *Велица*, ја покривала областа што се наоѓа околу двете преспански езера, а денес позната како Преспанска Област.

Д-р Љубица Станковска досега има објавено во реномирани научни домашни и странски списанија над стотина одделни трудови од богатата ономастичка област. Во нејзините научни трудови особено внимание посветува на личните имиња и нивната деривација, на етимологијата на редица нејасни топоними, на проблеми од топонимскиот деривациски систем, на топонимско-географската лексика, на компаративната словенска ономастика и на проблеми сврзани со влијанието на балканските несловенски јазици врз македонската топонимија. Д-р Љубица Станковска досега има предложено најмногу нови решенија за неистражени или неразрешени топоними од македонскиот дијахрониски и синхрониски ареал.

Од објавените научни трудови на д-р Љубица Станковска, не само по својата обемност, се изделуваат следните трудови: *Етимологијата на имињата на селото Лавце и неговата топонимија* (*Balkanoslavica*, 22–24, Прилеп 1998: 231–277), кој претставува комплетен микромонографски научен труд за етимолошките, семантичките, географско-демографските и статистичките аспекти на некогаш македонското село Лавце, Тетовско; *Топонимскиот модел на -џк + -ица во македонската топонимија* (*Balkanoslavica*, 26–27, Прилеп 2000: 229–401), во кој е претставен еден од најпроблематичните деривациски модели не само во

македонската топонимија, туку и во топонимијата на другите јужнословенски јазици; *Етимологијата на имињата на раселениите села во Охридско* (Македонистика, 10, Скопје 2009: 119–18, во кој од етимолошки аспект се елаборираат имињата на 40 раселени населени места, кои веќе не постојат во Охридската Област; *Топонимиие од највисоки во црквата Свети Константин и Елена во Охрид* (Македонистика, 15, Скопје 2016: 3–54), во кој се презентираат и етимолошки се обработуваат топонимите што се запишани во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена во Охрид, изградена во втората половина на XIV век; *Антропонимиската база хой-/хџи/- засијатена во македонската топонимија* (Foliја onomastica Croatica, knjiga 1, Zagreb 1992: 55–81), во кој на дијахронски план се откриваат сложените и изведените лични имиња во чијшто состав се содржи морфемата хой-/хџи/-, чијашто семантичка конотација се доведува во врска со стсл. глагол хџџти/хџџти со значење ‘сака, бара’; *Сложени лични имиња со морфемата rag-/rag во македонската антропонимија* (Македонистика, 16, Скопје 2017: 65–167), во кој се прикажани сложените лични имиња при чиешто структурирање учествува антропонимиската база rag-/rag, а кои се засведочени во онимијата на македонскиот јазичен ареал.

По повод 1100-годишнината од смртта на св. Климент Охридски д-р Љубица Станковска ја објави статијата со наслов *Кон ѝрашањето за втората Климентова црква во Охрид* (Гласник на Институтот за национална историја, год. 60, бр. 1, Скопје 2016: 97–110), во која, врз основа на историски материјал, докажува дека втората црква, што ја изградил Климент во непосредна близина на својата манастирска црква Свети Пантелејмон и ја посветил на св. Богородица од Благовештение, ја подигнал како епископ на Величката епархија, односно во периодот од 893 до 916 година; но, најверојатно, нејзината изградба започнала во 894 година. Улогата на црквата *Света Богородица од Благовештение*, викана со скратено име *Свето Благовештение* или *Свети Благовештенија*, првенствено била во неа да се служи богослужба и да се проповеда на словенски јазик, т. е. на јазикот на македонските Словени, со што Климент ја постигнал неговата основна цел за организирано просветување и воспитување на народот. Климентовата црква *Свето Благовештение* станала седиште на Охридската архиепископија, односно патријаршија, во времето на македонскиот цар Самуил и таа ја вршела функцијата на архиепископска катедрала сè до укинувањето на Охридската архиепископија во 1767 година. Уривањето на архиепископската црква *Свето Благовештение*, односно на старата Климентова црква, се одвивало по 1767 година, а потоа катедрална црква на Охридската митрополија станала црквата Света Богородица Перивлепта. Авторката, врз основа на историски податоци, тврди дека локацијата на Климентовата црква *Свето Благовештение* се наоѓала на локалитетот Имарет, односно на рамнината на ридот Плаошник во Охрид.

Ангажирањето на д-р Љубица Станковска во научната проблематика на македонската ономастика во изминатиот период резултира во појавувањето на нејзините шест обемни монографски дела од областа на ономастиката, кои внесоа квалитативен иновациски скок во унапредувањето на научната мисла и во збогатувањето на ономастичките сознанија на дијахронски и на синхронски план. Нивната научна

фундираност, аргументираност и документираност ги доведува во врска со фундаменталните, капиталните и монументалните ономастички достигнувања.

Резултатите од работата врз македонската антропонимија д-р Љубица Станковска ги изнесе во научниот труд *Речник на личниите имиња кај Македонциите*, Скопје 1992. Со ова значајно антропонимско дело македонската ономастика не само што рамномерно се вброи меѓу другите словенски средини, туку некои од нив и ги надмина.

Постигнатите резултати од сопствените истражувања врз проектот *Топонимиите како синоними на културата* д-р Љубица Станковска ги презентира во своите пет научни труда: *Македонска ојконимија*, книга прва, Скопје 1995 и книга втора, Скопје 1997, *Топонимиите со суфиксот -ица во Македонија*, Скопје – Прилеп 2001, *Суфиксиите -јъ, -џъ, -ѝ во македонската топонимија*, Прилеп 2002 и *Имињата на населениите места во Кумановско*, Прилеп 2003.

Со својата научна дејност и продукција д-р Љубица Станковска се квалификува во редот на нашите најплодни и најистакнати ономастичари, афирмирана и призната не само кај нас, туку и почитувана и во меѓународните ономастички центри и кругови.

За книгата *Суфиксиите -јъ, -џъ, -ѝ во македонската топонимија* д-р Љубица Станковска во 2003 година ја доби престижната републичка награда „Гоце Делчев“ како највисоко општествено признание за постигнувања од особено значење за Република Македонија од областа на науката.

Д-р Љубица Станковска е добитник на „Орден на трудот со сребрен венец“ и на Плакета и благодарница на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во 1978 година за особен придонес во неговиот развој, а во 1989 година, по повод 40-годишнината од основањето на Универзитетот „Кирил и Методиј“ во Скопје, ѝ е доделена Плакета на Универзитетот „Кирил и Методиј“ во Скопје во знак на признание на посебен придонес во основањето, развојот и извршувањето на задачите на Универзитетот.

Д-р Љубица Станковска е личност со долг работен стаж, таа е длабоко и животно преокупирана со ономастичката проблематика. Сметаме дека е значајно што таа има волја, интерес, амбиција, акрибија и психофизичка кондиција за понатамошна истражувачка и научна работа на полето на ономастиката.

Мери Јосифовска³

---

³ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, merijosifovska@yahoo.com

КОН СЕДУМДЕСЕТГОДИШНИНАТА ОД РАЃАЊЕТО НА Д-Р СТОЈА ПОП-АТАНАСОВА

Прославувањето на седумдесетгодишнината од раѓањето на д-р Стоја Поп-Атанасова е повод да се навратиме на годините во кои таа е вклучена во работата на Одделението за историја на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и да потсетиме на нејзиниот значаен придонес во научноистражувачката работа на Институтот.

Д-р Стоја Поп-Атанасова е родена во с. Рожен, Пиринска Македонија во 1948 год. Основното образование го стекнува во Мелник, а средното во Сандански. Во 1972 год. се преселува во Скопје и се запишува на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Кирил и Методиј“ Скопје, на групата Македонски јазик со историја на книжевностите на народите на СФРЈ. На истиот факултет се запишува на постдипломски студии во 1982/1983 год., во 1991 год. ја одбранува магистерската теза под наслов „Лингвистичка анализа на Битолскиот триод“, а во 1999 год. докторската дисертација под наслов „Лексиката на македонската црковна поезијав.“

Во 1979 год. Поп-Атанасова се вработува во Одделението за историја на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, ангажирајќи се во макотрпната работа со одделенските картотеки како технички соработник, од 1987 како стручен соработник, па од 1992 год. до пензионирањето се стекнува со сите научни звања до научен советник. Таа е долгогодишен соработник на проектот „Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција“ и главен истражувач на проектот „Лексиката во поетските творби на Климент Охридски“ (2001–2003), што резултираше со посебно лексикографско издание.

Поп-Атанасова членува во редакцијата на списанијата „Македонски јазик“ и „Македонистика“ (2003–2009).

Како соработник на проектот „Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција“ Поп-Атанасова дава огромен придонес во збогатувањето на одделенските картотеки, во основната и компаративната обработка на македонските библиски и небиблиски текстови, во дигитализацијата и индексирањето на изворите за Речникот како и во лексикографската обработка. Таа е еден од авторите на првиот том од Речникот (2006), поконкретно на Содржините на текстовите на изворите за Речникот, на синоптичките прегледи што се особено корисен прилог при работата со неиздадените ракописи или фототипските изданија на ракописите. Таа исто така е дел од авторскиот тим на првите свески од вториот том (св. 8, 9, 10) на Речникот.

Резултатите од своите истражувања Поп-Атанасова ги објавува во неколку монографски изданија, како и во списанијата: „Македонски јазик“, „Литературен

збор“, „Кирилметодијевистика“, „Спектар“ и др., а ги презентира и преку учество на меѓународни научни собири.

Нејзините трудови се главно од областа на палеославистиката, од областа на средновековната македонска химнографија: *Словенски ракописи од манастирот „Прохор Пчињски“* (Беседа VIII, јули–август 1980, бр. 19–20, Скопје 1980, 163–175); *Григоровичево хилендарско евангелие* (Кирилметодијевистика, 5/2009, Скопје 2009, 67–80); *Јазичниите особености на средновековниот македонски акросијих* (Литературен збор, бр. 1–2, Скопје 1999, 21–24); *Фрагменти од цвешен триод од 13 в.* (Литературен збор XXXVIII, бр. 3–4, Скопје 1990, 75–81); *Новозавештаниите делови на Биџолскиот изборен окрџоих* (Прв научен собир на млади македонисти, Скопје 1993, 137–143); *Прејис од оригинално Климентово дело во Скопскиот ѓразничен минеј* (Македонски јазик, LIII, Скопје 2002, 55–66); *За некои јазични карактеристики на Климентовиите химнографски дела од руска редакција* (Кирилметодијевистика, 2, Скопје 2004, 107–114); *Варирањето во Климентовиите химнографски дела* (Кирилметодијевистика, 2, Скопје 2004, 155–159); *Јазичниите карактеристики на рускиите прејиси на некои Климентови химнографски дела* („Македонскиот јазик – минато, сегашност, иднина“, Скопје 2008, 173–180); *Свештните ајосџолои во химнографскиите дела на Климент и Наум Охридски* („Св. Наум Охридски и словенската духовна, културна и писмена традиција“, Скопје 2011, 147–152) и др., особено за Битолскиот триод: *Од фонетскиите особености на Биџолскиот триод* („Македонскиот јазик од Мисирков до денес“, Скопје 1996, 135–142); *Јазикот на записиите во Биџолскиот триод* (Литературен збор XXXVII, бр. 5–6, Скопје 1990, 63–67); *За сложениите зборови во Биџолскиот триод* (Втор научен собир на млади македонисти, Скопје 1995, 143–148); од областа на историската лексикологија и историското зборообразување: *Лексикаџа во џоејскиите дела на македонскиите средновековни книжевници* (Македонски јазик, LI–LII, 2000–2001, Скопје 2001, 153–162); *Од лексичкиите особености на канонот за ајосџолоџ Андреј од Наум Охридски* (Литературен збор, бр. 3–4, Скопје 2001, 23–28); *Од лексикаџа во џоејскиите дела на Климент Охридски* (Македонски јазик, LIV, Скопје 2004, 81–90); *Несловенскаџа лексика во средновековнаџа македонска химнографија* (Литературен збор, бр. 1–2, Скопје 2000, 29–36); *Лексемииите со суфиксоџ -ло во македонскаџа црковна џоезија* (Литературен збор, бр. 1–2, Скопје 1998, 65–69) и др.

Делото на големите светители и книжевници, Св. Климент и Наум Охридски, како и јазичните особености на македонските црковнословенски ракописи континуирано се предмет на интерес на Поп-Атанасова.

Чувствуваме потреба да се осврнеме на нејзините пообемни трудови меѓу кои се вбројуваат: „Лингвистичка анализа на Битолскиот триод“ (1995), „Лексиката на македонската црковна поезија“ (2002), како и „Лексиката во поетските творби на Климент Охридски“ (2005) во коавторство со Весна Костовска.

Трудот „Лингвистичка анализа на Битолскиот триод“ е посветен на ракописот што претставува препис од постара глаголска предлошка (има и редови пишувани со глаголица), пишуван од граматик Георги, во с. Вапа и има мошне големо значење за историјата на македонскиот писмен јазик и македонската културна историја. Врз основа на јазичната анализа Поп-Атанасова укажува дека одделни

правописни и фонолошки особености на Битолскиот триод ја потврдуваат не само неговата тесна поврзаност со постарата традиција, туку и проникнувањето на некои црти под влијание на говорниот јазик, а документираните лексички и морфосинтаксички особености се прилог кон определувањето на местото на ракописот во македонската средновековна писменост. Во однос на јазичните особености на глаголските делови на Битолскиот триод авторката констатира дека тие не се разликуваат од останатиот текст пишуван со кирилско писмо. Одделно се разгледани и одредени фонетски, морфолошки, синтаксички и лексички промени карактеристични за записите, кои нудат богат материјал за документирање на јазичните промени под влијание на народниот говор. Јазичните промени пројавени и потврдени со материјал и од ракописот и од записите укажуваат дека тој настанал во западна Македонија, односно претставува типичен претставник на Охридската школа.

Во монографскиот труд „Лексиката на македонската црковна поезија“ (2002) Поп-Атанасова го проследува лексичкиот состав на химнографските дела, чии автори се нашите средновековни писатели Климент Охридски, Наум Охридски и нивни ученици и следбеници. Таа се осврнува на фонетските особености на одделни химнографски творби, на јазикот на акростиховите, на особеностите на лексиката. Преку анализата на поетските дела зачувани во ракописи од македонска, српска и руска редакција разгледува повеќе од 1900 единици и тоа од повеќе аспекти истакнувајќи го општословенскиот карактер на лексиката во овие дела, како и употребата на лексемите што се однесуваат на охридската писмена традиција, на преславската и на моравската писмена традиција, како и на: семитизмите, грцизмите, протобугаризмите, германизмите, македонизмите, преславизмите, моравизмите, русизмите, лексичките и зборообразувачките варијанти кои претставуваат карактеристична особеност уште на првите преводни текстови од Св. Кирил и Методиј, а нивното присуство се толкува и како резултат на дијалектните разлики што се јавиле во говорниот јазик на словенските народи.

Лексикографскиот труд „Лексиката во поетските творби на Климент Охридски“ (2005) во коавторство со Весна Костовска, предизвика особен интерес во македонската и во славистичката научна и културна јавност. Поп-Атанасова во воведниот дел се осврнува на химнографските книжевни дела на Св. Климент Охридски, што нудат богат изворен материјал за проучување на неговиот поетски јазик од различни аспекти, но пред сè од аспект на лексичкото богатство, на лексичките и зборообразувачките варијанти, на синонимните односи, на апстрактната и фигуративната употреба на лексемите итн. Речникот на Климентовите химнографски дела го претставува најголемиот дел од трудот, а содржи речнички статии со заглавие, значење на македонски и на руски јазик, илустративен материјал, синоними и сл.

Д-р Стоја Поп-Атанасова има значаен влог кон проучувањето на македонската средновековна писменост. Резултатите од нејзината долгогодишна научноистражувачка работа се во прилог на натамошните истражувања на климентовската традиција во македонската средновековна писменост. Но, исто така сакаме да истакнеме дека како соработник, како колешка таа се одликува со: добродушност,

препознатлива искреност, скромност, трпеливост, несебичност. Таа е секогаш подготвена да сподели искуства и мислења, подготвена да сослуша, да подаде рака кога е потребно, да укаже. Јас, како помлад соработник, кој ги стекнуваше своите знаења и искуства од нејзините трудови, разменуваваше мислења за различни лексикографски прашања итн., бев сведок дека таа подеднакво ги почитуваше и повозрасните колеги и помладите изградувајќи со сите пријателски односи и несебично поддржувајќи ги секогаш кога е потребно.

По повод седумдесетгодишнината на нашата колешка, д-р Стоја Поп-Атанасова, ѝ посакуваме пред сè добро здравје, животни радости и остварување на желбите и плановите.

Нека ѝ е честит јубилејот!

Лилјана Макаријоска⁴

---

⁴ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, makarijoska@yahoo.com.

ПО ПОВОД 60 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА ПРОФ. Д-Р ДИМИТАР ПАНДЕВ

Оваа година проф. д-р Димитар Пандев наполни 60 години. Тоа беше повод да се одбележи дел од неверојатно богатата активност на еден исклучително продуктивен творец во повеќе области (македонистика, славистика, балканистика, лингвистика, литература итн.).

Честа да се пишува за ваков професор, научник, есеист, писател, критичар, теоретичар итн., е истовремено и голема одговорност пред себе и пред јавноста.

Димитар Пандев е роден во 1958 година во Охрид каде завршил основно и средно образование. Високото образование (од додипломски студии до докторат) го завршил на Филолошкиот факултет во Скопје. Над три децении е активно присутен во македонската лингвистика. Тој е професор по *Општа лингвистика* на Филолошкиот факултет и е заслужен за развојот и напредокот не само на матичната катедра, Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици, туку и за сите други катедри на Филолошкиот факултет, за развојот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, па и пошироко, за македонистиката воопшто во Република Македонија и во странство.

Пред и по дипломирањето (во 1980 година) извесно време е лектор во весникот „Студентски збор“ и надворешен соработник во повеќе македонски редакции во чиешто изданија се јавува со повеќе прилози од областа на македонскиот јазик и литература, како и со повеќе преводи од српскохрватски, словенечки и руски јазик, особено за потребите на Радио Скопје – трета програма. Тогаш, активно се вклучува во културниот живот во Република Македонија, јавувајќи се со прикази за новите дела во областа на македонската литература и македонската лингвистика.

Димитар Пандев со својот професионален ангажман на Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици остварува богата наставно-научна дејност. Тој е примен на Катедрата за стажант-приправник во 1981 година, во 1982 година е избран за помлад асистент, и во 1985 година за асистент по предметот *Историја на македонскиот јазик*. Во 1989 година е избран за доцент по истиот предмет, а во 1993 година за вонреден професор и во 1998 година за редовен професор по *Општа лингвистика*. Во 2003 година доживотно е избран за редовен професор по истиот предмет. Според новите наставни програми, Д. Пандев држи настава по предметите *Општа лингвистика* и *Преглед на лингвистика* (со статус на задолжителни предмети) и по *Современа лингвистика* и *Општа реторика* (како изборни предмети).

Во текот на работата на Катедрата, освен од предметите за кои бил избран, изведувал вежби и по предметите *Српословенски јазик* и *Современ македонски*

јазик, а како наставник и предавања по предметот *Современ македонски јазик*. Како наставник по *Општи лингвистика*, тој бил вклучен во наставната дејност на сите студиски програми на Филолошкиот факултет. Водел курсеви и по *Теорија и техники на комуникација*, *Когнитивна лингвистика* и *Македонска лингвокултурологија*.

Бил секретар на Катедрата во периодот од 1983 до 1985, заменик на шефот на Катедрата од 1993 до 1999 година, како и шеф на Катедрата од 1999 до 2001 година. Бил раководител на постдипломските студии на Групата македонски јазик од 1995 до 2001 година, а од 2012 е раководител на Советот за докторски студии по македонистика при УКИМ. Активно е вклучен во наставата и испитите на постдипломските студии по македонски јазик од 1995 година, а од 2012 година ги координира активностите во рамките на студиската програма по македонистика на Школата за докторски студии. Бил ментор при изработката на повеќе магистерски и докторски дисертации.

Настава по македонски јазик изведувал и на следниве универзитети во странство: во 1982/83 бил лектор по македонски јазик на Московскиот државен универзитетот „Ломоносов“, а од 1988 до 1991 бил лектор на Универзитетот „Етвеш Лоранд“ во Будимпешта. Покрај лекторската настава, на двата универзитета држел настава по *Македонска книжевност*, а на Универзитетот во Будимпешта водел курс по *Словенска палеографија* и настава по предметот *Историја на српскохрватскиот јазик*. Во учебната 1990/91 година како гостин-доцент водел курс по *Македонска книжевност* и по *Историја и дијалектологија на македонскиот јазик* на Универзитетот во Краков. Од учебната 1991/92 до 2000 година д-р Димитар Пандев води настава по предметот *Македонски јазик* на Универзитетот во Ниш.

Од 1984 година до денес речиси редовно е вклучен и во работата на Летната школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура во Охрид, прво како лектор, а потоа и како предавач.

Повремена семестрална настава по македонски јазик, како и по други предмети од негов домен (на барање на други универзитети и со дозвола од Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет во Скопје), д-р Димитар Пандев држел и на Филозофскиот и на Природноматематичкиот факултет на УКИМ, како и на Факултетот за учители и воспитувачи во Битола (1998/1999), Воената академија (од 1997 до 2001), на Универзитетот ФОН (од 2002 до 2005) и на Полициската академија односно на Факултетот за безбедност на Универзитетот во Битола (од 2004 година). Од 2005 година континуирано држи настава по групата предмети од областа македонски јазик на Педагошкиот факултет на Универзитетот во Битола, прво на Групата за македонски јазик со странски јазици (*Фонологија* и *Морфологија на современиот македонски јазик*, *Општи лингвистика* и *Социолингвистика*, а од 2013 година и на Групата за македонски јазик и книжевност (*Историја на македонскиот јазик*, *Општи лингвистика* и *Македонска книжевност од 9 до 19 век*).

Континуирано, од 1988 година до денес активно соработува со Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје и со Институтот за словенска култура – Прилеп.

Димитар Пандев бил активно вклучен во работата на Сојузот на друштвата за македонски јазик, прво како секретар на Сојузот (1984–1985), а подолг период (од

1993 до 2000 година) бил и член на Претседателството на Сојузот, при што бил делегиран и за член на Македонскиот славистички комитет.

Тој е член на Друшвото на писателите на Македонија од 1985 година, а во периодот од 1987 до 1989 бил и член на Претседателството на Друштвото. Исто така, членувал во повеќе жири-комисии за доделување на престижни литературни („Браќа Миладиновци“, „Ацо Шопов“, „Стале Попов“, „Кочо Рацин“, „Димитар Митрев“), како и државни награди („11 Октомври“, „23 Октомври“). Во еден мандат (2011–2012) бил и претседател на жири-комисијата за доделување на наградата „Браќа Миладиновци“. Од другите општествени активности особено заслужува да се истакне дека д-р Димитар Пандев бил претседател на Советот за македонски јазик (од 2007 до 2011). Бил и надворешен член на Советот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Неговиот научен интерес, во потесна смисла, е ориентиран кон историјата на македонскиот јазик во рамките на македонистиката, а пошироко, во согласност со неговиот професионален интерес, и кон општата лингвистика. Предмет на негов особен интерес е историјата на македонистиката. Својата научната преокупација на полето на лингвистиката, Димитар Пандев ја надополнува и со проучување на современата состојба на македонскиот јазик, како и македонската книжевност, особено на средновековната, но и на современата македонска литература, меѓу другото и како литературен критичар. Исто така, се пројавува и како писател на прозни дела.

Неговите научни трудови, барем поголемиот дел од нив, се претставени на престижни меѓународни научни собири во Македонската академија на науките и уметностите, Руската академија на науките, Националната академија на науките на Украина, потоа на универзитетите во странство (Нитра, Словачка; Грац, Австрија; Марибор, Словенија; Ниш, Србија; Лерин, Грција; Прага, Чешка) и се објавени во соодветните зборници. Освен нив, со свои излагања (објавени како резимеа, експозеа, објавени во друга форма или подготвени за печат) настапувал и на Универзитетите во Москва (Русија), во Брно (Чешка), Риека (Хрватска), Сараево (Босна и Херцеговина), Краков и Познањ (Полска); редовно бил присутен со предавања и реферати на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. Димитар Пандев учествува и во литературниот и културниот живот во Република Македонија, особено со промоции на значајни дела од македонската литература и култура, меѓу нив особено на престижни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ и на МАНУ.

Д-р Димитар Пандев покажал забележителни резултати во следниве научни области:

Историја на македонскиот јазик: Сериозната научна активност на полето на македонистиката, д-р Димитар Пандев ја започнува со монографски претставувања на стари македонски ракописи, најпрво на Тиквешкиот зборник, што е предмет на неговата магистерска работа (одбранета на Филолошкиот факултет во 1984 година), а потоа и на Лесновскиот паренезис од 1353 година, што како докторска дисертација ја брани во 1988 година на Филолошкиот факултет. Иако

станува збор за лингвистичка анализа на јазикот на старите ракописи, во анализата на Тиквешкиот зборник, Пандев се зафаќа со интерпретација на стилските особености на текстовите во овој ракопис, а при лингвистичката анализа на Лесновскиот паренезис особено внимание им посветува на зборообразувачките особености на ракописот, со што ја надополнува традиционалната шема за обработка на стари ракописи. Обработката на старите ракописи е една од особеностите на македонската лингвистика, па акрибијата во проучувањето на старите ракописи доаѓа до израз и во други, пред сè, колективни дела во чијашто изработка е вклучен и д-р Димитар Пандев. Неговиот интерес кон историската граматика, т.е. кон морфологијата и морфосинтаксата на старите ракописи доаѓа до израз во колективната монографија на Институтот за старословенска култура, „Карпинско евангелие“, објавена во 1996 година.

Проучувањата во областа на историската граматика биле постојан предизвик за Пандев, што особено доаѓа до израз преку синтетизирани статии од оваа област (*Промени во именската флексија, Стилистичкиот на народниот јазик во македонските текстови, Охридските текстови за историјата на македонскиот јазик*) и особено доаѓа до израз во „Македонска хрестоматија“ (2011), која е резултат на беспрекорна симбиоза меѓу историјата на македонскиот јазик, историјата на македонската литература и историјата на македонистиката. Во ова свое остварување, Пандев нагледно ги претставил најзначајните особености на историскиот развој на македонскиот јазик преку извадоци од најрепрезентативните текстови од историјата на македонскиот писмен и литературен јазик, следејќи ја притоа македонистичката нишка на странските и на македонските проучувачи на историјата на македонскиот јазик, од Ватрослав Јагиќ и преку Блаже Конески до Петар Хр. Илиевски, Радмила Угринова-Скаловска, Зденка Рибарова и Вангелија Десподова, како и респективно речиси до сите актуелни проучувачи на македонските текстови, Људмил Спасов, Емилија Црвенковска, Лилјана Макаријоска, Љупчо Митревски и други. Ова е монографија создадена врз подлога на систематизиран увид во акрибијата на сите претходни проучувања на историјата на македонскиот јазик, при што е осмислена и е надполнета со самостојна продлабочена анализа на текстови, меѓу кои некои биле предмет на одделни негови статии: *Стирумичкиот ајосџол (најраните групи средновековни ракописи), Македонскиот речник од XVI век, Четирјазичниот на Даниил (два века ојосле)*. Притоа, во оваа обемна монографија, авторот ја определува историјата на македонскиот јазик како неодминлива поддршка на македонистиката, па преку авторска концепција со која ги групира македонските текстови врз нивна јазична основа, дава јасен преглед на историјата на македонскиот јазик преку соодветни примери.

Историја на писмото и правописот: Во рамките на историскојазичните проучувања, Пандев особено внимание му посветил на историјата на македонскиот правопис. Во таа смисла, треба да се укаже на неговите статии *Охридската писмена традиција и меѓуредакцискиот конјакт, Традиционалниот најраниот анијатрадиционалниот на македонскиот писмо и правопис, Дијрафијата во македонскиот писмен јазик, Конинуијетниот на јусовиот писмо (Јусовиот писмо во одделни влашко-молдавски ракописи)*, во кои му пристапува на правописот преку поширока

историска перспектива со примена на теоријата на интерференција. Развојот на писмото го разгледува и преку споредба на стихижниот развој на писмото со контролираниот јазичен инженеринг: *Кирилскојто писмо кај несловенскиите народи (моделот на Пулевски наспиротни други модели)*. Анализата на писмото и на правописот е составен дел и на повеќе статии во кои покомплексно се проучуваат старите текстови (особено: *Второто живее на свети Наум*). Својот историски и теориски пристап кон оваа тема, Пандев го образложува во статијата *Кирилцијата во светиот на писмовностиа: од каде доаѓа и каде оди?*

Историја на словенската писменост: Влогот на Пандев во оваа навидум исцрпена и во многу центри подолго време академски притајувана или универзитетски запоставувана област (што никако не важи и за Скопскиот лингвистички центар) е во примената на прецизните лингвистички критериуми, како и на новите лингвистички теории во оваа област. Тоа го покажал и преку своите дисертациони трудови, во повеќе репрезентативни статии од оваа област, како и синтетизирано во делот „Старословенскиот јазик како лингвокултурна придобивка“ од монографијата *Македонија – лулка на словенскиот писменост*). Продлабоченото проучување на историјата на словенската писменост е постојана негова научна преокупација.

Балканистика: Интересот за историјата на македонскиот јазик кај Пандев е неодоив од неговиот интерес за македонскиот во балкански контекст. Така, во 1991 година на научната дискусија на Семинарот настапува со рефератот *Сивајусот на одделни балканизми во сивандарниот наспирот дијалектниот јазик*, при што разгледува одделни примери од современиот говорен јазик, а во рефератот *Примената на испоричизмот во балканскиите истражувања* презентира на научниот собир „Балканскиот јазичен светоглед“ Институт за македонски јазик, Скопје 2009, дава историски преглед на развојот на балканистичките проучувања.

Пандев особено се интересира за теориите што ја претставуваат основата на балканистиката, но и на палеобалканистиката, па овие свои согледувања ги изнесува во статијата *Теоријата на сивандарниот во македонскиите истражувања* во која особено се задржува врз балканистичките проучувања на Оливера Јашар-Настева, на Збигњев Голомб и на Петар Хр. Илиевски. За одбележување е дека д-р Пандев е редактор на македонскиот превод на значајната студија на албанскиот лингвист Шабан Демирај „Балканска лингвистика“ (1994). Не е за пренебрегнување и неговиот интерес кон теми од албанистиката и романистиката, првенствено, во контекст на балканистиката. Учествувал на повеќе научни собири од областа на албанистиката.

Социолингвистика: Своите погледи за историската социолингвистика првенствено го образложува во статијата *Историја на јазикот VS историска социолингвистика*, за во други реферати да опфати и дел од овие прашања на микро-план: *Јазичниот сивандар и речникот*, или пак да ги претстави јазичните промени во широк историски опфат *Лингвистичките околности во Македонија*. Промените во јазикот на кус временски опфат што се јавуваат како предмет на интерес на граничјето меѓу историската социолингвистика и социолингвистиката и ја отвораат областа на **историјата на македонскиот литературен јазик** прегледно се претставени во статијата: *Македонскиот јазик од Илинден (1903) до АСНОМ (1945)*, како

и во серија прилози под наслов „Јазичен потсетник“ објавувани на страниците на списанието „Одбрана“ на Министерството за одбрана за јазикот на воените лица. (Дел од овие теми се вклопуваат во неговиот ангажман како професор по предметот *Македонски јазик со култура на зоворит* на Воената академија во периодот од 1997 до 2001 година.). Современите социолингвистички теории се почетна точка во повеќе негови статии: социјална дијалектологија: *Обемот на оштитествененословениите јазични промени*; етнографија на комуникација: *Оштитественополиитички регистри во македонскиот јазик во 19 век*.

Современ македонски јазик: Како историчар на јазикот, Пандев им посветува особено внимание на есклузивните јазични примери, кои се резултат на суптилна ексцерпција. Со ист жар, тој им пристапува и на современите текстови, и на литературните и на публицистичките, меѓу другото затоа што двата стила суверено ги владее. Од тој негов активно воспоставен однос со современите медиуми произлегуваат и повеќе прилози на современи теми, за јазикот на медиумите, како и за јазикот на писателите. Својот теориски пристап кон јазикот на медиумите, Пандев го образложува во статијата *Современата состојба на македонскиот јазик низ призмата на комуникацијата и културата* што е прочитан како воведен реферат на Научниот собир „Македонскиот јазик како средство за комуникација и како израз на културата“ одржан во Институтот за македонски јазик во 2012 година. Неговите проучувања од областа на синхронијата на јазикот се сосредоточуваат во стилистиката и во реториката.

Општа лингвистика: Речиси не постои подрачје или тема од општата лингвистика која во определена форма не била предмет на интерес на Пандев, независно дали како прилог, како реферат, или пак како составен дел од монографија. Во таа смисла неговиот интерес особено бил насочен кон семиотиката, кон историјата на лингвистиката, како и кон антропоцентричната лингвистика.

Семиотика: Особен предизвик за Пандев била семиотиката и особено семиотиката на книжевноста. Со теми од оваа проблематика се неговите статии: *Семиотика на извикот во елџискајта структура*, *Lette ininternacionale*, Скопје 1996, *Време као знак у приповеци „Кир Герас“*, *Семиотичка интерпретација на расказот за Аврам (според Тиквешкиот и Дубровничкиот зборник)*, *Љубовта како релација во истоимениот расказ од Блаже Конески*, *Семиотички аспекти на графо- и фоношилемите*.

Историја на лингвистиката и на македонистиката: Една од областите во која Пандев систематизирал повеќе од своите научни преокупации е историјата на лингвистиката, во која на научен план суверено навлегува преку историјата на македонистиката. Слободно може да се истакне: тој ја проучува историјата на лингвистиката заради историјата на македонистиката, извлекувајќи ги притоа дел по дел и составувајќи ги во целина позитивистичките проучувања на македонската јазична проблематика во минатото и актуелните проучувања на македонскиот јазик.

Не е мал бројот на негови библиографски единици во кои тој го насочува својот интерес кон проучувачите на македонскиот јазик, како кон странските така и кон македонските. Оваа негова активност јасно укажува за неговата упатеност во македонистичката литература и има системски карактер. Некои од светски познатите

и признатите лингвисти и слависти, како што се Бодуен де Куртене, Антоан Меје, Ватрослав Јагиќ и Ватрослав Облак, Мјечислав Малецки, А. Матвеевич Селишчев и други се предмет на интерес во одделни негови статии. Покрај аналитичноста во пристапот кон одделна тема, за Пандев е особено карактеристична неговата способност за продлабочени синтези на прашања што се од опсегот на неговиот поширок интерес. Неговите проучувања во областа на историјата на македонистиката наоѓаат своја синтеза во статијата *Афирмацијата на македонскиот јазик и на македонската јазична проблематика во европската лингвистика пред кодификацијата на македонскиот стандарден јазик*, објавена во Зборникот „Откривањето и проучувањето на Македонија во европската наука до формирањето на македонските државни институции“, МАНУ, Скопје 2009, а продлабочено се елаборирани и синтетизирани во книгата „Вовед во македонистиката“ (Македонска реч, Скопје 2009). Во наведената статија авторот го насочува својот интерес кон интересот на одделни национални лингвистики за македонскиот јазик, а во книгата образложено го претставува интересот на македонскиот јазик во филологијата, во историската и во општата лингвистика од аспект на нивните основните поставки. Оваа книга има општолингвистички пристап кон македонистиката и македонистички пристап кон општата лингвистика.

Интересот кон историјата на македонистиката на д-р Пандев особено доаѓа до израз во студиозниот пристап со кој ги проучува делата на македонските лингвисти, особено на Блаже Конески, како и на првите генерации дипломирани македонисти. Во овие библиографски единици се надминува очекуваниот пригоден и фактографски карактер, па претставуваат „синтетизирани студии“ за лингвистичките профили на значајните македонисти. Во тој поглед, особено се впечатливи статиите за Радмила Угринова-Скаловска и за Оливера Јашар-Настева.

Овие проучувања во голема мера се надоврзуваат на претходните проучувања на академик Божидар Видоески во оваа област, кон кои покажал особен респект, приредувајќи и систематизирајќи ги во посебна монографија под наслов „Прилози за развојот на македонистичката лингвистика“ (МАНУ, 2012).

Во таа смисла, Пандев постојано ги продлабочува и ги синтетизира своите проучувања од областа на историјата на македонистиката, на славистиката и на лингвистиката, образложено изложувајќи ги на значајни меѓународни собири кои се резултат на соработката на МАНУ и други академии, Руската академија на науките и Националната академија на науките на Украина.

Така, интересот на руската славистика и лингвистика за македонскиот јазик јасно е образложен преку клучните определби на руската славистика и балканистика, како и на руската социолингвистика во статијата *Македонскиот јазик во советската лингвистика (1945–1991)*, а во статијата *Погледите за јазикот на А. Појтебња* парадигматски се извлечени клучните идеи на славистичкиот и лингвистичкиот интерес на овој лингвист од крајот на 19 век, кои придонесуваат современата културологија да го смета за свој претходник. Во тој контекст, особено се апострофирани темите што ги посочил Поттебња а за кои македонскиот фолклор дава интересен материјал. Впрочем, дел од тие теми Пандев експлицитно ги посочува со изобилен материјал од современата македонска поезија во антологијата „Човекот во

изобилие – ритуалното и магиското во современата македонска поезија“ (Струга, 2013).

Следејќи ги репрезентативните проучувања на Божидар Видоески во презентацијата на современите текови на историјата на македонистиката во синтетизирана форма, Пандев јасно ја истакнува теориската база на македонистиката, особено заложбите на Блаже Конески, на Зузана Тополињска, на Рина Усикова и на други истакнати македонисти чија активност се поврзува со повеќе центри. Нивните погледи за јазикот ги поставува во поширок општолингвистички контекст, особено во врска со соодветните национални лингвистики. Странската македонистика била предмет на синтетизиран интерес на Пандев во повеќе реферати и предавања (спореди: „Развојот на странската македонистика (*во вовод 90-годишнината од раѓањето на академик Божидар Видоески*)“, исто така панорамски го претставува и пробивот на македонистиката во светската славистика, особено во рефератот „Претставувањето на македонистиката на славистичките конгреси“ изложен на XV меѓународен славистички конгрес во Минск, Белорусија во 2013 г., во кои тематски се опфатени наставите на македонските слависти во периодот од 1958 г. до 1993 година. Посистематски, улогата на дел од оваа меѓународна активност по однос на афирмацијата на македонскиот јазик и литература јасно е нагласена во завршниот дел од обемниот увод на книгата „Претпочитани предизвици“, во која особено е издвоена улогата на Блаже Конески во меѓународната афирмација на македонскиот јазик и литература и на Милан Ѓурчинов во примената на компаративистичките теории во развојот на литературата.

Когнитивна лингвистика, лингвокултурологија и општа реторика: Продлабочено проучувајќи ја историјата на лингвистиката, Пандев смело ја извлекол лингвистичката парадигма која се сосредоточува во антропоцентричната лингвистика и со нова свежина прозвучува во современата лингвистика. Во Уводот на книгата „Пристап во македонската лингвокултурологија“, тој дава краток преглед на проучувањата на врската меѓу јазикот и културата во историјата на лингвистичките учења, за потоа да ја примени актуелната методологија во проучувањето прво на старите текстови, а потоа и на современи текстови.

Во оваа книга, авторот го определува местото на лингвокултурологијата во современата лингвистика, парадигматски извлекувајќи ја улогата на видните македонски културни дејци и институции, со што му дава соодветна содржина на поимот македонска лингвокултурологија во контекст на лингвокултурологијата. Овие проучувања на Пандев може да се следат низ повеќе претходни реферати во кои превладува семиотичкиот пристап, како и во книгата „Македонија – лулка на словенската писменост“, за во поновите статии попрецизно да се заложи за когнитивниот пристап. Пандев се залага за етимолошкиот пристап во проучувањето на универзалните концепти на културата, кои ги истражува во структурата на старите македонски текстови, почнувајќи од „Панонски легенди“. Истиот пристап од истите когнитивно-културолошки позиции тој го применува во повеќе статии во кои обработува и текстови од средновековната и од новата македонска литература, како и од македонскиот фолклор. Впрочем, потрагата по концептите во македонските

текстови е предмет на интерес во повеќе статии на Пандев. Во таа смисла, ги наведуваме толкувањето на јазичната метафора на Свети Климент Охридски преку концептот „Знаењето е радост“ (Втора научна средба „Книжевното творештво на Свети Климент Охридски“, НУБ „Свети Климент Охридски, Скопје 2008 година), но и на „Генетската метафора во фолклорот“ врз примери од најдолгиот македонски народен текст „Кузман Капидан“. Принципитите на когнитивната лингвистика, тој ги применува и врз примери од современите македонски јазик, од современата македонска литература и од јазикот на печатот. Овие проучувања, тој ги синтетизира во монографијата „Општа реторика (дискурсна лингвистика)“, во која на општата реторика образложено ѝ се пристапува од позиции на општата лингвистика, како и на теоријата на комуникацијата.

Од позиции на општата лингвистика е и неговата „Општа реторика“ (2013) во која следејќи ја шемата на реторичкиот канон, ја претставува општата реторика како една од најновите лингвистички дисциплини. Во оваа книга Пандев дава прецизно панорамско претставување на голем број граматички, филолошки и лингвистички теории кои се сосредоточуваат во лингвистиката на говорот и ја поставуваат основата на современата општа реторика. Впрочем, за авторот реториката не е само наука туку и совладана практика, или, како што истакнува д-р Гоце Цветановски: „На потесната, специјалистичка, но и на пошироката јавност Димитар Пандев ѝ е познат како еден од најдобрите оратори, човек кој има моќ да го плени аудиториумот со безброј фигури во говорот, без притоа да ја изгуби суштината на својата мисла. Тој е пример за тоа како треба да изгледа еден добро конципиран говор и според формата и според содржината.“ (Гоце Цветановски, „Општа реторика“ од Димитар Пандев – труд што недостигаше во мозаикот на македонската лингвистичка литература“, Македонски јазик LXV, Скопје 2014, 397).

Учебничарска дејност: Значајно место во наставно-научниот ангажман зазема и просветно-учебничарската дејност на д-р Димитар Пандев. Тој пројавил активен однос кон наставата по македонски јазик и литература на сите образовни рамништа, при што остварил забележителна соработка со Педагошкиот завод и Бирото за развој на образованието, учествувајќи во изготвувањето на повеќе наставни програми по македонски јазик и литература за основното и средното образование. Тој се јавува и како коавтор во повеќе учебници по македонски јазик и литература за основното и за средното образование. Тој е коавтор и на „Општа граматика на македонскиот јазик“ во која ги обработил областите од неговата потесна специјалност „Наука за јазикот“ и „Историја на македонскиот јазик“, како и делот за стилските фигури. За одбележување е дека тој е автор на учебникот „Говорење и пишување“, во кој пристапно се претставени реторичките вештини и кој е единствен од таков вид од македонски автор во Р. Македонија. Особеност на Пандев е да креира вежби во кои врз македонски примери практично е прифатен дострелот на современата лингвистика. Во таа смисла, особено се инспиративни примерите за функциите на јазикот изложени во „Општата граматика...“, како и бројните вежби во „Говорење и пишување“.

Преводна дејност: Врската меѓу проучувањата во областа на историјата на македонскиот јазик и македонската книжевност доаѓа до израз и во уште една

специфична дејност на Пандев. Имено, смело се впушта во преведување т.е. на приопштување на значајни дела од старата литература, како што е „Александрида“ и „Повеста за Троја“, со што придонесува за приближување и за расветлување на значајни дела поврзани со македонското културно минато до современиот македонски читател. Во Поговорот „Во потрага по изгубениот ракопис на македонската Александрида“ (јазични и стилски белешки) тој врз основа на бројните македонизми во јазикот на ракописот од српска провиниенција, ја поставува хипотезата дека твр. српска Александрида е препишана од постар македонски ракопис. Преводите од средновековната книжевност на Пандев се вклопени и во „Преглед на македонската книжевност од 9 до 18 век“, приредена од д-р Илија Велев како прва книга во рамките на едицијата „130 книги македонска книжевност“.

Суптилниот однос кон приопштувањето на дела од македонското културно минато го следиме и во „Кратка словенска граматика“ од Григор Прличев (приредиле Д. Пандев и Д. Стефанија), издание на Радио Охрид 1993 година, неодминливо цитирана речиси во сите понатамошни проучувања на делото на Прличев. Прличевиот јазик од оваа Граматика доближан му е на современиот читател и преку транскрипција и преку осовременување на современ македонски јазик.

Притоа, треба да се истакне дека својата преведувачка практика, тој ја потпира и врз студиозен пристап кон преведувачката практика на Блаже Конески. Така, во статијата „Осовременување на средновековните текстови“, Пандев детално ја проучува преведувачката постапка на Блаже Конески при осовременувањето на текстовите од Тиквешкиот зборник, јасно истакнувајќи го творечкиот пристап во преведувачката постапка на Конески.

Интересот за преводот не се запира само врз осовременувањето на старите текстови. Пандев се интересира и за првите преводи од други јазици на македонски. Освен заложбите на Конески на овој план, особено е интересен неговиот поглед врз преводот на Георги Шоптрајанов на делото од Алфонс Доде „Гаргарен Тарасконец“, особено по однос на неопходните ориентализми, како и врз „Мисирковиот заглед во Прерадовиќевиот „Патник““. Во јазичната конфронтација во овие и во други статии (прифатени за печат а претходно изложени на соодветни собири во земјава и во странство) на слична тема („Горски венец во Македонија“; „Бранко Миљковиќ во Македонија“) Пандев пристапува од позициите на интерлингвокултурологијата.

Книжевна дејност: Во македонската литература Пандев е познат како литературен критичар, кој особено се интересира за јазикот на литературното дело, применувајќи актуелни лингвистички теории врз одделни литературни текстови. Негови критики се објавувани во повеќе книжевни списанија, а дел од нив се објавени во одделни книги: „Согледби“ (1981) и „Претпочитани предизвици“ (2014). Во анализата на јазикот на литературните дела и во едната и во другата книга јасно е нагласена примената на современите лингвистички теории.

Во македонската книжевна периодика, исто така, Пандев повремено се јавувал и со проза и со поезија. Автор е на две прозни книги „Приказни од поранешните“ и „Пропатување низ приказните“. Тој е автор со препознатлив стил. Застапен е во антологиите на македонскиот расказ на хрватски (приредила Весна Мојсова) и на руски (приредила Олга Панкина).

Има уште многу да се пишува за професорот Пандев, за неговата хуманост, за неговата етичност, за неверојатната способност за комуникација со секого и во секоја ситуација, посебно за неговата праведност и правичност во односот професор – студент. Токму затоа Пандев е омилениот професор на многу генерации студенти, во коишто се вбројувам и јас.

На крајот од овој убав повод, му посакувам на професорот Пандев уште многу години да нè радува со своите трудови и да продолжи со исто темпо и жар да учествува во градењето на мозаикот наречен „македонистика“.

Гоце Цветановски⁵

---

⁵ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, cvetanovskig@yahoo.com

СЕЌАВАЊЕ НА Д-Р ЉУПЧО МИТРЕВСКИ (ПО ПОВОД ПЕТГОДИШНИНАТА ОД СМРТТА)

Годинава се навршуваат пет години од прераното збогување со нашиот колега, д-р Љупчо Митревски. Тој беше научен советник во Одделението за историја на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, преведувач и долгогодишен лектор по македонски јазик, а зад себе остави повеќе изданија од областа на македонското ракописно наследство, кои и денес придонесуваат за истражувањата на македонската црковнословенска писменост и за споредбени палеославистички истражувања.

Љупчо Митревски е роден во 1959 год., а по стекнувањето на основното и средното образование, дипломира на Филолошкиот факултет во Скопје, на групата Македонски јазик, на истиот факултет ја брани својата магистерска теза под наслов „Дечански псалтир – лингвистичка анализа“ во 1993 год., а во 2003 год. и докторската дисертација „Македонскиот минеј (со посебен осврт на трескавечките минеј)“.

Во рамките на научното и стручното усовршување, неколкупати посетува специјалистички, стручни и јазични школи, на пр. Летната школа за словенски студии во Брно и Летната школа за руски јазик во Ленинград, односно Санкт Петербург. Од 1988 до 2009 год. работи во Институтот за старословенска култура во Прилеп, ангажирајќи се на проектот „Писмени споменици за средновековната култура на Македонија“. Од резултатите од неговата научна дејност во овој период особено значајни се критичките изданија на македонските средновековни ракописи: „Карпинско евангелие“ во соавторство со Вангелија Десподова, Кита Бицевска и Димитар Пандев (одликувано со наградата „Гоце Делчев“ во 1996 год.), монографското издание „Дечански псалтир“, што овозможува натамошни содржински, текстуални и структурни проучувања на псалтирниот текст, „Трескавечки еухологиум“ во соавторство со Вангелија Десподова, Елка Јачева-Улчар, Марија Чичева-Алексиќ и Соња Новотни, „Пролог бр. 72“ во соавторство со Вангелија Десподова, Марија Чичева-Алексиќ и Соња Новотни. Би сакале да истакнеме дека солидното техничко и графичко обликување, односно компјутерската изработка на изданијата е плод на посветеноста и трудот на Митревски.

Во врска со научната соработка со други сродни институции во државава и во странство, тој учествува во повеќе проекти и изданија, како на пр. во подготовка на изданијата: „Кирил Пејчиновиќ – Утешение грешним“, „Чудесата на Пресвета Богородица“, „Григор Прличев – Смехориите на Ариосто“, додека во врска со преведувачката дејност се, на пр., преводот од чешки јазик на Здењек Кланица, „Тајната на гробот на св. Методиј“ (2008), на чешки јазик „Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje“ (2007), „Македонски зимски празници“ и др.

Митревски учествува во работата на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература, вклучувајќи се во сите организациски активности, особено како секретар на Сојузот (1991–1995), а за својот придонес во работата е добитник на плакета на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература.

Тој секогаш посветено пристапуваше на обврските, будно се грижеше за почитувањето на употребата на македонскиот стандарден јазик и за разрешувањето на одделни јазични прашања и проблеми, а беше и првиот што стекна уверение за лектор од Комисијата за полагање лекторски испит при Министерството за култура.

Беше избран за лектор по македонски јазик на Универзитетот „Масарик“, Брно, Чешка Република и тоа за периодот 2004–2007 год., повторно во 2007–2009 год. со одлични препораки од управата на Универзитетот за неговото залагање за афирмација на македонскиот јазик и литература во странство. Во посочениот период тој држи предавања и практични вежби (фонетика, морфологија, синтакса, лексикологија, дијалектологија, историја на македонскиот јазик, стилистика), преведувачки семинар од чешки на македонски јазик, курс по македонски јазик за слависти. Преку едукативните и културните дејности, успешно го презентира македонскиот јазик, литература и култура пред студентите и пред пошироката јавност во Брно и воопшто во Чешката Република. Митревски активно учествува во организациските активности на „Деновите на македонската култура“, односно на македонистичките вечери, на кои не изостануваат хуморот, песните, ората, но и трpezата со македонски специјалитети. Тој постојано истакнуваше дека „лекторот, како амбасадор на културата на својот народ, како учител, треба да дејствува во речиси сите области на образовниот и на културниот живот во местото каде што е испратен за да ја врши оваа навистина благородна служба“. Успешноста на неговата лекторска дејност се согледува и во зголемениот интерес кај студентите за проучување на македонскиот јазик на летната школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. Признание за неговата работа е наградата од Филозофскиот факултет на Универзитетот „Масарик“ во Брно (2009), а за својата лекторска дејност е добитник и на повелба како признание за придонесот во работата на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Митревски има остварено многу контакти со слависти во странство кои не престануваат да говорат за неговите напори за афирмација на македонскиот јазик и култура во странство. Тој, заедно со Максим Каранфиловски, е соработник на изданието на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ под наслов „Лексикон на странски македонисти“ (2008), што е приредено од Иван Доровски и Емилија Црвенковска, а во кое се застапени голем број македонисти и слависти кои со својата истражувачка и творечка дејност на своевиден начин придонеле за афирмацијата на македонскиот јазик, култура, литература, фолклор и сл.

Од 2009 год. Митревски својата работа ја продолжува како научен соработник на проектот „Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција“, во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Се посветува на лексикографската обработка на материјалот за Речникот. Изданието „Минеј бр.

936“ во кое комплексно е претставен овој ракопис од XV век, го објавува во едицијата „Стари текстови“ на Институтот (кн. IX).

На полето на македонистиката, ќе ги споменеме и неговите учества на научни собири, прилозите објавени во домашни и во странски списанија, како и во зборници од научни собири.

Во 2011/2012 год. во рамките на вториот циклус студии по „Македонистика со комунологија“ во Институтот за македонски јазик активно е вклучен со предавања по предметот Комунологија.

Митревски учествува и на меѓународниот проект „От glagolania do googlenia – Универзален словенски речник“ (Торонто, Канада), како и во работата на „Словачко-македонски и македонско-словачки речник“, што подоцна се реализира и како посебно издание. Исто така, тој учествува во повеќе редакциски и организациски одбори, на пр. на „IV чешко-македонска конференција“, на „Недела на македонската култура“, како и во стручни комисии, меѓу кои и во Комисијата за македонски јазик за државјанство на Република Македонија, во Комисијата за македонско писмо и компјутерска поддршка.

Како секретар на редакцијата на списанието „Македонски јазик“, Митревски се залага за неговата афирмација како реномирано лингвистичко списание.

Неговата упатеност и надареност за компјутерска подготовка, трпеливоста при техничко оформување на изданијата, беа причина голем број колеги, од Институтот и пошироко, да му ги доверат на подготовка своите монографски трудови. Останува впечатокот дека тој на сите им приоѓаше со посебна посветеност, споделувајќи совети за подобри идејни решенија „како за своја душа“. Со голема љубов креираше нови фонтови со специфичните старословенски букви, лигатури, несебично нудејќи ги на сите заинтересирани.

Со прераната смрт на Митревски останаа нереализирани повеќе негови идеи за проекти и изданија. Несомнено, тој ќе остане запаметен по трудољубивоста, колегијалноста, несебичноста, искреноста, љубовта кон македонските традиционални културни вредности, споделувањето на радоста со колективот.

И денес го чувствуваме неговото присуство, низ спомените при подготовката на нашите изданија, промоции, јубилеи, како и на програмите за постдипломските студии за кои тој неуморно се залагаше. Но, исто така, болно го чувствуваме и неговото отсуство при сите чествувања и прослави на кои тој им даваше некој посебен дух, на дружењето во кое зрачеше неговата добродушност и искреност...

Лилјана Макаријоска⁶

---

⁶ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, makarijoska@yahoo.com.

811.163.3'373.231:811.18'373.231

811.18'373.231:811.163.3'373.231

Изворен научен труд

Хидајете Азизи⁷

СОПСТВЕНИТЕ ИМИЊА И ЧЛЕНОТ

Апстракт: Албанскиот и македонскиот јазик спаѓаат во Балканскиот јазичен сојуз. Оттука, тие имаат низа заеднички паралели во однос на употребата на определениот член, како една од најкарактеристична балканска појава. Меѓутоа, во однос на употребата на членските морфеми кај сопствените имиња, овие јазици видно се разликуваат. Во албанскиот јазик, сопствените имиња се формално парадигматски по категоријата определеност. Тука определениот член се употребува според моделот на членувањето на општите именки, т.е. поради граматичката аналогија. Во македонскиот јазик, сферата на употребата на членот кај сопствените имиња е многу поограничена. Всушност, ако не би постоеле ретки исклучоци, кои се однесуваат на одредени прекари и на лични имиња со кои се изразуваат емоции, воопшто би можело да се каже дека во македонскиот јазик личните имиња не се употребуваат со член.

Клучни зборови: определен член, сопствени имиња, албански јазик, македонски јазик, контрастивна анализа.

Во системот на албанскиот и на македонскиот јазик се среќаваат низа паралели во однос на употребата на определениот член воопшто. Присуството на членот и неговата постпозиција се доволни факти кои зборуваат дека, во овој поглед, македонскиот (како и бугарскиот) јазик е поблизок до албанскиот јазик (како и до неколку други балкански јазици), отколку до јужнословенските јазици, чиј составен дел е тој. Меѓутоа, оваа констатација не се однесува и на употребата на определениот член кај сопствените имиња. Од овој поглед, албанскиот и македонскиот јазик значително се разликуваат меѓусебно.

Во албанскиот јазик, сопствените имиња се формално парадигматски по категоријата определеност. Определениот член кај нив се употребува главно според моделот на членувањето на општите именки. Во македонскиот јазик, сферата на употребата на определениот член кај сопствените имиња е многу поограничена. Всушност, ако не би постоеле ретки исклучоци, воопшто не би можело да се каже дека во македонскиот јазик сопствените имиња се употребуваат без член.

Освен албанскиот и други јазици го употребуваат членот кај сопствените имиња. Челику (1997: 73) вели дека определениот член се употребува со овие имиња, како кај другите јазици од балканскиот јазичен сојуз така и кај јазиците надвор од овој сојуз. Според истиот автор, слични правила во однос на употребата на определениот член кај сопствените имиња се применуваат и во ерменскиот јазик. И во грчкиот јазик, сопствените имиња се, исто така, парадигматски по определеност, но тука, членот е препозитивен, за разлика од албанскиот и од ерменскиот. Додека

---

⁷ Институт за духовно и културно наследство на Албанците – Скопје, idaazizi@yahoo.com

романскиот како и некои други небалкански јазици како францускиот, италијанскиот, англискиот и германскиот, кои, исто така, го употребуваат одредениот член, се разликуваат од гореспомнатите јазици во однос на сферата на неговата употреба.

Кај овие јазици, употребата на одредениот член кај сопствените имиња е поограничена, бидејќи постојат други правила во однос на неговата употреба. Така на пример, според истиот извор, во романскиот јазик, сопствените имиња се употребуваат со или без член, во зависност од родот на имињата. Според Абраши (2012: 248), во романскиот јазик, одредениот член кај сопствените имиња се употребува во емфатички околности како и со топоними. За францускиот, Челику (1997: 73) тврди дека употребата на членот зависи од тоа дали се работи за антропоним или за топоним, во англискиот, зависи од видот на топонимот итн.

Каква е состојбата во македонскиот јазик? Во овој поглед, македонскиот јазик значително се оддалечува од албанскиот јазик. Како што истакнавме и порано, за македонскиот јазик не може да се каже дека употребата на членските морфемии кај сопствените имиња е непозната појава. Меѓутоа, таа е многу ретка појава која, главно, се поврзува со емфатички околности. За какви околности поконкретно се работи, ќе се обидеме да дадеме претстава подолу, во текстот. Претходно, изнесуваме неколку погледи во однос на оправданоста на употребата на одредениот член кај сопствените имиња.

Во литературата, како во албанскиот така и во македонскиот јазик, се изнесени два различни става во однос на прашањето: дали сопствените имиња имаат потреба површински да се сигнализираат со одреден член? Првиот став се поткрепува со идејата дека сопствените именки се имиња на одредени, единични предмети, па затоа „... употребата на членуваните сопствени именки во говорот не е логична, зашто издвојувањето на единичен предмет од единичен нема смисла“ (Поварницина, 1991: 78). Според ова, сопствените именки се јазични единици кои, со своето основно лексичко значење, означуваат идентификувани референти во стварноста. Ова подразбира дека тие, во својата длабинска структура, се самите по себе, однатре означени по одреденост, т.е. имаат внатрешно индивидуализирачко својство и немаат потреба за дополнителен површински елемент (меѓу кои и одредениот член) за сигнализација на нивната одреденост.⁸

Вториот став се потпира на идејата дека „...разликата во одреденоста на сопствените и општите имиња има формален а не суштински карактер ... одреденоста кај сопствените и општите имиња, во суштината, е иста, но постојат само разлики во пристапот на јазикот кон нејзиното обележување“ (Митков, 1968: 182) – а ова се објаснува со тоа дека и сопствените имиња, а не само општите, означуваат десигнанти кои се побројни како што се и десигнантите на општите имиња, но се определуваат со презиме, прекар или преку контекст, надвор од кој, името не значи ништо конкретно.

⁸Ваков став имаат и другите лингвисти како: М. Челику (цит. дело); Ш. Демирај, *Rreth kategorisë së shquarsisë e të pashquarsisë në gjuhën shqipe*, Studime filologjike, 1969; С. Риза, *Studime albanistike*, vol. I, 1979; З. Топољинска, *Македонскиите гујалекџии во Еџејска Македонија*, 1997 и др.

Во однос на овие два става, првиот е општоприфатен од лингвистите. Меѓутоа, не може да се негира и вториот став, односно идејата дека сопствените имиња (особено кога се работи за антропонимите кои, во споредба со топонимите, се побројни), иако означуваат одделни, индивидуализирани референти, односно единици, во одредени контексти, имаат потреба дополнително да се идентификуваат, во случаи кога сопственото име реферира лице за кое соговорникот нема информација, ниту од контекстот, ниту од конкретната јазична ситуација, ниту од поранешните негови сознанија. Во овие случаи, сопственото име, за соговорникот, не подразбира идентификуван референт туку само индивидуализиран. Поради ова, потребата за неговата идентификација е неопходна.

Сепак, во албанскиот јазик, каде што членот е редовна појава и кај сопствените имиња, неговата употреба не се објаснува со прагматички и семантички потреби. Имено, тој ја нема таа определувачка функција каква што ја има кај општите имиња. И во „Академската граматика“ (1995: 125), употребата на членот кај сопствените имиња се објаснува вака: „Определеноста кај сопствените имиња ја нема таа вредност каква што ја има кај општите имиња, бидејќи сопствените имиња се самите по себе одделни, индивидуализирани“.⁹ И Риза (1979: 168) признава дека, кај сопствените имиња, членот не се јавува во својата примарна функција туку во секундарна, таква каква што ја има кај именките со генеричко значење, што значи дека неговото присуство е формално и не се употребува за определување на именките. Во случаите кога два или повеќе референти имаат исто име, како што спомнавме погоре, определеноста не се реализира со самото присуство на членот туку со други определби, како на пр., со патроними, со прекари, или воопшто, од контекстот.

Се поставува прашањето: зошто тогаш членот, во албанскиот јазик, се појавува и кај сопствените имиња? Одговорот е, поради граматички потреби, односно поради граматичката аналогија.¹⁰ Во сите синтаксички функции во кои општите именки се употребуваат членувани, се членуваат и сопствените имиња и обратно, без разлика дали во нивната длабинска структура се идентификувани или не. Тоа значи дека присуството, односно отсуството, на членот кај сопствените имиња е условено од граматички, а не од семантички причини.

Од контрастивната анализа на примерите во албанскиот јазик, споредувани со примери од македонскиот јазик, се забележува дека сопствените имиња, во нивната површинска структура, во албанскиот јазик, се реализираат со членски морфема, во сите оние синтаксички функции во кои и општите именки се појавуваат во членувана форма, за разлика од македонскиот, каде што сопствените имиња се појавуваат без членски морфема. Така на пример, во функција на подмет: *Teut-a është vajzë e bukur/Ана е убаво девојче*. Иста состојба се појавува и кај топонимите: *Shkup-i është kryeqyteti i Maqedonisë/ Скопје е главен град на Македонија*; во функција на директен објект: *Teutë-n e kam shoqe; Shkup-in e dua shumë/Ана ми е*

⁹*Shquarsia tek emrat e përveçëm nuk e ka atë vlerë si tek emrat e përgjithshëm, sepse emrat e përveçëm janë vetvetiu të dalluar, të individualizuar*, Gramatika e gjuhës shqipe I, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Tiranë, 1995.

¹⁰Ш. Демирај, цит. дело; М. Челику, цит. дело; С. Риза, цит. дело; *Грамајтика*, цит. дело.

друѓарка; Многу љо сакам Скопје, како и во другите функции. Според граматичката аналогија, сопствените имиња во албанскиот јазик добиваат членски морфем и во случај кога им претходат предлози за номинатив: *nga, te* и предлозите: *me, midis, buzë, përtej, drejt, në drejtim, pas, pranë, përballëm para, matanë, afër, kundër, rreth, në mes, sipër, jashtë и për*. На пример: *Erdhëm nga Tetov-a; U ndërtuan plazhe buzë Vardar-it; Ne po flasim për Borë-n, e jo për Teutë-n; Saraji është afër Shkup-it*; во случаите кога им претходат сврзниците *si, sa, se: Teut-a është më e vogël se Lis-a*; како и во други синтаксички околности кои ќе се третираат подолу. На сите овие примери во албанскиот јазик, на македонски, им кореспондираат примери во кои членските морфемат отсутствуют, без исклучок, како: *Дојдовме од Тејово. Се изградија џлажи во Вардар. Ние зборуваме за Маре, а не за Ана. Сарај е близу Скопје. Ана е џомала од Маре*.

Диригирани од синтаксичките околности, сопствените имиња во албанскиот јазик добиваат член, не само во именски синтагми (ИС), во кои овие имиња се појавуваат без придружба со други определби, туку и во покомлексни ИС, во кои се придружуваат со различни определби. На пример: *Aleksandr-i i Madh; Zog-u i Parë; Amerik-a e Veriut; Dibr-a e Epërme; gjithë Strug-a* и сл., додека во македонскиот јазик, овие имиња продолжуваат да се употребуваат без член како: *Александар Велики; Филип Втори; Северна Америка; Горни Дебар; цела Сирџа* и сл. Во продолжение ќе се задржиме на употребата на определениот член само кај личните имиња (антропоними, патроними и прекари) кои, во рамките на ИС, се употребуваат самостојно, без придружба на други определби, или во придружба на различни определби.

Самостојно употребените антропоними добиваат член со синтаксичка функција на подмет: *Kurt-i vazhdoi të fliste me pasion/Курт ирогдолжи да зборува возбурено* (ИКП 67);¹¹ на директен објект: *E morën Kurt-in?/Го зегаа ли Курт?* (ИКП 169); на индиректен објект: *Dhe për një bashëndërr shkaktoi ndryshimin e politikës ndaj Napoleon-it dhe rrëzimin e Vezirit të madh Jusuf./Еген велесон истро иака ја ирегизвика ироменаиа во иолиикаиа суреа Наполеон и симнуваеио од власи на големиот Везир, Јусуф* (ИКП 123); на атрибут: *Aty përshkruhej edhe lufta e Bajazit-it./Таму се раскажуваише и борбаиа на Бајазит*.

Како антропонимите така и патронимите, површински, се сигнализираат со членските морфемат во истите синтаксички функции како во функција на подмет: *Po ky xhanëm, ky çka ë? – tërë inat e keqdashje foli përsëri Rogozhin-i./Та иио му е, кажеише ми, ве молам! – Роџожин иак иокажа кон неџо, разгразливо и налуишено* (ДИ 12); во функција на директен објект: *Ishte pikërisht kjo smirë një nga shkaqet kryesore për rrufetë me të cilat sovрани godiste herë pas here Qypri-lin-j-të./Токму оваа зависи беше една од главниите ирчини за молниите со кои владаиелои иовремено џи иогаџаише Куприлиеви* (ИКП 62); на индиректен објект: *Në mënyrë të prerë u tha Qypri-lin-j-ve që të mos afroheshin pranë./Директно им кажа на Куприлиеви да не се доближаи; така и во функција на атрибут: Kur u afrua edhe pak, pranë portës së shtëpisë pa karrocën me*

¹¹Во заградата се даваат кратенки за експерпираната литература и бројот на страницата.

shenjën e *Qyprilinj-ve*/Кога се доближи ушће малку ѓред ѓорѓаѓа, ја виде кочијаѓа со знакои на *Куѓрилиеве* (ИКП 50).

Според истиот модел се членуваат и прекарите кои се употребуваат како второ име, т.е. во својство на лично име. Така на пример, во функција на подмет: *Lokj-a lajmëroi se darka ishte gati*/Локе јави дека вечераѓа е ѓосѓавена (ИКП 60); на директен објект: *Nuk ndërmerrnin asgjë pa rryetur* *Haxhi-un*/Не ѓреземаа нишѓо, без га зо ѓрашааѓи *Xaçija-ѓа* (ИКП 36); на индиректен објект: *Fshatarët i thoshin ndërsy Jevge-s që ka qenë gruaja e Maço Cergarit*/Селаниѓе во очи ѓ зборуваа на *Циѓанка-ѓа*, која му била жена на Маѓо Черѓароѓи; и во функција на атрибут: *Shtëpia e Jevge-s ishte aty pranë*/Кукаѓа на *Циѓанка-ѓа* беше ѓука, близу итн.

Како што може да се види од илустрираните примери, сопствените имиња во албанскиот јазик, без исклучок, можат да добијат определен член, според синтаксичката аналогија со општите именки. За разлика од албанскиот, во македонскиот јазик, овие имиња површински се реализираат без членски морфемии. Исклучок прават само прекарите кои, во овој јазик, можат да се употребуваат и со член. Меѓутоа, не сите прекари во македонскиот јазик можат да добијат член. Тоа значи дека и прекарите се подложени на одредени ограничувања во однос на употребата на членот. Имено, со членот вообичаено се употребуваат прекарите кои се образувани од општата лексика, како на пример, оние кои се образувани од именки, а употребени како прекари: *Пиѓеркаѓа* (*Орган Пиѓеркаѓа*), *Лажоѓи* (*Рисѓе Лажоѓи*) и слични, како и оние кои се образувани од придавки: *Кусиоѓи* (*Пеѓре Кусиоѓи*), *Леваѓа* (*Борка Леваѓа*) и сл. Конески (1999: 225) истакнува дека не можат да добијат член оние прекари кои завршуваат на *-o*, на *-e* или на *-eç* и оние кои не се општи именки: *Базерко* (*Јован Базерко*), *Црне* (*Сѓиро Црне*), *Долненец* (*Сѓиојан Долненец*) и сл.; прекари кои се сложени како: *Тале Газибара*, *Пеѓре Криѓѓгора* и сл.; како и прекари кои се изразени со општи именки, но кои почнале повеќе да се сфаќаат како презиме отколку како прекар: *Никола Фукара*, *Ѓорѓи Суѓаре*.

Во албанскиот јазик, определениот член е присутен и во ИС, каде што личноото име (антропонимот) се употребува заедно со презимето/патронимот и со прекарот како и со други определби, изразени со апелатив кој означува звање, професија, фамилијарна врска итн.

Во ИС, во кои антропонимот се употребува во сообразност со патронимот, определениот член не само што може да биде присутен, во овој случај, поврзан со патронимот а не со антропонимот, туку тој е и задолжителен во која било синтаксичка функција во која се употребува. Така на пример, во функција на подмет: *AleksUr-a, i kishte shpjeguar se mbiemri i Qyprilinjve s'ishte veçse përktimi i fjalës "Ura"...* /Алеке Ура му објасни дека ѓрезимеѓо на Куѓрилиеве беше само ѓревод на збороѓи „ура“... (ИКП 67); на директен објект: *Lajmësi që shkonte për të thirrur JakubÇelebi-un*/Гласникоѓи кој одеше га зо викне Јакуб Челебија (ИКП 145); на индиректен објект: *Mark Alem-it iu duk se asgjë s'do të bëhej*/ На *Марк Алем* му се сѓори дека нема нишѓо га биде (ИКП 12); на атрибут: *...kur u tubuan në oborrin e UkanTadevski-t, askush...* /...кога се собраа во двороѓи на *Укана Тадевски*, ниеден... (МФП 25). Во албанскиот јазик е невозможно една ИС, конституирана од

антропоним+патроним, да се реализира без присуството на определениот член, како во следниот пример: *Agron Bardh/Аџрон Барг. Тој е редовна појава и за функции во кои општите именки, дури и самостојно употребените антропоними, се појавуваат без член. На пример: *unë quhem Agron/Jac se vikam Аџрон*; но кога антропонимот е во придружба на патронимот, појавата на членот е задолжителна, како: *unë quhem Agron Bardh-i/Jac se vikam Аџрон Баргу*. Во овие конструкции, каде што антропонимот се употребува во сообразност со патронимот, определениот член, во албанскиот јазик, без исклучок, го придружува патронимот, а не антропонимот, т.е. без разлика дали патронимот се употребува пред антропонимот: **Bardh-i Agron** или после него: **Agron Bardh-i**. Граматичките конструкции, во кои определениот член површински би го придружувал антропонимот, би резултирале како неграматички, како: *Agron-i Bardh, односно *Agron-i Bardh-i. И патронимите со странска етимологија кога се пишуваат и се изговараат, во албанскиот јазик, му подлежат на ова граматичко правило, да се употребуваат во определена форма, така како што е илустрирано во примерот *...në oborrin e UkanTadevski-t/во дворои на Укана Тажевски*, иако, во практиката, неретко се случува да не се почитува ваквото правило, употребувајќи го патронимот без член, наместо со член. Спореди: *Shekspir*, наместо *Shekspir-i*; *Gëte*, наместо *Gëte-ja* и слично.

Во ИС, во чиј состав се присутни персоналните имиња (антропоним + патроним), се забележува тенденцијата определениот член да го придружува последниот елемент од персоналното име: Agron Bardh-i. На овој начин, овие ИС се разликуваат од ИС составени од општи именки (именка + придавка), каде што членот има тенденција да го придружува елементот во прва линеарна позиција, како во немаркиран редослед: *djal-i i vogël*, така и во маркиран редослед: *i vogël-i djalë*. Тенденцијата за придружување на членот со последниот елемент се забележува и кај персоналните имиња кои во својот состав имаат повеќе од два елемента како: *Fan StilianNol-i, AndonZako Çajup-i, Gavril Dara i Ri-и* сл. Спореди го и примерот што го дава Риза (1979: 168), каде што тенденцијата на членот да се приклучува кон елементот, во линеарно последична позиција, се претставува појасно: *Gjergj-i, Gjergj Kastriot-i*, но: *Gjergj Kastriot Skënderbe-u*.

Исклучок од ова правило прават антропонимите кои се придружуваат со прекар, изразен со качествена или со релативна придавка: *Lek-a i Madh, Zog-u i Parë* и др., каде што членот го придружува антропонимот. Како и да е, ИС конституирана од антропоним кој се придружува со патроним или со прекар, во албанскиот јазик, задолжително се реализира со членска морфема, независно од тоа дали членот се приклучува кон антропонимот, кога тој се придружува со прекар, каков што е случајот со последните примери, или пак, патронимот, односно прекарот, како што беше илустрирано со претходните примери. Како резултат на ова, може да се каже дека невозможно е една ваква ИС, во албанскиот јазик, да се реализира без членска морфема: *Agron Bardh /*Lekë i Madh/*Zog i Parë.

Истите граматички правила важат и за прекарите, кога тие ги придружуваат антропонимите. Тоа се истите синтаксички функции, во кои, како патронимите така и прекарите, површински се сигнализираат со определен член, како на пример, во функција на подмет: *...tha Fedor Rusin-i dhe e mori pranë vetes/...велеше Фегор Русин-*

oñ и ја зеде кај себе (МФП 24); во функција на атрибут: *...para mullirit të GjorgjijaNaleten-it.../...ipred vodeniцаиѝа на Горџија Нелеѝени-oñ...* и др.

Во македонскиот јазик, кога антропонимот се придружува со патроним, двата, без исклучок, се употребуваат без член: *Иџор Илиевски*. Патронимот без исклучок се употребува без член и кога се употребува самостојно: *дојдоа Илиевски и Перѝевски*. Но кога антропонимот се придружува со прекар тогаш прекарот може да добие член како во горенаведените примери: *Федор Русин-oñ*; *Горџија Налеѝени-oñ*; се разбира, само во случаи кога прекарот не почнало да се сфаќа повеќе како презиме отколку како прекар, како што беше илустрирано и порано.

Персоналното име, во албанскиот јазик (антропоним или патроним), добива определен член и кога се придружува од апелатив кој означува звање, професија, фамилијарна врска или пак општествена состојба воопшто. Во случаите кога, во рамките на ИС, антропонимот (без придружба на патроним) се придружува од таков апелатив, членот се прилепува на антропонимот како во следните примери, во функција на подмет: *Prift Apostoll-i asnjëherë s'ishte ulur në atë bangë.../Поѝ Аѝосѝол никоџаш не седнувал на ѝаа клуѝичка...*(МФП 14); на директен објект: *...gjeneral Erançin-in e njohim qoftë edhe nga që është emër i dëgjuar.../...џенерал Еѝанчин џо ѝознаваме, всушностѝ, ѝоради ѝоа ѝѝо е ѝој оѝѝо ѝознаѝ човек...*(ДИ 6); на индиректен објект: *...do t'i bëj letër Drejtorisë së Përgjithshme, vetë Sheh-ul-Islam-it.../...ке ѝ праѝам ѝисмо на Уѝраваѝа, на самиоѝ Шех-ул Ислам* (ИКП 92); на атрибут: *Nën të ishin shënuar emrat e mbretërve, "Gjumi i sulltan Murat-it I", "Gjumi i sulltan Bajazit-it", "Gjumi i sulltan Mehmet-it II", "Gjumi i sulltan Sulejman-it të madhnueshëm". E kështu me rradhë./Под неџо беа заѝишани имињаѝа на царевѝѝе, „Соноѝ на суѝѝан Мураѝ I“, „Соноѝ на суѝѝан Бајазѝѝ“, Соноѝ на суѝѝан Мехмеѝ II“, „Соноѝ на суѝѝан Сулејман Величестѝвениоѝ“. И ѝака ѝо рег* (ИКП 122); и др.

Во овие случаи, антропонимот сингализиран со определен член означува центар на ИС, бидејќи акцентот паѓа врз него. Во следниот пример: *do ta pyesim profesor Agron-in*, во кој антропонимот се употребува во слични граматички околности како во погоре претставените примери, овој последниот означува лице кое има една професија и кој би можело да се парафразира на овој начин: ќе го прашаме Агрон, кој по професија е професор, а не некое друго лице кое се вика Агрон. Без разлика во која синтаксичка функција се употребува, во функција на подмет (*profesor Agron-i*), во функција на објект (*profesor Agron-in*) и др., антропонимот останува елемент на кој паѓа акцентот, оној кој е во центарот на вниманието, затоа, според З. Тополињска (1974: 110), е употребен во примарна функција.

Во други случаи, членот може да се употребува и со општата именка, како: *do ta pyesim profesor-in Agron*, каде што антропонимот се употребува во својство на определба на елементот кој е центар на ИС, изразен со лексемата *ѝпрофесор*, на која му се прилепува определениот член, бидејќи овој елемент е оној кој сакаме да го потенцираме. Самото присуство на членот кај општата именка, а не кај антропонимот, ја потенцира професијата која ја врши лицето кое е именувано со сопствено име, површински, сигнализирани без член. Поради ова, антропонимот се наоѓа во вторична употреба, а самата ИС може да се парафразира на овој начин: ќе

го прашаме професорот кој се вика Агрон, односно лицето кое врши функција на професор а не на учител, или некоја друга функција, и кое се вика Агрон (Граматика II, 1997: 239).

Истото важи и за ситуациите кога антропонимот се употребува во сообразност со патроним и кога двете, заедно, се придружени од апелатив во функција на професионална или општествена титула. Во склоп на конструкцијата антропоним+патроним, присуството на членот е задолжително (кај патронимот), како во следниот пример: *do ta pyesim profesor Agim Çelik-un*; додека апелативот добива член, само ако се употребува во својство на центар на ИС како: *do ta pyesim profesor-in Agim Çeliku*.

Во македонскиот јазик, оваа информација се пренесува со присуството или со отсуството на определениот член кај апелативот, а не со присуството/отсуството на членот кај сопственото име, како на пример: *ke zo iprasame iproфесор Игор* – со парафразирање: *ke go prashame Igor*, кој по професија е професор, а не некое друго лице кое се вика Игор, каде што центар на ИС е антропонимот, употребен во примарна функција, и: *ke zo iprasame iproфесор-оии Игор* – со парафразирање: *ke go prashame profesorot*, кој се вика Игор, каде што центар на ИС е апелативот, додека антропонимот е во вторична употреба. Од ваков тип е и следниот пример: *Og ovie rabotii shito zi doznava shogash, deka можам да речам, deka ioy Aioshol може ipragi shoa ja iposeyii Geliца* (МФП 23) – каде што акцентот паѓа на центарот на ИС, изразен со антропоним и: *...ako барааии новиие власии учени ioyovi, ioy-оии Aioshol ke ipreba da ja naiushii sluzhbaiи* (МФП 23) – каде што акцентот паѓа на центарот на ИС, изразен со апелатив.

Од наведените примери може да се види дека, во македонскиот јазик, независно од тоа дали се примарно или вторично употребени, антропонимите не се придружуваат со членски морфемии, додека информацијата за нивната примарна или вторична употреба се пренесува со присуството или со отсуството на членот кај општата именка, односно кај апелативот во функција на звање, функција и сл. Додека, во случаите кога на антропонимот, кој се употребува сообразно со патроним, му претходи апелатив кој изразува професионална или општествена титула, за разлика од албанскиот, во македонскиот јазик, членот го придружува само апелативот, но не и патронимот: *ke zo iprasame iproфесор Игор Георгиевски/ke zo iprasame iproфесор-оии Игор Георгиевски*.

Во однос на употребата на определениот член кај сопствените имиња, во албанскиот и во македонскиот јазик, од горенаведените примери се гледа дека во сите примери во кои во албанскиот јазик имаме присуство на членските морфемии (мотивирано од синтаксичката аналогија), им кореспондираат примери кои покажуваат отсуство на членските морфемии во македонскиот јазик. Од оваа шема, во македонскиот јазик, исклучок прават само примерите во кои сопственото име се изразува преку прекар.

Меѓутоа, од македонската литература¹² дознаваме дека и кај антропонимите постојат одредени можности за појава на членските морфемии. Тоа се случаите кога

¹²Л. Минова, 1994, с. 37; Б. Конески, 1999, с. 228.

тие се употребуваат во емфатички околности. Во овие околности, членските морфеми немаат определувачка функција, туку само експресивна. Обично, тие се употребуваат за изразување интимност, односно чувства, во позитивна смисла, кај деминутивните имиња, од женски и од машки род, кои завршуваат на *-e*, како на пример: *Маре-ѝо*, *Ане-ѝо*, *Коле-ѝо*, *Милче-ѝо* и сл., но и за изразување чувства, во негативна смисла, како на пример: *Наѝема ѝи Сѝојан-оѝ*. Се разбира, овие случаи се мошне ретки и карактеристични за литературните дела.

Литература

- Абраши, Т. 2012: “Nyja e prapavendosur në gjuhët e Ballkanit – ngjashmëri dhe dallime morfosintaksore”, *Shqipja dhe gjuhët e Ballkanit*, ASHAK, Prishtinë, 235-266.
- Агалиу и гр. 1995: *Gramatika e gjuhës shqipe I*, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Чељику и гр. 1997: *Gramatika e gjuhës shqipe II*, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Чељику, М. 1997: *Probleme të morfologjisë së gjuhës së sotme shqipe*, Libri universitar, Tiranë.
- Демирај, Ш. 1969: “Rreth kategorisë së shquarsisë e të pashquarsisë në gjuhën shqipe” *Studimefilologjike*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 145-158.
- Конески, Бл. 1999: *Грамаѝика на македонскиоѝ јазик*, Детска радост, Скопје.
- Минова-Ѓуркова, Л. 1994: *Синѝакса на македонскиоѝ сѝандарген јазик*, Радинг, Скопје.
- Митков, М. 1968: „Кон дефиницијата на сопствените имиња“ Македонски јазик XIX, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ Скопје, 181-185.
- Поварница, М. 1991: „Кон категоријата определеност/неопределеност кај сопствените имиња во македонскиот литературен јазик во споредба со рускиот“, *Меѓународен Семинар за македонски јазик, лиѝераѝура и кулѝура, XVIII научна дискусија*, Скопје, 77-84.
- Риза, С. 1979: *Studime albanistike* vol. I, Rilindja, Prishtinë.
- Топољинска, З. 1974: *Грамаѝика на именскаѝа фраза во македонскиоѝ лиѝераѝурен јазик (род, број, ѝосоченосѝ)*. МАНУ, Скопје.
- Топољинска, З. 1997: *Македонскиѝе гејалекѝи во Еѝејска Македонија*, Книга I, Синтакса II дел, МАНУ, Скопје.

Ексерциран материјал

- Достоевски Ф. М. 1993: *Идиоѝи*. Прев. Тања Урошевиќ, Табернакул, Скопје (ДИ)
- Dostojevski F. M. 2000: *Idioti*. Përkth. JorgjiDoksani, Eugen, Tiranë.
- Кадаре Исмаил 1998: *Палаѝаѝа на сонѝиѝаѝа*. Прев. Фатбарда Шеху, Деска радост, Скопје (ИКП)
- Kadare Ismail 2000: *Pallati i ëndrrave*, Album, Tetovë.
- Фотев Методија 1980: *Поѝомциѝе на каѝи*, Култура, Скопје (МФП)

FotevMetodija 1983: *Pasardhësit e katit*. Përkth. XhabirAhmeti, Flaka e vëllazërimit, Shkup.

Summary

This paper presents a contrastive analysis of one of the most typical characteristics of the Balkan language union. It deals with the use of the definite article of proper nouns in the Albanian and Macedonian language. These two languages, part of this group, have created many parallels in the use of the definite article in general. However, with regards to the use of the definite article with proper nouns, they differ significantly. Our analysis which highlights these differences relies on the material taken from the literature of both languages. From that material it is concluded that in the Albanian language, proper nouns are paradigmatic with regards to the definite form. The use of these nouns in the definite form in the Albanian language is not justified by pragmatic and semantic needs, but rather by the syntactic analogy. In the Macedonian language, proper nouns are in general used without definite article, with some exceptions which are extensively dealt with in this paper.

Борче Арсов¹³

СТИЛИЗАЦИЈАТА ВО НАСОКА КОН ПОВИСОК (БИБЛИСКИ) СТИЛ ВО КНИКОВСКОТО, КУЛАКИСКОТО И ВО БОБОШЧАНСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ

Апстракт: Предмет на овој труд се првите преводи на Новиот завет на современ македонски јазик од 18 и од 19 в. Секој од преводите е поврзан со определен дијалект од југо-источната група македонски говори. За разлика од дел од минатите студии, кои споменатите текстови ги користат за опис на определен македонски говор, овој труд е дел од повеќе понови студии, кои докажуваат дека овие преводи не треба да се разгледуваат како обични дијалектни текстови, со оглед на фактот што секој од нив покажува низа постапки на стилизација, кои, всушност, помалку или повеќе, ги оддалечуваат од локалните говори. Овие постапки на стилизација одат во две насоки: кон поширока дијалектна база или кон повисок (библиски) стил. Во оваа статија се претставени најспецифичните примери од втората група на постапки на стилизација.

Клучни зборови: стилизација, повисок (библиски) стил, Кониовско евангелие, Кулакиско евангелие, Бобошчанско евангелие.

1. Вовед

Мотивацијата за пишувањето на овој труд произлегува од потребата да се истражи постапката на јазична стилизација во текстовите на преводите на Новиот завет на народен македонски јазик во периодот на 18 и на 19 в. Текстовите претставени во трудов се дел од литературата напишана со грчко писмо (алфавит) на територијата на јужна Македонија (денешни Р Грција и Р Албанија). Оваа литература зазема значајно место во проучувањата на историјата на македонскиот јазик, земајќи предвид дека во споменатиот период во целиот дел на Македонија¹⁴ што бил под грчко културно влијание и каде што се пишувало со алфавит (како што се спомена погоре, пред сè, во јужна Македонија) народниот македонски јазик бил речиси целосно застапен во писменоста. Со оглед на тоа што, во споменатите услови, современиот народен јазик бил издвоен од влијанието на црковнословенската писмена традиција, тој има особено важна улога во развитокот на македонскиот писмен јазик. Всушност, македонската јазична територија во 19 в. била поделена на две сфери: северна и јужна. Додека во северната сфера било силно изразено црковнословенското влијание (пред сè, овде станува збор за влијанието на руската редакција на црковнословенскиот јазик), во јужната сфера приоритетен во писменоста станал народниот македонски јазик (Конески 1975). Во трудов, преку претставувањето на дел од постапките на стилизација (во врска со дефинирањето на терминот в. точка 1.2.) во трите споменати текста се покажува зошто тие не треба да

¹³ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, borce_arsov@yahoo.com

¹⁴ Се мисли на етничките (и на јазичните) граници на Македонија.

се разгледуваат единствено како обични дијалектни текстови, туку (некои повеќе, а некои помалку) како чекор кон стандардизација на македонскиот јазик уште во средината на 19 век (в. Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008: 17–23).

1.1. Првите преводи на Новиот завет на современ македонски јазик

Кониковското евангелие, Кулакиското евангелие и Бобошчанското евангелие се првите досега познати посериозни преводи на Новиот завет на народен македонски јазик. Овие текстови¹⁵ сочинуваат една целина, бидејќи сите претставуваат преводи на изборни неделни евангелија на македонски народен јазик (со помала или со поголема авторска стилизација) и се напишани со грчко писмо.

Кониковското евангелие (КЕ) го добива името по селото Кониково (грч.: *Λυτικόν*), денес на територијата на Р Грција, во средина меѓу градовите Воден (грч.: *Ήδεσσα*), Гуменце (грч.: *Γουμένισσα*) и Еницевардар (грч.: *Γιαννιτσά*). Името му е дадено од страна на бугарскиот научник Јордан Иванов, по откривањето на само неколку печатени страници од текстот. Врз основа на материјалот што тогаш го има, Иванов заклучува дека во евангелието е претставен говорот на ова село (Иванов 1970: 181), кој им припаѓа на долновардарските македонски говори. Според него, автор на преводот е Павел Божигропски. По конечното наоѓање на целиот текст и по објавувањето на монографијата за КЕ (2003–2008) (Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008), заведено во *Bibl. Patr. Alex. 268*, во ракописот подготвен за печатење јасно се гледаат две раце¹⁶, при што првата рака е постара (се претпоставува дека првиот превод е настанат во втората половина на 18 в.), додека втората рака е направена стотина години подоцна и само таа му се припишува на Божигропски. За точните пишувачи, т.е. преведувачи на првата рака не постојат информации (в. Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008: 21–22). Мошне значајно е да се спомене дека втората рака претставува стилизација, со што Божигропски се јавува како редактор на првата рака (на оригиналниот превод на народен македонски јазик). Особено е важно и тоа дека КЕ е најраното современо македонско евангелие печатено со грчко писмо во Солун, во 1852 г.

Кулакиското евангелие (КУЕ) е објавено и опишано во 1938 г. од страна на Андре Вајан и Андре Мазон (Mazon, Vaillant 1938). Јазикот на евангелието, авторите го квалификуваат како дијалект и сметаат дека во својата монографија, преку анализата на текстот на евангелието, прават опис на говорот на селото Кулакија (грч.: *Χαλάστρα*), Солунско, кој исто така им припаѓа на долновардарските говори. Селото Кулакија се наоѓа на дваесетина километри западно од градот Солун (грч.: *Θεσσαλονίκη*). Се тврди дека преведувач на ракописот е Евстатиј Кипријадис, а

¹⁵ Вклучувајќи го тука и Трлиското евангелие, кое не е дел од анализата во трудов.

¹⁶ Овде не станува збор за два одделни текста, туку за еден текст, во кој се гледаат „две раце“, односно два ракописа (два различни начини на пишување). Под поимот „прва рака“ се подразбира првиот оригинален превод на текстот од грчки на македонски јазик, додека со поимот „втора рака“ се означува верзијата што ги вклучува интервенциите, т.е. исправките на редакторот, кои, инаку, како што стана збор погоре, се правени директно врз самиот текст на првата рака.

времето на настанување е некаде околу 1860 г. (за повеќе в. Mazon, Vaillant 1938: 1–4 и Арсов 2011: 6).

Текстот на Бобошчанското евангелие (БЕ) и неговата анализа се објавени од Андре Мазон во 1936 г. Евангелието, како и неколку други текстови од регионот претставуваат основа за лингвистичкиот опис на јазикот во монографијата посветена на македонските говори во јужна Албанија (в. Mazon 1936). Именувањето на евангелието доаѓа од името на селото Бобошчица (се среќава и како Бобоштица и Бобошница) (алб.: *Boboshticë*), кое се наоѓа на 8 километри од градот Корча (алб.: *Korçë*), Р Албанија. Со точност не може да се тврди годината на настанувањето на текстот, но приближно се смета дека тоа е 1880 г. Текстот на евангелието е преведен од страна на три преведувачи: најголем дел е преведен од страна на Цанцо (чијшто превод Мазон го смета за најсоодветен, во поглед на доследноста со корчанскиот говор), помал дел од Икономо и најмал дел од страна на група анонимни преведувачи (за повеќе в. Mazon 1936: 11–13). Јазикот на евангелието, претставен во монографијата на Мазон, е корчанскиот говор (за разлика од претходните два текста, овој ракопис се поврзува со крајниот/периферниот југозапад од македонската јазична територија). Она што е впечатливо за овој говор од социолингвистички аспект е ставот што неговите зборуваачи го имаат за него уште од далечното минато до денес. Жителите на Бобошчица својот говор го сметаат за престижен, но и за посебен јазик, кој го именуваат *јез'ико к'ајнас*¹⁷. За нив тој претставува јазик различен и од македонскиот и од бугарскиот. Ова се забележува и денес меѓу ретките зборуваачи на овој говор, за што зборуваат и последните трудови поврзани со оваа проблематика (в., на пр., Arsov 2016).

1.2. Поимот „стилизација“ и насоки на стилизација

Терминот *стилизација*, за потребите на трудов, како и за потребите на сличните вакви претходни истражувања, работно се дефинира како проширување на дијалектната основа, односно избегнување на форми што во тоа време би можеле да бидат разбрани како премногу локално обележани. Ваквите постапки на стилизација одат, од една страна, во насока кон поширока дијалектна база, а, од друга страна, кон повисок стил. Конечно, станува збор за селекција на оние јазични црти/моделни што опфаќаат поширок дијалектен ареал, како и такви што претставуваат „вештачки“ форми, т.е. форми што се приближни или се во кореспонденција со оние употребувани во црковнословенската и во современата словенска писменост (Арсов 2015: 4).

2. Постапки на стилизација во насока кон повисок (библиски) стил

Самата идеја еден евангелски текст да се преведе на локален говор се разбира како прв чекор кон издигнување на стилот. Таквиот превод, воедно, претставува и некаква стандардизација на тој говор/јазик. Одделните говори не можат самостојно да послужат за комплетен превод на еден текст од ваков вид, со оглед на

---

¹⁷ *Зб'орви к'ајнас*; со значење: *зборува како нас*; во корчанскиот говор, предлогот *кај* се користи за споредба (современ македонски стандарден јазик: *како*) (в. Mazon 1936: 1 и Courthiade 1988).

формите/моделите во живиот јазик, кој не секогаш располага со доволно соодветни средства потребни да се пренесе ваквата специфична содржина. Оттаму, преведувачите, помалку или повеќе, свесно или несвесно, внесувале јазични елементи со што го издигнувале стилот, а токму овие елементи во анализираните текстови на КЕ, на КуЕ и на БЕ се издвојуваат како постапки на стилизација во насока кон повисок (библиски) стил.

Оваа група постапки на стилизација се поврзува со друго прашање што од поодамна се поставува во науката: дали преведувачите, освен грчкиот оригинал, познавале и некој превод на Новиот завет на црковнословенски јазик или, пак, превод на некој друг словенски јазик. Иако се смета дека именуваните преведувачи на БЕ не познавале друг словенски јазик освен својот роден говор, сепак во текстот на евангелието се среќаваат зборови како *џосѿо*, *бо(џо)родица*, *ум*, *блздрнина*, *ѿравина*, *надешиѿ* и сл. (в. Угринова-Скаловска 1994: 129). Слична е ситуацијата и со КуЕ. Но, и во 1994 г., од малиот фрагмент што бил единствениот остаток од КЕ во тоа време, Угринова-Скаловска забележува дека КЕ покажува поголема блискост до стилот на евангелието и поголема веројатност дека преведувачот на КЕ познавал некој словенски/црковнословенски евангелски текст (Угринова-Скаловска 1994: 130).

Најголемиот дел од примерите што покажуваат ваква тенденција се забележуваат во лексиката, но се среќаваат и извесни морфолошки и зборообразувачки модели, кои се или директно преземени од некој превод на Библијата на црковнословенски јазик од друга редакција или, пак, покажуваат влијание од црковнословенската традиција.

Како што се спомена погоре, постапките на стилизацијата се разгледуваат во две насоки: кон проширување на дијалектната база и кон повисок (библиски) стил. Со оглед на тоа што станува збор за обеман материјал, во трудов се издвоени само дел од најважните примери што укажуваат на стилизација во насока кон издигнување на стилот.

Сепак, треба да се води сметка дека во некои случаи постапката на стилизација може да оди во двете насоки, т.е. меѓу примерите има и такви што истовремено покажуваат стилизација во насока кон проширување на дијалектната основа, како и во насока кон издигнување на стилот.

Градациски, на највисоко место е текстот на втората рака на КЕ. Понатаму, во текстот на КуЕ се среќаваат извесен (но помал) број на постапки на стилизација во насока кон издигнување на стилот, додека во текстот на БЕ, кој се смета дека има најмногу локални карактеристики во споредба со останатите два текста, бројот на ваквите постапки на стилизација е најмал.

2.1. Морфолошко рамниште

Голем дел од постапките на стилизација во насока кон повисок стил може да се забележат на морфолошкото рамниште, и тоа разгледувајќи ги различните видови зборови од аспект на сите граматички категории. Во трудов се прикажани дел од посебните вакви постапки.

Земајќи го ова предвид, КЕ е поблиску до живиот, т.е. до дијалектниот јазик, додека текстовите на КуЕ и на БЕ се оддалечуваат од говорите, па може да покажуваат влијание од некој црковнословенски текст, односно може да се претпостави свесно или несвесно стилизирање во текот на преведувањето.

2.1.2. Глаголски зборови

Во поглед на глаголските форми, особено впечатлива е употребата на перфектот во КуЕ. Всушност, најмногу перфектни форми и се среќаваат во овој текст, и тоа на места каде што, најчесто, во КЕ и во БЕ има аористни форми, сп.:

КуЕ	КЕ	БЕ
<i>сă рагув'але</i> в'ики Учен'ацџате	Учен'иците <i>са</i> <i>зарагув'аа</i>	апостол'ити <i>се зарагв'ае</i>
ка му <i>сă ѱуклун'иле</i> на н'егу, <i>сă вџрн'але</i>	ка му <i>са ѱуклонн'иа, са</i> <i>варн'аа</i>	му <i>се ѱоклон'аје</i> , и <i>се</i> <i>варн'аје</i>

Ова може да покаже употреба на различни црковнословенски преводи на Библијата при преведувањето, односно, за КуЕ – преземање на модел од некој црковнословенски превод од руска или од српска редакција, каде што перфектот е основната (или единствената) форма за изразување на минато дејство. Постои и можност дека на ваков начин преведувачот сакал да го издигне стилот на повисоко рамниште.

Понатаму, во овој контекст, се издвојуваат примерите од КуЕ *н'ока биг'еки* (со значење: *додека беше нок, за време на нокџа*; сп. во официјалниот превод на Библијата на современ македонски стандарден јазик: *вечерџа во исџиоџ ден...*) и *'ошџи биг'еки су в'ас* (со значење: *додека бев со вас*, сп. во официјалниот превод на Библијата на современ македонски стандарден јазик: *ушџе додека бев со вас*). Во современиот македонски јазик, *бидејќи* се користи како сврзник (в. Конески 1982: 447). Во КуЕ, пак, ваквата употреба може да претставува свесен избор на поархаична книжевна конструкција, со цел да му се даде „побиблиска“ боја на текстот (в. Spasov, Feleszko 1988).

За имитирање на црковнословенската традиција со цел да се постигне повисок, „библски“ стил во КЕ се сметаат формите на глаголските именки на *–ние*, сп.:

КЕ	КуЕ	БЕ
<i>џис'ание</i>	<i>кн'аџи</i>	<i>џис'ајна</i>
<i>вид'ение</i>	<i>џалас'аџ</i>	Ø ¹⁹
<i>џокај'ание</i>	<i>џукај'ани(е)</i>	<i>џ'ишман</i>

¹⁹ Во БЕ текстот бил оштетен точно на ова место (в. Mazon 1936: 117).

Иако, најчесто се работи за глаголски именки што преминале во општи именки, што (кај некои од нив) се покажува во можноста за образување на множина, ова покажува симулација на црковнословенски зборообразувачки модел.

2.1.3. Неменливи зборови

И во првата и во втората рака на КЕ се среќава доследна употреба на сврзникот *шѣо*, наспрема неговата разговорна варијанта *шо*, која редовно се користи во КуЕ, и наспрема неговата (дијалектна) форма во БЕ: *шчо*.

Колебањето при изборот на сврзникот *шѣо* наспрема *дек'а* во текстот на КЕ покажува тенденција за стилизација, и тоа во насока кон централните говори на западното македонско наречје, но истовремено и за издигнување на стилот.

КЕ	КуЕ	БЕ
да пузн'ае <i>шѣо</i> ч'ине	да разб'ира <i>шо</i> да ч'инѧ	да разб'ери т'ози <i>шчо</i> ч'ини
најд'охме Мес'иа, т'оа <i>шѣо</i> ки р'ечи разреч'ену Ис'ус	'а најд'ехме на Мес'иа, <i>шо</i> му в'ел'ат Христ'ос	најд'ојме куртул'ата, <i>шчо</i> жа се р'ечи Р'истос
вид'е чув'ек <i>шѣо</i> б'еше сл'еп ут ка се род'и	вид'е идн'о чов'ек <i>шо</i> б'еши сл'еп ут ка сѧ род'и	н'ајде 'еден ч'овек р'оден сл'еп и без 'очи ²⁰
в'оа ли е С'ин ви <i>дек'а</i> в'елети 'оти сл'еп са род'и	в'оа ј в'ашо с'ѧн, <i>шо</i> в'ии в'елехти шо сѧ род'и сл'еп	с'ој 'ести с'ин в'аш <i>шчо</i> в'ие вел'ите 'оти се р'оди сл'еп
ид'ин ут дв'ата <i>дек'а</i> ч'уа ут Јо'ана т'аа лакард'ија	ид'ен'ут ут т'ии дв'ети ... <i>шо</i> слoш'але ут Јо'ан	ед'ејно от т'иа дв'ата <i>шчо</i> ч'уе зборов'ити от свет'его Јов'ана

Во текстот на КуЕ очигледно се претпочита користењето на сврзникот *шѣук'у* од словенско потекло, наспрема *ама/ами* по потекло од турскиот јазик. Вториов често се користи во долновардарските говори, но отсуствува во анализираниот текст на ова евангелие. Крајната цел може да биде издигнување на стилот, ако се претпостави дека преведувачот свесно го избегнувал сврзникот *ама/ами*, како дел од лексиката на разговорниот стил.

КуЕ	КЕ	БЕ
н'ѧто он им'ал гр'ех н'ѧто т'аткото, н'ѧто м'ајка му; <i>шѣук'у</i> да сѧ ч'ини бил'ѧ ч'удба Господ'инова на н'его	н'ету в'оа изгр'еши, н'ету Т'атките му, <i>ам'и</i> са род'и сл'еп да са ј'ават раб'отите Б'огуви на н'егу	ни от т'огоф гр'еј, ни от татков'и му, <i>ам'и</i> за да се разб'ере работ'ете Господин Б'огу от н'его

²⁰ Во БЕ се среќава проста реченица.

Формите на неменливите зборови во БЕ не покажуваат поголеми отстапувања од локалниот говор.

2.2. Лексичко рамниште

Постапките на стилизација во насока кон повисок (библиски) стил најлесно се забележуваат на лексичкото рамниште.

Впечатлива е доследната употреба на множинската форма *руг'иџели* во втората рака на КЕ, наспрема *иџ'аџки* во првата рака. Овде се забележува влијание или од писмената традиција или од централните говори на западномакедонското наречје.

КЕ	КуЕ	БЕ
ка викн'аа <i>Т'аџкиџе</i> (втора рака: викн'аа <i>руг'иџелиџе</i>)	вик'але на <i>иџ'аџко</i> му	викн'ае <i>иџ'аџка</i> (слепет'ему)
<i>Т'аџкиџе</i> му му отвешп'аа (втора рака: <i>руг'иџелиџе</i> му му отговор'иа)	му к'ажа на н'ах <i>иџ'аџко</i> му, да рич'е	му отгов'ори т'иџем <i>иџ'аџка</i> т'огоф
За т'оа рек'оа <i>Т'аџкиџе</i> му (втора рака: За т'оа рек'оа <i>руг'иџелиџе</i> му)	Зард'и т'оа р'екле <i>иџ'аџки</i> му	Т'ака му р'ече <i>иџаџк'а</i> му
н'ету в'оа изгр'еши, н'ету <i>Т'аџкиџе</i> му (втора рака: н'ету в'оа согр'еши, н'ету <i>руг'иџелиџе</i> му)	н'аџо он им'ал гр'ех н'аџо <i>иџ'аџкоџо</i> , н'аџо м'аџка му	ни от т'огоф гр'еј, ни от <i>иџаџков'и</i> му

Како што може да се види во табелата погоре, во КуЕ и во БЕ, за означување на двајцата родители, слично како и во првата рака на КЕ, се употребува множинската форма од именката што го означува машкиот родител (*иџ'аџки* (КуЕ); *иџаџк'ови* (БЕ)) или, пак, се среќава формата во еднина *иџ'аџко*, за која се смета дека се користи за да ги означи двајцата родители или, пак, со неа му се дава предност на машкиот родител, кој, најверојатно, зборува во името на двајцата. Треба да се нагласи дека оваа постапка на стилизација не оди само во насока кон издигнување на стилот туку и во насока кон проширување на дијалектната база.

Во ситуациите при обраќањето кон Исус Христос, во КЕ, и во првата и во втората рака, најчесто се користи вокативната форма од именката *Госџод'ин* (*Госџод'ине*) (некаде и *Г'осџоди*). Во истите примери во текстот на КуЕ се среќава локалната форма *Аф'ендо*, т.е. именката по потекло од грчкиот јазик *ефендија/афендија*, со значење *џосџодин, џосџодар*.

КЕ	КуЕ	БЕ
<i>Госџод'ине</i> , 'откени ме!	<i>Аф'ендо</i> , п'оможи!	<i>Госџо'ине</i> , куртулис'ај ме
и 'она реч'е: ист'ина <i>Г'осџоди!</i>	ж'ената р'екла: Та'ка <i>Аф'ендо!</i>	и тас му р'ече: Со ист'ина т'ака 'ести, <i>Госџо'ине</i>

За текстот на КуЕ нема точни информации за грчкиот оригинал, но во случајот тој да бил со народна основа, а не официјалниот превод (в. Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008: 397), може да се претпостави дека и таму се употребувала истава лексема. Дополнително, и Мазон и Вајан оваа именка во македонскиот текст ја третираат како заемка преку грчкиот јазик (Mazon, Vaillant 1938: 83). Во БЕ, за обраќањето кон Бог, слично како и во КЕ, речиси редовно се среќава формата *Госѝо 'ине*. Несомнено е дека во овој поглед текстот на КуЕ, од македонска гледна точка, покажува понизок стил во споредба со останатите два текста.

Значајно е да се спомене употребата на именките *л' 'уги*, *ѝосѝог 'ар* и *м'есѝо* од текстот на КЕ, наспрема примерите *инс 'ан*, *'аѝа* и *на 'ија* од турскиот јазик во КуЕ. За разлика од локализмите позајмени од турскиот јазик и употребени во КуЕ, во КЕ (а, во овие примери, и во БЕ), се среќаваат словенски лексеми и примери од културната надградба. Овие примери се дополнуваат со *з'аконуѝ* во КЕ, наспрема *н'омоѝо* на КуЕ и *н'омо* во БЕ, како и со примерот *Сфетѝ 'илникуѝ* (прва и втора рака на КЕ) : *Сфѝѝ 'ило* (КуЕ) : *Кондил 'оѝо* (БЕ).

КЕ	КуЕ	БЕ
д'ури да исп'ушти <i>л' 'угѝѝу</i>	д'ури да си 'оди <i>инс 'ануѝ</i>	∅ ²¹
не м'ожи да раб'оти <i>два</i> <i>Госѝог 'аре</i> (втора рака: не м'оже да раб'оте на <i>два Госѝог 'ара</i>)	не м'ожи н'екој да раб'оти измик''ар на <i>две</i> <i>'аѝи</i>	не м'ожи да раб'ота у <i>два</i> <i>ѝосѝо 'ини</i>
на <i>м'есѝаѝа</i> Т'ирцки и Сид'онцки	на <i>на 'иаѝа</i> Т'ирува и Сид'онува	во <i>месѝ 'аѝа</i> Т'иро и Сид'он
<i>Сфетѝ 'илникуѝ</i> на сн'агата	<i>Сфѝѝ 'ило</i> на сн'агата	<i>Кондил 'оѝо</i> трупут'ому
<i>з'аконуѝ</i> Мојс'еуф	на Мојс'еј <i>н'омоѝо</i>	<i>н'омо</i> Мојс'еуф

Освен што покажуваат извесна тенденција за оддалечување од говорот, односно за проширување на дијалектната база, во употребата на овие лексеми во КЕ се гледа и тенденција за издигнување на стилот, во споредба со истите примери во текстовите на КуЕ и на БЕ.

Кај (глаголските) придавки, од лексички аспект, се издвојува примерот *заѝѝ 'о сѝе зачуд'ени?* од втората рака на КЕ, како исправка на првата рака, сп.: *заѝѝ 'о сѝе синхис'ани?* Овој пример во КуЕ изгледа сосема поинаку: *Шо си сѝѝр'есѝѝѝ ѝак'а?* Во БЕ има ситуација поблиска со онаа во првата рака на КЕ: *шчо сѝе ѝѝ'ака сикледис'ани*. Наспрема првата рака на КЕ и наспрема БЕ, каде што се среќава збор (глаголска придавка) од глагол од грчкиот јазик, односно од турскиот јазик (*синхис'ани*, *сикледис'ани*), во втората рака на КЕ има збор од словенската традиционална лексика (повторно глаголска придавка, но од глагол од словенско

²¹ Овој стих го нема во анализираниот текст на БЕ. Од ова читање (Матеј XIV) во БЕ ги има стиховите 26–34. Во КЕ и во КуЕ се опфатени 22–34.

КуЕ: Сѝти зард'и н'его са чин'иле... (Јован I: 3)

КЕ: ...д'а с'а ч'инат ч'еда Б'ожиј, с'ир'еч, на т'ие шт'о...

КуЕ: ... да му б'идат Господ'иново син'ови, да... (Јован I: 12)

КЕ: ...сл'ава кат'у н'а с'ин единор'оден ут Т'аткуту

КуЕ: ...сл'ава кат'у самор'оден ут Т'атко (Јован I: 14)

И покрај тоа што КЕ претставува превод од верзија на Библијата на народен грчки јазик, додека КуЕ се базира на превод на Библијата поблизок до грчкиот библиски јазичен стил, од анализата спроведена во трудов се заклучува дека КЕ главно покажува повисок стил од КуЕ. Оттука, се заклучува дека стилизацијата е поголема во КЕ, а особено во втората рака, додека во КуЕ се гледа помал степен на стилизација во насока кон издигнување на стилот. Во студијата на Мазон (1936) нема информација за тоа кој грчки превод на Библијата се користел од страна на преведувачите на БЕ, но јасно е дека ваквите постапки на стилизација најретко се среќаваат во анализираниот текст на ова евангелие.

Преводите на Новиот завет настанати во јужна Македонија во времето на 18. и на 19 в. се особено значајни за формирањето на македонскиот писмен јазик. Ова подоцна има свој удел во неговото стандардизирање на современа основа. Како што стана збор погоре, идејата за превод на Новиот завет на македонски јазик, имајќи ги предвид, од една страна, преводите на словенските народни/дијалектни или литературни јазици (српски, хрватски, словенечки, бугарски, руски итн.) со помала или поголема стилизација во однос на црковнословенскиот јазик, но и кај други јазици, и под грчка и под латинска сфера (новогрчки, албански, аромански, романски, италијански итн.) (в., на пр., Краšovec 1998, Nazor 1998, Thompson 1998), го истакнува значењето на ваквите текстови и, конечно, ги поврзува со македонистичката идеја што се јавува кон крајот на 19 в. (в. Спасов 2005: 9–14 и Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008: 426–430). На прво место овде е КЕ, со оглед на тоа што текстот на втората рака, докажано, претставува стилизација со стремеж кон стандардизација на македонскиот јазик на синхрониска основа. Треба да се нагласи дека, во случајот на КЕ, не станува збор за стандардизација врз основа на централните говори на западномакедонското наречје, онака како што тоа подоцна го прави Мисирков (1903) и како што е конечно стандардизиран македонскиот јазик во 1944 г. Текстот на втората рака на КЕ претставува чекор кон создавање на еден македонски регионален јазик, кој не се поврзува со ниту еден конкретен говор од југоисточното македонско наречје, туку содржи елементи и од источните и од западните јужни говори, но и од централните говори на западномакедонското наречје (в. Арсов 2011: 97–98).

За анализираниите преводи, но и за останатите преводи на Новиот завет на современ македонски јазик од јужна Македонија од 18 и од 19 в., може да се каже дека, помалку или повеќе, отвораат пат кон оформување на еден *библиски јазик*, кој завршува со преводите на Библијата на современ македонски стандарден јазик (в. *Новиот завет* 1976, *Светото писмо* 2007). А, штом се зборува за библиски, веќе се

мисли и на *официјален јазик*, имајќи ја предвид западноевропската традиција, односно знаејќи дека со преводот на Светото писмо на современ јазик започнува стандардниот период на определен јазик (в. Lindstedt, Spasov, Nuorluoto 2008: 426–430).

Од сите евангелски преводи на народен македонски јазик во јужниот дел на Македонија во периодот на 18 и на 19 в. најстилизиран текст е воедно и најстариот ваков превод, а тоа е текстот на КЕ (1852 г.), и тоа неговата втора рака, т.е. редакцијата на Павел Божигропски. Понатаму, постапките на стилизација, без разлика дали се во насока кон повисок стил или во насока кон проширување на дијалектната база, се во помала мера застапени во анализираниот текст на КуЕ (1860 г.), а најмалку во текстот на БЕ (1880 г.).

Литература

- Арсов, Б. 2011: *Морфологија на именскиите зборови во Кониовскојто евангелие (1852) во споредба со Кулакискојто евангелие (1860) (магистарски труд)*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Арсов, Б. 2015: *Посилајќи на стилизација на морфолошко, зборообразувачко и на лексичко рамнишиите во Кониовскојто, Кулакискојто и во Бобошчанскојто евангелие (споредби) (докторска дисертација)*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Иванов, Й. 1970: *Български старици из Македония*, БАН, София.
- Конески, Бл. 1975: *Од историјата на јазикот на словенскиот именосл во Македонија*, Македонска книга, Скопје.
- Конески, Бл. 1982: *Грамајка на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.
- Мисирков, К. 1903: *За македонските работи*, Либерални клуб, София.
- Новиот завет на Нашиот Господ Исус Христос* 1976: Библиско друштво, Лондон.
- Светото писмо на Стариот и на Новиот завет* 2007: Библиско здружение на Република Македонија, Скопје.
- Спасов, Љ. 2005: Избрани поглавја од историјата на македонскиот писмен јазик – Бојата на јазикот I, Култура, Скопје.
- Угринова-Скаловска, Р. 1994: „Околу преведувачката постапка применета во евангелските текстови пишувани со грчко писмо“, *Македонскиот дијалект во Егејска Македонија – зборник на трудови од научен собир*, МАНУ, Скопје, 127–135.
- Arsov, B. 2016: „On some lexical archaisms in the Boboshtica Gospel and the Boboshtica dialect“, *SLAVICA HELSINGIENSIA 49: In search of the center and periphery: Linguistic attitudes, minorities, and landscapes in the Central Balkans*. Eds. Maxim Makartsev, Max Wahlström, University of Helsinki, Helsinki, 125–136.
- Courthiade, M. 1988 : „Les derniers vestiges du parler slave de Bobošćica et de Drenovene (Albanie)“, *Revue des études slaves*, 60/1, Centre d'études slaves, Paris, 139–157.

- Krašovec, J. 1998: „Slovenian Translations of the Bible“, *Interpretation of The Bible/Interpretacija Svetega pisma*, SAZU/Sheffield Academic Press, Ljubljana/Sheffield, 1039–1076.
- Lindstedt, J., Spasov, Lj., Nuorluoto, J. eds. 2008: *The Konikovo Gospel / Кониковско еванџелие*, The Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki.
- Mazon, A. 1936: *Documents contes et chansons Slaves de L’Albanie du Sud*, Librairie Droz, Paris.
- Mazon, A., Vaillant, A. 1938: *L’Évangélaire de Kulakia Un parler Slave du Bas-Vardar*, Librairie Droz, Paris.
- Nazor, A. 1998: „The Bible in Croato-Glagolitic Liturgical Books“, *Interpretation of The Bible/Interpretacija Svetega pisma*, SAZU/Sheffield Academic Press, Ljubljana/Sheffield, 1031–1037.
- Spasov, Lj., Feleszko, K. 1988: „Bidejkji gjaolot čovek... czyli uwagi na temat macedońskiego BIDEJKI i jego odbioru przez polskich studentów uczących się języka macedońskiego“, *Folia Philologica Jugoslavo-Polonica, 1*, Katowice, 103–119.
- Thomson, Fr. J. 1998: „The Slavonic Translation of the Old Testament“, *Interpretation of The Bible/Interpretacija Svetega pisma*, SAZU/Sheffield Academic Press, Ljubljana/Sheffield, 605–920.

Résumé

L’Évangélaire de Konikovo (EK), l’Évangélaire de Kulakia (Eku) et l’Évangélaire de Boboščica (EB) sont les premières traductions sérieuses du Nouveau Testament en langue vernaculaire macédonienne du 18ème et du 19ème siècle. Ils sont tous écrits en alphabet grec.

Cet article présente les exemples les plus spécifiques des textes montrant une tendance à la stylisation vers un style (biblique) plus élevé.

De toutes les traductions des évangiles en langue vernaculaire macédonienne de Macédoine du sud des 18ème et 19ème siècles ayant été analysées, on peut conclure que le texte le plus stylisé et en même temps le plus ancien est celui de l’EK (1852), et surtout sa deuxième main. Les démarches de stylisation vers un style plus élevé sont moins perceptibles dans le texte de l’Eku (1860) et encore moins perceptibles dans celui de l’EB.

On peut dire que les traductions analysées, mais aussi les autres traductions du Nouveau Testament en langue vernaculaire macédonienne de Macédoine du sud des 18ème et 19ème siècles ouvrent, plus ou moins, une voie vers la formation d’une langue biblique, voie aboutissant aux traductions de la Bible en macédonien standard contemporain en 1976, 2003 et 2007.

821.163.3:811.112.2'255.4

Изворен научен труд

Даринка Маролова²²

ЕКСПЛИКАЦИЈА ВО ПРЕВОДОТ ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Апстракт: Предмет на истражување на оваа научна работа е експликацијата, како преведувачка постапка особено соодветна за превод на специфични јазични феномени со културна заднина, кои имплицираат на одредени предмети, појави или дејствија. За нив постои основана претпоставка дека му се добро познати на читателот/слушателот во директната, еднојазична комуникација. А при индиректната, двојазична комуникацијата, т.е. комуникација со посредство на преведувач, реципиентот е сместен во поинаков социо-културен и општествен контекст, па следствено на ова и поседува поинакви предзнаења. Затоа е потребно експлицирање на одредени имплицитни изрази од страна на преведувачот. Цел на овој труд е да се покаже дека за преводот на некои имплицитни изрази е неопходно експлицирање. Анализата се врши врз примери извадени од македонски книжевни дела, и тоа раскази и народни приказни, паралелно со нивните преводи на германски јазик.

Клучни зборови: преведувачка постапка, експликација, имплицитен исказ, превод.

0. Вовед

Несомнено, преведувањето претставува сложена активност на човечкиот ум. Не е стопроцентно јасно што се преведува, дали текст, содржина, идеја, претстава и сл. но едно е јасно - со преведувањето се заменува една реалност, сместена во еден социо-културен и општествен контекст со другареалност, сместена во другсоцио-културен и општествен контекст. Слично на ова Уртадо (во Никодиновска 1999: 19) смета дека преведувањето претставува процес на интерпретација и комуникација со цел еден текст кој се одвива во еден општествен контекст и во кој учествуваат три фактори: ментален процес, текст и комуникативен акт, да се преформулира во друг текст, сместен во друг општествен контекст. За таа цел преведувачот применуваа извесни постапки.

Под преведувачки постапки се подразбираат техники кои се од максимална помош и со минимален временски и просторен влог, а кои што ги употребува преведувачот при конфронтација со преведувачки проблеми. Тие се всушност „процеси на барање“ под услов оној што ги решава проблемите да знае „што бара и како сака да го најде она што го бара“ (превод Д.М. во Wills 1992:52).

Постојат повеќе класификации на преведувачките постапки од кои овде ќе ја спомнеме онаа на Колер (Koller 2001:232-235) која ги зема предвид постапките за решавање на културноспецифичните проблеми: 1. Преземање на изразот од појдовниот јазик во јазикот-цел и тоа како цитат (странски збор) или како делумна

²² Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Филолошки факултет, darinka.marolova@ugd.edu.mk

или целосна адаптација кон нормите на јазикот-цел (заемка)²³; 2. Превод со заемање – буквален превод на изразот од појдовниот јазик во јазикот-цел²⁴; 3. Избор на најблискиот соодветен израз – приближен превод²⁵; 4. Експликација или дефинициски опис или парафраза²⁶; 5. Адаптација²⁷.

Предмет на истражување на оваа научна работа е експликацијата, која е особено соодветна за превод на феномени поврзани со одредена култура. Она што во еднојазичната комуникација се смета за добро познато, говорителот/писателот само го имплицира во говорните/писмените акти, алутирајќи на одредени личности, предмети, појави или настани. Доколку истиот овој устен/писмен акт го сместиме во поинаков социо-културен и општествен контекст, од реципиентот не може да се очекува да ги поседува истите знаења и информации. Па, затоа при преведување преведувачот се јавува во улога на посредник, не само меѓу јазиците, туку многу повеќе меѓу културите. Тој треба да ги претпостави предзнаењата на новиот реципиент и онаму каде што смета дека постојат недостатоци од информации, а со цел да спречи недоразбирање се користи со методата експликација. Да се докаже неопходноста од експлицирање на имплицитните искази од страна на преведувачот е токму цел на овој научен труд. За таа намена се врши егземпларна анализа на одбрани примери извадени од македонски раскази и народни приказни паралелно со нивните преводи на германски јазик.

1. Експликација

Со експликацијата во повеќејазичниот дискурс се занимава Хоузе (House 2004). Таа поаѓа од постулатот дека експлицитарноста во дискурсот значи прецизно изразување на она на што се мисли (House, 2004:185). Ова може да се илустрира со примерот *фирер* (герм. *Führer*, превод на мк.*водич, лидер*), кој претставува имплицитен исказ, алутирајќи на диктаторот Адолф Хитлер кој бил современ лидер, т.е. водич на германската нација (Маролова 2014: 57). Поради импликацијата што ја има овој збор, германските говорители/писатели радо ја одбегнуваат неговата примена во друг контекст, па наместо тоа посегнуваат по други лексеми со синонимно значење. Потребно од експлицирање на овој имплицитен исказ има тогаш кога

²³ Најчесто се преземаат лични имиња, топоними, именувања на мерки, институции, валути, природни појави, реални од материјалната култура итн.

²⁴ Буквалниот превод е можен доколку конститuentите на оригиналниот израз може да функционираат и самостојно. На овој начин со едноставни средства се создаваат нови изрази и значења.

²⁵ Во приближниот превод мора да постои соодветство на лексемите во барем едно релевантно семантичко поле (пр. форма, боја, функција, големина итн.). Оваа постапка наоѓа примена само онаму каде што прецизното семантичко значење на изразот не е од пресудно значење. Овде, меѓу другото спаѓа и преведувањето со генерализација (неутрализација).

²⁶ Со експликацијата се наведуваат најважните особености или функции на предметот или дејството, или, пак, се набројуваат нивните најважни компоненти.

²⁷ Со помош на адаптација се врши замена на една културна или општествена реалност со друга која има слична функција или место во јазикот-цел и која што подобро одговара на публиката-цел. Најчесто оваа метода се применува при преведување на идиоматски изрази и формули од фатичката и експресивната комуникација.

текстот е наменет за друга читателска публика, различна од германската. Тогаш експлицирањето се врши со директно наведување на името *Адолф Хитлер*. Значи, целта на експликацијата е на оние места во текстот-цел, каде што недостасуваат знаења, најчестоповрзани со познати личности, историски настани, места, специјални животни стилови и сл. да се даде објаснување, без притоа да се попречи нормалниот тек на читање/слушање.

2. Експликација во преводот од македонски на германски јазик

Примената на експликацијата во преводот од македонски на германски може јасно да се констатира врз основа на примери извадени од македонски книжевни дела преведени на германски јазик. За целите на нашата анализа се искористија примери од збирката раскази „Големиот куфер“ од Иван Додовски, расказот „Кружно патување на сенката“ од Димитар Солев и од народните приказни „Кнезот што се научил кошници да плете“ и „Двете врапчиња и мрзливиот човек“.

Пример 1. „Дома, ѝак, во едно од ѝие зрди социјалистички сѝанчиња добиени од ЈНА на кредит со доживојна отѝплата, Свейлана знаеше да си ѝризоѝви јадење, да чѝта сѝисанија или да зледа ѝтелевизија.“

(Додовски, И., „Големиот куфер“ стр. 80)

(Превод) „Zu Hausewiederum, in einer der kleinen, hässlichen sozialistischen Wohnung der Jugoslawischen Volksarmee mit lebenslanger Kreditabzahlung, bereitete sich Vesta Essen zu, las Zeitschriften oder sah fern.“

(Dodovski, I. „Der großeKoffer“ S.67)

Во пример 1. писателот Додовски ја употребил кратенката *ЈНА* во расказот на македонски јазик. Тој сметал дека македонскиот читател, како добар познавач на историските и политичките околности на овие простори во време на некогашна Југославија, веднаш ќе го знае нејзиното значење. Во преводот на германски, пак, кратенката е пренесена експлицитно, како *Jugoslawische Volksarmee*, (мк. *Јуѝословенска народна армија*) со тоа што во целост и мошне умешно е неведен називот, без да се попречува нормалниот тек на читањето на текстот.

Пример 2. „Шѝоѝѝуку излезен од чадоѝ на јагленоѝ и од миризбаѝа на зѝураѝа, човек зѝ ѝлакнеше очѝѝе не ѝолку од водаѝа на Водно колку од солиѝа на солзѝѝе.“

(Солев, Д., „Кружно патување на сенката“ стр. 106)

(Превод) „KaumherausausdemKohlenrauch und demGestank der Fabriken, wusch der Mensch seine Augennicht so sehrmitdemWasservomVodno*alsvielmehrmitdemSalz der Tränen.“(Solev, D. „DerKreisförmigeWeg des Schattens“ S. 120)

*Berg bei Skopje

Водно е име на планина која изобилува со многу извори – оттаму потекнува самиот назив и се наоѓа во близина на Скопје. Овој топоним кој го среќаваме во расказот „Кружно патување на сенката“ од Димитар Солев, на германски е едноставно пренесен со транслитерација, т.е. *Vodno* и со дополнителна експликација со фуснота *Berg bei Skopje* (мк. *ѝланина кај Скоѝје*), за да му биде јасно на германскиот читател за што се работи.

Пример 3. „Некогаш патувавме, беа поинакви времиња, верувавме дека живееме во најубавата социјална држава, маршалот не водеше кон свејла иднина ...”

(Додовски И. „Големиот куфер” стр. 48)

(Превод) „*Damals machten wir Reisen. Das waren andere Zeiten, wir glaubten, dass wir im schönsten Sozialstaat leben, Marschall Tito führte uns in eine leuchtende Zukunft entgegen.*”

(Dodovski I. „Der große Koffer” S.39)

Јосип Броз Тито (1892-1980) е југословенски политичар, премиер и претседател (1953-1980). До денешен ден е познат меѓу народите од поранешна Југославија како другарот Тито или *маршалот*. Додека лексемата *маршалот* во македонскиот расказ претставува импликација која се однесува на наведениот политичар и лидер, во преводот на германски е додадено името Тито, со што на германскиот читател експлицитно му се кажува за која историска личност од Југославија станува збор.

Пример 4. „Ја чекај малце га зо испојам, тиа га му шекни кај прака сипројници.“ (народна приказна „Кнезот што се научил кошници да плете“)

(Превод) „*Er soll nur warten, ich will ihn schon lehren, wie man Brautwerber zu mir schickt.*“

(Volkserzählung „Vom Fürsten, der Körbe flechten lernte“)

Во овој извадок од народната приказна „Кнезот што се научил кошници да плете“ е употребен свршениот глагол *испојам* (dt. *verschwitzen*) со неговото метафорично значење. Имено, народниот раскажувач сликовито имплицирал на тоа како говорителот на оваа реченица сака да го научи соговорникот на нешто, да го натера самостојно и со мака да извлече некаква поука. Преведувачот директно, т.е. со експликација го предал скриеното значење на метафората на германски јазик. Доколку би сакал да остане верен на стилот, тој би можел да употреби друг имплицитен израз со исто или блиско значење, како на пример лексемата *schulmeistern* (пр. *ich will ihn schon schulmeistern*) или фразеологизмот *jemanden mores lehren* (пр. *ich will ihn schon mores lehren*)

Пример 5. „Шо аур вуге ти ог Мусјакој, бе?”

(Додовски, И. „Големиот куфер“ стр. 38)

(Превод) „*Was hat dir Stalin, der Große Schnurrbärtige, genutzt, hmh?*”

(Dodovski, I. „Der große Koffer“ S. 31)

Со прекарот *Мусјакој* писателот Додовски алудира на Јосиф Сталин (1878-1953), лидерот на Советскиот Сојуз од средината на 1920-те години. Писателот го сместил дејството на расказот во временска рамка, кога за Македонците, како дел од источниот блок се добро познати политичките состојбите во тогашниот Советски сојуз и претпоставува дека македонскиот читател без проблем ќе ја одгатне импликацијата. Но, ова не е случај со германскиот читател, па затоа како експликација, во германскиот превод стои *Stalin, der Große Schnurrbärtige* (мк. *Сталин, големиот мусјаклија*).

Пример 6. „Како е Госјод, домаќинко, не е никој, и рекол врабецот, белки ќе не појсала домаќиној на лозјево и не ќе ни го расипе“.

(Народна приказна „Двете врапчиња и мрзливиот човек“ (стр. 187)

(Превод) „*Vielleicht ist noch nicht alles verloren*“, sagte der Spatz. „*Vielleicht erbarmt sich der Herr des Weingartens unser und wird unser Nest nicht zerstören.*“

(Volkserzählung „Die zwei Spatzen und der faule Winzer“ S. 187)

Во македонските говорни акти често се среќава формулата како е *Gos̄og*, не е никој, која се употребува во ситуации на неизвесност, особено доколку е доведена во прашање нечија судбината или иднината. Оваа формула со религиозен признак ја среќаваме во народната приказна „Двете врапчиња и мрзливиот човек“. Во преводот на германски јазик пораката е експлицитно пренесена со директно наведување на основното значење, т.е. дека *можеби не е сè изгубено* (герм. *Vielleicht ist noch nicht alles verloren*). Овде преведувачот би можел да го задржи религиозниот карактер на стилот од оригиналот, со тоа што би ја имплицирал пораката со религиозна германска формула со исто или слично значење, како на пример: *niemand ist gut, als nur Gott allein, Gott weiß, или bei Gott ist kein Ding unmöglich!*

Пример 7. „Го ѝо̀ребуваме ѝрофесороѝ Курейѝински во една од алейѝе на Буѝелскиѝе з̀робиѝѝа...“

(Додовски И. „Големиот куфер“ стр. 75)

(Превод) „*Wir beerdigen Professor Kasperski an einer Allee auf demstädtischen Friedhof von Skopje.*“

(Dodovski I. „Der große Koffer“ S.63)

Со изразот *Буѝелскиѝе з̀робиѝѝа* се имплицира на градските гробишта во Скопје кои се наоѓаат во крајниот северен дел на Скопје во Општина Бутел. Доколку буквално би се превел имплицитниот израз од македонскиот расказ, германскиот читател не би знаел дека станува збор за главните гробишта во Скопје. Па, за да се надокнади недостатокот во знаењето на германскиот читател, преведувачот додал објаснение *auf demstädtischen Friedhof von Skopje* (мк. на *з̀радскиѝе з̀робиѝѝа во Скопје*)

Пример 8. „Деноноќно ѝѝече ѝо Рузвелѝова времеѝо во кое немам дел. Осѝанав заѝворена во куќаѝа, сама од себе ѝобезнаѝа, избекумена.“

(Додовски И. „Големиот куфер“ стр. 45)

(Превод) „*Tag und Nachtrauscht auf der Rooseveltstraße die Zeit vorbei, und ich habe keinen Anteil an ihr. Ich bleibe bei dem Schloss zu Hause, bin verstört und vormirselbst geflüchtet.*“

(Dodovski I. „Der große Koffer“ S.37)

Улицата *Франклин Рузвелѝ*, меѓу граѓаните позната како *Рузвелѝова*, е една од најпознатите улици во Скопје²⁸. За да му се разјасни на германскиот читател дека поимот *Рузвелѝова* е импликација за улица во Скопје, во преводот е употребена експликација со додавање на називот *Straße* (мк. *улица*), имено *Rooseveltstraße*.

3. Заклучок

Потребата од експлицирање на одредени имплицитни изрази е особено доминантна кај двојазичната комуникација, која што се овозможува со посредство на преведувач. Литературните дела избилуваат со имплицитни изрази, пред сè,

²⁸Името го добила по Франклин Делано Рузвелт (1882-1945), кој бил 32. претседател на САД. Бил дури четири пати лидер на САД.

поради фактот што писателот претпочита да се воздржува од излишни изрази за да не го обременува текстот со факти, кои се подразбираат сами по себе. Друга причина поради која писателот посегнува по имплицитност во исказот е неговиот личен стил, но и желбата преку дијалозите во литературниот текст да се долови реалниот начин на комуницирање на ликовите – припадници на ова поднебје.

Бидејќи главната тематика на трудот е екпликацијата, во истражувањето ги анализиравме само оние имплицитни искази кои се експлицирани во преводот на германски јазик и се обидовме да покажеме дали и во која мера преведувачот постапил правилно.

Дојдовме до резултатот дека во 6 од анализираниите 8 примери, значи во 75% од вкупниот број на имплицитни искази експлицирањето било неопходно, додека, пак, во 2 случаи, односно во 25% од имплицитните искази преведувачот би можел да го задржи имплицитниот стил од оригиналот во преводот, т.е. екпликацијата не била неопходна. Станува збор за пример 4., каде што за превод на изразот *ga zo isioŕiam* сосема природно би се вклопиле имплицитните искази *schulmeistern* (пр. *ich will ihn schon schulmeistern*) и *mores lehren* (пр. *ich will ihn schon mores lehren*), како и за пример 6., каде што за формулата *Како е Госџод не е никој* со која се имплицира на *немоќносџа на човекоџа да влијае врз нешџаџаџа*, во преводот на германски би можело стои некоја од религиозните формули: *niemand ist gut, als nur Gott allein; Gott weiß; bei Gott ist kein Ding unmöglich!*

Понекогаш екпликациите се во форма на вметнување, дообјаснувања во самиот текст (притоа содржината што се вметнува мора да биде минимална, за да не се попречи нормалниот тек на читањето, што им е добро познато на преведувачите) (пример 3. 5. и 8.); некогаш коментарот е во фуснота, (пример 2.); некогаш експликацијата настапува како замена за одредена кратенка (пример 1.) или, пак, како дефинициско објаснување за целиот имплицитен исказ, т.е. во вид на парафраза (пример 4, 6. и 7.)

Како и да е, преведувачот мора да биде свесен за очекувањата на читателот на текстот-цел и да има претстава за тоа, со какви предзнаења би можела да располага германската читателска публика, за да може со примена на експликација соодветно да го прилагодува текстот.

Литература и извори

- Никодиновска, Р. 2009: *Дијалогика и евалуација на џреведувањето од иџалијански на македонски јазик и обраџно*, Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- House, J. 2004: Explicitness in Discourse across Languages. In: House, Juliane; Werner Koller, Klaus Schubert (Hrsg.), *Neue Perspektiven in der Übersetzungs- und Dolmetscherwissenschaft*. Festschrift für Heidrun Gerzymisch-Arbogast zum 60. Geburtstag, Bochum S. 185-208.
- Koller, W. 2001: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 6. Aufl. Wiebelsheim, Quelle & Meyer.

- Marolova, D. 2014: *Kultur in Prosatexten in über setzungswissenschaftlicher Beleuchtung miteiner exemplarischen Analyse von Texten aus dem Deutschen und dem Makedonischen* (Dissertation), Fakultät für Sprachen, Kulturen und Kommunikation, SEEU, Tetovo.
- Wills, W. 1992: *Übersetzungfertigkeiten, Annäherungen an einen komplexen über setzungspraktischen Begriff*, Tübingen, Narr.
- Додовски, И. 2005: *Големии куфер*, Скопје, Темплум.
- Народно творештво 1986: *Двејте врајчиња и мрзливиот човек*. Во: Цепенков, М.К. *Сказни и сѝоренија*, Скопје, Култура, Мисла, Македонска книга, Наша книга.
- Народно творештво 1973: *Кнезот што се научил кошници да ѝлејте*. Во: *Македонско народно ѝворештво. Биѝови ѝприказни и анеѝдоѝи*, Скопје, Македонска книга.
- Солев, Д. 1970: *Кружно патување на сенката*. Во: *Огбрани раскази од Димитѝар Солев*, Скопје, Мисла.
- Folklore 1970: *Die zwei Spatzen und der faule Winzer* (Übersetzung: Martin, G.S.). In: *Makedonische Märchen und Fabeln*, Wiesbaden, Emil Vollmer.
- Folklore 1970: *Vom Fürsten, der Körbe flechten lernte* (Übersetzung: Martin, G.S.). In: *Makedonische Märchen und Fabeln*, Wiesbaden, Emil Vollmer.
- Dodovski, I. 2008: *Der große Koffer*. Erzählungen (Übersetzung von Will Firth), Leipzig, Erata Literaturverlag.
- Solev, D. 1976: *Der kreisförmige Weg des Schattens* (Übersetzung: Matthias Bronisch). In: *Moderne Erzähler der Welt. Makedonien. Mit 8 Graphiken makedonischer Künstler*, Tübingen und Basel, Erdmann.

Abstrakt

Gegenstand dieser Studie ist die Explikation, also für die Übersetzung der spezifischen linguistischen Phänomene mit kulturellem Hintergrund besonders geeignetes Übersetzungsverfahren, welche bestimmte Objekte, Ereignisse oder Handlungen implizieren. Es besteht eine begründete Annahme, dass mit ihm der Leser / Hörer in der direkten, einsprachigen Kommunikation gut vertraut ist. Dagegen ist bei der indirekten, zweisprachigen Kommunikation, i.e. der Kommunikation mit Vermittlung eines Übersetzers der Rezipient in einem anderen sozio-kulturellen und gesellschaftlichen Kontext untergebracht und dementsprechend verfügt er über andere Vorkenntnisse. Daher ist eine Explikation bestimmter impliziter Ausdrücke von Seite des Übersetzers notwendig. Das Ziel dieser Arbeit ist zu zeigen, dass zur Übersetzung mancher impliziter Ausdrücke eine Explikation notwendig ist. Die Analyse wird anhand von Beispielen aus der mazedonischen Literatur, und zwar Erzählungen und Volkserzählungen, parallel mit deren Übersetzungen auf Deutsch durchgeführt.

811.163.3'373.232
Изворен научен труд

Весна Миовска²⁹

ПРЕЗИМИЊА ОД СЛОЖЕНКИ СО ГЛАГОЛ И ИМЕНКА ВО ОСНОВАТА

Апстракт: Предмет на интерес во оваа статија се презимињата образувани од сложенки со глагол и именка во основата, ексцерпирани од *Речник на ѝрезимињајџа кај Македонијџе* (том I и II) со објаснувања на: 1) локацијата и честотата, 2) структурата и етимологијата на секое одделно презиме. Од вкупно 56 речнички единици, анализата покажа дека 53 се образувани со презименски суфикси (*Лајџајкоска*), а 3 без презименски суфикси (*Палиџора*, *Пењивраџ*, *Печијаре*).

Клучни зборови: антропонимија, презимиња, сложенки со глагол и именка.

Потрагата по презимињата образувани од сложенки со глагол и именка во основата се предизвик за секој иследувач – ономастичар, меѓу другото, и од причина што ваквите сложенки си обезбедиле соодветно место како во стандардниот јазик така и во јазикот на дијалектите на македонскиот јазик.

Оваа потрага ја овозможува двотомниот *Речник на ѝрезимињајџа кај Македонијџе* (РПМ I, II), во кој е отсликана состојбата на презимињата во XIX век³⁰.

За да се ексцерпираат презимињата требаше да се прелистаат 1 564 страници, односно да се прегледаат 23 946 заглавни единици. Со внимателен прочит сметаме дека успеавме да го комплетираме списокот на презимињата што беа предмет на нашиот интерес.

Инаку, досега на оваа тема, колку што ми е мене познато, објавени се две статии насловени како *За композицијџе сосџавени од глагол + именка во македонскајџа анџропонимија* (Коробар 72 : 133–141), и *Прекаријџе вооџиџе, личнијџе ѝрекари, ѝрекаријџе во служба на семејни имиња во Прилеп* (В. Силјаноски – Г. Крстески, 82 : 11–23).

За првата статија користен е материјалот од картотеката на Институтот за македонски јазик, како и материјал од разни ономастички, етнографски и други студии. Покрај тоа користени се и информации за антропонимите дадени од страна на службеник од Прилеп. Втората статија содржи примери – прекари исклучиво од Прилеп, со нагласка од страна на авторите дека поголемиот дел од нив се земени од написот на М. Коробар-Белчева.

Списокот на презимињата од *Речникомџи* ги даваме по азбучен ред, со целосната обработка на речничката единица и со соодветното техничко уредување.

Презимињата се следниве:

²⁹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, vesnicami2@gmail.com

³⁰ Речникот е работен врз основа на материјалот од државниот попис на населението извршен во 1961 година.

Боримечковски I. Болно, Ресенско 17(4); Љубодраг, Кумановско 2(1); Ресен 11(3). **II.** Прек. **Боримечка** (: апел. *боримечка* ‘силен човек, кој може да се бори дури со мечка’) + *-овски*.

Боримечкоски I. Сопотница, Демирхисарско 11(3). **II.** Прек. **Боримечка** (в. *Боримечковски*) + *-оски*.

Булигазов I. Штип 3(1). **II.** Прек. **Булигаз** (: дијал. *булигаз* ‘болигаз’ фиг. ‘рамнодушен човек, оној што не се вознемирува’) + *-ов*.

Булигазова I. Штип 1(1). **II.** Прек. **Булигаз** (в. *Булигазов*) + *-ова*.

Бутникошарова I. Титов Велес 1(1). **II.** Прек. **Бутникошара** (‘оној што бутка кошари’ од гл. *буџа*, *буџка* + им. *кош*, *кошара*) + *-ова*.

Варизелов I. Струмица 5(1). **II.** Прек. **Варизел** (: 1. *варизелје* ‘оној што вари зелје’ 2. апел. *варзило*, бот. *Caecalinia brasiliensis*; ром. *verzél* ‘зеленикав’; аром. *virzél* ‘прачка’) + *-ов*.

Варизељов I. Струмица 2(1). **II.** Прек. **Варизељ** (в. *Варизелов*) + *-ов*.

Варизељова I. Струмица 1(1). **II.** Прек. **Варизељ** (в. *Варизелов*) + *-ова*.

Дерибабов I. Скопје 9(2). **II.** Прек. **Дерибаба** (: *дерибаба* ‘оној што дере баба’) + *-ов*.

Дерибабовски I. Скопје 1(1). **II.** Прек. **Дерибаба** (в. *Дерибабов*) + *-овски*.

Дериволски I. Манастир, Прилепско 1(1). **II.** Ако не е **Деривалски** (в. *Дериволски*), тогаш: прек. **Деривол** (: *деривол* ‘оној што дере волови’) + *-ски*.

Деримачковски I. Битола 3(1); Кукуречани, Битолско 19(4). **II.** Прек. **Деримачка** (: *деримачка* ‘оној што дере мачки’) + *-овски*.

Дунимагловски I. Штип 1(1). **II.** Прек. **Дунимагла** (: *дуни/гувнимагла* ‘оној што дува магла’, фиг. ‘лесен човек’) + *-овски* (сп. *Магловски*).

Дунимагловска I. Годивје, Прилепско 2(1). **II.** Прек. **Дунимагла** (в. *Дунимагловски*) + *-оска*.

Дунимаглоски I. Годивје, Прилепско 113(14); Прилеп 2(1). **II.** Прек. **Дунимагла** (в. *Дунимагловски*) + *-оски*.

Јадилебовски I. Логоварди, Битолско 26(5). **II.** Прек. **Јадилеб** (: *јадилеб* ‘оној што многу јаде леб’) + *-овски*.

Коликоновски I. Цапари, Битолско 4(1). **II.** Прек. **Коликон** (: *коликоњ* ‘оној што коле коњи’ : *коли*, в. *Коликоев* + л.и. *Коно*) + *-овски*.

Коликоноска I. Цапари, Битолско 6(1). **II.** Прек. **Коликон** (в. *Коликоновски*) + *-оска*.

Колимачков I. Ѓавато, Битолско 7(1). **II.** Прек. **Колимачка** (: *колимачка* ‘оној што коле мачка’) + *-ов*.

Колимачкова I. Ѓавато, Битолско 2(1). **II.** Прек. **Колимачка** (в. *Колимачков*) + *-ова*.

Колимачковски I. Ѓавато, Битолско 3(1). **II.** Прек. **Колимачка** (в. *Колимачков*) + *-овски*.

Колиштрковски I. Скопје 4(1). **II.** Прек. **Колиштрк** (: *колишџирк* ‘оној што коле штркови’) + *-овски*.

Колиштркоска I. Прилеп 2(1). **II.** Прек. **Колиштрк** (в. *Колишџирковски*) + *-оска*.

Лапајкоска I. Велгошти, Охридско 6(1). **II.** Прек. **Лапајкоска** (‘кој лапа коски’).

Мажибрадиќ I. Скопје 2(1). **II.** Прек. **Мажибрада** (: *Мазибрага* ‘оној што ја мазне брадата’) + *-иќ*.

Мерипушкоска I. Прилеп 5(1). **II.** Прек. **Мерипушка** (: *мерипушка* ‘оној што добро мери со пушка, што добро стрела со пушка’) + *-оска*.

Мерипушкоски I. Прилеп 7(2). **II.** Прек. **Мерипушка** (в. *Мерипушкоска*) + *-оски*.

Палигора I. Битола 24(8); Скопје 3(1). **II.** Прек. **Палигора** (: апел. *палигора* ‘оној што ја пали гората’, фраз. ‘избувлив, лош човек’, срп. *палигорка* ‘лоша жена’).

Палигориќ I. Битола 3(1). **II.** Прек. **Палигора** (в. *Палигора*) + *-иќ*.

Палигоров I. Битола 2(1); Маловиште, Битолско 2(1). **II.** Прек. **Палигора** (в. *Палигора*) + *-ов*.

Палигорова I. Маловиште, Битолско 2(1). **II.** Прек. **Палигора** (в. *Палигоров*) + *-ова*.

Палигоровски I. Битола 2(1); Буково, Битолско 3(1), Маловиште, Битолско 9(2). **II.** Прек. **Палигора** (в. *Палигоров*) + *-овски*.

Паликрушев I. Веница 13(2); Скопје 3(1); Штип 11(2). **II.** Прек. **Паликруша** (: гл. *пали* + им. *круша* ‘оној што ја запалил крушата’) + *-ев*.

Паликуќоски I. Кукуречани, Битолско 24(3). **II.** Прек. **Паликуќа** (: гл. *пали* + им. *куќа*, т.е. разбојник, убиец) + *-оски*.

Палилулески I. Прилеп 11(3). **II.** Прек. **Палилуле** (: гл. *пали* + им. *луле*) + *-ески*.

Палисламоска I. Прилеп 1(1). **II.** Прек. **Палислама** (: гл. *пали* + им. *слама*) + *-оска*.

Пењивраг I. Гостивар 4(1). **II.** Прек. **Пењивраг** (: срп. гл. *пењивраг се* ‘качува се’ + им. *враг*).

Печијаре I. Скопје 4(1). **II.** Прек. **Печијаре** (: гл. *пече* + им. *јаре*).

Печијаревска I. Скопје 3(1). **II.** Прек. **Печијаре** (в. *Печијаре*) + *-евска*.

Печијаревски I. Скопје 9(2). **II.** Прек. **Печијаре** (в. *Печијаре*) + *-евски*.

Печијарески I. Прилеп 38(8). **II.** Прек. **Печијаре** (в. *Печијаре*) + *-ески*.

Печијаровски I. Охрид 6(1). **II.** Прек. **Печијаре** (в. *Печијаре*) + *-овски*.

Печипајковска I. Смилево, Демирхисарско 3(1). **II.** Прек. **Печипајка** (: гл. *пече* + им. *пајка*) + *-овска*.

Печипајковски I. Битола 5(1); Смилево, Демирхисарско 13(3). **II.** Прек. **Печипајка** (в. *Печипајковска*) + *-овски*.

Печипајкоски I. Смилево, Демирхисарско 15(3). **II.** Прек. **Печипајка** (в. *Печипајковска*) + *-оски*.

Трчајлажевски I. Сопотница, Демирхисарско 4(1). **II.** Прек. **Трчајлаж** (: дијал. *трчајлаж* ‘човек што растрчува и лаже насекаде; трчилаж’) + *-евски*.

Трчајлажовски I. Сопотница, Демирхисарско 15(3). **II.** Прек. **Трчајлаж** (в. *Трчајлажевски*) + *-овски*.

Трчалажовски I. Скопје 1(1). **II.** Прек. **Трчалаж** (: дијал. *īрчалаж* ‘трчилаж’, в. *Трчајлажовски*) + -овски.

Трчалажоски I. Скопје 1(1). **II.** Прек. **Трчалаж** (: дијал. *īрчалаж* ‘трчилаж’, в. *Трчајлажовски*) + -оски.

Трчалжски I. Сопотница, Демирхисарско 5(1). **II.** Прек. **Трчилаж** (: дијал. *īрчилаж* ‘трчилаж’, в. *Трчалажовски*) + -ски.

Туриманцов I. Кавадарци 19(4). **II.** Прек. **Туриманца** (: дијал. *īтуриманца* ‘човек кој кани, гоштава со манца’ од *īтури* ‘става, налива’ и *манца* ‘јадење’, сп. *Манцов*) + -ов.

Туриманцова I. Кавадарци 9(3). **II.** Прек. **Туриманца** (в. *Туриманцов*) + -ова.

Туриманцовски I. Скопје 6(1). **II.** Прек. **Туриманца** (в. *Туриманцов*) + -овски.

Туриманцоски I. Скопје 1(1). **II.** Прек. **Туриманца** (в. *Туриманцов*) + -оски.

Турникапоски I. Крушеани, Прилепско 14(3). **II.** Прек. **Турникапа** (: дијал. *īтурникапа* ‘детска игра со клоцање, кошкање на капа’ од *īтурне* ‘клоца, кошка, удира со нозе’ и *капа* ‘шапка’, сп. буг. *ријџникапа* ‘исто’) + -оски.

Цепивирски I. Врбјани, Прилепско 5(1). **II.** Прек. **Цепивир** (: гл. *цеји* + им. *вир*) + -оски.

Според списокот, во Речникот се содржани 56 речнички единици. Од нив 53 се образувани со презименски суфикси *Лайајкоска*, а без презименски суфикси, сп. *Палиџора*, *Пењивраџ*, *Печијаре*.

Сликата во врска со локацијата и честотата на разгледуваниов тип презимиња може да се добие врз основа на податоците дадени во точката I. Така, заклучуваме дека најзастапените презимиња се среќаваат во Битолско и Прилепско – 14, Скопско – 10, Демирхисарско – 7, а поретко застапените се во Штипско – 4, Струмичко – 3, Кавадаречко, Охридско – 3, Велешко, Виничко, Гостиварско, Кумановско и Ресенско – 1.

Од споменатава точка добиваме податоци и за бројноста на носителите на наведените презимиња. Имено, во 1961 год. регистрирани се 132 фамилии со 504 членови на фамилиите.

Во точката II се дава етимологијата на презимињата. Сите тие во основата се од прекар добиен, главно, од соодветна сложенка од глагол и именка (сп. *Деримачковски* е *Деримачка* : *деримачка*, *Меријушкоска* е *Меријушка* : *меријушка*, *Туриманцов* е *Туриманца* : *īтуриманца*). Меѓутоа, за дел од презимињата не се посочени сложенки и нивното објаснување е описно (*Пењивраџ* < *Пењивраџ* : срп. гл. *иџаџи се* ‘качува се’ + им. *враџ*, *Палисламоска* < *Палислама* : гл. *йали* + им. *слама*, *Цепивировски* < *Цепивир* : гл. *цеји* + им. *вир*). Со оглед на тоа што кај овие презимиња се посочува прекарот а недостасува соодветната сложенка, сметаме дека кај нив станува збор за дијалектни сложенки за кои се потребни и дополнителни изучувања.

Глаголите, како прв дел од прекарите односно сложенките, се вкупно 18. Сп.: *бори* (мечка), *буди* (газ), *бујџи* (кошара), *вари* (зелје), *дери* (баба, вол, мачка), *дуни* (магла), *јади* (леб), *коли* (коњ, мачка, штрк), *лајај* (коска), *мази* (брада), *мери* (пушка),

ѝали (гора, круша, куќа, луле, слама), *ѝењи* (враг), *ѝечи* (јаре, пајка), *ѝрчај* (лаж), *ѝури* (манџа), *ѝурни* (капа), *ѝеји* (вир). Од овие глаголи почесто се употребени *ѝали* – 5 пати, *дери*, *коли* – 3 пати и *ѝечи* – 2 пати.

Првиот дел од сложенките како што може да се види, се во императив, заповедна глаголска форма. За ваквата форма своевременно мислење дале и Б. Конески (Конески 66 : 108), Б. Видоески (Видоески 51 : 133, 136).

Именките, како втор дел од прекарите односно сложенките, се вкупно 26. Сп. *баба* (дери), *брада* (мази), *вир* (цепи), *вол* (дери), *враџ* (пењи), *џаз* (були), *џора* (пали), *зелје* (вари), *јаре* (печи), *каѝа* (турни), *коњ* (коли), *коска* (лапај), *кошара* (бутни), *круша* (пали), *куќа* (пали), *лаж* (трчај), *леб* (јади), *луле* (пали), *маџла* (дуни), *манџа* (тури), *мачка* (дери), *мечка* (бори), *ѝајка* (печи), *ѝушка* (мери), *слама* (пали), *шѝрк* (коли). Од овие именки почесто употребувани се оние што се однесуваат на животинскиот свет, сп. *вол*, *јаре*, *коњ*, *мачка*, *мечка*, *ѝајка*, *шѝрк* – 7 пати, а поретко оние од делови на човечкото тело, сп. *брада*, *џаз*, *коска* – 3 пати, од растителниот свет, сп. *џора*, *зелје*, *круша* – 3 пати, односно оние од градба, сп. *кошара*, *куќа* – 2 пати.

Разгледувајќи ги презимињата од прекари, во кои се содржани сложенки образувани од императивна, заповедна глаголска форма и именка, се добива впечаток дека посочените прекари се однесуваат на некој настан што се случил некому во минатото. Меѓутоа, треба да се истакне дека императивните сложенки претставуваат специфична група и нивното значење треба да има поинакво објаснување. Б. Конески вели дека „најчесто ваквите наставки означуваат лица, па се употребуваат или само како прекари или како именки со чувствен однос на подбивност, аугментативност...“ (цит. дело 108).

Во прилог на овие искази ќе наведеме неколку презимиња односно прекари, со соодветни толкувања од страна на авторите на горепосочените две статии. Така, *Боримечка*, *Боримечкаѝа*, *Боримечковци* значи ‘силен, јак човек’, *Дерибабов* е од апелатив *дерибаба* ‘човек што вика на сиот глас’ (Коробар, цит. статија 136), *Дунимаџла* значи ‘човек плашлив по природа, готов да дувне кога ќе се најде во незгода’ (Силјановски-Крстевски, цит. статија 22), *Мериѝушка* е ‘јак, силен, борбен човек’, *Паликуќа* значи ‘убиец и паликуќа’ (Коробар, цит. статија 137, 138).

Во тротомниот *Речник на македонскиот јазик* (РПМ I, II, III) регистрирани се 33 сложенки од глагол и именка³¹. Интересно е што кај разгледуваните презимиња само две од нив си обезбедиле свое место, имено *ѝаликуќа* и *ѝрчилаж*. Ова зборува дека останатите сложенки треба да се бараат во дијалектите на македонскиот јазик.

СПИСОК НА СКРАТЕНИЦИ

1. Јазици и дијалекти

<i>аром.</i>	= аромански	<i>ром.</i>	= романски
<i>буг.</i>	= бугарски	<i>срѝ.</i>	= српски

³¹ М. Коробар во цит. статија, на стр. 133, дава список на сложенките.

	2.	Други скратеници и знаци	
<i>аџел.</i>	= апелатив	<i>л.и.</i>	= лично име
<i>боџи.</i>	= ботанички	<i>џрек.</i>	= прекар
<i>в.</i>	= види	<i>сџ.</i>	= спореди
<i>џл.</i>	= глагол	<i>фиџ.</i>	= фигуративно значење
<i>диџал.</i>	= дијалектно	<i>фраз.</i>	= фразеолошки израз
<i>им.</i>	= именка		

Литература

- Коробар-Белчева, М., Митков М., Стаматоски, Тр., 1994: *Речник на џрезимињаџа кај Македониџиџе*, том I, Скопје
- Иванова, Ол., Коробар-Белчева, М., Митков М., Стаматоски Тр., 2001: *Речник на џрезимињаџа кај Македониџиџе*, том II, Скопје.
- Коробар М., 1972: *Комџозиџиџиџе од џлаџол + именка во македонскаџа аниџроџонимиџа*, Македонски јазик, год. XXIII, Скопје, 133–141.
- Силјаноски, В., Крстески, Гл., 1982: *Прекариџиџе воџиџиџо, личниџиџе џрекари, џрекариџиџе во служба на семејни имиња и џрезимиња во Прилеј*, Литературен збор, бр. 1, год. XXXIX, Скопје, 11–23.
- Конески, Бл., 1966: *Грамаџиџка на македонскиџиџ лиџтературиџурен јазик*, Скопје, 108.
- Видоески, Б., 1951: *За сложенкиџиџе*, Македонски јазик, год. II, кн. 6, Скопје, 133–136.
- Димитровски, Т., Корубин Бл., Стаматоски Тр., 1961–1966: *Речник на македонскиџиџ јазик*, Скопје.

Summary

This article aims at presenting the surnames that are formed of compounds of a verb and a noun in the foundation. These surnames are excerpts from the Dictionary of surnames of the Macedonians (Book 1 and 2) and the explanation is given regarding each single surname 1) location and frequency, and 2) structure and etymology. Out of a total of 56 dictionary units, 53 are formed by surname suffixes (Lapajkoska), while 3 of them are formed without them (Paligora, Penjivrag, Pecijare). The surnames made of compounds of a verb and a noun in the foundation, are important to be analyzed, because they are part of the standard language, as well of the language of dialects of the Macedonian language.

811.163.3'367.332.7
Изворен научен трудЛилјана Митковска³²**ОВДЕ МИ Е УБАВО: ДАТИВОТ ЗА ИСКАЖУВАЊЕ СОСТОЈБИ И
СТАВОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Апстракт: Во оваа статија се анализираат речениците со копула и неглаголски дел од предикатот кои содржат и дативен член. Безличните конструкции од овој тип, т.н. дативно-предикативни структури (ДПС) (*На Иван му е ситудено*) изразуваат различни типови на состојби – физиолошки, психички, когнитивни, кои се карактеризираат од аспект на партиципантот изразен во дативната именска синтагма. Во статијата се разгледуваат синтаксичките и семантичките особини на ДПС, со посебен осврт на улогата на дативниот член во значењето на конструкцијата. Тие се споредуваат со паралелните дативно-номинативни структури (ДНС) со именски конституент што повлекува согласување со предикатот (*Филмој ми е инџересен*).

Клучни зборови: датив, предикатив, копула, доживувач, конструкција

1. Вовед

Во оваа статија се разгледуваат речениците со копулата *сум* во кои покрај неглаголски предикат се појавува и именски член во датив. Се фокусираме на безличните реченични структури (*Инџересно ми е овде*) и ги споредуваме со речениците со паралелен предикат во кои има синтаксички субјект кој повлекува согласување по род и број со предикатот (*Филмој ми е инџересен*). Првите се познати како ‘дативно предикативна структура’ (ДПС), а вторите како ‘дативно номинативни структури’ (ДНС) (Циммерлинг 2018). Иако во македонскиот јазик нема падежни наставки на именките ќе ги користиме овие термини како најприкладни. ДПС се многу дискутирани во руската лингвистика (види референци во Циммерлинг 2018, Градинарова 2010), но за јужнословенските јазици постои малку литература за нив (Градинарова 2010, Иванова 2016, Куќанда 1998). Во описите на македонскиот јазик тие се спомнуваат во рамките на безличните реченици (Минова-Ѓуркова 1994: 164-165, Гуржанов 1988: 51-62, Цветковски 1988). Во врска со функцијата на дативниот член, Минова-Ѓуркова (1994: 165) вели дека „го сигнализира лицето како носител на определена состојба“, а Гуржанов (1988: 56) забележува дека „[р]ечениците со задолжително присуство на дативниот предмет покажуваат физички и психички состојби и преживувања кај живите суштества“. Најческа-Сидороска (1997: 84-88), пак, ги разгледува во делот за субјектните функции на дативот во реченици без граматички подмет. Таа тврди дека дативниот член тука е полноправен субјект и „не поседува никакви семантички значења, за разлика од вистинското дативно дополние“ (стр. 87). Нашиот став во врска со тоа е сосема спротивен. Сметаме дека дативниот член има конкретна функција во креирањето на значењето на овие конструкции и не претставува ‘семантички

³² Универзитет ФОН, Скопје, liljana.mitkovska@fon.edu.mk

субјект', како што понекојпат се тврди (види на пр. референци во Kučanda 1998, Zimmerling 2009). Со оглед на фактот дека и двата типа конструкции се многу чести во македонскиот јазик и се јавуваат со комплексна мрежа на синтаксички и семантички варијанти, и двете конструкции заслужуваат повеќе внимание. Прво ќе дадеме посеопфатен опис на ДПС од структурен и семантички аспект, а потоа ќе ги споредиме со ДНС.

Безличните конструкции (ДПС) претставуваат сложен комплекс на елементи, кој се карактеризира со специфично општо значење и неколку подзначења. Основните членови кои го сочинуваат тој комплекс се копулата, неглаголски дел од предикатот и дативниот член: NP_{DAT}+copula+Pred. Во македонскиот јазик копулата е задолжителна и во ДПС секогаш има форма во 3 лице еднина (среден род кај л-формата). Покрај глаголот *сум* се јавуваат и динамични копули, како на пример *сѝанува – сѝане, доаѓа – дојде, иде, ѝаѓне – ѝаѓа* (Гуржанов 1988: 52): *Огеднаш ми сѝана ѝојло; Наеднаш им дојде чудно; Му ѝаѓна жал за неа*. Тие имаат поограничена употреба, па иако понекогаш глаголот-копула може да игра улога во дистрибуцијата на формите, овде нема да ги разгледуваме.

Елементот кој го носи главното значење на прирокот во македонската лингвистичка литература се нарекува 'именски прирок' или 'именски дел од прирокот'. Кога се работи за безлични реченици тој може да биде претставен со именка (*Сѝрав ми е; Мака ми е*) или со прилог: на –о (*ѝојло, чудно*) или некој друг тип (*доцна, блиску, досѝа, карши, ѝреку ѓлава, ѝо кејф*). Во руската лингвистика е воспоставен терминот 'предикатив' за јазичните единици кои дополнуваат глагол-копула, а не се согласуваат по род и број со некој член во реченицата. Постојат предлози дека овие единици треба да се сметаат за посебна зборовна група која изразува 'категиорија на состојба' (Шчерба 1974, според Циммерлинг 2018). Иако не постои целосно согласување со овој став, терминот 'предикатив' е широко прифатен за оние зборовни форми кои се користат исклучиво во позиција на неглаголски предикати во безлични реченици, односно, не се поврзуваат со канонични субјекти, т.е. не дозволуваат согласување со друг член по род, број и падеж (Циммерлинг 2018; Say 2013: 225-226; Иванова 2016). И во случаи кога основата им се поклопува со придавска основа, предикативите се разликуваат од паралелните придавки по одредени семантичко-функционални признаци.³³ Сметаме дека македонските безлични реченици имаат заеднички особини со руските (иако се разликуваат во дистрибуцијата), па затоа овде во описот на македонските конструкции ќе го користиме терминот 'предикатив'.

Дативниот член е јасно маркиран, иако во македонскиот јазик не постојат именски наставки за падежите. Тој се маркира исто како и индиректниот објект (ИО), со задолжително присуство на дативната клитика пред копулата и, во емфатични и контрастивни контексти, со дополнителна долга форма на заменката: *Тебе можеби не ѝѝ е, ама мене ми е ѝојло*. Ако е потребна идентификација на референтот именката е секогаш маркирана со предлогот *на*: *Овде им е добро на децаѝа*.

³³ Циммерлинг (2018: 50) „предикативите претставуваат неаргументни и неатрибутивни зборови, кои не можат да заземат позиција на јадро на именска група или позиција на неусогласена определба на ниво на именската група.“

Во понатамошниот текст ќе дадеме опис на структурните и функционалните особини на македонските ДПС (во поглавје 2) врз основа на собран корпус на предикативи, кои се верификувани со примери од интернет, а нивната прифатливост е проверена со анкетирање на 20 родени говорители на возраст од 18-69 години. Во 3 ќе разгледаме во каков однос се тие со паралелните ДНС. На крајот, во поглавје 4, ќе ги сумираме заклучоците за природата на дативниот член и неговата улога во значењето на двете конструкции.

2. Опис на собраниот корпус предикативи во ДПС

Дативно-предикативните структури претставуваат сложен спој на форми, кој се поврзува со специфично значење. Сметаме дека дативниот маркер има важна улога во формирањето на нивната семантика, поаѓајќи од основната претпоставка на когнитивната граматика дека граматичките елементи не се „празни“ туку имаат свое значење, исто како и лексичките елементи, иако граматичкото значење е апстрактно и шематско (Langacker 1991: 3, 2008: 21, Taylor 2002: 22, Janda 1990: 270). Поради тоа граматичките елементи имаат конкретна функција во создавањето на значењето на конструкциите во кои учествуваат, при што настанува адаптирање и прилагодување. Една од основните претпоставки е дека „лингвистичките структури може целосно и правилно да се разберат само ако се земе предвид контекстот на нивната употреба“ (Fried 2017: 242). Затоа, за да ја објасниме улогата на дативот овде ги разгледуваме ДПС од аспект на нивните составни конституенти и ситуациите во кои се користат.

Најопшто земено, со ДПС во македонскиот јазик се прикажува како дативниот член ја доживува реалноста и неговиот субјективен однос кон таа реалност. Околноста се карактеризираат преку предикативот, а доживувачот е претставен во дативниот член. Значењето на композитната структура не е прост збир на значењата на компонентите, туку самата конструкција може да придонесе за модифицирање на некои особини на компонентите, а исто така и да внесе сопствени особини кои не постојат кај компонентите (Fried 2017). Ќе ги разгледаме особините на овие две јазични единки, предикативот и дативниот член, и како се комбинираат во комплексот на ДПС.

2.1. Предикативите

ДПС се многу чести во македонскиот јазик, особено во разговорниот функционален стил, каде што често се појавуваат како нови конструкти во контекстот и затоа е тешко да се даде конечен број на предикативи кои се среќаваат во тие конструкции. Со пребарување текстови и набљудување на разговори, како и преку лична интуиција, собравме 263 предикативи во комбинација со дативен член. Некои од нив се многу чести во ДПС, а некои се поретки. Најголем број (190) се предикативи на –о кои имаат и придавски корелати (*ситудено, заџушливо, вкусно, ѓадно, добро, жално, забавно, јасно*), 8 завршуваат на –с/чки и исто така имаат придавски корелати (*вешувачки, збунувачки, царски*), а 5 се прилози кои имаат и исти неменливи придавски форми, главно од туѓо потекло (*шаза, шамам, сујер, секси, океј*). Останатите предикативи се прилози (*далеку, блиску, досиџа, малку*), предлошки

синтагми (*ѿо волја, за верување, од инѿтерес, без врска*), вкупно околу 30, и исто толку именки. Кај именките се забележуваат постари, добро утврдени предикативи, како *сѿдрав, жал, срам, жрев*, но и некои од понов датум, како *мисѿерија, ужас, фора, ѿоѿ, закон*.

Во основата на предикативите на –о се придавки кои изразуваат опис на околината, на некои внатрешни емоционално-психички состојби, но не се ретки ни такви кои изразуваат општи и параметрички особини. Интересно е дека во македонските ДПС може да се употребат и предикативи кои изразуваат резултат. На пример, конструкциите со партиципите *збокѿисано ми е, одмилено ми е, здодеано ми е*, и сл. именуваат состојба, но истовремено импликуваат дека таа состојба е резултат од некое претходно случување, кое може да се разјасни во ситуацијата или со познавање на интерперсоналниот контекст.

2.2. Дативниот член

Сметаме дека функцијата на дативот во ДПС логично се вклопува во концептуалната мрежа на дативните конструкции во македонскиот јазик. Според Вјежбицка (Wierzbicka 1986: 411), она што ги поврзува сите различни дативни конструкции во полскиот јазик е една заедничка „тема“, а не некој спој на семантички признаци. Бидејќи употребата на структурата која одговара на дативот во македонскиот јазик е во голема мера слична на полскиот датив, може да кажеме дека и во македонскиот јазик „употребата на дативот упатува на ситуација што некое лице Z не ја контролира, но која веројатно (што не е сигурно) има ефект врз него“ (ibid.). Оваа засегаатост е психичка, па затоа не мора дативниот партиципант да биде директно погоден од ситуацијата. И други автори кои се занимавале со словенскиот датив дошле до заклучок дека една од најистакнатите карактеристики на дативот е да го обележи партиципантот како „несвесна, засегаат крајна цел“³⁴ (Rudzka-Ostyn 1996: 355). Дабровска (Dąbrowska 1997: 16-17) смета дека дативот е експонент на улогата ‘лице кон кое е насочен настанот’ (the target person), што се однесува на „индивидуа што се сфаќа како засегаат од некое дејство, процес или состојба кои го допираат нејзиниот личен домен“ (ibid.: 17). Ако ги прифатиме овие општи карактеристики на дативот, се поставува прашањето каква е улогата на оваа структура во креирањето на општото значење на ДПС и на конкретните поттипови.

Како што кажавме погоре, главната функција на ДПС е да се прикаже како дативниот референт доживува некоја ситуација. Бидејќи доживувачот е изразен во датив, тоа автоматски асоцира дека тој референт нема контрола врз тоа како ја доживува стварноста. Некои внатрешни/несвесни побуди во дативниот референт влијаат врз типот на доживување кој се изразува со ДПС. Во македонскиот јазик се забележуваат неколку различни типови на вклученост на дативниот референт во настанот за кој се соопштува со ДПС: директно вклучен учесник, индиректно вклучен учесник и надворешен набљудувач. Ќе ги разгледаме поединечно со упатување на врските меѓу нив.

³⁴ “unintended affective endpoint”

2.2.1 Директивна вклученост³⁵ имаме кога дативниот референт е прикажан како некој што ја преживува ситуацијата – чувствувач. За да се добие вакво значење треба состојбата изразена во предикативот да постои истовремено со одвивањето на околностите што ја причинуваат. Во зависност од начинот на кој се манифестира доживувањето, се разликуваат три поттипа:

1. физиолошки состојби

(1) *Мака ми е, жешко ми е*, а температура од 37⁰ C сигурно не помага.

(2) *Заџушливо му беше* во салата, па затоа отиде да вежба во парк.

2. емоционални состојби

(3) *Си заминав рано. Згодевно ми беше.*

(4) *Мерак ми е* да работам со млади актери.

3. интелектуални реакции

(5) *Јасно ми е мене* што сакаш да кажеш.

(6) *Зошто никој не се јавува? Баш ми е чудно.*

Ситуацијата што ја доживува X има некои неутрални особини кои придонесуваат за состојбата на X. Повеќето предикативи, со исклучок на именските и некои предлошки синтагми, може да се користат за неутрален опис³⁵: *Заџушливо е во салата. Во леќо е жешко. Овде е згодевно.* Таквите конструкции ја опишуваат ситуацијата во однос на некои општоприфатени стандарди за именуваната состојба, па се претпоставува дека тие важат за секој чувствувач што може да биде вклучен. Но ДПС нема за цел да прикаже таква реакција на вклучениот дативен член. Ако некому му е топло, тоа може да биде затоа што температурата во средината е реално повисока за секој просечен чувствувач. Меѓутоа, со изразување на чувствувачот во дативниот член се потенцира како X ја доживува ситуацијата, односно, неговата субјективна реакција на ситуацијата. Всушност, можно е поради некои особини на X, или пак моменталната состојба, тој стварноста да ја доживува поинаку отколку што е тоа претставено со општото мерило за валидноста на особината (пример 7).

(7) Можно е да стареам па *ми е студиено* и кога не е студено.

Некои предикативи развиваат поинакво значење во ДПС, како на пример *лошо, ѓешко, мачно* кои во неутрален контекст изразуваат социо-психолошка состојба (*Лошо е сега кај нас*), а во ДПС може да изразуваат и физиолошка состојба (*Лошо ѓ беше во авиобусот*).

Од трите типа ДПС за директна вклученост, во македонскиот јазик најчести се емоционалните состојби.³⁶ Меѓутоа, понекогаш е тешко да се направи разлика меѓу двата типа на состојби. Покрај тоа што истата лексема може да се употреби и за физиолошки и за психички состојби (*лошо, ѓешко, мачно, ѓрозно, незгодно*), како во пример (8), не ретко еден ист исказ може да ги содржи двата аспекта (9 и 10). Тоа

³⁵ Само мал број предикативи на –о немаат паралелни конструкции без датив, како на пример *Криво ми е* но **Криво е; Горко ми е да ѓомислам* но *Горко е* означува само вкус. Така е и со предикативите од партиципите *Одмилено ми е да ...* но **Одмилено е да*.

³⁶ Изгледа дека за физиолошки состојби пообично е да се употребат глаголи (*Ми се лоши. Ми се ѓади.*). Оваа претпоставка треба да се испитува врз поголем јазичен материјал.

покажува дека значењето на исказот не го диктира исклучиво предикативот, туку и значењето на предикативот се прилагодува кон контекстот.

(8) Ич не ми е згодна во тесни панталони. (физиолошка состојба) *Не ми е згодна* да зборувам за себе. (емоционална состојба)

(9) *Одлично ми е* овде и уживам во секој момент и тренинг.

(10) Живеам со баба ми и дедо ми и *суиер ми е*.

Чисти интелектуални реакции се ретки. Најчесто тоа истовремено претставува проценка на ситуацијата од аспект на дативниот референт, па тие се преплетуваат со следниот тип ДПС.

2.2.2 *Индиректна вклученост* имаме кога ситуацијата се прикажува од аспект на засегнатоста на дативниот референт, во споредба со неговите желби, потреби и можности, па може да кажеме дека тој е потенцијален актер или корисник. Ова значење типично се појавува со параметрички предикативи, како во следните примери:

(11) *Пребрзо ми е* да почнам сега да вежбам. Има само една недела од операцијата.

(12) Не ја заврши задачата. Некако *многу му беше* за еден ден.

(13) *На Новицки му е рано* за пензија.

(14) *Ке пукнам и јас, госџа ми е. Премногу ми е.*

Ситуацијата што се проценува со параметарот изразен во предикативот најексплицитно е изразена во зависна реченица (11) или во соседна независна реченица (12), но може да се јави во некаква друга синтагма која кондензира предикација (како во 13, за пензија = да оди во пензија) или треба да се извлече од поширокиот контекст (14). Со ДПС се вреднува ситуацијата од аспект на дативниот референт, кого таа всушност го засега. Истите искази без дативниот член искажуваат неутрална оценка, иако пак се работи за истото лице. Во (11a) не е јасно дали ставот за тоа дека е *пребрзо* е на засегнатото лице или нечиј друг став, додека во (11) употребата на дативниот член експлицитно го нагласува ставот на засегнатото лице. (11) а. *Пребрзо* е да почнам сега да вежбам. Има само една недела од операцијата.

Покрај параметричките и други предикативи, со поинаква семантика, може да се употребат во ДПС што изразува проценка на ситуацијата во зависност од засегнатото лице. Предикативи што обично изразуваат состојби добиваат значење на параметри за проценка на ситуацијата, ако се најдат во потенцијални или генерички околности. Во (15) ДПС не ја опишува актуелната состојба на дативниот референт, туку неговата проценка дека не може да оди пешки поради тоа што временските услови не се во согласност со неговите можности и/или желби. Во примерот (16) се изразува исто таков субјективен став кон учењето од ПДФ, што се карактеризира како непријатно и заморно за дативниот референт.

(15) *Тойло ми е* на овие температури да одам пешки.

(16) Не можам да учам од ПДФ, *нейријатно и заморно ми е*.

Во некои искази двете значења, состојба и проценка, може да се преклопуваат, па постои можност двојно да се толкуваат. Во примерот (17)

предикативот *сѝресно* може да се сфати како проценка од аспект на дативниот референт или како состојба предизвикана од околностите.

(17) Не можам да живеам во голем град, *сѝресно ми е* кога има премногу луѓе.

2.2.3 *Набљудувач од сѝрана*. Во третиот тип значења што се изразуваат со ДПС дативниот референт има улога на набљудувач од страна, кој изразува свој став кон некоја ситуација. Тој има улога на *проценувач* (пример 18-19).

(17) *Малку айсурдно ми е* Хаг ако не успее (да го спроведе судењето), дома да се гони. ...

(18) *Јако ми е* што им ја пуштаат Жтем на Димитров и Коцијас.

Најчесто се работи за интелектуални реакции или апстрактни параметри и може да се парафразира со „X мисли дека некоја ситуација е У/според X некоја ситуација е У“. Со овие ДПС се прикажува субјективниот став на дативниот референт кон одредена ситуација, која ја проценува позитивно или негативно. Во претходно опишаните ДПС дативниот референт е лично засегнат и претставува потенцијален учесник додека во ситуациите изразени во овие конструкции тој има улога на надворешен набљудувач и проценувач.

Оваа функција на ДПС се јавува често во македонскиот јазик, како во поформалниот (18) така и во колоквијалниот стил (19). Говорителите често ја користат да го изразат личниот став на дативниот член. Во речениците со дативен член стандардите за проценка на ситуацијата ги поставува дативниот референт, додека во оние каде што отсуствува ситуацијата се оценува во однос на некои општо прифатени стандарди кои важат за особината изразена во предикативот (Krivokapić 2005). Всушност, со употребата на дативот, кој го претставува учесникот како изложен на ситуација што не ја контролира (Wierzbicka 1986), говорителот се оградува од одговорност за ставот и исказот е помалку директен отколку во структурата без датив.

Значењата на индиректно вклучен учесник и на набљудувач се многу блиски и понекогаш е тешко да се разграничат бидејќи и во двата случаја се проценува ситуацијата во однос на некој стандард. Често не се прави разлика па и двете значења се опфатени во поттипот на дативни значења традиционално познат како *Dativus Iudicantis* (Hole 2012). Но, разликата е во тоа што кога имаме индиректна вклученост мотивација за поставување стандард од страна на дативниот партиципant доаѓа од некаков негов интерес, додека кога е во функција на набљудувач мерило е некој стандард што го поставува дативниот партиципant во зависност од своите сфаќања за тоа што е валидно во дадената ситуација. Понекогаш може да се јави преклопување на двете значења, па така во (20) проценката на ситуацијата како ‘смотана’ е мотивирана и од интересот на дативниот член (не сака да плива во базен) и од неговиот став во однос на пливањето во базен кога во близина е морето. Некако покрај одмор на море *смотано ми е* да пливам во базен.

2.3. Дополнителни членови во ДПС

Покрај основните членови во ДПС може да се појават и други типови на додатоци. Се смета дека овие дополнителни членови не се задолжителни (Гуржанов 1988), но тие може да имаат важна улога во толкувањето на ДПС. ДПС кои изразуваат

директна вклученост, особено физиолошки и емоционални состојби, често не се придружени од никакви дополненија, а толкувањето на ситуацијата без проблем доаѓа од контекстот. Но можно е да има и прилошки дополненија во кои се објаснува на какви околности се однесува исказот, особено ако постои можност за забуна. Тие може да бидат изразени со прилошки или предлошки синтагми, или пак со зависни реченици (21).

(21) *Угодно ми е овде/во новиот стан/кога е сè на своје место.*

Стимулот може да се изрази во предлошка *од* и за синтагма или во декларативна *га-*, *што*- или *дека*-реченица (22).

(22) *Страв ми е од кучиња/за децата/да седам сама ноќе/што не се јавуваат/дека нема да ги најдат.*

И кога се работи за индиректна вклученост на дативниот член како потенцијален актер или корисник може да се очекува ограничувањата да бидат изразени во контекстот, но тие се почесто прикажани во зависна исказна реченица или некоја синтагма која претставува кондензација на предикација (примери 11-14 погоре). Овие дополненија, како и контекстуалните показатели, претставуваат некоја потенцијална ситуација, а не реална состојба на нештата. Ако се работи за реченица, дативниот член е најчесто кореферентен со субјектот или со некој друг аргумент од зависната реченица. Во (23) се соопштува дека со оглед на способностите, желбите итн. на Ана за одење пешки, некоја зацртана цел беше далеку. Тоа е причината што најверојатно не отиде таму. Импликацијата во (24) е дека не ја зедеме Ана, бидејќи кога ние одевме беше рано во однос на некои нејзини можности, потреби, желби или нешто слично.

(23) *На Ана ѝ беше далеку да оди пешки.*

(24) *Рано ѝ беше на Ана да ја земеме со нас.*

За разлика од исказните реченици во состав на ДПС за директна вклученост, кои изразуваат актуелни дејства/состојби, едновремени со состојбата изразена во предикативот, овде најчесто се работи за модално обоени предикации, чие извршување е нереализирано и во постериорна или генеричка временска рамка. Затоа се најчести субјунктивни *га*-реченици.

Третиот тип на ДПС, за изразување став, скоро исклучиво ги наоѓаме со дополнителна зависна реченица и најчесто дативниот член не е вклучен во искажаната предикација во дел-реченицата (25 и 26). Кореферентноста или не е можна или веднаш асоцира потенцијален корисник/актер или чувство што може јасно да се види ако се споредат примерите во (27): во (27б) кореферентноста асоцира дека ставот кон одењето во театар сама ја засега Ана директно (затоа не оди во театар сама), што не се подразбира во (27а), додека (27в) изразува чувство на дативниот референт кој се прикажува како вклучен во настанот изразен со зависната реченица.

(25) *Многу неумесно ми е кога луѓе скокаат на вакви теми.*

(26) *Бизарно ми е што тие сега ни држат лекции за зачувување на зеленилото, а ги уништија сите дрва во градот.*

(27) а. *На Ана ѝ е злујаво некој сам да оди во театар. (набљудувач од страна)*

б. *На Ана ѝ е злујаво да оди сама во театар (индиректна вклученост)*

в. *На Ана ѝ е злујаво што дојде сама во театар (директна вклученост)*

3. Употребата на ДПС во споредба со ДНС

Во македонскиот јазик, повеќето предикативи кои се појавуваат во ДПС може да се употребат и во реченични модели со именски субјект (ДНС). Исклучок прават предикативите од именки и некои специфични предлошки конструкции. Повеќето именки не се прифатливи во ДНС (28), но има и такви кои може да се јават во одреден контекст да изразат проценка според засегнатоста на дативниот член (29) или негов став (30). Во првата функција тие се граничат и се преклопуваат со присвојното значење и може двојно да се толкуваат. Сепак, во некои контексти, како во долните примери, бенефактивноста доминира.

(28) *Тоа ми е жал/сѝрав/срам.

(29) Мене кошмар ми е професорот по биологија. /Чистењето ми е висѝинска мака. / Еве и денес, сѝ уште целата таа промоција ми е мисѝерија. (вклученост, интерес)

(30) Закон/Тоѝ/Таѝа/Фора ми е песнава. (оцена)

Предикативите кои имаат паралелна придавка и прилозите без паралелна придавска форма во принцип без структурни ограничувања може да се употребат во ДНС, додека во обратен правец не е така, оние лексеми кои се јавуваат во ДНС немаат секогаш предикативни корелати во ДПС. Меѓутоа, значењето на паралелните ДПС и ДНС не е секогаш подеднакво. Според повеќе автори (види на пр. референци во Циммерлинг 2018) придавките во основата на предикативите кои изразуваат состојби не се однесуваат на состојби туку на особини. Поради тоа во ДНС дативниот референт не се прикажува како директно вклучен во ситуацијата (чувствуваач), туку како партиципант засегнат од ситуацијата на некој друг начин или како набљудувач/проценувач. Во примерите (31а) и (32а) се соопштува како дативниот член ги проценува особините на субјектниот референт според некои свои мерила, додека паралелните ДПС означуваат физиолошка состојба (31б) или емоционално-психичка состојба (32б).

(31) а. *Заморен и мачен му беше патот до далечната земја.*

б. *Заморно и мачно му беше кога патуваше во далечната земја.*

(32) а. *На децаѝа им беа инѝтересни сите активности на отворено.*

б. *На децаѝа им беше инѝтересно да си играат на отворено.*

Некои парови се разликуваат повеќе во значењето. Во (33а) се искажува состојбата на дативниот референт, а во (33б) придавката *убав* дава опис за градот, но според некои мерила поставени од дативниот член. Слични разидувања во значењето се добиваат со лексемите *ѝешко*, *ѝрозно*, *ѝусѝо*, *ѝорчливо*.

(33) а. *Убаво ми е во градот.* б. *Градот ми е убав.*

Кај придавките кои изразуваат интелектуални реакции разликата во значењето меѓу ДПС и ДНС е помалку изразена (34). Интелектуалната активност претпоставува приказ на ситуацијата од аспект на дативниот член, па тоа е блиску до проценката на особините на субјектниот референт.

(34) а. *На никого од нас не му беше јасна задачата.*

б. *На никого од нас не му беше јасно што треба да правиме.*

Може да заклучиме дека во македонскиот јазик со придавки за состојби и интелектуални активности во ДНС се изразува субјективна проценка на субјектниот

референт од аспект на дативниот член. Слична проценка се искажува и со ДПС во значењата опишани погоре во 2.2.2 и 2.2.3, но тогаш се работи за проценка на ситуацијата, а не на некој објект. И во ДНС, во зависност од типот на особината, проценката може да биде од аспект на дативниот член како засегната единка (35) или како проценувач (36).

(35) Ова ми е *зласно*. Намали го тонот. / *Скайџо ми е* ова палто. Не можам да го купам.
(36) Ти си ми *нешџџо* блед денес. / Ама *необична ми е* песнава. / Неговата изјава *ми е* бизарна. / *Без врска ми е* хокејот.

И тука овие две значења може да се преклопуваат, па се појавуваат двозначни реченици (37), кои понекогаш не може да се протолкуваат јасно ни во контекст на ситуацијата. Во (37а) придавката *царски* може да се толкува како особина на лененото семе во однос на потребите на дативниот референт или како особина која дативниот референт ја оценува воопшто. И придавката во (37б) може да се толкува и како ‘комплицирано за мене’ (индиректна вклученост) или ‘компицирано за кого било воопшто’ (став).

(37) а. Ама *мене ми е царски* вкусот на ленено семе.

б. Многу *компицирано ми е* некако сето ова.

Ограничувањата на придавките и прилошките изрази за употреба во ДПС се поголеми отколку за во ДНС. Кривокапиќ (Krivokapić 2005: 160) тврди дека во српскиот јазик сите придавки кои може да се јават во предикатот може да се употребат и во ДНС, со тоа што степенот на прифатливост „зависи од тоа до која мера може особината изразена во придавката да се прикаже од различни аспекти“, а тоа е често предмет на прагматички ограничувања. Сметаме дека ситуацијата во македонскиот јазик е слична и дека секоја придавка може да биде употребена во таква функција ако се најде во соодветен контекст. Бидејќи во ДНС особината се вреднува според мерила поставени од дативниот референт, а не според некоја општоприфатена норма, прифатливоста на придавката зависи од тоа колку е можно некоја особина да се прикаже како отстапување од општата норма. Прифатливоста се засилува во контрастивен контекст и со употреба на интенсификатори (*многу, џрмногу, еџџен, баи, колку*) или прилози за намалување на интензитетот (*џо малку*). Исто така и со употребата на прагматичките маркери за дистанцираност (*некако, нешџџо, едносџавно, искрено*), со кои се потенцира субјективноста на исказот, употребата на дативот станува можна. Со нив може да се креира контекст, како во примерот (38), каде што и придавка за боја може да се најде во ДНС. Со овие средства се засилува и прифатливоста на ДПС, иако за употреба на безлична конструкција потребен е многу специфичен контекст, како во (39).

(38) Не ја сакам оваа блуза. Некако премногу *ми е црвена*.

(39) Мебелов е убав, ама некако многу *ми е бело* во собава.

Во копулативните структури со дативен член (ДПС и ДНС) во македонскиот јазик најчесто се регрутираат нови предикативи со значењето ‘индиректна вклученост’ од сите класи неглаголски категории можни во предикатска употреба. Значењето ‘изразување став’ е пораспространето во ДНС, па за некои предикативи необична е употребата во ДПС (*здебелено, слабо, џазе, џросурно, црно*). Многу помалку нови предикативи се создаваат од придавки кои изразуваат внатрешни

чувства и особини на човек со значење на состојби, за разлика од бугарскиот и рускиот јазик, каде што, според Градинарова (2010), ДПС од придавки како на пример *зневно, среќно, нервозно, флегматично, зборливо* се забележуваат сè почесто во разговорниот јазик и на социјалните мрежи.

4. Заклучни сумирања

Анализата на ДПС во македонскиот јазик покажа дека со нив се искажува како дативниот референт ја доживува ситуацијата на која е изложен, при што реагирањето на околностите се прикажува како несвесно, независно од волјата на референтот. Типот на состојби може да варира од физиолошки и емоционални до субјективна проценка на особините на околностите. Со тоа ДПС претставуваат проширување на функцијата на дативот во улога на доживувач и се надоврзуваат на други глаголки конструкции со дативен член во кои се изразува доживување на ситуацијата од страна на пасивен и ненамерен доживувач (Wierzbicka 1986: 408), како на пример *ми се испури млекојто, ми се сипа, ми се слоши, ми се дојда, ми се сиемни, ми се слуша*. Сметаме дека ДПС и ДНС се поврзани со овие значења на дативот, бидејќи и во ситуациите изразени во конструкции со копула и неглаголки предикат дативниот референт е прикажан како пасивно изложен на некоја ситуација која субјективно ја доживува (*Ситудено ми е овде*).³⁷ Изразување субјективен став се вклопува во овие значења на дативот и се покажува како попродуктивна варијанта во македонскиот јазик бидејќи прифатливоста на тие структури зависи сè повеќе од контекстуални фактори.

Во овој приказ покажавме дека ДПС се во регуларен однос со НДС. Двете конструкции се паралелни во одредени значења и во тие значења подеднакво се сооднесуваат со копулативните конструкции без дативен член. И во ДНС дативниот член внесува субјективна проценка на одредена особина на субјектниот референт што отстапува од општоприфатените норми. Во конструкциите без дативен член (*Ситудено е овде; Водајта е ситудена*) ситуацијата/субјектниот референт се карактеризираат според некои општоприфатени мерила за тоа што обично се смета за норма кај именуваната карактеристика. Бидејќи дативниот член е пасивен доживувач изложен на ситуацијата, нема директна одговорност за доживувањето/ставот, па исказот добива индиректен тон, што ги прави погодни дативните конструкции за говорни чиновници што го загрозуваат лицето на говорителот или на соговорникот, како на пример одбивање или критика. Токму поради тоа и не може да се каже дека дативниот член во овие конструкции е ‘семантички субјект’, како што понекогаш се тврди.

Литература

Градинарова, А., 2010: „Безличные конструкции с дательным субъекта и предикативом на –о в русском и болгарском языках“, *Болгарская русистика* 3–4, 34–55.

³⁷ Повеќе автори исто така ја потенцираат врската меѓу овие типови дативни конструкции во германскиот јазик (Hole 2012).

- Гуржанов, Г., 1988: „Безличните реченици во македонскиот јазик“, *Македонистика* 5, 3-69.
- Иванова, Ел., 2016: „Безличные предложения с обязательным местоименным выражением эксприенцера в болгарском языке“, А. В. Циммерлинг, Е. А. Лютикова (ред.) *Архийекџура клаузы в џарамейџрических моделях: синџаксис, информациона стџрукџура, џорядок слов*. Языки славянской культуры, Москва 332-368.
- Најческа-Сидоровска, М., 1997: *Функции и значења на даџивоџ и нивноџо изразување во современиоџ руски, срџско-хрваџски, македонски и бугарски јазик*, Скопје
- Минова-Гуркова, Л., 1994: *Синџакса на македонскиоџ стџандарген јазик*, Радинг, Скопје.
- Цветковски, Ж., 1988: *Именскиоџ џрпирок во македонскиоџ јазик* (докторска дисертација), Филолошки факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
- Циммерлинг, Ан. (2018) Предикативы и предикаты состояния в русском языке. *Slavistična revija*, letnik 66/2018, št. 1, januar–marec, 45-64.
- Dąbrowska, E., 1997: *Cognitive Semantics and the Polish Dative*, Mouton de Gruyter.
- Fried, Miriam 2017: “Construction grammar in the Service of Slavic Linguistics, and Vice Versa”, *Journal of Slavic Linguistics* 25-2, 241-276.
- Hole, D., 2012: “German Free Datives and Knight Move Binding”, A. Alexiadou, T. Kiss & G. Müller (eds.) *Local Modelling of Nonlocal Dependencies in Syntax*, Mouton de Gruyter, Berlin, 113-246.
- Janda, L., 1990: “The radial network of a grammatical category – its genesis and dynamic structure”, *Cognitive Linguistics* 1-3, 269-288.
- Krivokapić, J., 2005: “Crosslinguistic perspective: The case of the dative”, S. Franks, F. Y. Gladney & M. Tasseva-Kurktchieva (eds.) *Formal Approaches to Slavic Linguistics 13: The South Carolina Meeting*, Michigan Slavic Publications, Ann Arbor, Michigan, 159-169.
- Kučanda, D., 1998: “Is dative subject a viable syntactic notion”, *Suvremena Lingvistika* 25, 1-2, 3-16.
- Langacker, R., 1991: *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*. Vol. II, Stanford University Press, Stanford.
- Langacker, R., 2008: *Cognitive Grammar: A basic introduction*, Oxford University Press.
- Rudzka-Ostyn, B., (1996) The Polish dative. William van Belle and Willy van Langendonck (eds). *The Dative, Vol. I: Descriptive Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 341-394.
- Say, S., 2013: “On the nature of dative arguments in Russian constructions with predicatives”, Kor Chahine, I. (ed.) *Current Studies in Slavic Linguistics*. John Benjamins, Amsterdam, 225-245.
- Taylor, J., 2002: *Cognitive Grammar*, Oxford University Press, Oxford.
- Wierzbicka, A., 1986: “The meaning of a case: A study of the Polish dative”, R. D. Brecht & J. S. Levine (eds.) *Case in Slavic*, Slavica, Columbus/OH, 386–426.

Zimmerling, A., 2009: "Dative Subjects and Semi-Expletive Pronouns in Russian", G. Zybatow, U. Junghanns, D. Lenertová, P. Biskup (eds.) *Studies in Formal Slavic Phonology, Syntax, Semantics and Information Structure*. Peter Lang, Frankfurt am Main et al., 253-268.

Summary

This paper analyzes the copular clauses containing a subject complement and an additional dative constituent. The subjectless constructions of this type, called dative-predicative structures (DPS), such as *Na Ivan mu e studeno*. 'Ivan is cold.', express various types of states – physiological, emotional, intellectual, which are presented from the point of view of the dative constituent. The paper discusses the syntactic and semantic characteristics of these with special emphasis on the role of the dative in the meaning of the construction. They are then compared to the corresponding dative-nominative structures (DNS) which, apart from the dative, contain a subject constituent agreeing with the copula verb (*Filmot mi e interesen*. 'I find the film interesting.').

Марија Кусевска³⁸

АНАЛИЗА НА ДИРЕКТНИТЕ ГОВОРНИ ЧИНОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Во ова истражување ги анализираме јазичните средства што македонските говорители ги користат за формулирање на директните говорни чинови. За оваа цел направивме анализа на говорниот чин *приговарање*. Корпусот за анализа го составивме врз основа на Прашалник за пополнување на дискурс во кој од испитаниците беше побарано да напишат како би реагирале во шест ситуации со различни контекстуални параметри. Него го пополнија 103 испитаници на возраст од 19 до 23 години. Овој корпус беше дополнет со говорни чинови собрани во реални ситуации. Во анализата ги издвоивме реченичните рамки што се користат при формулирањето на овој говорен чин: асертивните изјави, перформативните глаголи, императивните форми и прашањата.

Клучни зборови: прагматика, говорни чинови, приговарање, реченични рамки.

1. Вовед

Предмет на истражување во овој труд е комуникацијата. Понекогаш исказите на говорителите се многу јасни, но понекогаш е потребен поголем когнитивен напор да се разбере нивното значење. Во своето дело *Како да се работи со зборовите* (*How to do things with words*), Остин (Austin 1962) прв забележува дека исказите не само што имаат смисла и изразуваат референтност туку и вршат дејство. Преку нив замолуваме, ветуваме, се извинуваме, приговараме и сл. Така, исказот *Имам многу работи* може да го разгледуваме од три аспекти: 1. тоа е потврдна реченица што има смисла и изразува референтност (*локуциски чин*), 2. говорителот го изговорил со некаква намера (*илокуциски чин*) и 3. исказите произведени со намера да се изрази некој говорен чин обично предизвикуваат кај соговорникот одредени чувства, мисли или постапки (*илерлокуциски чин*). Илокуцискиот чин е централен, и тој определува за кој говорен чин се работи.

Кога се зборува за говорните чинови, вообичаено е тие да се класифицираат како директни и индиректни. Директните говорни чинови, Серл (Searle 1979) ги поврзува со буквалното значење на исказите. Од друга страна, индиректното илокуциско значење на исказот се однесува на другите илокуции што тој исказ би можел да ги изрази. Директното илокуциско значење на исказот *Имам многу работи* е потврдна исказна реченица. Но тоа може да биде и замолување, извинување, одбивање и сл.

Серл (Searle 1979) смета дека има два вида индиректни говорни чинови: 1. такви што може да се изведат преку инференција; и 2. такви што може да се изведат преку конвенционалните изрази за реализација на одредени говорни чинови.

---

³⁸ Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Филолошки факултет, marija.kusevska@ugd.edu.mk

Спербер и Вилсон (Sperber, Wilson 1986) сметаат дека индиректноста може да се определи и според когнитивниот напор што соговорникот го вложува за разбирање на пораката. Според нив, постојат два модела на комуникација. „Според моделот на кодирање, комуникацијата се остварува преку кодирање и декодирање на пораките. Според инферентниот модел, комуникацијата се остварува така што говорителот дава соодветни показатели за своите намери, а соговорникот изведува инференции за тие намери според дадените показатели“ (Sperber, Wilson 1986: 24). Но јазично кодираното значење на реченицата не мора да соодветствува со значењето што говорителот сака да го пренесе.

За втората група индиректни говорни чинови е карактеристична препознатливоста на нивната форма, нивната конвенционалност. Како најтипичен говорен чин, Серл за пример го зема замолувањето. Индиректноста во овој случај ја објаснува преку учтивоста. Така исказите од типот *Ke сакаш ли да ми помогнеш?* се индиректни бидејќи нивното буквално значење е различно од говорниот чин што го претставуваат (прашање: замолување).

2. Поврзаност на директноста и индиректноста со учтивоста

Директноста и индиректноста често се поврзуваат со учтивоста. Во својата теорија за учтивост, Браун и Левинсон (Brown, Levinson 1987) исто така зборуваат за *директивна* (on record) и *индирективна* (off record) реализација на говорните чинови. Тие ја изедначуваат индиректноста во изразувањето со конвенционалната индиректноста. Оваа стратегија говорителите ја применуваат кога се соочени со две спротивставени сили: од една страна сакаат да бидат индиректни и да му дадат можност на соговорникот да не го исполни она што го бараат од него; од друга страна сакаат да бидат јасни и директни. Конвенционалната индиректноста им овозможува да ги постигнат и двете со употреба на фрази и реченици што во рамките на контекстот во кој се употребени имаат поинакво значење од нивното буквално значење.

Директните говорни чинови може да се реализираат со или без *ублажување*. Реализацијата без ублажување (bald, without redress) претставува нивно извршување на најдиректен и најјасен можен начин, недвосмислено и концизно. Говорниот чин би се извел на овој начин доколку говорителот смета дека ни лицето³⁹ на соговорникот ни неговото лице не се загорени. Под *ублажување* (redressive actions) се подразбира модификација на исказот со употреба на јазични средства што му *даваат* лице на соговорникот. Така, кога во полн автобус велиме *Се извинувам, може ли малку да се поместите?*, барањето е директно, јасно, но тоа е ублажено со говорниот чин извинување, со употреба на прашање за можноста тоа да се изведе и со намалувачот *малку*, со што се укажува дека не се работи за некое големо барање.

³⁹ Поимот *лице* прв го употребил Гофман (Goffman 1967) и го дефинира како позитивна општествена вредност што индивидуата ја стекнала за време на определен контакт. Според Браун и Левинсон (Brown, Levinson 1987), лицето има два аспекта: *позитивно лице*, кое ја вклучува потребата на секоја индивидуа да биде прифатена и почитувана од другите, и *негативно лице*, кое ја изразува потребата на секоја индивидуа нејзините дејства да не бидат спречувани од другите.

3. Реченични структури и реализација на говорните чинови

Според својата граматичка структура, речениците може да бидат исказни, прашални, императивни и извични. Типично, во прагматичка смисла прашањата се користат за барање информации, исказните реченици за искажување состојби и настани, императивните за давање наредби, извичните за изразување емоции. Ова се нивните директни употреби, но тие не се единствени: прашањата може да потврдуваат некоја состојба, императивните реченици да се користат за поканување, а исказните реченици за да се даде приговор. При разгледувањето на оваа појава, Браун и Левинсон (Brown, Levinson 1987: 134) заклучуваат дека „катеориите директност и индиректност не се стриктно поврзани со јазичните форми, туку со тоа како јазичните форми се употребени во дадениот контекст“.

3.1. Исказни реченици

Исказните реченици потврдуваат некоја пропозиција. Типично, со нив се формулираат асертивните говорни чинови. На пример, тврдењето дека утре ќе врне претставува асертивен говорен чин. Постои општа согласност дека асертивните говорни чинови се епистемички поткрепени. Затоа тие најчесто се формулираат со епистемичките глаголи (*знае, верува, мисли*), епистемичките придавки и прилози (*сиџурен/сиџурно, веројатен/веројатно*) и со модалните глаголи (*може, треба, мора*).

Во овој вовед би сакале да обрнеме внимание и на перформативните глаголи бидејќи тие играат значајна улога во формулирањето на директното изразување. Во своите воведни предавања за говорните чинови, Остин (Austin 1962: 32) зборува за експлицитни и имплицитни перформативни искази. Експлицитните перформативни искази содржат изрази како *ветувам, се согласувам, се извинувам* и сл., кои го именуваат говорниот чин што едновременно и се извршува. За формирање на експлицитни искази, овие перформативни глаголи се употребуваат во прво лице еднина, во својата несвршена, активна форма.

3.2. Императивни реченици

Императивните реченици се соодветни за пренесување на многу различни директивни⁴⁰ значења. Може да се употребат и кога некому нешто му посакуваме (*Убаво ѝоминейте си*). Карактеристично за императивните конструкции е да пренесуваат наредби. Поради ова тие не се сметаат за учтиви форми. Меѓутоа, во многу ситуации говорителите може да ги употребат императивните конструкции, а да не звучат навредливо. Браун и Левинсон (Brown, Levinson 1987: 95) наведуваат дека „кога и говорителот и соговорникот се свесни дека е потребна максимална ефикасност, нема потреба од заштита на лицето“. Такви се ситуациите во кои постои голема итност и кога обрнувањето внимание на лицето би ја забавило реакцијата (*Внимавај!; Трџни се!*). Сколон и Сколон (Scollon, Scollon 2003) наведуваат дека употребата на императивите се смета за соодветна кога меѓу соговорниците постои меѓусебна поврзаност и заедничка групна припадност. Овој вид на учтивост тие ја

⁴⁰ За директивни се сметаат сите оние говорни чинови со кои говорителот сака да го натера соговорникот да направи нешто: наредување, замолување, советување, приговарање и сл.

нарекуваат солидарна учтивост. Во солидарната учтивост се претпоставува дека постои мало хоризонтално растојание (соговорниците се познаваат) и дека не постои моќ (ниту еден од соговорниците нема поголема општествена моќ од другиот).

3.3. Прашања

Општо познато е дека „прашањата не се користат само како средства со кои говорителот бара информации туку и за други намени. Во некои случаи тие се тесно поврзани со аргументациски и приговарачки секвенци, за изразување несогласување или неодобрување на она што соговорникот го рекол или го направил“ (Monzoni 2008: 73). Тие се знак дека ситуацијата им е позната и на двајцата учесници во разговорот и дека соговорникот треба да даде објаснување или оправдување за своето однесување.

Интересна е забелешката на Кошик (Koshik 2005: 3) дека реторичките прашања често се со спротивен поларитет: позитивните прашања претпоставуваат негативен одговор, а негативните прашања позитивен одговор, како во следните примери:

- (1) За тоа ли се плаче? (Не се плаче за тоа.)
- (2) Така ли се зборува за другар? (Не се зборува така.)

Прашањата може да се користат за формулирање на разни говорни чинови. Така, *Сакаш ли да дојдеш со нас?* е поканување; *Зошто мораш за сè да ме попрашаш?* е приговор; *Ќе можеш ли да ми помогнеш?* е замолување. Во овие случаи е јасно за кој говорен чин се работи. Но има случаи кога прашањата навистина личат како барање информации. Така, во следниот разговор, според првото обраќање на студентот се чини дека тој навистина сака да знае како да учи поефикасно. Со анализа на разговорната секвенца, пак, се открива дека целта на прашањето била да се воведат приговор за претходната оценка⁴¹.

- (3) С: Професорке, а може ли да ми кажете како да учам подобро?

П: Па добар ти беше тестот. Имаше неколку термини што не беа објаснети и некои прашања беа многу на кусо одговорени.

С: Зошто јас мислам дека добро го научив материјалот.

Особено е значајна функцијата на прашањата при формулирање на конвенционалната индиректност, кога говорителот од една страна сака да биде директен, а од друга страна да му даде можност на соговорникот да не го изврши тоа што се бара од него. Прашањата *Ќе сакаш ли да ја зајворши враќањето?* или *Имаш ли ѝенкало?* не се формулирани со намера да се побара информација, туку да се замоли соговорникот да направи нешто. Тие се идиоматски, конвенционализирани прашања, и нивната функција е тесно поврзана со учтивноста.

4. Опис на истражувањето

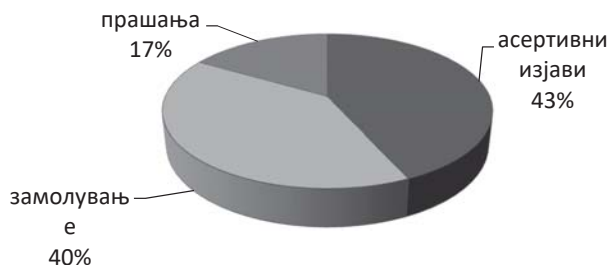
Во овој труд се фокусираме на следните елементи што доминираат во директното изразување во македонскиот јазик: асертивни изјави, перформативни глаголи, императивни конструкции и прашања. Анализата ја правиме врз основа на

⁴¹ С – студент; П – професор.

реализацијата на говорниот чин на приговарање. Корпусот што го анализираме е составен од 493 искази собрани преку Прашалник за анализа на дискурс. Прашалникот се стоеше од следните ситуации за кои испитаниците требаше да ги запишат своите реакции: Погрешна оценка, Бучна забава, Одење преку ред, Доцнење на час и Оштетен автомобил. Дадените ситуации се разликуваа според моќта на соговорниците, нивната блискост и тежината на прекршувањето. При собирањето на материјалот учествуваа 103 испитаници на возраст од 19 до 23 години. Кон овој корпус беа додадени 80 други приговори собрани во природни ситуации. Целта на нивното вклучување во истражувањето беше преку нив да ги провериме резултатите добиени од анализата на Прашалникот.

5. Анализа на реализацијата на директните приговори

Приговорите што ние ги собравме беа формулирани како асертивни изјави, замолување и прашања. Асертивните изјави беа формулирани со исказни реченици. Во замолувањето се среќаваат повеќе вида реченични конструкции, но во овој труд ќе се задржиме на речениците со перформативни глаголи и императивните конструкции. Од прашањата ќе ги разгледаме реторичките прашања, кои имаат значајна улога при формулирањето на приговорите.

Слика 1. Дистрибуција на реченичните рамки

5.1. Асертивни изјави

Силината на приговорите во македонскиот јазик ја даваат асертивните изјави формулирани како објаснување зошто се дава приговорот. Иако би очекувале дека објаснувањето би требало да го претстави приговарањето како разумно и логично и со тоа да ја намали тензијата, тоа на никој начин не го ублажува исказот. И покрај тоа што заменката од второто лице множина и употребата на перформативната форма *ве замолувам* имаат тенденција да ја направат ситуацијата формална и учтива, објаснувањата се директни, обвинувачки и не оставаат простор за компромис.

(4) Ве замолувам да ја намалите музиката *бидејќи ми ѝречи*.

(5) Јас ве замолувам доколку има можност да ми дадете шанса *бидејќи смејтам дека заслужувам повеќе*.

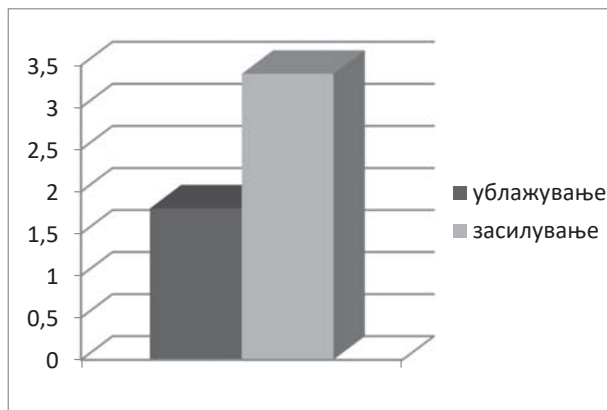
(6) Добро вечер соседи, ве замолувам ако може да го намалите гласот на музиката. *Имам за учење, не можам да се концентрирам*.

Асертивните изјави во овие примери се многу силни и не се ублажени, напротив, директни се и се засилени со јаки лексеми (*ми ѝречи*), епистемички глагол (*смеѿа*) и модален глагол (*не може*). Како што покажува табелата 1, од епистемичките глаголи најчесто се користени глаголот *мисли* и неговата посилна варијанта *смеѿа*, и тоа најмногу во ситуацијата Погрешна оцена.

Табела 1. Употреба на епистемички глаголи по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупно
мисли	21	0	4	1	6	32
смета	30	0	2	0	0	32
знам	1	0	1	1	0	3
Вкупно	52	0	7	2	6	67

Сликата 2 покажува дека, општо земено, засилувањето на исказите во приговарањето е поголемо од ублажувањето. Покрај епистемичките глаголи, за засилување на исказите говорителите ги користеле прилозите *многу* (*ѿременогу*), *навистина*, *ѿолку*, *сигурно веќе*, *зарем*, *барем*, *сеѿак*, *секако*; и модалните глаголи *мора*, *ѿреба* и *не може*. За ублажување, испитаниците ги користеле прилозите *малку*, *само*, *можеби*, *за краѿко*; деминутивното *минуѿки*; теличните глаголи *ѿоразговара*, *ѿоучи*, *ѿочека*; како и условните изрази *ако може*, *доколку дозволиѿе/може* (*е можно*, *возможно*; *има можносѿ*), *ако сакаш*. Кон овие може да ги додадеме силните лексеми (*ми ѝречи*, *бучава*, *некулѿурен*, *ѿлуѿ* и сл.), како и сарказмите (*Пеѿки ѿобрѿу ќе сѿиѿневме*, и *ѿоа дваѿаѿи ќе одевме и ќе се враѿевме*; *Браво*, *бе*, *ѿочно на време доаѿаш*; *Дали сум невидлива ѿа засѿанавѿе ѿред мене?*), кои не се земени предвид во графиконот на сликата 2.

Слика 2. Процентуална застапеност на ублажувањето и засилувањето

5.2. Замолување

Перформативни глаголи

Замолувањето е директивен илокуциски чин, кој е поучтив од наредбите бидејќи дозволува говорителот да не го направи она што се бара од него. Во поглед на замолувањето, паѓа в очи неговата формулација со перформативните глаголи *ве/ѝе замолувам, замолам и молам*. Распределени по ситуации, нивната употреба изгледа вака:

Табела 2. Дистрибуција на перформативните глаголи по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупно
ве/те замолувам/ замолам	13	14	10	3	0	40
ве/те молам	6	24	27	15	6	78
Вкупно	19	38	37	18	6	118

Бројките во горната табела покажуваат дека *ве/ѝе молам* преовладува во сите ситуации, освен во Погрешна оцена каде што студентот изразува незадоволство од оцената што ја добил. Како што се намалува растојанието и моќта меѓу говорителот и соговорникот, така се намалува бројот на примери со *ве/ѝе замолувам, замолам* и се зголемува бројот со *ве/ѝе молам*. *Ве/ѝе молам* е помалку формален, посекојдневен е и повообичаен. *Ве/ѝе замолувам, замолам*, освен што е поформален, посилен е и имплицира поголемо инсистирање. Јачината на овој перформативен глагол произлегува од големата желба на говорителот да го убеди соговорникот да го направи она што го бара. Но едновременно ја пренесува и понизноста на говорителот во поглед на неговиот соговорник или друг тип на растојание. Така, кога едната другарка ѝ вели на другата *Те замолувам да бидеш на време нареден ѝаѝ*, таа свесно ја зголемува дистанцата меѓу двете покажувајќи ја својата лутина.

И свршената и несвршената форма скоро секогаш се ублажени со форми со кои се изразува можноста (*ако може, доколку може, дали може, ќе може ли*) или желбата на говорителот (*сакам, сакав*) или со партикулата *ќе* со која се дава идна перспектива и со тоа замолувањето се прави понеобврзувачко. Тие се конвенционални јазични средства за ублажување на исказите. Исказите се директни, само нивната илокуциска сила, а со тоа и наметнувањето се намалени.

По перформативните форми *ве/ѝе замолувам, замолам* скоро секогаш следуваат *да*-конструкции. Само по несвршената форма забележавме четири примери што не беа типични и содржеа желбена конструкција или императив:

(7) Професоре, ве замолувам, би сакала да направам увид на завршниот испит.

Сметам дека моето знаење е за поголема оцена. Дали можам да препологам?

(8) Добар ден професоре, сакав да ве замолам дали имам шанса да го препологам испитот?

(9) Господине, ве замолувам запазете го редот. Сите ние сме овде за истиот филм.

(10) Ве замолувам дечко, одите преку ред, ни го преземавте редот за купување карти.

Веќе истакнавме дека *ве/ѝе молам* е помалку формално и посекојдневно. Тоа се разликува од претходните перформативни форми и по комплементот што е прифатлив со него. Во нашиот корпус забележавме 78 форми со *ве/ѝе молам*, од кои 44 имаа императивен комплемент, 23 имаа комплемент во вид на *га*-реченица, а додатокот на останатите 11 го обележавме како друго. Сите освен еден пример во ситуацијата Погрешна оцена беа проследени со *га*-конструкција. Во другите ситуации по *ве/ѝе молам* почесто следи императивна конструкција. *Да*-конструкциите повеќе имаат идна перспектива, и како такви тие се понеобврзувачки. Императивот бара дејството да се изврши сега, веднаш и покажува поголемо наметнување. Оттука би очекувале *га*-конструкциите повеќе да се среќаваат во ситуации што се поформални.

Што се однесува до она другото, тоа може да бидат елиптични реченици (*Ај ве молам малку ѝоѝивко*), замолување во вид на прашање (*Ке ја намалиѝе ли музикаѝа, ѝремноѝу е ѝласна, ве молам?*; *Ке може ли малку га ѝо намалиѝе ѝоноѝ, ве молам?*), асертивна изјава (*Ве молам, овде има ред*), именски додаток (*Ве молам ѝрофесоре за увид на мојоѝ исѝиѝ*). Како што може да се забележи од горните примери, *ве/ѝе молам* може да се најде и на почетокот и на крајот на исказот, а не е незамисливо да биде и во средината. Ваквото однесување на оваа перформативна форма наведува дека таа презема некои прагматички функции што доведуваат до промена на нејзиното синтаксичко однесување. Во примерите што ние ги собравме тука, таа е поврзана со учтивноста, а во говорот секако има и други функции за кои е кандидат да го заземе местото (недоверба, *Ама иѝѝо ми зборуваѝ, ѝѝе молам?*, несогласување и сл.).

Императивни конструкции

Императивните конструкции претставуваат најдиректен начин на обраќање, и во некои јазици на нив се гледа како на неучтиви форми, освен ако не се дополнително модифицирани или употребени во ситуации во кои постои голема блискост меѓу соговорниците.

Табела 3. Употреба на императивните форми по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупно
сам императив	0	1	25	5	4	35
ве/те молам + императив	1	12	19	9	6	47
ублажен императив	0	1 (слободно)	0	0	0	1
извинување + императив	0	0	7	0	0	7
1 л. императив	0	0	0	8	1	9
Вкупно	1	14	51	22	11	99

Табелата 3 покажува дека и во македонскиот јазик тие не се користат во ситуации во кои има разлика во моќта (Погрешна оценка). Најчесто се користат во ситуации во кои се смета дека прекршокот е голем и особено кога се смета дека директно го загрозува лицето на соговорникот (Одење преку ред). Но и во тие случаи често нивниот ефект се амортизира со експлицирање на говорниот чин со *ве/тие молам* или со извинување.

5.3. Прашања

Во согласност со она што го кажавме во воведот, и прашањата што ги најдовме во нашиот корпус немаат за цел да изнудат одговор, туку да го натераат соговорникот да го поправи своето однесување.

(11) Каде бе дечко?

(12) Леле, што си направил?

(13) Каде беше до сега? Ке доцниме на час.

(14) Што се случи со колата? Имаше ли некој проблем? Зошто не ми кажа? Не е фер.

(15) Кај си до сега? Побрзај ке задоцниме.

(16) Каде одиш преку ред? Врати се назад.

(17) Да не се успа? Изгледа заглави сношти на студентска.

(18) Пред да ти ја дадам колата не беше оштетен. Да не случајно ја удри некаде?

(19) Здраво, да те прашам случајно да не имаше некоја незгода со мојата кола? Забележав дека браникот е оштетен.

Горните примери покажуваат дека приговарањето може да се формулира само со едно прашање, без дополнителни надворешни модификатори. Прашањата во (11) и (12) не очекуваат одговор од соговорникот. Ситуацијата им е сосема јасна и на двајцата соговорници. Но едниот соговорник смета дека другиот направил прекршок, експлицитно го обвинува прекршителот и имплицира дека тој треба да го поправи своето однесување. Во (13) и (14) говорителот, покрај прашањето со кое го обвинува соговорникот, ја наведува и последицата или дава морална евалуација за неговото однесување. Во такви случаи може да стојат и две или три прашања еднопруго, засилувајќи го обвинувањето кон соговорникот. Покрај наведувањето на последицата, говорителот може да наведе и решение за проблемот, како во (15) и (16). Интересна е и употребата на *да/не*-прашањата во (17), (18) и (19). Овие прашања звучат како да му даваат на соговорникот можност да одговори со *да* или со *не*. Многу често говорителот изразува дополнителна несигурност (во овие случаи со *изгледа* и со *случајно*). Сепак, според она што следи по нив или она што доаѓа пред нив, очигледно е дека на нив се очекува позитивен одговор. Тие имаат цел обелоденување на имплицитното обвинување и изнудување позитивен одговор, т.е. признавање на вината. Овие прашања беа најчести во последните две ситуации, кои се впрочем и најнеформални. Особено беа чести во ситуацијата Оштетен автомобил, каде што растојанието и моќта се мали, но тежината на прекршокот е голема. Подетални објаснувања за употребата на овие прашања може да се најдат во Митковска и др. (Mitkovska et al. 2015).

Употребата на прашањата со различна илокуциска сила е забележителна и во македонскиот јазик. Во моето истражување на несогласувањето (Кусевска 2012) покажав дека и во македонскиот јазик реторичките прашања се стратешко средство по кое говорителите често посегнуваат при градењето на својот исказ. Во опкружување на несогласувањето нивна цел е постигнување посилен ефект, нагласување или провокација.

6. Споредба со примерите од природниот корпус

Говорните чинови во исказите собрани по природен пат го потврдија она што претходно го кажавме. И во нив асертивните изјави се многу директни и силни, модифицирани со истите средства што веќе ги наведовме. Се користат реторички прашања што ја потврдуваат вината на соговорникот и императивни конструкции без дополнителна модификација. Употребата на перформативните глаголи ја забележавме во е-пошта кон професор, но не и во конверзациските секвенци. Дури и употребата на *ве/ѝе молам* имаше ограничена употреба.

(20) В: Ај ве молам пуштете парно. Позади е ладно.

(21) С: А јас кога ќе правам?

П: На крај.

С: Е па кога на крај? Нема да бидам тука. Имам обврски.

(22) А: Да, ама денеска се држеше дипломска. Дипломската се одржа пред јас да ја направам одлуката.

Сепак, има една разлика што секако мораме да ја истакнеме, а која е забележителна и во примерите (20), (21) и (22). Тоа е употребата на дискурсниот маркер (ДМ) во природните конверзациски секвенци. Ваквата нивна употреба е забележана од сите лингвисти што се занимавале со говорниот јазик. Крибл (Crible 2018: 47) издвојува и посебна група на интерперсонални ДМ што имаат цел да ја намалуваат заканата на лицето на соговорникот, како и да изразуваат согласување и несогласување. Во приговорите најчесто го среќаваме ДМ *ај*, кој иницира дејство, и адверсивните дискурсни маркери *а*, *е ѝа* и *ама*, кои прават инференција, наведуваат дека нешто е во спротивност со ставот на говорителот. Овие маркери не ублажуваат и не се насочени кон индиректноста. Напротив, тие го експлицираат ставот на говорителот и со тоа го засилуваат говорниот чин што тој го креира.

Неизбежен е впечатокот дека приговарањето во македонскиот јазик почесто се формулира директно и со силни јазични средства. Меѓутоа, во реалните конверзации имаше повеќе примери во кои првично приговорот беше формулиран индиректно, а дури потоа, во некое подолно обраќање, тој се доведуваше во експлицитна форма.

7. Заклучок

Целта на ова истражување беше да прикажеме некои од јазичните средства што придонесуваат исказите во македонскиот јазик да се формулираат како директни и силни. Ги издвоивме асертивните изјави, перформативните глаголи, императивот и прашањата. Во овој труд не ги разгледавме конвенционалните прашања за

замолување бидејќи тие повлекуваат други дискусии, па за нив ќе зборуваме во некоја друга прилика.

Од нашето истражување можеме да заклучиме дека, иако реченичните функции се многубројни, сепак постојат некои одредници за нивната употреба во говорните чинови. Во одредени ситуации преовладуваат одредени реченични рамки. Така, најголемиот број перформативни искази ги забележавме во Погрешна оцена, а најголемиот број реторички прашања во Доцнење на час и Оштетен автомобил. Оттука, можеме да заклучиме дека говорителите не ја градат конверзацијата сосема произволно и дека таа не се одвива на случаен начин. Конверзацијата има своја структура и следи одредени правила. Ваквата анализа ни овозможува подобро да го разбереме јазичното однесување и во нашата и во други култури. Ова е извонредно значајно за овој период на засилена комуникација меѓу луѓето од различни култури.

Литература

- Кусевска, М. 2012: *Меѓукултурна прагматика. Несогласување во усната комуникација: англиски и македонски*, Академски печат, Скопје.
- Austin, J. L. 1962: *How to do things with words*, Oxford University Press, Oxford.
- Brown, P., Levinson, S. 1987: *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Crible, L. 2018: *Discourse Markers and (Dis)fluency*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Goffman, E. 1967: "On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction", во E. Goffman, *Interactional Ritual: Essays on face-to-face behaviour*, Penguin Books, New York.
- Koshik, I. 2005: *Beyond rhetorical questions: Assertive questions in everyday interaction*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Mitkovska, L., Buzarovska, E., Kusevska, M. 2015: "Macedonian 'da-ne'-questions as distance markers", во B. Sonnenhauser, A. Meermann, *Distance in Language: Grounding a Metaphor*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, UK, 243–263.
- Monzoni, C. M. 2008: "Introducing direct complaints through questions: the interactional achievement of 'presequences'?", *Discourse Studies Vol. 10 (1)*, 73–87.
- Scollon, R., Scollon, S. W. 2003: *Intercultural communication. A discourse approach*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Searle, J. R. 1979: *Expression and meaning*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sperber, D., Wilson, D. 1986: *Relevance. Communication and cognition*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford.

Summary

In this paper we analyse the linguistic means that native speakers of Macedonian use to formulate direct speech acts. The analysis is based on the speech act of complaining. Data were collected by a Discourse Completion Task in which participants were asked to

respond to six situations with different contextual parameters. The questionnaire was administered among 103 participants aged between 19 and 23. This corpus was supplemented by complaints from real life situations. In our analysis we focus on sentence frames used for formulating complaints: assertive statements, performatives, imperative constructions and questions. The utterances produced in response to the Discourse Completion Task and the real life conversations showed great similarity. However there were two indications: 1. in real life conversations speakers used a lot of discourse markers; and 2. it is possible that speakers actually use more indirect speech acts (including complaints) than normally assumed.

Искра Пановска-Димкова⁴²**ПРИМАРНИ ИМПЕРФЕКТИВИ СО ПОГОЛЕМА СКЛОНОСТ
ЗА ВРЗУВАЊЕ СО НЕАКТУЕЛЕН КОНТЕКСТ
ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Апстракт: Во трудот се разгледуваат една група несвршени глаголи, кои по традиција се сместуваат во теличната видска категорија. Но, нашето истражување покажува дека дел од теличните глаголи многу тешко или воопшто не можат да се врзат со актуелен контекст, на пр.: *наоѓа, заборава, убива, ѝолејџува* и др. За овие глаголи да се остварат во актуелен контекст, потребни се специјални показатели во текстот од типот на: *ѝоѓледни!, види!, еве!* итн., што значи дека ваквите глаголи можат да бидат телични само во однос на моментот на зборувањето. Доказ за тоа е и фактот што истиот исказ веќе е необичен во минато време. Ваквото неврзување со минатоста, туку само со моментот на зборувањето е доказ дека овие форми се со многу поголема склоност за врзување со неактуелниот контекст, т.е. дека се многу почесто хабитуални отколку телични.

Клучни зборови: македонистика, глаголски вид, хабитуалност, теличност, неактуелен контекст.

1. Тргувајќи од концепцијата за повеќевидовоста на глаголските форми, претставена преку семантичката теорија за глаголскиот вид (Karolak 1996; Каролак 2005: 87), во трудот се разгледуваат една група несвршени глаголи, примарни имперфективи, кои по традиција се сместуваат во теличната видска категорија. Под теличност подразбирам сложен глаголски вид (Каролак 2005: 69-77), којшто изразува актуелно случување на некое дејство коешто се претпоставува дека ќе заврши со резултат (Спасов 1997), а чијашто дефиниција гласи: *Се случува P₁ (најправено од X), од шѝо може да се ѝреѝѝосѝави дека ќе се случи P₂* (Пановска-Димкова 2011₁: 31). Природата на теличниот вид (без да навлегуваме во различната терминологија која за таквата семантика се користи во аспектолошката литература) подразбира фази, степени, или последователност на настани што веројатно ќе доведат до очекуваниот резултат (Bertinetto, Lentovskaја 2015: 100). Теличните глаголи се глаголи од несвршен вид, но со инхерентна граница, односно со претпоставениот резултат вграден во нив. Семата на траење кај теличните глаголи е изразена во коренот кој го означува дејството/процесот: *Тој зради куќа* – процесот на градење трае во актуелното време и се претпоставува дека ќе заврши со резултат: 'изградена куќа'.

Но, една група телични глаголи многу тешко или воопшто не можат да се врзат со актуелен контекст, односно тие покажуваат некомпатибилност со конкретно актуелно време. Тоа се глаголите од типот: *наоѓа, зѝуби, заборава, убива, изненадува,*

---

⁴² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“;
ipdimkova@gmail.com

усїева и др. Овој тип глаголи се посклони да се врзат со неактуелен контекст и со тоа автоматски изразуваат хабитуална видска категорија. Под хабитуалност подразбирам сложен глаголски вид кој изразува можност дејството да се случи на временската оска, со логичка дефиниција: *X е иїаков шїїо (кога/ако S) му се случува P* (Пановска-Димкова 2011₁). Хабитуалноста спаѓа во несвршениот вид, но со доста специфична семантика, зашто дејството означено од хабитуалниот глагол всушност претставува настан, а не состојба или процес (Lindstedt 1985: 171), а она што трае е можноста настанот да се случи на временската оска (Пановска-Димкова 2011₂), па на хабитуалноста можеме да гледаме како на сума на настани (Antinucci, Gebert 1977), множество на свршени настани (Гжегорчикова 1997), или севкупност на дискретни временски отсечки (Черткова 1996: 67) итн., чиешто повторување се случува / може да се случи на временската оска.

2. Теличноста секогаш се остварува во актуелен контекст, а хабитуалноста во неактуелен. Разликата меѓу теличноста и актуелноста наспрема хабитуалноста и неактуелноста најдобро се гледа од логичките парафрази на две морфосинтаксички исти реченици, кои имаат сосема различна семантика во зависност од тоа дали глаголот е употребен во актуелен или во неактуелен контекст:

хаб. *чисїїи*: *Ние најролейї зо чисїїиме їодрумоїї* – 'ние сме такви што (кога/ако е пролет) се случува да го исчистиме подрумот.'

тел. *чисїїи*: *Ние генес зо чисїїиме їодрумоїї* – 'се случува нешто (направено од нас), од што може да се претпостави дека подрумот ќе биде чист.'

Од парафразата на хабитуалниот глагол *чисїїи* се гледа дека континуумот (несвршеноста) на хабитуалноста се надградува над семантема од свршен вид (во случајов, резултативната семантема *исчисїїи*), а не над телична. Со резултативниот глагол во овој пример се претставува подредениот настан P на хабитуалноста, па хабитуалното *чисїїи* во себе содржи семантика 'X е таков што (му) се случува да исчисти', *краге*: 'X е таков што (му) се случува да украде', *зраги*: 'X е таков што (му) се случува да изгради' итн.

Разликата меѓу теличноста и хабитуалноста можеме да ја гледаме и како разлика меѓу микро нивото и макро нивото, сп.: „First, there is the *micro level*, on which the individual event can be conceptualized as a total or completed event (in terminative predicates), which means that the event has reached its inherent boundary. For example, for *write a letter* the inherent boundary is reached when the letter is finished. Second, there is the *macro level*, on which the unbounded repetition of the micro level event is expressed. For the event *write a letter*, this means that the total event *write a letter* is presented as being repeated an indefinite number of times“ (Kamphuis 2014).

Видски повеќезначните глаголи ќе се пројават како телични ако се врзат со актуелно време и како хабитуални ако се врзат со неактуелно време. Таквите семантеми имаат двојна релација кон контекстот: можат да се реализираат и во неактуелен и во актуелен контекст, но означуваат различна семантика. Во таа смисла, повеќезначните глаголи може да се индексираат како хабитуални (*хб*) кога се реализираат во неактуелен контекст, наспрема глаголите што се реализираат во актуелен контекст и кои се индексираат соодветно на глаголскиот вид што го изразуваат: телични (*їл*) или мултипликативни (*мл*). На пример: *краге_{хб}* vs. *краге_{їл}*,

чука_{хб} vs. чука_{мл}, *ī*рейерува_{хб} vs. *ī*рейерува_{мл}, *к*лекнува_{хб} vs. *к*лекнува_{мл} и *к*лекнува_{мл} итн.

Види го оној краде! – актуелен контекст vs.

Тој краде чаши од ресторани. – неактуелен контекст

Вчера куйувавме подарок за Максим. – актуелен контекст

Стиро куйувам. – неактуелен контекст

3. Исклучива склоност за врзување со неактуелен контекст, односно еднозначно хабитуални глаголи во македонскиот јазик претставуваат некој секундарни имперфективи од типот *научува*, *нацрјува* – деривирани од резултативни семанти, *йочекува*, *йресекува* – деривирани од лимитативни семанти и *се изнајадува*, *се изнагледува* – деривирани од дистрибутивни семанти (Panovska-Dimkova 2014: 109). Според Конески Бл., вистински повторлив глагол во македонскиот јазик е оној што не може да се употреби во вистинското значење на сегашното време и на минатото несвршено време. Тоа се глаголи изведени со суфиксот -ува како трети во низата од претходно префиксиран свршен глагол (*шроја* – *сироја* – *сиројува*) или од свршен глагол со суфиксот -н (*сеги* – *седне* – *седнува*): *Висшина* и *многуишти се сиејувавме, ни кравеа носовише, ама бргу се смирувавме* (Конески 1987: 372-378). Еднозначно хабитуалните вторични имперфективи се изведени од перфектив со десемантизиран префикс кој прави чист видски пар со основниот имперфектив: *вари* – *свари* – *сварува* (Конески К. 1995: 159).

Во овој труд ќе се задржиме на примарните имперфективи⁴³ кои пројавуваат многу поголема склоност за врзување со неактуелен контекст и за изразување на хабитуалност, отколку теличност. За таквите глаголи го предлагаме терминот *хабитуално-йтелични*. Во македонскиот јазик тоа се глаголите кои означуваат многу кусо времетраење на дејството означено со коренот: *заборава*, *зема*, *џуби*, *краде*, *навраќа*, *наоѓа*, *јаѓа*, *йрима*, *йуштиа*, *фаќа*, *фрла заразува*, *најмува*, *одложува*, *одлучува*, *йросијува*, *убива* и др. За да се реализираат во актуелен контекст, т.е. за да изразат теличност, на овие глаголи им е потребен специјален лексички показател на актуелноста во текстот од типот: *йогледни!*, *види!*, *ево!*. Некои од овие глаголи се исклучиво хабитуални и нивната употреба во актуелно време е невозможна, освен ако не се работи за кинокадар: сп. полски: *Ona zawsze gubi parasol* (Гжегорчикова 1997).

Така, на пример, склоноста на глаголот *заборава* да се врзе со актуелен контекст е многу мала. Најчесто, тој се реализира во неактуелен контекст како *заборава_{хб}*, на пример: *Марко заборава да ја напише домашната задача*, со значење: 'Марко е таков што се случува да заборава да ја напише домашната задача'. Сепак, иако многу ретко, овој глагол може да се реализира и како актуелен, *заборава_{мл}*: *Им се извиувам на сийе шпо сеѓа заборавам да џи сйоменам* или: *Полека го заборавам вкусот на неѓовиот бакнеж*.

⁴³ Под примарни имперфективи ги подразбирам и глаголите со лексикализиран корен – врзана основа, т.е. синхрониски корен, кој етимолошки потекнува од префикс + корен, но кој на синхрониски план е неделива морфема: *влежува*, *добива*, *убива*, *облекува* итн. (в. Пановска-Димкова 2011: 63).

Глаголот *краде* најчесто се реализира во неактуелен контекст: *Тој честито краде* со значење: 'тој е таков што се случува да украде', а само теоретски, со лексички показател на актуелноста може да биде теличен: *Погледни, краде!*. Глаголот *убива* во своето основно значење е многу необичен во актуелен контекст, дури и со показател на актуелноста, што значи дека дејството е толку краткотрајно што може да биде телично само во моментот на изговарањето: *Погледни, зо убивааи мачено!*. Неактуелната, хабитуална употреба на овој глагол е сосема обична: *Некои деца од маалово убивааи мачки*. Или, на пример, *одлучува* далеку почесто се јавува како *одлучува_{хб}*: *Прво разговараме, ја одлучуваме како да ѝосѝаииме*, отколку како *одлучува_{шл}*: *Еве сеѝа одлучуваме за ѝвојаиѝа ѝочка*.

Но, некои глаголи од овој тип не можат да се употребат во актуелен контекст дури ни со показател од типот *еве, зледај*, односно тие воопшто не можат да се појават како одговор на прашањето *Шѝо ѝравши?* Такви се глаголите: *наоѝа, ѝуби, изненадува, усѝева, фрла, заразува* и др.

На пример, глаголот *наоѝа* во своето основно значење воопшто не ни може да се употреби како теличен: **Ја наоѝам книѝаиѝа*.⁴⁴, а многу обична е неговата реализација во неактуелен контекст: *Се ѝѝо ке скријам, веднаш зо наоѝа*. Или глаголот *ѝуби*: *Шѝо ѝравши?* – **Еве, зо ѝубам чаѝоройѝ*. или: **Погледни, човекон зо ѝуби клучойѝ!*

Овие глаголи се посклони за врзување со актуелен контекст во некое од своите други значења, на пример: *Ја краѝаи дрѝсаваиѝа*; *Ние наоѝаме дека не сѝе во ѝраво* (кога е со значењето на 'мисли'); *Ме убивааи чевливе* итн.

Склоноста за врзување со неактуелен контекст многу се зголемува кога глаголот е префиксиран со префикс без видска вредност (но со лексичко значење), на пример, со префиксот *ѝод-*. Така, ако глаголот *заборава* и може да се употреби во актуелен контекст, префиксираниот глагол *ѝодзаборава* воопшто не може – тој е само хабитуален: *Таа веке ѝодзаборава и дека ѝреба да јаѝе*. Или, на пример, *навраќа*: *Таа редовно навраќа кај мене* (vs. пореткото актуелно: *Види, оној ѝак навраќа кај онаа!*), но *ѝоднавраќа_{хб}* се реализира само неактуелно: *Одвреме-навреме ѝоднавраќаме и кај нив*.

4. Пројавувањето на овие глаголи како хабитуално-телични, се должи на тоа што дејството означено со глаголот е многу кратко, па таквите глаголи само формално му припаѓат на несвршениот вид, но таквиот несвршен вид може да изразува теличност само во историскиот презент или во т.н. „сценски презент“ (Бондарко 2015: 120, Падучева 1998: 51), а во актуелно време (до колку не станува збор за praesens historicum или за хабитуалност) овие глаголи ќе се пројават како глаголи од свршен вид (Климонов 2014: 56). Според Климонов, глаголите од типот *наѝе* – *наоѝа* во стандарден контекст ќе се изразат како свршени, а во нестандартен, како што е историскиот презент, како несвршени:

(1) *Свеѝлана наѝла наконеѝ-ѝо свою иѝруику*

⁴⁴ Категоријата готовност што може да се изрази со морфолошки имперфективен глагол во сегашно време, видски е изразител на резултативната видска конфигурација и не се разгледува во трудов, на пример: *Леле, ѝаѝам на исѝиѝоѝѝ, зоѝово!* = *ке ѝаѝнам* – резултативна видска конфигурација.

(2) *И воӣ Свейлана наконец-ѿо **находий̄** свою ӣгрушку*

(3) *Свейлана ино̄гда ѿеряла, а за̄ѿем **находила** свою ӣгрушку*

Свршениот вид од стандардниот контекст автоматски се заменува со несвршен во нестандартните контексти на примерите 2 и 3 (Климонов 2014: 55-56).

Едно од објаснувањата за ваквата употреба на овие глаголи е дека таа се случува кога кај глаголите од несвршен вид ослабнува процесуалноста, со што истовремено се засилува значењето на повторливоста (Семиколонова 2014: 123). На истиот начин се однесуваат и секундарните имперфективи, па глаголот *засѿива* за изразување на ‘ограничена повторливост’ ќе се изрази со несвршен вид во рускиот и во полскиот јазик (*я засыпал несколько раз* – рус., *zasypialem kilka razy* – пол.) наспрема свршен вид во српскиот и во чешкиот јазик (*zaspaо sam nekoliko puta* – срп., *usnul jsem nekolikrát* – чеш.) (Барентсен и др. 2015: 73). Секундарниот имперфектив во македонскиот јазик претставува еден од еквивалентите на перфективниот презент, спореди на пример во српскиот јазик (Пановска-Димкова 2014):

мак. *Шѿо ѿомислуваиш ко̄га ма̄јка ѿи за̄ѿалува свекӣѿе во ѿеѿѿок?*

срп. *Шѿа ѿомислиш ка̄да ма̄јка ӯѿали све̄ѿе у ѿеѿѿак?*

Според Линдстедт (Lindstedt 1985), секое пројавување на хабитуалниот настан претставува ограничена ситуација, а фактот за неговото регуларно пројавување претставува отворена ситуација. Оттука и произлегува способноста на словенските јазици (со исклучок на македонскиот) да употребат перфективни форми во презент или во имперфект во главната реченица за изразување на хабитуални настани. Во реченици каде што на формално рамниште нема ознака за ограниченоста на посебните дејства, како на пример: *Moses often found water in various areas*, самото дејство на ‘наоѓање’ е инхерентно ограничено во време, нема траење, што значи дека границата не мора да биде само синтаксички изразена, туку може да биде и ‘инхерентна’, ‘прикриена’ (Lindstedt 1985: 189).

5. Во македонскиот јазик доказ за хабитуалноста на овие глаголи е нивното (не)пројавување на планот на минатоста. Хабитуално-теличните глаголи, кои се со несвршен вид во сегашно време, остануваат несвршени и во минато време, односно се менуваат во имперфект, додека теличните глаголи во сегашно време се несвршени, а во минато време се заменуваат со нивниот видски парник – глагол од свршен вид во аорист. Така, теличниот глагол *убива_{тл}*, на пример, не може актуелно да се употреби во имперфект, туку се заменува со *убие* во аорист, *краде_{тл}* се заменува со *украде* во аорист итн., што е доказ за поголемата склоност на овие глаголи да се врзуваат со неактуелен контекст. Ова може и табеларно да се претстави:

Глагол	Вид	Сегашност	Минатост
<i>убива</i>	хб	<i>Некои деца од малово <u>убивааѿѿ</u> мачки.</i>	<i>На времето ѿи <u>убиваа</u> козиѿе.</i>
	тл	<i>По̄зледни, ѿо <u>убивааѿѿ</u> мачено!</i>	<i>Вчера децаѿѿа <u>убија</u> едно маче.</i>
<i>краде</i>	хб	<i><u>Краде</u> секакви рабоѿѿи.</i>	<i><u>Крадеше</u> чоколаѿѿца.</i>
	тл	<i>Вӣди, човекон <u>краде</u>!</i>	<i>То̄ј вчера <u>украде</u>.</i>

<i>ѝросѝува</i>	<i>хб</i>	<i>Таа веднаш ѝросѝува, не држи луѝина.</i>	<i>На децѝта сѝ им ѝросѝуваше.</i>
	<i>ѝл</i>	<i>Сега ти ѝросѝувам, ама идниот ѝаѝ нема.</i>	<i>Овој ѝаѝ му ѝросѝив.</i>

Од примериве се гледа дека глаголите *убива_{хб}*, *ѝросѝува_{хб}* може да се употребат и во презент (отворен интервал на хабитуалноста) и во имперфект (затворен интервал на хабитуалноста). Но, кога станува збор за *убива_{ѝл}*, *ѝросѝува_{ѝл}* – реализирани во актуелен контекст, се наидува на ограничување на употребата на планот на минатоста и тие се заменуваат со свршените *убие*, *ѝросѝи* во аорист.

Во овој поглед, хабитуално-теличните глаголи се однесуваат исто како и секундарните имперфективи:

Глагол	Вид	Сегашност	Минатост
<i>се вљубува</i>	<i>хб</i>	<i>Таа секогаш се вљубува на ѝрв ѝоѓлед.</i>	<i>Тој се вљубуваше во секоја убава девојка.</i>
	<i>тл</i>	<i>Мислам дека се вљубувам.</i>	<i>Мислам дека се вљубив.</i>
<i>зачиѝува</i>	<i>хб</i>	<i>Многу книѝ зачиѝува, ама ниедна нема ѝрочиѝано.</i>	<i>Многу книѝ зачиѝуваше, ама ниедна не ѝрочиѝа.</i>
	<i>тл</i>	<i>Сега зачиѝувам една инѝтересна книѝа.</i>	<i>Вчеравечер зачиѝав една инѝтересна книѝа.</i>
<i>седнува</i>	<i>хб</i>	<i>Мајка ми секогаш седнува на овој сѝол.</i>	<i>Дедо ми секогаш седнуваше на сѝолов.</i>
	<i>тл</i>	<i>Сега седнуваме да јадеме.</i>	<i>Пред малку седнавме да јадеме.</i>

Теличните глаголи од овој тип се обични само во однос на моментот на зборувањето, а истиот исказ веќе е необичен во минато време. На пр.: *Шѝо ѝравиш? Еве, зачиѝувам една книѝа.*, но необично е: *Вчеравечер зачиѝував една книѝа* (оваа реченица може евентуално да изразува мултипликативност: *Вчеравечер ѝеѝѝаѝи ја зачиѝував книѝава, сѝ некој ме ѝрекинуваше*). Или: *Поѓледни! Авионоѝ ѝолеѝува!*, но тешко: *Авионоѝ ѝолеѝуваше уѝринава*. Ваквото неврзување со минатоста, туку само со моментот на зборувањето е доказ дека секундарните имперфективи општо се со многу поголема склоност за врзување со неактуелниот контекст, т.е. се многу почесто хабитуални отколку телични. Дури, може да се каже и дека нивната теличност е дискутабилна, затоа што, фактички, исказот: *Поѓледни! Авионоѝ ѝолеѝува!* е со значење 'авионот се подготвува и веќе почнува да лета и сега веќе лета', па затоа истиот исказ во минато време ќе биде обичен со *ѝолеѝа* (инхоативна семантема со значење 'почне да лета'): *Авионоѝ ѝолеѝа*. Глаголите од овој тип не се вклопуваат во дефиницијата за теличноста која гласи: *се случува P₁ (најравено од X), од шѝо може да се ѝреѝѝосѝави дека ќе се случи P₂*, т.е. применето на *ѝолеѝува*:

’авионот почна да лета (= веќе лета) од што може да се претпостави дека ќе лета‘ – што нема никаква смисла.

6. Во англискиот јазик, пак, постојат посебни темпорални форми кои го означуваат неактуелниот контекст (кога глаголот е хабитуален) наспрема актуелниот контекст. Така, хабитуалниот глагол во англискиот јазик се употребува во посебна временска форма: просто сегашно време (present simple tense), а теличниот во трајно сегашно време (present continuous tense). Во македонскиот јазик, двете реченици ќе бидат формално исти. На пример:

неактуелен контекст:

He reads a newspaper. **Чииа** весник. (= секое ујтро)

актуелен контекст:

He is reading a newspaper. **Чииа** весник. (= сега)

Споредбата со англискиот јазик, во оваа смисла, може да помогне при оценувањето на склоноста на еден глагол од несвршен вид да се врзува со неактуелен или со актуелен контекст, при што глаголите кои се со поголема склоност за врзување со неактуелен контекст во македонскиот јазик, ќе бидат необични во трајно сегашно време во англискиот јазик. Така, на пример, на англиски воопшто не може да се каже реченица од типот: **I am finding the keys at the moment.*, туку само: *I am trying to find the keys.*, или: *I always find things* – исто како што е тоа невозможно во македонскиот јазик: **Ги наоѓам клучевиите во моментите*, туку само: *Се обидувам да ги најдам клучевиите*.

7. Заклучни забелешки:

Покрај еднозначно хабитуалните глаголи кои претставуваат секундарни имперфективи и кои во македонскиот јазик имаат мала или никаква можност за врзување со актуелен контекст (сп. *йолеиува* – ретка актуелна употреба, *йрочиува* – неможност за актуелна употреба), постои и изделена група примарни имперфективи, кои по својата семантика би требало да се вбројат во телични глаголи, но поради многу кусото, понекогаш семелфактивно траење на дејството што го изразуваат, се многу посклони за врзување со неактуелен контекст и изразуваат хабитуалност, па за нив го предлагаме називот *хабиуално-телични*. Како телични, овие глаголи можат да се употребат во историски и во сценски презент, но во актуелен презент телично може да се употребат само со специјални показатели како кинокадар: *види, ене, гледај*.

Во денешното современо живеење, овие глаголи доживеаја експанзија на теличната употреба во актуелен презент со користењето на мобилните телефони. Така, денес е сосема обична конверзацијата на мобилен телефон од типот: *Шиио йравиш? Еве, влеѓувам во кола. Еве излеѓувам од канцеларија. Седнувам да работам* и сл. – реченици кои беа речиси невозможни да се слушнат во светот без мобилни телефони. Но, за некои од нив не помага ниту тоа: некои од нив едноставно не можат да се употребат како одговор на прашањето *Шиио йравиш?* – **Еве ја наоѓам книѓата*. или **Еве, се изненадувам*.

Доказ дека овој тип примарни имперфективи се однесуваат исто како секундарните имперфективи, односно се многу повеќе хабитуални отколку телични е и нивното пројавување на планот на минатоста: хабиуално-теличниот примарен

имперфектив може да се употреби во неактуелен контекст и во сегашно и во минато определено несвршено време, а теличниот примарен имперфектив од овој тип може да се употреби само во актуелно сегашно време – во моментот на зборувањето, засилен со лексички показател на актуелноста. На планот на минатоста теличниот глагол автоматски ќе се замени со неговиот свршен видски парник (најчесто резултатив), што е доказ дека нивната теличност е дискутабилна. Во јазиците, пак, каде што се можни форми на перфективен презент – честопати уште во презентот ќе се појави формата на свршениот вид.

Во натамошните истражувања, за попрецизно одредување на групата примарни имперфективи кои воопшто не може да се употребат во актуелно време, можеби може да ни помогне англискиот јазик кој разликува две различни временски форми за актуелен и за неактуелен контекст. Глаголите кои нема да можат да се употребат во трајно сегашно време во англискиот јазик, ќе ја сочинуваат групата на еднозначно хабитуални глаголи.

Литература

- Барентсен, Адр. и др. 2015: „В поисках сходств и различий между русским, польским, чешским и сербохорватским языками при выборе вида в случаях ограниченной кратности“, *Глагольный вид. Грамматическое значение и контекст*, Die Welt der Slaven, Sammelbände – Сборники, 56, Verlag Otto Sagner, München, 55–78.
- Бондарко, Ал. 2015: „Глагольный вид: система и среда“, *Глагольный вид. Грамматическое значение и контекст*, Die Welt der Slaven, Sammelbände – Сборники, 56, Verlag Otto Sagner, München, 117–130.
- Гжегорчицова, Р. 1997: „Новый взгляд на категорию вида в свете когнитивной семантики“ *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова*, 2, Издательство Московского Университета, Москва, 21–36.
- Каролак, Ст. 2005: *Семантика и синтаксис на глаголскиот вид во македонскиот јазик*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Климонов, Вл. 2014: „Типологические параметры лексических видов (на материале класса событий в русском и немецком языках)“, *Типология вида / аспекта: проблемы, поиски, решения – сборник научных статей*, ДИАЙПИ, Симферополь, 49–73.
- Конески, Бл. 1987: *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.
- Конески, К. 1995: *Зорообразувањето во современој македонски јазик*, Бона, Скопје.
- Падучева, Ел. 1998: „Опыт систематизации понятий и терминов русской аспектологии“, *Семантика и синтаксис на словенскиот вид*, III, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Скопје, 33–58.

- Пановска-Димкова, Ис., Аризанковска, Л. 2005: „Хабитуални глаголи во македонскиот и во словенечкиот јазик“, *XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 267–274.
- Пановска-Димкова, Ис. 2011₁: *Видската категорија хабитуалности во македонскиот јазик*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
- Пановска-Димкова, Ис. 2011₂: „Сличности и разлики меѓу хабитуалната и мултипликативната видска конфигурација“, *Категории глаголној множественности в славянских и неславянских языках (синхрония и диахрония)*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 115–120.
- Пановска-Димкова, Ис. 2014: „Македонските еквиваленти на српскиот презент од перфективни глаголи“, *Македонски јазик*, LXV, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 337–348.
- Семиколенова, Ел. 2014: „Фазовые типы видовых корреляций русского глагола“, *Типология вида / аспекта: проблемы, поиски, решения – сборник научных статей*, ДИАЙПИ, Симферополь, 114–127.
- Спасов, Љ. 1997: „Дефиниции на видските (аспектните) конфигурации во македонскиот јазик“, *Предавања на XXIX меѓународен СМЈЛК*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 31–36.
- Черткова, М. 1996: *Грамматическая категория вида в современном русском языке*, Издательство Московского университета, Москва.
- Antinucci, F., Gebert, L. 1977: “Semantyka aspektu czasownikowego”, *Studia gramatyczne*, I, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich*, Wrocław, 7–43.
- Bertinetto, P. M., Lentovskaja, A. 2015: “Degree Verbs. A Contrastive Russian – English Analysis”, *Глагольный вид. Грамматическое значение и контекст. Die Welt der Slaven*, Sammelbände – Сборники, 56, Verlag Otto Sagner, München, 93–116.
- Kamphuis, J. 2014: “Macedonian Verbal Aspect: East or West?”, *Dutch Contributions to the Fifteenth International Congress of Slavists, Minsk: Linguistics (SSGL 40)*, Rodopi, Amsterdam, 127–153.
- Karolak, St. 1996: “O semantyce aspektu (w dwudziestą rocznicę publikacji rozprawy F. Antinucciego i L. Gebert “Semantyka aspektu czasownikowego”)”, *Bulletin de la Société polonaise de linguistique*. LI, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 9–56.
- Lindstedt, J. 1985: *On the Semantics of Tense and Aspect in Bulgarian*, *Slavica Helsingiensia*, 4, Helsinki.
- Panovska-Dimkova, I. 2014: “The aspectual category of habitualness in Macedonian”, *Типология вида / аспекта: проблемы, поиски, решения – сборник научных статей*, ДИАЙПИ, Симферополь, 104–114.

Summary

The paper deals with a specific group of primary imperfectives denoting telic meaning, but which due to the very short, sometimes even semelfactive duration of the

denoted action, are highly inclined to be realized in a non-actual context rather than in an actual one. The term we propose for these verbs is *habitually telic*. In order to be used as telic, i.e. in an actual time, these verbs have to be accompanied by specific lexical markers, as in a frozen frame: *vidi, gledaj* (look), *ene* (there).

A proof that these verbs are habitual rather than telic is their relation to the actual use in past tense: the real telic use of these verbs is not possible in the past, whereas the habitual use is usual in the present as well as in the past. The scope of verbs that can not be used in the English continuous tenses can be a further proof of the specificity of these verbs: **I am losing the keys at the moment.*

811.163.41'373.611:811.163.3'373.611

811.163.3'373.611:811.163.41'373.611

Изворен научен труд

Првослав Радић⁴⁵

ОД СРПСКО-МАКЕДОНСКИОТ СУФИКСЕН ИНВЕНТАР

Скица за компаративна анализа

Апстракт: Овој прилог претставува обид да се даде кратка компаративна анализа на српско-македонскиот суфиксен инвентар и да се анализираат главни сличности и разлики во зборообразувањето во овие два система. Се поаѓа од основната класификација на заедничките и разликувачките суфикси, а во рамките на потамошната класификација се вклучува и поделба на словенските и несловенските суфикси. Нема многу суфикси коишто остро и јасно ги поларизираат српскиот од македонскиот зборообразувачки систем, но и тоа главно е илустративно кога се зборува на дијалектолошки план. Од друга страна, српскиот и македонскиот литературен јазик, чиешто дијалектни бази меѓу себе се доста оддалечени, оставуваат впечатокот дека овие зборообразувачки системи се прилично различни.

Клучни зборови: српско-македонски суфиксен инвентар, компаративна анализа, семантички категории, дијалект, изоглоси, стандардизација, литературен јазик.

Увод

Српскиот и македонскиот јазик по многу основи се покажуваат денес како интересен лингвистичен полигон за разновидни истражувања кои може да дадат одговори на многу значајни прашања. Овој прилог претставува обид да се даде кратка компаративна анализа на српско-македонскиот суфиксен инвентар. Целта е да се анализираат главните сличности и разлики во зборообразувањето во овие два система, пред сè во репрезентативна смисла, низ претставување редица основни зборообразувачки типови. Во таа смисла се поаѓа од основната класификација на заедничките и разликувачките суфикси, иако оваа класификација се усложнува кога во неа ќе го вклучиме односот помеѓу дијалект и литературен јазик, што натаму бара потемелно вклучување на повеќе параметри (територијалното распростирање на суфиксот, неговата продуктивност, стилогеност итн.).⁴⁶ Во рамките на класификацијата, суфиксите понатаму се izdelуваат на словенски и несловенски, иако и тој критериум во некои случаи се покажува како недоволно стабилен, бидејќи за еден број суфикси во науката нема јасни одговори во врска со нивното потекло. Се зема симболичен број на суфиксите коишто ќе послужат за оваа анализа.

⁴⁵ Универзитет во Белград, Филолошки факултет, prvoslavr@yahoo.com

⁴⁶ Оттука, иако тоа не е секогаш најдобар пристап, во основната линија се потпирав на репрезентативноста којашто ни ја претставуваат српскиот и македонскиот литературен јазик, пред сè кога се зборува за диференцијалните суфикси (в. II).

I. Заеднички суфикси

Како словенските (и јужнословенските, балканословенските) јазици, српскиот и македонскиот јазик имаат, пред сè, голем број заеднички суфикси и, се разбира, дека тоа обично не претставува посебен истражувачки интерес. Од друга страна, привлекува внимание фактот дека во таа смисла српскиот и македонскиот (често и бугарскиот) се противставуваат понекогаш на другите словенски, па и јужнословенски јазици, или во извесна мерка се противставуваат и помеѓу себе, што секако предизвикува интерес.

1. Словенски суфикси

а) Во семантичката категорија *nomina agentis*, на пример, словенскиот суфикс *-ач* ја покажува големата продуктивност во источнојужнословенските јазици (македонскиот, бугарскиот), како и во српскиот јазик, на пример, срп. *ковач, ложач, чистџач* (Клајн 2003: 62), мак. *водач, кујувач, шџџач* (Конески 1981: 276). Б. Конески ја истакнува продуктивноста на овој суфикс „во јужнословенските јазици, посебно во македонскиот“ (Конески 1986: 208–209,⁴⁷ сп. Радева 1987: 12). Се чини дека српското дијалекатско рамниште покажува дека и српските говори коишто се наслонуваат на македонско-бугарскиот ареал го познаваат овој суфикс како изразито продуктивен, на пример диј. *локач, луџач* (Жугић 2005) : лит. *локало, луџалац / луџалица* (РМС); диј. *бежач, ваљач, скијач* (сп. *жмурач, кријач* во детска игра) (Стојановић 2010) : лит. *беџунац, ваљар, скијаши* (РМС), итн. Авторите и од српската и од македонската страна укажуваат не само на продуктивноста на овој суфикс во оваа семантичка категорија, туку и на фактот дека тој може да означува и предмет (во српскиот можеби и повеќе) со кој се врши одредено дејство (срп. *бројач, носач, управљач*; мак. *којач, ойреџач, ойрувач*) (Клајн 2003: 63, Радић 2018: 31; Конески 1981: 276). Од друга страна, одамна има индикации за слабеење на позициите на овој суфикс во дел од западословенските јазици (Леков 1958: 25).

б) Деминутивниот (и деминутивно-хипокористичниот) суфикс *-че* станал продуктивен пред сè во балканословенските говори. Во македонскиот и во бугарскиот јазик, како и во источниот дел од српските говори, се јавува како општ деминутивен суфикс кај именките од машки и женски род, па дури и во еден број именки од среден род. Покрај тоа, се јавува паралелно и во категоријата суштество и во категоријата предмети (срп. *унуче, кобилче, ѓовече; шањирче, кашиче, клуџче*; мак. *синче, женче, суџарче; дуканче, лединче, кандилче*, Радић 2018: 79–87).⁴⁸ За разлика од македонската (и бугарската) норма, српскиот литературен јазик сè уште не ги вклучува пошироко изведувањата коишто ѝ припаѓаат на категоријата предмети (сп. Клајн 2003: 204). Во некоја смисла, до оваа ситуација се доближува деминутивното *-е* кое е карактеристика на македонскиот, бугарскиот и српска дијалектна зона којашто непосредно се потпира на овој јазичен ареал (сп. срп. *вејре*,

⁴⁷ „Чести се новите изведувања со *-ач*: *раскажувач, избирач, џледач, известувач, ирејседавач*“ – забележува Конески (1986: 212).

⁴⁸ На истиот терен се јавува и варијантата *-иче*, иако српските говори се изделуваат по можноста образувањата да се градат и од именките од машки род (в. П.1а), со тенденцијата овој суфикс да се прошири и на именките од среден род (на пр. *џнездице*).

лисѝе, нокѝе, Жугић 2005; воле, зрозде, невестѝе, Стојановић 2010). Но, додека во македонскиот (и бугарскиот) овој суфикс се наоѓа како продуктивен и во инвентарот на литературниот јазик (сп. мак. воле, мосѝе, ѝрсѝе; моме, ноже, рече, Конески 1981: 290, сп. Радева 1987: 61–62), во српскиот литературен јазик тој е застапен само со неколку примери (сп. Клајн 2003: 73).⁴⁹

в) Во југоисточните србијански говори, како и во поширокиот балканословенски ареал, се јавува аугментативниот (и аугментативно-пејоративниот) суфикс –ишиѝе, и тоа како продуктивна зборообразувачка морфема која се јавува кај именки од сите родови, сп. *дедишиѝе, коњишиѝе, мајчишиѝе, ѝцеѝишиѝе* (Жугић 2005), *волишиѝе, времишиѝе, женишиѝе, крвишиѝе* (Стојановић 2010). Во српскиот литературен јазик овој суфикс се јавува „само у неколку речи: *месишиѝе, кучишиѝе, ѝсеѝишиѝе*“, каде се приклучува и *деришиѝе* (: деран), и секако *блаѝишиѝе* (Клајн 2003: 126). Во македонските граматика суфиксот –ишиѝе се наведува обично како прв аугментативен суфикс, со кој „се образуваат голем број аугментативни форми и тоа од именки од сите три рода“ (Кепески 1985: 104). Истакнувајќи дека ова е „најобичен“ аугментативен суфикс во македонскиот јазик, Б. Конески забележува дека во македонскиот овие образувања може да се градат и од лични имиња (на пр. *Сѝојанишиѝе*) (Конески 1981: 289).

2. Несловенски суфикси

а) Во групата несловенски суфикси⁵⁰ се издвојуваат, на пример, добро познати суфикси од турско потекло –чија / -ѝија во категорија *nomina agentis*, -лија во *nomina attributiva*, -л#к (-лук, -лак и др.) во *nomina abstracta* и –ана во *nomina loci*, коишто имаат голема употреба во српските и македонските говори. Иако порано се сметаше дека во македонскиот (како и во српскиот) „овие наставки не се употребуваат веќе за нови образувања“ (Конески 1981: 288), се покажа дека на балканословенскиот ареал тие се уште живи зборообразувачки морфеме, а во разговорниот јазик, и голема мера во жаргонот (сленгот), тие развиваат посебен стилско-семантичен потенцијал на широка основа од афирмативно до пејоративно.⁵¹ Така, иако и македонската и српската норма денес ја ограничуваат употребата на овие суфикси, тие се главно продуктивни средства, сп. срп. *виѝаминѝија, ѝѝуѝаѝија*, мак. *викенѝија, ѝолиѝикаѝија, суйѝерѝеналѝија* (в. Радић 2001: 25, 29); срп. *електѝриѝиѝеѝлија, режимѝија, факулѝеѝиѝлија* (Радић 2001: 45–46), мак. *дарѝија, деѝиѝиѝлија* (РМЈ); срп. *бесѝризорлук, вешиѝичлук, ѝокваренлук* (Радић 2001: 71),

⁴⁹ Токму таквите нерамнини можеме да забележиме и кај редица други суфикси, на пример, деминутивното -ле (сп. *козле, чукле*, Стојановић 2010; *козле, мажле, носле*, РМЈ, сп. Конески 1981: 291, Клајн 2003: 144–145), или деминутивното -#ѝ (мак. *веѝреѝ, лисѝеѝ, рачеѝ*, РМЈ, сп. Конески 1981: 290, 291), коешто во српскиот (во формата -(а)ѝ) веќе не е продуктивно (сп. Клајн 2003: 51).

⁵⁰ Не ги вклучувам тука интернационалните суфикси кои, секако, влегуваат во значаен корпус на заедничките српско-македонски зборообразувачки морфеме.

⁵¹ И самиот Конески во другите трудови ќе забележи дека овие суфикси станале продуктивни и во македонскиот современ јазик, иако новите образувања „носат призивок на подбивност, иронија и сл.“ (Конески 1986: 220).

мак. *војниклак*, *докѿорлак* (PMJ); срп. *бесједана*, *сељана* (Радић 2001: 85), мак. *дембелана* (PMJ).

Од морфемски аспект гледано, меѓу српскиот и македонскиот литературен јазик се бележи опозицијата на суфиксните форми *-лук* и *-лак*, додека на дијалектно рамниште има повеќе ваквите варијанти со тенденција на обопштување на еден од нив, на пример *-лок* пред сè во во западномакедонските говори, *-лак* во централномакедонските, *-лак* во источномакедонските. Последните две варијанти, освен на македонската територија, спорадично допираат на север во српската јазична територија, пред сè косовско-метохиска, јужноморавска и тимочка област (Радић 1995: 227–269).⁵²

б) Во глаголскиот систем на српскиот и на македонскиот јазик се издвојуваат глаголските суфикси од с-тип (на пр. *-иса*, *-оса*), од грчко (/ грчко-латинско) потекло (Радић 2018: 121–128), како и суфикс *-ира*, од латинско-германско потекло. Глаголските суфикси *-иса* и *-оса* се диференцираат по повеќе критериуми, пред сè по до некаде различна семантика на изведениците (сп. срп.-мак. *инвенѿарисаѿи* / *инвенѿариса*, *оѿерисаѿи* / *оѿериса* во однос на формите коишто често означуваат внатрешен процес како во срп.-мак. *црвљосаѿи* / *црвоса*, *ѿравосаѿи* (метаф. 'дрогирати се марихуаном') / *ѿрвјоса*). Поред тоа, како што се гледа и во овие неколку примери, образувањата се разликуваат и по учеството на основите од различно потекло – во овие случаи *-иса* со основи-интернационализми (но каде може да учествуваат и грчки или турски основи⁵³), а *-оса* главно со домашни основи и, повеќе или помалку, во рамките на дијалектизмите. Северните и северозападните балканословенски домети на суфиксот *-оса* се наоѓаат во големиот дел на србијанските говори, пред се југоисточните („призренско-тимочки дијалекат“), централните („косовско-ресавски дијалекат“), али и источните и југоисточните говори на Црна Гора (како дел од „зетско-рашки дијалекат“), со тоа што во поодделните области таа станала продуктивна зборообразувачка морфема (Радић 2018: 121–128).⁵⁴ Сепак, за разлика од македонската норма (сп. Радић 2018: 145–149), српскиот литературен јазик е порестриктивен во врска со употребата на суфиксот *-оса* (в. Клајн 2003: 332).

Суфиксот *-ира* и во српскиот и во македонскиот јазик учествува во современата зборообразувачка норма, пред сè кај интернационализмите (пред сè од западноевропско потекло). Би се очекувало овој суфикс да биде позастапен во српската норма, посебно поради тоа што таа се потпира на западните српски говори,

⁵² Се разбира, во именската сфера се вклучуваат и други странски суфикси. Именскиот суфикс срп. *-аѿ* / мак. *-аѿи*, *-аѿи* кај антропонимите, на пр. срп. *Николаѿ*, *Мијалаѿко* (Skok: -аѿ), мак. *Димѿѿраѿи* / *Димѿѿраѿи* (Радић 2018: 67–78, Стаматоски 1990: 96, 123) по се изгледа е од грчко потекло. Меѓутоа, во врската со ситуацијата кај апелативите, српскиот и македонскиот сосема се разликуваат, бидејќи во македонскиот овој суфикс главно не се јавува.

⁵³ Така, на пр., варијантата *-гиса* (/ *-ѿгиса*), како турско-грчка морфемска контаминација, се јавува пред сè кај турцизмите (сп. срп.-мак. *бојагисаѿи* / *бојагиса*).

⁵⁴ Се чини дека тие факти досега не биле достапни до повеќемина истражувачи (сп. Марков 2009: 15, 18).

каде овој суфикс е и попродуктивен. Меѓутоа, суфиксот *-ира* денес е позастапен во македонската норма, од каде суфиксот *-иса* интензивно се повлекува од употребата кај интернационализмите (в. Марков 2009: 13–14).⁵⁵ Така, Б. Корубин истакнува разговорен карактер на формите *ојериса, дегенериса, наелектририса*, „паралелно со нормираното: оперира, концентрира, дегенерира, наелектризира итд.“, оценувајќи, сепак, дека во некои форми, као *карминиса, инвентариса*, овој суфикс е вообичаен (Корубин 1980: 296).

II. Диференцијални суфикси

Диференцијалните суфикси се јавуваат пред сè врз основа на припаѓање на српскиот и македонскиот јазик на различните јужнословенски јазични групи – на западнојужнословенската, каде припаѓа српскиот, и источнојужнословенската, каде се наоѓа македонскиот. Се разбира дека во таа смисла станува збор за словенски суфикси. Кога се зборува за диференцијалните но несловенските суфикси, пред сè може да се зборува за странските суфикси коишто се дел на поограничени врски помеѓу српскиот и соседните несловенски јазици, од една страна, и македонскиот и соседните несловенски јазици, од друга страна. За разлика од заедничките несловенски суфикси, кои имаат поширок ареал (в. I.2), кај несловенските диференцијални суфикси главно се работи за оние кои територијално се доста ограничени.

1. Словенски суфикси

а) Деминутивниот суфикс *-иќ* (*-ић* / *-ич*) се зема како особеност на српскиот (на пр. *зидић, ножић, ѓић*) и другите западнојужнословенските јазици, додека тој не се јавува во македонскиот и во бугарскиот (Ивић 1985: 18). Овие изведувача се главно од именките од машки род. Бидејќи изоглите коишто ги делат источните од западните јужнословенски јазици проаѓаат низ северната Македонија (линијата Тетово – Скопје – Овче Поле, сп. Ивић 1985: 16, 18, 19), овој суфикс е застапен во извесна мерка и во тамошните српско-македонски преодни говори (на пр. *сесџричиќ, ѓићлиќ*, Видоески 1962: 133), но се чини, воопшто гледано, дека тој не е посебно продуктивен ни во србијанските јужноморавски говори. Суфиксот *-иќ* не се наоѓа во инвентарот на современиот македонски литературен јазик. Во источните српски говори токму овој суфикс најверојатно учествува во сложениот деминутивен суфикс *-иче* кај именките од машки род (на пр. *креветииче, ѓеџиличе, сатииче*, Радић 2018: 89–105, в. фус. 4), којшто се јавува и на северот на Македонија (сп. *коџиличе, орличе, ѓеџиличе*, Видоески 1962: 132).⁵⁶

⁵⁵ Иако постари македонски граматички зборуваат за суфиксот *-ира* „во ново време“ (Конески 1986: 187, сп. „a number of new verbs“, Lunt 1952: 69), во македонскиот јазик во врска со овој суфикс денес се зборува веќе за „бројната група на глаголи од туѓо потекло“ (Конески 1981: 387). Во бугарскиот јазик кај интернационализмите овој суфикс во зборообразувачката норма е воопштен (Радева 1987: 132–134, Марков 2009: 13).

⁵⁶ Од друга страна, редица ваквите суфиксни контаминации се карактеристика на македонскиот јазик, како што е деминутивниот суфикс *-ичка* (*брадичка, ѓечеличка, ѓорбичка*, РМЈ).

б) Како типично западнојужнословенски суфиксни средства се земаат и некои други суфикси, како суфикс *-ока* (*-оћа* / *-оча*) од категорија *nomina abstracta* (срп. *вредноћа, самоћа, скупоћа*, Ивић 1985: 18), којшто исто така е застапен на северот на Македонија (на пр. *проситока, самока, слабока*, Видоески 1998: 67). Така, за македонскиот север Видоески бележи застапеност на конкурентите *-ошција* и *-ока* во оваа семантичка категорија, сметајќи дека се обични, „може да се рече и пообични“ образувањата на *-ока* (Видоески 1962: 129).⁵⁷ Од друга страна, овде споменатиот суфикс *-ошција* се зема како попродуктивен во појужните македонски говори (Исто),⁵⁸ па оттука влегува и во македонскиот литературен јазик (*скајошција, слейошција, шешкошција*, Кепески 1985: 101, сп. Конески 1981: 281, Радева 1987: 70). Меѓутоа, слични образувања (на пр. *бедошција, злагошција*) се јавуваат и во југоисточните србијански говори (Радић 1995: 44–46).

в) Како карактеристиката на македонскиот терен се зема пејоративниот суфикс *-ла* за женски лица, кој се придава кон глаголскиот и именскиот дел и се јавува како во народните говори така во македонската зборообразувачка норма (на пр. *забла, мрзла*, Конески 1981: 291, сп. Радева 1987: 66). Сепак, тој се јавува и во југоисточните србијански говори, сп. *знигла, жмурла, зубла, кракла, смргла, ћорла* (Жугић 2005), *вшла, злувла, золозгула, сврцла, мушла, скубла* (Стојановић 2010).⁵⁹ Овој суфикс не наоѓа место во српското нормативно зборообразување (сп. Клајн 2003).

2. Несловенски суфикси

а) Во источните србијански дијалекти, а во одредена мера и во другите области, се јавува именскиот суфикс *-(')ор*, којшто веројатно потекнува од романската множинска наставка *-ori / -uri* (в. Gărnulescu 1983: 94–95).⁶⁰ Се среќава во категорија *nomina collectiva*, понекогаш со експресивна, пред сè пејоративна конотација (*женишор, јаганчор, ирачор, Циѓањор*, Динић 2008). Суфиксот е застапен и во говорот на софиската област (*plevor, slamor, slivor*, Gărnulescu 1983: 94, Асенова 1989: 47). Суфиксот *-ор* од ова потекло и со ова значење не влегува во српскиот литературен јазик.

Во еден број српски разговорни именски образувања во категоријата *nomina attributiva* се среќава суфиксот *-ош* (на пр. *дошош, кицош, кракош, нашош*, сп.

⁵⁷ Автор истакнува дека се интересни и образувањата со именскиот суфикс *-ача* (*дебелача, лудача, ламњача*) „до толку што во другите наши говори денеска не се среќаваат“ (Видоески 1962: 128). Слично забележува и за суфиксот *-уља* (*маѓаруља, иобежуља, чейуља*, Исто: 126), па и *-оња* (*брадоња, носоња*, Исто: 132). (За македонските изоглоси на суфиксите *-ача, -оња* в. Видоески 1998: 88). Некои од овие суфикси (*-ик, -оња* и др.) беа пораспространети во Македонија во минатото (за северозападниот дел в. *Турски документи... 1976*).

⁵⁸ Суфиксот *-ошција* секако претставува дел од богати словенско-грчки контаминации (сп. Mazon 1923: 57, Vaillant 1974: 719, Радић 2018: 24–26).

⁵⁹ Во машките корелативи обично се јавуваат различните суфикси во српскиот и македонскиот (сп. срп. *-ља, -ча, -ко*; мак. *-ло, -чо*).

⁶⁰ И во Метохија и југоисточната Ц. Гора може да се забележи овој суфикс во збирните именки, но малку е веројатно дека тој тука е од романско потекло (сп. Радић 2018: 11–12).

хумористичното *Далмош, Лалош*), којшто главно се врзува за унгарската суфиксна морфема *-os* (в. Skok: kika², Клајн 2003: 183–184, сп. Радић 2018: 12–13).

б) Типичен репрезентант на оваа група суфикси во македонскиот е деминутивно-хипокористичниот суфикс *-уле* од латинско потекло, којшто се јавува во западните македонски говори и се смета дека е „можеби пренесен од ароманскиот“ (Конески 1986: 217, сп. Koneski / Vidoeski / Jašar-Nasteva 1968: 522–523, Видоески 1998: 71, 84).⁶¹ Бидејќи се најде во говорите кои влегле во основата на македонскиот литературен јазик, овој суфикс е застапен и во современата зборообразувачка норма, и тоа кај именски основи од сите родови (на пр. *брајџуле, книжуле, дејџуле*, Конески 1981: 290, 291). И во РМЈ се бележи редица овие образувања (на пр. *брадуле, вреќуле, криџуле, сонџуле*).

По се изгледа, бугарските говори не го познаваат суфиксот *-уле* во оваа вредност, но некои периферни српски говори го имаат суфиксот во својот зборообразувачки систем. Така, во говорот на Свиница (Романија) може да се забележат токму ваквите деминутивно-хипокористични образувања (на пр. *куџуле, маџуле*, Томић 1984: 164, 170).⁶²

Заклучок

Иако сосема кус, и оваков преглед наметнува одредени заклучоци. Така, може да се констатира дека, по се изгледа, нема многу суфикси коишто остро и јасно ги поларизираат српскиот од македонскиот зборообразувачки систем,⁶³ а тоа главно е илустративно кога се зборува за дијалектолошкиот план, пред се во релацијата Србија – Македонија. Тоа е во согласност со антрополошката наука којашто нагласува некогашно постоење на посебната етничка група која се простирала „од Дунава, преку тимочке долине, јужноморавском долином и Повардарјем, све до Солуна“ (Вукановић 1974: 303).⁶⁴ Кога се зборува за појасната поларизација, тука главно се издвојуваат суфиксите коишто се конфронтираат од едната и од другата страна по должината на изоглосите коишто го делат јужнословенскиот ареал на источен и западен дел, на бугарско-македонски и српско-хрватско-словенечки (на пр. срп. *-uћ, -oћа* : повеќе мак. еквиваленти),⁶⁵ што јасно се одразува и во српската и

⁶¹ М. Павловиќ истакнува дека суфиксот *-уле* е „strukturni romanski uticaj iz jedne dalje perspektive, i svakako ne iz onog govora aromunskog tipa koji se perpetuirao u današnjem kruševskom govoru“ (Pavlović 1957: 96).

⁶² Дури и во српските говори на Ц. Гора ги бележиме ваквите траги, сп. *брајџоле / брајџуле*, каде се бележи дека „тако зове брат брата или сестра брата у љутњи, инату, шали или из милоште“ (РСАНУ, сп. Радић 2018: 26–28). Последен облик, под претпоставката дека содржи хипокористичната вредност, можеби укажува на старите српско-македонски јазични врски на правецот Ц. Гора – Западна Македонија, веќе регистрирани во лингвистиката (сп. Радић 1993: 115–120).

⁶³ Од друга страна, и во рамките на заедничкиот српско-македонски суфиксен инвентар, во низа детали (застапеност на зборообразувачки модели, нивната продуктивност итн.) се јавуваат одредени разлики.

⁶⁴ Таквата состојба добро се одразува и во областа на лексиката (в. на пр. Радић 1993).

⁶⁵ Српско-хрватско-словенечката внатрешна диференцијација ја согледувам во традицијата на Миклошич-Карацићевата лингвистичка теорија.

во македонската норма. Освен тоа, тука се наоѓаат и одделни суфикси, често потесно балканистички лоцирани, коишто се врзуваат главно за еден од јазиците, или српскиот или македонскиот (тука е на пр. репрезентативно мак. –*уле*).

Од друга страна, српскиот и македонскиот литературен јазик, чиешто дијалектни бази се доста оддалечени (за српскиот пред се Источна Херцеговина – Шумадија – Војводина; за македонскиот западните, поточно т. н. централните говори), оставаат впечаток дека овие збообразувачки системи се доста различни. Така, во оваа смисла, деминутивното –*е*, аугментативното –*ишѝе* или пејоративното –*ла* се зема за македонската, а не (и) за српската суфиксна морфема. При тоа, се чини дека нормативистите се резервирани кон тоа во нормативниот систем повеќе да ги вклучат суфиксите коишто му припаѓаат на дијалектно рамниште. На пример, во српскиот, редица суфикси од источните говори не се дел од суфиксната норма; глаголскиот суфикс –*оса* се јавува во сосема ретки примери, а деминутивното –*че* кај предметите се уште многу срамежливо влегува во нормата. Северномакедонското –*ока*, како и редица другите тамошни суфикси, во македонскиот литературен јазик го задржува статусот на дијалектизам кои што доаѓа од северните, српски краишта. Ваквите појави се доближуваат понекогаш до социолингвистички прашања. Веројатно од тој аспект денес може да се анализира и употребата на странските глаголски суфикси –*иса* и –*ира* во српскиот и во македонскиот.

Литература и извори

- Асенова, П. 1989: *Балканско езикознание. Основни проблеми на балканскиот езиков сјуз*, Наука и изкуство, Софија.
- Видоески, Б. 1962: *Кумановскиот говор*, Институт за македонски јазик – Скопје, Посебни изданија, книга 3, Скопје.
- Видоески, Б. 1998: *Дијалектните говори на македонскиот јазик, Том 1*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.
- Вукановиќ, Т. 1974: *Етногенеза Јужних Словена*, Посебан отисак из Врањског гласника, књ. X, Врање.
- Диниќ, Ј. 2008: *Тимочки дијалектски речник*, Монографије, 4, Институт за српски јазик САНУ, Београд.
- Жугиќ, Р. 2005: „Речник говора јабланичког краја“, *Српски дијалектолошки зборник*, ЛП, Београд, XLII–470.
- Ивиќ, П. 1985²: *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шипокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад.
- Кепески, К. 1985¹: *Грамајика на македонскиот литературен јазик, За училишната за средно образование* (ред. Рада Угринова-Скаловска), „Просветно дело“, Скопје.
- Клајн, И. 2003: *Творба речи у савременом српском језику. Други гео: Суфиксација и конверзија*, Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски јазик САНУ – Матица српска, Београд – Нови Сад.
- Конески, Бл. 1981²: *Грамајика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.

- Конески, Бл. 1986: *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје.
- Корубин, Б. 1980: *Јазикот наш денешен (книга истреја)*, НИО „Студентски збор“, Скопје.
- Леков, Ив. 1958: *Словообразователни склонности на славјанските езици*, БАН – Институт за български език, София.
- Марков, Б. 2009: „Глаголските суфикси –са, -иса и –оса во балканските словенски јазици“, *XXXV научна конференција на XLI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (Лингвистика), Скопје, 7–18.
- Радева, В. 1987: *Българското словообразување*, Универзитетско издателство „Климент Охридски“, София.
- Радић, П. 1993: „О српско-македонским лексичким паралелама. Дијалектолошки аспект“, *Јужнословенски филолог*, XLIX, Београд, 113–136.
- Радић, П. 1995: *Балканистичке појаве на плану суфиксације у македонском и српскохрватском језику*, Докторска дисертација (ракопис), Универзитет у Београду – Филолошки факултет, Београд.
- Радић, П. 2001: *Турски суфикси у српском језику (са освртом на ситање у македонском и буџарском)*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, 17, Београд.
- Радић, П. 2018: *Творба речи и миксологија. Прилози о суфиксацији у српском језику*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Библиотека Књижевност и језик, књ. 54, Београд.
- РМЈ: *Речник на македонскиот јазик (со српскохрватски толкувања)*, I–III, Институт за македонски јазик, Скопје 1961–1966.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, 1–6, Матица српска, Нови Сад 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–20, САНУ, Београд 1959–2018.
- Стаматоски, Т. 1990: *Македонска ономастика*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Стојановић, Р. 2010: „Црнотравски речник“, *Српски дијалектолошки зборник*, LVII, Београд, 1–1060.
- Томић, М. 1984: „Говор Свиничана“, *Српски дијалектолошки зборник*, XXX, Београд, 7–265.
- Турски документи...* 1976: *Турски документи за историјата на македонскиот народ – Ойширни пописни дефтери од XV век (том III)*, Архив на Македонија, Скопје.
- Gămulescu, D. 1983: *Influente românești în limbile slave de sud, I, Sîrbocroata*, Editura științifică și enciclopedică, București.
- Koneski B., Vidoeski B., Jašar-Nasteva O. 1968: „Distribution des balkanismes en macedonien“, *Actes du premier congres international des etudes balkaniques et sud-est Europeennes, VI*, Editions de l'Academie Bulgare des Sciences, Sofia, 517–546.

- Lunt, H. 1952: *A grammar of the Macedonian literary language*, Државно Книгоиздателство на НР Македонија, Скопје.
- Mazon, A. 1923: *Contes slaves de la Macedoine sud-occidentale. Etude linguistique, textes et traduction; netes de folklore*, Travaux publics par l' institut d' etudes slaves, I, Paris.
- Pavlović, M. 1957: „Romanskog tipa nastavak –ule u debarskom dijalektu“, *Slavistična revija*, X, Ljubljana, 94–101.
- Skok, P.: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–III, JAZU, Zagreb 1971–1973.
- Vaillant, A. 1974: *Grammaire comparee des langues slaves, Tome IV, La formation des noms*, Paris.

Summary

The paper seeks to offer a brief comparative analysis of the suffix inventory in the Serb and Macedonian languages, as well as to analyse the main similarities and differences in word formation (suffixation) in these two linguistic systems. The starting point for the analysis is the basic classification into shared and differential suffixes; further classification includes the division into Slavic and non-Slavic suffixes. There are not many suffixes that clearly and definitely distinguish the Serb word-formation system from its Macedonian counterpart (e.g. Serb. *-ić, -oća*, Maced. *-ule*), and this is mostly illustrative in the dialectological framework. On the other hand, the Serb and Macedonian literary languages, the dialect bases of which are rather dissimilar, leave the impression that the two word-formation systems are rather different.

Станислав Станковиќ⁶⁶**НЕГУВАЊЕ НА ЈАЗИЧНИОТ (И ЕТНИЧКИОТ) ИДЕНТИТЕТ
КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СРБИЈА**

Апстракт: Овој прилог претставува последна од трите главни целини кои се произлезени од поширокото истражување на етнолингвистичката виталност на припадниците на македонската национална заедница во Република Србија. Во него се анализираат ставовите на Македонците и нивните потомци кон негувањето на македонскиот јазичен (и етнички) идентитет во Република Србија. Кога станува збор за виталноста на македонскиот јазик во оваа држава, по ова истражување може да се заклучи дека степенот на неговата загрозеност е навистина висок. И во поглед на учеството на говорителите на македонскиот јазик во вкупната референтна популација во Р Србија, неговиот опстанок, освен на подрачјето на јужен Банат, е мошне несигурен во сите српски региони. Имено, само во јужен Банат Македонците сè уште живеат во компактни заедници и тоа главно во следните три населби: Јабука, Качарево и Пландиште, што секако претставува позитивен фактор за зачувување на етнолингвистичката виталност на македонската малцинска заедница во овој дел на Р Србија. Инаку, добиените резултати покажуваат дека денес припадниците на македонската етнолингвистичка заедница добро ја перципираат и добро ја разбираат ослабената виталност на македонскиот јазик во Р Србија.⁶⁷

Клучни зборови: јазичен (и етнички) идентитет, негување, ставови кон јазикот, малцински македонски јазик, доминантен српски јазик, Македонци, Р Србија.

Воведен, општ осврт врз истражуваниот проблем. Во третата целина од поширокото истражување на етнолингвистичката виталност на македонската национална заедница во Р Србија (в. Станковиќ 2015, 2016, 2017)⁶⁸ се анализираат ставовите на Македонците и нивните потомци кон негувањето на македонскиот јазичен (и етнички) идентитет во оваа држава, т.е. се проблематизираат одговорите на испитаниците што се добиени во рамките на прашањата бр. 22, 23, 24, 25, 38, 39 и 40 од соодветниот прашалник.⁶⁹ Впрочем, јазичните одлики претставуваат едно од

⁶⁶ Универзитет во Приштина, Филозофски факултет, Косовска Митровица // Институт за српски јазик при САНУ, Белград; stanislav.luznjak@gmail.com

⁶⁷ Овој труд е изработен во рамките на проектот *Интердисциплинарно истражување културно и језичко наследство Србије и израда мултимедијално интернет портала Појмовник српске културе* (47016), кој е финансиран од страна на Министерството за образование, наука и технолошки развој на Р Србија.

⁶⁸ Во претходно објавените две целини се говори за јазичната компетенција (Станковиќ 2016) и за употребата на јазикот (Станковиќ 2017) кај Македонците и нивните потомци во Р Србија.

⁶⁹ Во истражуваниот примерок се вклучени 448 испитаници во 34 пункта, кои беа распределени во шест регионални групи: југоисточна и источна Србија (86); Косово и Метохија (40); западна и средишна централна Србија (48); Град Белград (40); Војводина без јужен Банат (50); јужен Банат, прва подгрупа Панчево и Алибунар (116), втора подгрупа

поважните општествени обележја: тие се вкрстуваат, усвојуваат и модифицираат во контактите на културните кругови и социјалните групи, од чија историја и традиција, односно од чија променлива динамика, покрај јазичните произлегуваат и етничките обележја. Освен социјалната и културната условеност, овие обележја имаат и социопсихолошка основа. Во наведените процеси се доаѓа до несвесна идентификација со различни системи на вонјазични вредности и до имитирање на прифатената мостра, но и до дистанцирање од она што е помалку вредно. И сето тоа, секако, свој одраз наоѓа и во јазикот, па сосема е разбирливо што интензитетот на манифестирање на етничките карактеристики е различен од група до група, и од подгрупа до подгрупа, и сè така до релацијата од поединец до поединец. Значи, припадноста кон заедницата не се манифестира само низ објективните етнички, историски, општествени и политички факти туку и „kroz subjektivna osećanja i simboličke vrednosti koje za pripadnike imaju sopstveni kolektiv, njegova osobena svojstva i njegovo zasebno ime kao kondezovano oličenje njegove jedinstvenosti“ (Bugarski 1986: 165). Ова, пред сè, се врзува за чувството на припадност кон нацијата, при што когнитивно-психолошките особености на колективниот идентитет избиваат во прв план. На тој план се втемелува и врската со јазикот, кој, покрај средството, станува и симбол на заедништво. Меѓутоа, оваа врска диференцирано се реализира и главно зависи „od činilaca koji određuju vrstu i stepen kolektivne svesti kod grupe kao celine i rojedinaca koji je sačinjavaju“ (Исто). Во овој дел од текстот треба да се каже и тоа дека во историјата честопати доаѓало до лабилност на врската меѓу нациите и јазикот, за што, пак, ни говорат искуствата на многуте национални малцинства и доселенички групи низ целиот свет, кои во новите социокултурни средини го напуштале својот мајчин јазик и преминувале на јазикот на новата општествена средина. Меѓутоа, под кажаното не се подразбира и истовремено губење на етничкиот идентитет.

За негувањето на македонскиот јазичен (и етнички) идентитет во Р Србија. Кога станува збор за актуелната виталност на македонскиот јазик во Р Србија, може да се констатира дека степенот на неговата загрозеност е навистина висок. Всушност, во поглед на учеството на говорителите на македонскиот јазик во вкупната референтна популација, неговиот опстанок, со исклучок на подрачјето на јужен Банат, е несигурен во сите региони на Р Србија каде што е извршено ова истражување. Токму во јужен Банат Македонците живеат во компактни заедници и тоа првенствено во три населби: Јабука, Качарево (во околицата на Панчево) и Планиште, што претставува мошне позитивен фактор за зачувување на етнолингвистичката виталност на македонската малцинска заедница во овој дел на Р

Планиште и Вршац (68). Испитаниците беа поделени во три возрастни групи: од 15 до 34, од 35 до 54, и 55 и повеќе години. Меѓу нив имаше 232 лица од женски и 216 лица од машки пол. Во поглед на потеклото, испитаниците беа поделени на оние кои се родени и на оние кои се доселени во Р Србија, од првите имаше 197, а од вторите 239, додека 12 испитаници не дадоа одговор на ова прашање. Најголем процент од испитаниците се изјасниле како Македонци (44,42%), потоа и како Македонци и како Срби (33,48%), додека малку повеќе од 1/5 испитаници се изјасниле како Срби. Понатаму види и кај Станковиќ 2017: 167–168 (т.е. во тамошната фуснота бр. 4).

Србија. Имено „*govornici manjinskog jezika koji su koncentrisani u istoj geografskoj oblasti imaju veće šanse da opstanu kao dinamična lingvistička zajednica, zahvaljujući čestoј меѓусобној комуникацији која им омогуќава осеќај солидарности*“ (Petrović 2009: 49). Одредена концентрација на припадниците на малцинските заедници на подрачјето што тие го населуваат, по омеѓената национална територија, е втората главна релевантна варијабла во рамките на дистрибуцијата на говорителите. Значи, овој момент на нужната концентрација и фактот дека голем број Македонци го сметаат македонскиот јазик како важен конституент на својата националност претставува добра основа за можно зачувување на македонскиот јазик во споменатите три банатски населби (в. и Бошњаковиќ, Књиџар 2011: 151–152). Во предметново истражување е користен прашалник, т.е. директно мерење на ставовите кон јазикот (в. Bugarski 1986: 134–152; Бошњаковиќ, Књиџар 2011: 125–127); а одговорите на испитаниците се обработени во статистичкиот пакет SPSS 20.

Прашање бр. 1 (во Прашалникот бр. 22): Дали мислите дека Македонците во РС треба да се школуваат на македонски јазик: **А.** да → и тоа: **1)** Треба целосно да имаат настава на македонски јазик: **а)** во предучилишна установа, **б)** во основно училиште, **в)** во средно училиште, **г)** на факултет; **2)** Треба да имаат задолжителна настава само по предметот Македонски јазик, книжевност и култура: **а)** во предучилишна установа, **б)** во основно училиште, **в)** во средно училиште, **г)** на факултет; **3)** Треба да имаат факултативна настава по предметот Македонски јазик, книжевност и култура: **а)** во предучилишна установа, **б)** во основно училиште, **в)** во средно училиште, **г)** на факултет. **Б.** не.

Податоците во табелата 1 покажуваат дека на првиот дел од прашањето бр. 1 одговориле сите испитаници. Нешто повеќе од две третини (67,86%) од испитуваниот примерок сметаат дека Македонците во РС Србија треба да се школуваат на македонски јазик; но речиси една третина (32,14%) од испитаниците смета дека припадниците на македонското национално малцинство во оваа држава не треба да се школуваат на македонски јазик.

Дали Македонците во РС Србија треба да се школуваат на македонски јазик:	Број на испитаници	Проценти
да	304	67,86
не	144	32,14
Вкупно	448	100,00

Табела 1. Застапеност на испитаниците според ставот дали Македонците во РС Србија треба да се школуваат на македонски јазик

Од вкупниот број анкетирани кои позитивно одговориле на првиот дел од прашањето бр. 1, поголемиот дел (89,70%) смета дека Македонците во РС Србија во текот на своето школување треба да имаат само настава по предметот *Македонски јазик, книжевност и култура*, при што за статусот на изборниот предмет се определиле 69,60%, а за статусот задолжителен предмет 20,10% испитаници (в. графички приказ 1). Понудената можност за целосна настава на македонски јазик ја

заокружиле само 10,20% испитаници од примерокот кој позитивно одговорил на првиот дел од ова прашање.

Графички приказ 1. Застапеноста на испитаниците кои позитивно одговориле на прашањето

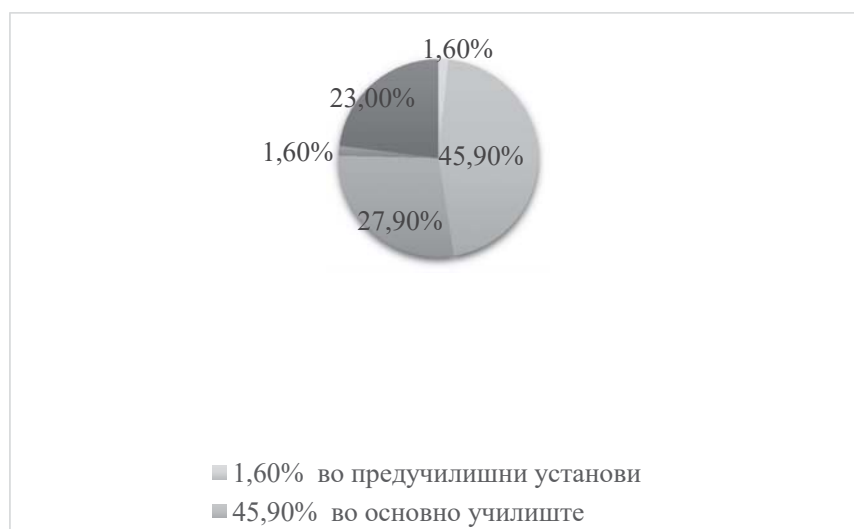
Испитаниците кои се изјасниле за целосна настава на македонски јазик се поделени во четири групи (в. графички приказ 2). Најголемата група ја чинат анкетираниите кои сметаат дека целосна настава на македонски јазик треба да има во основните училишта (40,60%); потоа доаѓаат испитаниците кои мислат дека таа настава треба да биде спроведена во средните училишта (21,90%); и на крајот еднаков број испитаници смета дека наставата на македонски јазик треба да се одвива на сите нивоа на образование (18,80%), т.е. и на универзитетско ниво (18,80%).

Графички приказ 2. Застапеноста на испитаниците кои сметаат дека треба да има целосна настава на македонски јазик

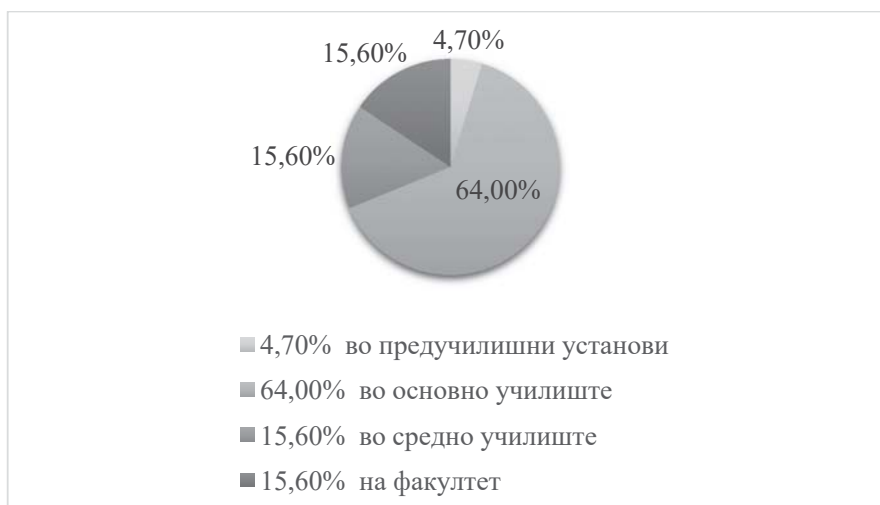
Застапеноста на испитаниците кои сметаат дека Македонците во Р Србија во текот на своето школување треба во статусот задолжителен да го имаат и предметот *Македонски јазик, литература и култура* е дадена во графички приказ бр. 3. Нешто помалку од половината од овој примерок се изјасниле за воведување на овој предмет во наставата во основното училиште (45,90%), а нешто повеќе од една четвртина за воведување во наставата во средното училиште (27,90%); бројот на испитаници кои сметаат дека овој предмет треба да биде застапен на сите нивоа на образование е приближно ист (23,00%); ист број испитаници се изјаснија за воведување на овој предмет во предучилишни (1,60%) и во високошколски институции (1,60%).

Графички приказ 3. Дистрибуција на испитаниците кои сметаат дека треба да има задолжителна настава само по предметот Македонски јазик, книжевност и култура

Од вкупниот број испитаници кои се изјаснија дека предметот *Македонски јазик, книжевност и култура* во образовниот систем на Р Србија треба да има статус на изборен предмет (в. графички приказ 4), речиси две третини од анкетираниите сметаат дека тој треба да биде воведен во основното образование (64,00%); еднаков број испитаници се изјаснија дека тој треба да биде воведен во средното училиште (15,60%) и во високошколското образование (15,60%); додека најмал број од нив (4,70%) сметаат дека тој треба да биде застапен во предучилишното образование.

Графички приказ 4. Застапеност на испитаниците кои сметаат дека треба да има само факултативна настава по предметот Македонски јазик, книжевност и култура

Прашање бр. 2 (во Прашалникот бр. 23): Дали мислите дека треба да се негува македонскиот јазик во семејството за да се зачува националниот идентитет на Македонците во РС: **а)** да, **б)** не?

Во табелата бр. 2 се дадени податоци за ставот на Македонците и нивните потомци во Р Србија во врска со негувањето на македонскиот јазик во семејството. Дури 409 испитаници (91,29%) мислат дека за зачувување на националниот идентитет е неопходно негување на македонскиот јазик во семејството. Оттаму можеме да заклучиме дека припадниците на македонското национално малцинство се свесни за фактот дека негувањето на јазикот во семејството е гаранција за неговото зачувување. Ова се поклопува и со соодветните ставови во областа на развојната психологија. Мал број, 38 испитаници (8,48%), мисли дека за зачувување на македонскиот национален идентитет не е потребно негување на македонскиот јазик во семејството.

За зачувување на националниот идентитет е потребно негување на макед. јазик во семејството:	Број на испитаници	Проценти
да	409	91,29
не	38	8,48
нема податоци	1	0,22
Вкупно	448	100,00

Табела 2. Застапеност на испитаниците според ставот дали треба да се негува македонскиот јазик во семејството

Податоците во табелата бр. 3 покажуваат дека со растењето на возрасната категорија расте и процентот на испитаниците кои сметаат дека македонскиот јазик треба да се негува во семејството. Тој процент, од најмладата до најстарата возрасна група изнесува: 84,38% : 92,52% : 95,93%. Кај негативните одговори релацијата е обратна, најголем процент од испитаниците кои мислат дека македонскиот јазик не треба да се негува во семејството припаѓа на најмладата возрасна група (15,63%), потоа следуваат припадниците на средната (7,48%) и на крај испитаниците во најстарата возрасна група (4,07%).

За зачувување на националниот идентитет е потребно негување	Возраст на испитаниците			Вкупно
	15 – 34	35 – 54	55 и повеќе	

на македонскиот јазик во семејството:								
да	108	84,38%	136	92,52%	165	95,93%	409	91,50%
не	20	15,63%	11	7,48%	7	4,07%	38	8,50%
Вкупно	128	100%	147	100%	172	100%	447	100%

Табела 3. Застапеност на испитаниците според ставот дали треба да се негува македонскиот јазик во семејството и возраста

Прашање бр. 3 (во Прашалникот бр. 24): Освен преку училиштата, на кои други официјални начини би сакале да го чувате својот национален идентитет во РС: **а)** преку печатот, **б)** преку радио и телевизиски емисии, **в)** негувајќи ја македонската народна традиција во културно-уметнички друштва, **г)** престојувајќи, школувајќи се, посетувајќи семинари во РМ и сл.?

Застапеноста на испитаниците според ставот на кој друг начин би можеле, т.е. би сакале да го сочуваат националниот идентитет во Р Србија, е прикажан во табела бр. 4. Речиси една третина од испитаниците (29,24%) смета дека тоа може да се постигне со негување на македонската народна традиција преку културно-уметничките друштва. Сепак, најголем дел од испитуваниот примерок (58,48%) ги поддржува сите начини што се дадени во ова прашање.

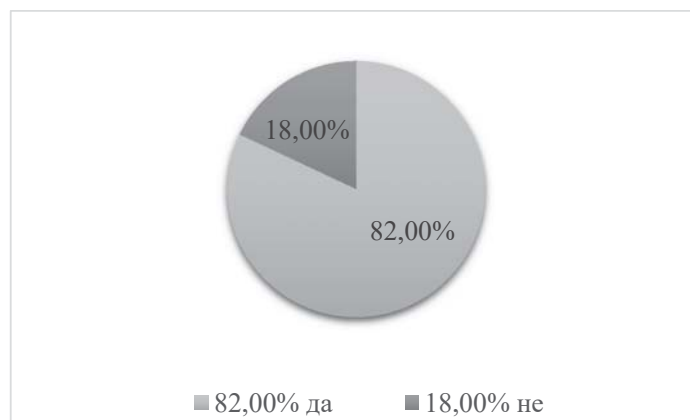
Начини за зачувување на националниот идентитет	Број на испитаници	Проценти
сè од наведеното	262	58,48
негувајќи ја македонската народна традиција во културно-уметнички друштва	131	29,24
преку радио и телевизиски емисии	36	8,04
престојувајќи, школувајќи се, посетувајќи семинари во Р Македонија и сл.	15	3,35
преку печатот	3	0,67
нема податоци	1	0,22
Вкупно	448	100,00

Табела 4. Застапеност на испитаниците според ставот на кој друг начин би сакале да го чуваат својот национален идентитет во Р Србија

Прашање: бр. 4 (во Прашалникот бр. 25): Дали би сакале подобро да го зборувате македонскиот јазик: **а)** да, **б)** не?

Во графичкиот приказ бр. 5 се претставени резултатите кои ни говорат за тоа дека Македонците и нивните потомци во Република Србија во голем број случаи (82,00%) сакаат да имаат подобра македонска комуникативна компетенција, што, пак, за евентуално пошироко спроведената општествена стратегија за зачувување на

македонската етнолингвистичка виталност во Република Србија може да биде од големо значење. Многу помал број испитаници не сака подобро да го зборува македонскиот јазик (18,00%).

Графички приказ 5. Застапеност на испитаниците според ставот дали би сакале подобро да го зборуваат македонскиот јазик

Прашање бр. 5 (во Прашалникот бр. 39): За чувството на припадност кон македонската националност, македонскиот јазик: **а)** има големо значење, **б)** има мало значење, **в)** нема некое значење.

И во табелата бр. 5 се наоѓаат резултатите кои одат во прилог на споменатата (и можна и секако неопходна) стратегија. Имено, тука три четвртини од испитаниците (75,00%) сметаат дека македонскиот јазик е многу важен за зачувување на македонската национална припадност, дека е малку важен мислат 16,52%, а дека е неважен само 7,37% од испитуваниот примерок.

Македонскиот јазик е:	Број на испитаници	Проценти
многу важен	336	75,00
малку важен	74	16,52
неважен	33	7,37
нема податоци	5	1,12
Вкупно	448	100,00

Табела 5. Застапеност на испитаниците според ставот какво значење за чувството на национална припадност има македонскиот јазик

Резултатите во табелата бр. 6 покажуваат дека во средната (80,41%) и најстарата (79,77%) во однос на најмладата (62,20%) возрастна група, расте и значењето на негувањето на македонскиот јазик и чувањето на националната

припадност. Сепак, и кај припадниците на помладата популација (речиси две третини дадоа одговор: многу важен) има мошне голема свест за значењето на македонскиот јазик, за чувството на припадност на македонската национална заедница.

Македонскиот јазик е:	Возраст на испитаниците							
	15 – 34		35 – 54		55 и повеќе		Вкупно	
многу важен	79	62,20%	119	83,22%	138	79,77%	336	75,85%
малку важен	31	24,41%	17	11,89%	26	15,03%	74	16,70%
неважен	17	13,39%	7	4,89%	9	5,20%	33	7,45%
Вкупно	127	100%	143	100%	173	100%	443	100%

Табела 6. Застапеност на испитаниците според ставот какво значење за чувството на национална припадност имаат македонскиот јазик и возраста

Прашање бр. 6 (во Прашалникот бр. 40): Што мислите, каква е иднината на македонскиот јазик во округот или во градот во којшто живеете _____?

Од испитаниците беше побарано да искажат свое мислење за иднината на македонскиот јазик во крајот каде што живеат, што, пак, претставува перцепција на јазичната виталност. Беше утврдено дека во сите три возрасни групи испитаниците имаат приближно исто мислење, па вкрстувањето со варијаблата возраст не беше извршено. Имено, половина од испитаниците (58,04%) смета дека македонскиот јазик во Р Србија нема иднина; една четвртина од испитаниците (20,31%) тврди дека „малку Македонци го користат македонскиот јазик“, додека една десеттина (11,16%) мисли дека македонскиот јазик треба да влезе во образовниот систем (табела 7). Кај преостанатите седум типа одговори е забележена многу мала застапеност на испитаниците, во сите случаи таа се движи под еден процент.

Каква е иднината на македонскиот јазик:	Број на испитаници	Проценти
без иднина	260	58,04
малку Македонци го користат македонскиот јазик	91	20,31
потребно е да влезе во институциите и училиштата	50	11,16
треба да влијае Националниот совет	4	0,89
во Србија треба да се зборува српски	3	0,67
зачувување преку народни песни	3	0,67
светла и позитивна	2	0,45

потребно е ангажирање од сите за да биде позитивна	2	0,45
ќе се користи само во кругот на семејството	2	0,45
добра	2	0,45
нема податоци	29	6,47
Вкупно	448	100,00

**Табела 7. Застапеност на испитаниците според ставот
за иднината на македонскиот јазик**

Прашање бр. 7 (во Прашалникот бр. 38): Со заокружување на број оценете каде македонскиот јазик се зборува подобро: **а)** во Јабука → 1 2 3 4 5, **б)** во Качарево → 1 2 3 4 5, **в)** → во Глогоњ: 1 2 3 4 5, **г)** во околината на Пландиште → 1 2 3 4 5, **д)** во околината на Вршац → 1 2 3 4 5.

Задачата на испитаниците беше на скалата од 1 до 5 да се даде оценка како се зборува македонскиот јазик во одредени пунктови во јужен Банат. Ако ја разгледаме содржината на прашањето, можеме да кажеме дека одговорот на ова прашање според видот, покрај прагматскиот може да претставува и естетски суд на испитаниците, според предметот тоа е суд за одредени јазични вариетети, а според манифестацијата тој може да се вброи во несвесни судови. Вкупниот број (не)добиеени одговори и територијалната распространетост на испитаниците кои можеа (односно не можеа) да одговорат на ова прашање, ни говори многу во врска со функционирањето на македонското национално малцинство во Р Србија. На пример, овој податок упатува на тоа дека македонската национална заедница, генерално гледано, ја карактеризираат социјалните мрежи од отворен тип, што, пак, донекаде е во склад со нејзината широка територијална дистрибуција. Бидејќи испитаниците од јужен Банат дадоа најголем број одговори, се потврдија очекувањата дека Македонците во тој дел на Србија живеат во релативно компактна национална заедница. И најголем број одговори добиени за пунктот Јабука е очекуван, бидејќи ова место кај Македонците и нивните потомци во Република Србија се доживува како место каде што е концентриран најголемиот број македонски говорители во оваа држава.

Во табелата бр. 8 гледаме дека многу поголем број испитаници не одговориле на ова прашање. Бројот на испитаниците кои не дале одговор е поголем и приближно е изедначен за пунктовете Качарево (68,75%), Глогоњ (70,54), Пландиште (72,99%) и Вршац (74,55%), а во однос на овие одговори е помал за пунктот Јабука (58,26%). Оценувањето на вариететите на скалата од 1 до 5 беше во склад со наведените карактеристики на македонската национална заедница (табела 9). Најголемата просечна оценка ја доби македонскиот идиом во Јабука (4,07), а потоа следуваат идиомите во Пландиште (3,24), Качарево (3,05), Вршац (2,27) и во Глогоњ (2,25).

Вкупниот број на дадените оценки од 1 до 5 за квалитетот на употребата на македонскиот јазик										
	Јабука		Качарево		Глогоњ		Планиште		Вршац	
број на испитаници	187	41,74%	140	31,25%	132	29,46%	121	27,01%	114	25,45%
нема податоци	261	58,26%	308	68,75%	316	70,54%	327	72,99%	334	74,55%
Вкупно	448	100%	448	100%	448	100%	448	100%	448	100%

**Табела 8. Застапеност на испитаниците
кои дале оценка за комуникативната компетенција**

	Јабука	Качарево	Глогоњ	Планиште	Вршац
Просечна оценка	4,07	3,05	2,25	3,24	2,27

**Табела 9. Просечна оценка од испитаниците
кои одговориле на прашањето број 38**

Заклучен осврт врз обработените прашања и врз добиените резултати.

Во табелите и графичките прикази во овој дел на статистичката обработка на податоците се разгледувани резултатите што се добиени преку одговорите на испитуваниот примерок на следните седум прашања (и во делумното вкрстување со некои од променливите категории) од прашалникот:

1. Дали мислите дека Македонците во РС треба да се школуваат на македонски јазик: А. да → и тоа: 1) Треба целосно да имаат настава на македонски јазик: а) во предучилишна установа, б) во основно училиште, в) во средно училиште, г) на факултет; 2) Треба да имаат задолжителна настава само по предметот Македонски јазик, книжевност и култура: а) во предучилишна установа, б) во основно училиште, в) во средно училиште, г) на факултет; 3) Треба да имаат факултативна настава по предметот Македонски јазик, книжевност и култура: а) во предучилишна установа, б) во основно училиште, в) во средно училиште, г) на факултет. Б. не; **2.** Дали мислите дека треба да се негува македонскиот јазик во семејството за да се зачува националниот идентитет на Македонците во РС: а) да, б) не; **3.** Освен преку училиштата, на кои други официјални начини би сакале да го чувате својот национален идентитет во РС: а) преку печатот, б) преку радио и телевизиски емисии, в) негувајќи ја македонската народна традиција во културно-уметнички друштва, г) престојувајќи, школувајќи се, посетувајќи семинари во РМ и сл.; **4.** Дали би сакале подобро да го зборувате македонскиот јазик: а) да, б) не. **5.** За чувството на припадност кон македонската националност, македонскиот јазик: а) има големо значење, б) има мало значење, в) нема некое значење; **6.** Што мислите, каква е иднината на македонскиот јазик во округот или во градот каде што живеете; **7.** Со заокружување на број оценете каде се зборува подобро македонскиот јазик: а) во Јабука → 1 2 3 4 5, б) во Качарево → 1 2 3 4 5, в) → во Глогоњ: 1 2 3 4 5, г) во околината на Планиште → 1 2 3 4 5, д) во околината на Вршац → 1 2 3 4 5.

Резултатите што се добиени во одговорите на првото од наведените прашања покажуваат дека поголемиот број Македонци и нивните потомци (речиси 70,00%) мислат дека македонските деца во Р Србија треба да имаат или целосна настава на македонски јазик (на едно или на сите нивоа на образование) или настава по предметот *Македонски јазик, книжевност и култура* (со статус на задолжителен или избран предмет). Овде неспоредливо поголем процент од испитаниците се изјаснија за следење само на наставата по предметот *Македонски јазик, книжевност и култура* (89,70%); додека во однос на овој дел од примерокот, многу мал број од анкетираниите се определи за следење на целосна настава на македонски јазик (10,20%). Меѓу тие кои ја заокружиле можноста за воведување на предметот *Македонски јазик, книжевност и култура* во образовниот систем на Р Србија, побројни беа испитаниците кои се одлучија тој да има факултативен статус (69,60%) отколку да има статус на задолжителен предмет (20,10%).

Во статусот за избран предмет, пак, најмногу испитаници сметаат дека тој треба да се воведо во основното училиште (64,00%), еднаков број анкетирани се изјаснија да се воведо во средното и во високото образование (по 15,60%), а мал број во предучилишните установи (4,70%). Неговата застапеност како задолжителен предмет се движи по следниот редослед: во основните училишта (45,90%), средните училишта (27,90%), сите нивоа на образование (23,00%), еднаков број во високото образование и предучилишните установи (по 1,60%). Најголемата група од испитаниците која се изјасни за целосна настава на македонски јазик е сочинета од анкетирани кои сметаат дека треба да има целосна настава на македонски јазик во основно училиште (40,60%), потоа доаѓаат испитаниците кои мислат дека оваа настава треба да се одвива само во средно училиште (21,90%) и на крај еднаков број испитаници смета дека наставата на македонскиот јазик треба да биде застапена на сите нивоа на образование и во високошколските институции (по 18,80%).

Од изложеното може да се заклучи дека испитаниците во најголем број се изјаснија за воведување на предметот *Македонски јазик, книжевност и култура* во основните училишта и тоа со статус на факултативен предмет. Овој висок процент на одговори кај испитуваниот примерок целосно се согласува со постојните објективни можности во Р Србија, односно со фактот дека на целата нејзина територија, а во склад со релевантните законски одредби, во основното училиште може да се организира факултативна настава по предметот *Македонски јазик со елементи на национална култура*.⁷⁰ Во фактот дека мал број испитаници смета дека ваквата настава треба да биде организирана и на повисоко ниво на образовниот систем во Р Србија, секако се наоѓа нивното реално согледување на постоечките состојби, пред сè, на планот на територијалната дистрибуција на припадниците на македонското национално малцинство, а воопшто земено и нивното реално согледување на општите состојби на планот на демографијата, просветата, економијата и сл. во оваа држава.

Кога станува збор за ставот на Македонците и нивните потомци во врска со негувањето на македонскиот јазик во семејството, добиените резултати покажуваат

⁷⁰ Ваквата настава до сега е организирана во Јабука и Качарево (Панчево), Гудурица (Вршац), Богоевце (Лесковац). (Види и кај Станковиќ 2015: 59–65).

дека поголемиот број од испитуваниот примерок (91,29%) мисли дека за зачувување на македонскиот национален идентитет е неопходно негување на македонскиот јазик во семејството. Припадниците на македонското национално малцинство во Р Србија се свесни за фактот дека негувањето на јазикот во семејството е истовремено и гаранција за неговото зачувување. Всушност, мислењето на испитаниците се совпаѓа со ставовите на стручњациите од релевантните психолошки дисциплини, кои тврдат дека периодот на предучилишна возраст е многу значаен за целокупниот психички развој на детето, а тоа го опфаќа и изучувањето на јазиците. Децата на оваа возраст сè многу осетливи на влијанијата од своето социјално опкружување, на сетилните впечатоци, однесувања, знаења, искуства (в. Бошњаковиќ, Књижар 2011: 152). Само мал број испитаници (8,48%) мисли дека за зачувување на македонскиот национален идентитет не е потребно негување на македонскиот јазик во семејството.

На прашањето за другите начини на зачувување на македонскиот национален идентитет во Република Србија, речиси една третина од испитаниците мисли дека тоа може да се постигне со негување на македонската народна традиција преку учество во културно-уметнички друштва. Меѓутоа, две третини од испитаниците вели дека за тоа се неопходни и печатени медиуми, и радио и телевизиски емисии на македонски јазик, но и престој, школување или некаков поинаков и чест контакт со матичната македонска држава. Кон одговорите целосно се придружуваат и резултатите што се добиени преку одговорите на наредните прашања, а кои се поставени за да се испита дали кај Македонците и нивните потомци постои интерес тие подобро да го зборуваат македонскиот јазик. Во голем број случаи (82,00%) испитаниците одговориле позитивно, што може да биде од големо значење и за евентуално планирање на идната поширока стратегија за зачувување на македонската етнолингвистичка виталност во Р Србија. Тоа, пак, што во овие одговори исто така е многу важен момент, т.е. за која било спомената стратегија да стане збор, мора да се води сметка и за следниот факт: и тука, како и кај одговорите на поголем број слични прашања, припадниците на најмладата возрасна група многу помалку се грижат, односно не покажуваат особен интерес ни за сегашниот ни за идниот статус на македонскиот јазик во Р Србија.

Во врска со шестото прашање, од испитаниците беше побарано да го искажат своето мислење за иднината на македонскиот јазик во крајот каде што живеат, што, всушност, претставува перцепција на јазичната виталност. Конкретните теренски сознанија кои се стекнати за време на двегодишните истражувања, како и резултатите што се добиени преку одговорите на ова прашање, покажаа дека сите три возрасни групи во одредена мера имаат приближно исто мислење за иднината на македонскиот јазик во крајот каде што живеат, па варијаблата возраст во оваа анализа не е релевантна. Половина од испитуваниот примерок смета дека македонскиот јазик во Р Србија е „без иднина“; една четвртина испитаници тврди дека „малку Македонци го користат македонскиот јазик“; додека една десеттина вели дека „треба да влезе во институциите и во училиштата“. Ако се разгледува врз основа на трите наведени искази кои претставуваат синтетизирани одговори на поголемиот дел од анкетираниите Македонци и нивните потомци, најголем дел од испитуваниот примерок со право согледува дека треба да се преземат одредени

мерки со цел да се зачува македонскиот јазик во нивниот регион, и тоа, секако, и во рамките на македонското национално малцинство и во пошироката општествена средина, што, пак, сосема кореспондира со нивните одговори и ставови што се обработени во двата претходно објавени прилози (Станковиќ 2016, 2017), кои заедно со овој труд претставуваат една проблемска целина што е произлезена од поширокото истражување на етнолингвистичката виталност на припадниците на македонската национална заедница во **Р Србија**. Имено, припадниците на македонската етнолингвистичка заедница во Р Србија добро ја перципираат и добро ја разбираат ослабената виталност на македонскиот јазик во оваа држава.

Како што видовме преку статистичката обработка на податоците, одговорите на седмото прашање во овој блок ни говорат за некомпактноста на македонските социјални мрежи на територијата на Р Србија. Освен во неколку населби во јужен Банат, во околината на Панчево и во околината на Вршац, социјалните мрежи на Македонците и нивните потомци во другите региони на Р Србија се многу нестабилни. Во не толку голем број — дури и во Белград во кој денес, веднаш по јужен Банат, живеат најмногу Македонци (6 970) тие сочинуваат само 0,42% од населението на главниот град на Р Србија — во големите и во малите градови низ Србија припадниците на македонското национално малцинство се помешани со припадниците од другите национални групации. Се разбира, најмногу со Срби, со кои, пак, многу често стапуваат во (мешани) бракови (в. и Бошњаковиќ, Књиџар 2011: 149–150). Ваквата територијална распространетост и ваквите социјални моменти придонесуваат за значајното влијание на доминантниот српски врз малцинскиот македонски јазик. Оттаму произлегува и толку големата незаинтересираност (односно непознавањето на состојбите) за говорната компетенција на Македонците во јужнобанатските населби, која, пак, во ова истражување се манифестира со речиси незначителен вкупен број одговори на дадените прашања (Јабука 187, Качарево 140, Глогоњ 132, Плаништите 121, Вршац 114). На ова прашање главно одговараа испитаници од пунктовите во јужен Банат, каде што припадниците на македонската заедница сè уште градат релативно компактни и стабилни социјални мрежи, што во извесна мера и влијае во нивното однесување кон влијанието на соодветните идиоми на српскиот јазик, а придонесува за зачувување на македонските јазични идиоми. Оттаму, тие се и позаинтересирани за јазичната состојба во банатските населби во кои живеат поголем број Македонци, па имаат, во поголема или во помала мера, и изградени ставови кон говорните компетенции на припадниците на македонската заедница во тие населени места. Резултатите од оваа истражување покажуваат дека највисоки просечни оценки добиле македонските говорители во Јабука (4,07), Плаништите (3,24) и во Качарево (3,05) — местата со најстабилните македонски социјални мрежи во Република Србија.⁷¹

⁷¹ Повеќе за концентрацијата на Македонците во овие места и за статусот на македонскиот јазик види кај Станковиќ 2015: 59–65, 155–157.

Литература

- Бошњаковиќ, Ж., Књиџар, Ив. 2011: *Значај испишивања језичких сџавова македонске националне мањине у Србији, Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту*, Чигоја штампа – Друштво за српски језик и књижевност, Београд, 125–155.
- Станковиќ, Ст. 2015: *Сџајусој на македонскиој јазик во Република Србија и неговата инџерференција со српскиој јазик на морфосинтаксичко рамниште*, Докторска дисертација, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Станковиќ, Ст. 2016: *Јазичнајта комџејенција кај (не)билингвалниите џоворителџи Македонци во Република Србија, Македонски јазик*, LXVII, Скопје, 185–205.
- Станковиќ, Ст. 2017: *Упојреба на јазикојта кај (не)билингвалниите џоворителџи Македонци во Република Србија, Македонски јазик*, LXVIII, Скопје, 167–182.
- Bugariski, R. 1986: *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd.
- Petrović, T. 2009: *Srbi u Beloj Krajini: jezička ideologija u procesu zamene jezika*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut, Beograd.

Summary

This paper is the last in the series of three main components that emerged as a part of the wider research of the ethnolinguistic vitality of the Macedonian national community in the Republic of Serbia. It analyses the attitudes of Macedonians and their descendants towards the nurturing of the Macedonian linguistic (and ethnic) identity in the Republic of Serbia. After this research, it can be concluded with certainty that the level of vulnerability of the Macedonian language in this country is very high. Nevertheless, the obtained results show that the members of the Macedonian ethnolinguistic community both perceive and understand the weakened vitality of the Macedonian language in the Republic of Serbia. They are also aware of the fact that regular nurturing of language within the family and among the Macedonians themselves largely guarantees its preservation. However, in the Republic of Serbia, Macedonians and their descendants live in more compact communities only in southern Banat, mainly in the following three settlements: Jabuka, Kačarevo and Plandište. On the other hand, this is a rather positive factor that enables the Macedonian national community in that part of the Republic of Serbia to preserve its linguistic (and ethnic) identity. Namely, those are settlements with the most stable Macedonian social networks in the Republic of Serbia.

Љубица Станковска¹

ЕТИМОЛОГИЈАТА НА ОРНИМОТ ГАЛИЧИЦА

Апстракт: Во статијата се разгледува етимологијата на оронимот *Галичица* во историски контекст. Тргувајќи од веќе прифатеното мислење дека во основата на оронимот *Галичица* лежи зоонимот *галица*, во овој труд ќе се обидеме да објасниме дека потеклото на оронимот *Галичица* може да е и поинакво, на што укажуваат некои истражувања.

Клучни зборови: етимологија, ономастика, ороним, Галичица

Планината *Галичица* е сместена помеѓу Охридското и Преспанското Езеро и претставува дел од шарско-пиндскиот планински систем. Таа е долга 35 км и се простира во правец од север кон југ, а започнува од Плакенска Планина на североисток и завршува до планината Сува Гора на југ (Динчев, Атанасов 2001: 178). Површината што ја зазема планината *Галичица* изнесува 387,2 квадратни километри. Поголемиот дел од планината *Галичица* ѝ припаѓа на Република Македонија, а еден помал дел денес ѝ припаѓа на Република Албанија.

Планината *Галичица* е формирана во времето на терциерот, така што нејзиниот состав, главно, е од мезозојски варовници под кои се наоѓаат кристалести шисти, а во пониските делови на западните падини се среќаваат остатоци од фосилен абразивен релјеф, кој се карактеризира со мали рамења и тесни езерски тераси, создадени од некогашното повисоко ниво на Охридското Езеро (Динчев, Атанасов 2001: 179).

Планината *Галичица* орографски се дели на три основни делници. Најсеверната делница од планината *Галичица* се вика *Исџок* или *Пејрино*, која од седловината *Асан Дура* ја дели замислената права линија меѓу селата Шурленци, Преспанско и Велгошти, Охридско. Средната делница се вика *Асан Дура*, која се простира од линијата Шурленци – Велгошти, односно од седловината *Буково* до седловината *Лийова Ливада*. Во научната литература оваа делница погрешно се бележи како *Асан Дура*, а од В. Пјанка нејзиното име е запишано во обликот *Асанџура* (Пјанка 1970: 319). Јужната делница се вика *Галичица*, позната и со името *Сџара Галичица*, која се протега од седловината *Лийова Ливада* до планината Сува Гора на југ (Динчев, Атанасов 2001: 179–180). Најјужниот дел од планината *Галичица*, што се наоѓа во Албанија, се вика *Сува Гора*, кое во албанскиот јазик е преименувано во името *Mali i Thatë*. Овој дел од *Галичица* на географската карта на Република Македонија, со размер 1 : 200 000, е обележен со името *Маљи и Таџ* (Карта).

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

На планината *Галичица* постојат повеќе врвови кои се повисоки од 1.500 м надморска височина. На делницата *Исџок* се наоѓаат врвовите: *Исџок*, висок 1.663 м, кој се вика уште и *Биџла* и *Самар*, висок 1.657 м. На делницата *Асан Џура* се познати врвовите: *Велики Врв* или *Голем Врв*, висок 1.606 м (Елшани), *Гоџа*, висок 1.735 м (Коњско, Елшани), *Буџарска Чука*, со височина од 1.801 м (Коњско, Елшани), *Гола Бука*, со височина од 1.894 м (Отешево), *Влашки Гној*, чиешто име во литературата и на географските карти погрешно се предава како *Лако Сиџној*, висок 1.984 м и последниот врв со височина од 1.830 м каде што има поставено радиопредавател. На делницата *Галичица* се наоѓаат врвовите: *Маџаро*, висок 2.254 м, се наоѓа на јужниот дел на планината, кој е познат со имињата *Галичица* и *Сџара Галичица* (Љубаништа, Охридско) и *Томорос*, висок 1.673 м, кој се наоѓа северно од патот што преку Галичица води за Преспа (Отешево, Ресенско). Највисокиот врв на делницата *Галичица*, како и на целиот планински масив, со надморска височина од 2.288 м, кој денес се наоѓа на територијата на Албанија, се вика *Плаја е Пусиџи*, чиешто име е внесено на географската карта на Република Македонија, со размер 1 : 200 000 (Карта). На овој дел од планината *Галичица* има и други безимени високи врвови како што се котите на самата граница со Албанија, кои се високи 2.262 и 2.265 м (Динчев, Атанасов 2001: 180–181).

Познати седловини на планината *Галичица* се: *Буково* (1.207 м), која орографски ја одделува од делницата *Исџок* и низ која поминува магистралниот пат Ресен – Охрид, *Лџиова Ливада* (1.568 м), низ која поминува најпрекиот пат, што ги поврзува двете езера и *Свездец* (1.099 м), која орографски ја одделува од планината Сува Гора, а од карстните висорамнини на *Галичица* се познати: *Суво Поле*, *Џофа* или *Џафа*, *Врдул* и *Асан Џура*, чиешто име е земено како име на средната делница. Името на висорамнината *Асан Џура* е дадено по една случка. Имено, на ова место некогаш бил отепан некој си Асан Џура.

Сите води кои истекуваат од планината *Галичица* му припаѓаат на сливот на Јадранско Море. Така, текуштите води од нејзината западна страна се вливаат во Охридско Езеро, кое преку реката Црни Дрим истекува во Јадранско Море, а еден мал дел од текуштите води, што се наоѓаат на најјужните западни падини, се вливаат во реката Девол во Албанија, која се влива во Јадранско Море. Сите води од источните падини на планината *Галичица* се вливаат во Преспанско Езеро, а бидејќи тоа се наоѓа на надморска височина од 853 м, што значи дека е повисоко за 160 м од Охридското Езеро, кое се наоѓа на надморска височина од 695 м, водите од Преспанското Езеро како надземни или подземни води истекуваат низ карстот на планината *Галичица* во Охридското Езеро. Така, на пример, една месност од преспанската страна каде што истекува водата од Преспанското Езеро во Охридското Езеро се вика *Завир*, а од сличен површински извор, кој се наоѓа кај манастирот Свети Наум, извира и реката Црни Дрим. Во Охридско Езеро, покрај реката Црни Дрим, се вливаат и реките *Рача*, *Грашница*, *Коселска Река* или *Далјанска Река*, а во Преспанското Езеро се влива *Голема Река* во која како десна притока се влива реката *Исџочка* или *Исџочница* (Станковска 2004: 5).

На планината *Галичица* е развиен богат растителен и животински свет. Поголемиот дел од планинските падини се покриени со дабови и букови шуми, а

присутни се и многу ендемски и реликтни видови растенија. Заради присуството на богатиот ендемски растителен и животински свет и заради геолошките, геоморфолошките и хидролошките карактеристики, како и заради нејзината еколошка средина, речиси, целиот македонски дел од планината *Галичица* на 25 октомври 1958 година е прогласен за Национален парк „Галичица“, кој зафаќа површина од 23.760 ха, или 237,6 квадратни километри.

Постари историски податоци за името на планината *Галичица* се среќаваат во турските пишани извори од втората половина на XVI век. Во турскиот опширен пописен дефтер за Охридскиот санџак од 1583 година е регистрирано селото Галичица, кое припаѓало на нахијата Преспа, а во него биле попишани 16 семејства и 1 неженето лице (Стојановски 2000: 210–211). Во дефтерот е запишано дека селото *Галичица* „одамна е дервен“, а неговите жители „Ја чуваат и ја осигуруваат месноста *Галичица* на патот кој од Битола (Манастир) префрла (преминува) на Ѓерѓ Каја (Ѓерѓова Стена).“ (Стојановски 2000: 210). Селото *Галичица* е исчезнато село, а неговата локација сè уште не е утврдена, ама е сигурно дека тоа се наоѓало на источните падини на планината *Галичица*. Споменатиот пат, кој од Битола водел кон месноста Ѓерѓ Каја, всушност, е опишан еден дел од патот што одел кон Корча, а спомнатата месност *Галичица* се однесува на планинината *Галичица*. Оттука станува појасно дека патот што одел од Битола кон Корча врвел во близината на селото Галичица, од каде што започнувал да се искачува на планината *Галичица*, ја преминувал планината кај месноста Ѓерѓ Каја, потоа, веројатно, се спуштал надолу по Галичица и излегувал на денешниот пат кој од Охрид оди за Свети Наум кон Корча. Впрочем, името на селото *Галичица*, исто така, сведочи за името на планината *Галичица*, бидејќи тоа претставува метонимско образување, односно неговото име е преземено од оронимското име *Галичица*.

Потоа, во патописот на Пуквил од 1817 година се среќава белешка за планината *Галичица*, а таму стои: „Езерото Лихнидус, кое штотуку се назира, а кое Скимнус го оценува како огромно, е еден од оние резервоари од кои редовно излегуваат постојани реки. Обиколено со планински рабови како тврдина од планината Бора а од друга страна од пригодните планини на Пиринеите Кандавиен...“ (Матковски 1991: 706). Во фуснота А. Матковски објаснува дека во овој текст Пуквил смета дека Охридското Езеро од едната страна е обиколено од планината Бора, чиешто име можеби се однесува на планината Гора или на планината Грамос (?), а од другата страна, од Кандавијанските Планини, веројатно се мисли на *Галичица*.

Во патописот на Ами Буе од 1836–1838 година името на планината е запишано со формата *Галеница*: „Источно (езерото) се граничи со *Галеница*, висок варовит гребен со стрмнини и шуми...“ (Матковски 1992: 290), а потоа на двапати името на планината *Галичица* се споменува во патописот на В. Григорович од 1845 година каде што стои: „Во придружба на јасакчијата, кому од охридскиот шериф-бег му беше наредено да ме придружува, започнав да преминувам преку снежната планина *Галичица*.“ и „Како што се искачував погоре, долу се појавуваа малечки долини со села, горе во проширениот хоризонт се гледаше *Галичица*, Пелистер, а од врвот, наречен Вигла се гледал Шардаг.“ (Матковски 1992: 583–584).

Во своите патописни белешки од 1863 година Ј. Хан повеќепати ја споменува планината *Галичица*, чиешто име го запишал како *Галишица* и *Галичица*. Така, кога раскажува како се прават охридските кајчиња тој запишал: „Тие се направени од елови штици, кои можат да се набават на планината *Галишица*, два часа југоисточно од Свети Наум. Од планината до селото Трапесица (Трпејца) ги довлекуваат со волови.“ (Матковски 1992а: 625). Понатаму, Хан запишал дека „*Галишица* е највисокиот врв меѓу двете езера, Охридското и Преспанското, и се протега во правецот од север кон југ...“, а на друго место се споменува дека од „врвот на *Галичица* прекрасно се гледаат двете езера наоколу, рамнината Горичина, реката Девол и езерото Малик.“ (Матковски 1992а: 625). Во една друга белешка во истиот патопис, кога раскажува за манастирот Свети Наум, Хан запишал: „Манастирот Свети Наум лежи во подгорјето на *Галишица* на еден крш висок 40 стапки, токму над езерото.“ (Матковски 1992а: 630).

Во досегашната научна литература, етимологијата на името на планината *Галичица* е обработувана од Влаѓимјез Пјанка и од Петар Хр. Илиевски.

Во својата монографија за топонимијата на Охридско–преспанскиот Базен В. Пјанка основата на името на планината *Галичица* ја изведува од зоонимскиот апелатив *галица* ‘птица која личи на чавка’ (Пјанка 1970: 14, 172).

Петар Хр. Илиевски, во статиите „Антички елементи во современата охридска топонимија“ и „Топономастички белешки од реонот на Галичица“, поместена во книгата „Балканолошки лингвистички студии“, за името на планината *Галичица* кажува дека „Оронимот е веројатно изведен од *галица* (*Pyrthosorax graculus*), наречена така според црната боја, а на Галичица има погодни услови за живот на оваа високопланинска птица, која е овде забележана во големи јата. Истовремено, во името *Галичица* можела да биде преплетена и идејата на *црн*, *гал*, како што се наречени од старо време повеќе места на оваа планина.“ (Илиевски 1988: 419). Понатаму, тој вели дека „Називот *Галичица* во тесна смисла на зборот се однесува на јужниот, највисокиот дел од планината (2.255 м). Околу пет до шест месеци од годината овој дел е под снег и следствено не е црн. Фактот дека еден друг врв, пак таму, висок 2.254 м, е наречен *Стрчка*, ја потврдува врската меѓу називот на овие висови со имињата на птиците галица и стрчка.“ (Илиевски 1988: 448). Понатаму, тој укажува дека птицата *галица* (*Pyrthosorax graculus*) е високопланинска птица, која живее на надморска височина од околу 2.000 м, а се гнезди во карпести места на височина од околу 1.600–1.700 м и се храни со исекти. „Поради тоа, вели тој, може со право да се заклучи дека оронимот *Галичица* е изведен од *галица* со топономастичкиот суфикс *-ица*.“ (Илиевски 1988: 449).

Имајќи ги предвид, пред сè, погореизнесените гледишта за етимологијата на оронимот *Галичица*, ние во книгата „Топонимите со суфиксот *-ица* во Македонија“ изнесовме мислење дека во името на планината *Галичица* може да се крие стариот зоонимски апелатив *галица* ‘вид гавран, врана, *Pyrthosorax graculus*’, а, притоа, укажавме дека од структурна гледна точка оронимот *Галичица* претставува структурно-топонимиска формација која потекнува од некогашната придавска синтагма *Галича (*Планина*), чијашто придавка, која е образувана со исчезнатиот придавски суфикс *-јь* во формата за женски род *-ја*, по елиминирањето на

географскиот апелатив *џланина*, се супстантивизирала со суфиксот *-ица*, а неговото значење би било ‘планина каде што живее птицата галица’ (Станковска 2001: 91).

Зоонимскиот апелатив *џалица* потекнува од ст. сл. **ГАЛНЦА** ‘вид гавран, врана’, сп. **ВРАНЫ И ГАЛНЦЕ ПРИЕМЪ ГОЛОУБН СЪТВОРН** (Miklosich 1963: 126). Лексемата *џалица* е образувана од придавката *џал* < прасл. *galъ со значење ‘црн’ со суфиксот *-ица*. Во словенските јазици се познати зоонимски апелативи изведени од придавката *џал* ‘црн’. Така, на пример, во дијалектната лексика на бугарскиот јазик лексемата *гал* се употребува со значењето ‘чавка, *Corvus monedula*’, а се познати и дијалектните апелативи *галица* ‘чавка’ и *џалун* ‘гавран’ (БЕР 1971: 225). Во рускиот јазик *галка* е птица ‘*Corvus monedula*’, а со истото значење се употребува и апелативот *галица* (Фасмер 1964: 388). Во украинскиот јазик, исто така, се познати зоонимските апелативи *галка* и *галица*, а во белорускиот јазик се употребува само лексемата *галица*.

Во апелативната лексика на македонскиот јазик не се употребува зборот *џалица*. Тој е зачуван само во топонимијата. Зоонимот *џалица*, на пример, се крие во основата на ојконимите: *Галич* – раселено село во Битолско, *Галич* – раселено село во Кумановско (Станковска 2002: 106), Γκαλίτσιον = *Галич* – село во Јанинско, Грција (Vasmer 1941: 27). Основата на оронимот *Галек*, кој го регистрира П. Скок како ‘мало ритче во атарот на Брод’ (Скок 1933: 213), М. Павловиќ ја изведува од дијал. апелатив *џал* ‘гавран, *Pyrthosogaх gracula*’ (Павловиќ 1965: 73).

И покрај тоа што се определивме да го поддржиме веќе прифатеното мислење дека во основата на оронимот *Галичица* лежи зоонимот *џалица*, сепак понатамошните наши истражувања укажуваат дека потеклото на оронимот *Галичица* може да е поинакво што ќе се обидеме да го објасниме понатаму во нашето образложение.

При нашата анализа ќе појдеме од претпоставката дека името на планината *Галичица* е секундарно-топонимско образување. Тоа значи дека оронимското име *Галичица* настанало од име на некој друг географски објект. Ако се земе предвид фактот дека во многу случаи имињата на планините се именуваат според името на некој врв, тогаш е разбирливо дека при именувањето на планината *Галичица* треба да се помисли на таков начин на именување. Така, на пример, според односниов топонимски модел настанало името на планината *Буковиќ* < *Буковик* (Кичевско), кое е преземено од името на врвот *Боковик*, името на планината *Козјак* (Кумановско) е пренесено од името на врвот *Козјак*, а на ист начин настанале и имињата на планините *Кожув* (Тиквешко), *Кораб* (Гостиварско), *Крчин* (Дебарско), кое е пренесено од името на врвот *Крчин*, првобитно име на *Велики Крчин*, името на врвот *Огражден* е пренесено на планината *Огражден* и други. Земејќи ги предвид наведените оронимски единици, може да се допушти дека името на планината *Галичица* е произведено од првобитно име на еден од нејзините врвови.

Во структурен поглед, името на планината *Галичица* потекнува од првобитниот синтагматски состав *Галичка < **Галичска (Планина)*. Придавската морфема *Галичка < *Галичска од составот **Галичска (Планина)*, по елиминирањето на географскиот апелатив *џланина*, се супстантивизирала со

суфиксот *-ица*. Притоа, консонантската група *-ск-*, која се нашла пред вокалот *и* од суфиксот *-ица*, се палатализирала во *-шиј-*, така што се добила формата **Галичъшиица*, а бидејќи групата *-шиј-* во охридскиот говор се развила во *-шч-* се добила формата **Галичъшчица*. Од формата **Галичъшчица*, по губењето на редуцираниот вокал од преден ред *ь*, се добила формата **Галичиччица*, а поради тешкотијата во изговорот новосоздадената консонантска група *-шчч-* се упростила на тој начин што најпрвин отпаднал првиот глас *ч*, а потоа од групата *-шч-* отпаднал и гласот *ш* и така се добила сегашната форма на името *Галичица*.

Поаѓајќи од тоа дека придавскиот суфикс *-ъскъ* (современата форма е *-ски*) се користи за образување на топоними од други топоними, можеме да констатираме дека адјективната морфема **Галичка* од составот **Галичка* < **Галичъска* (*Планина*) е образуван со формата за женски род *-ъска* > *-ска* од топонимот **Галик*, а притоа гласот *к*, кој се нашол пред редуцираниот вокал од преден ред *ь*, се палатализирал во *ч*. Според тоа, со поголема сигурност можеме да тврдиме дека во основата на името на планината *Галичица* се наоѓа името на еден од планинските врвови, кој се викал **Галик*.

Оттаму може да заклучиме дека зборобразувачката постапка при образувањето на оронимот *Галичица* се движела по следниов пат: **Галик* + *-ъска* > **Галичъска* (*Планина*) > **Галичъска* + *-ица* > **Галичъшиица* > **Галичъшчица* > **Галичиччица* > **Галичичица* > *Галичица*.

Примери на соодветни топонимски образувања се среќаваат во топонимијата на Охридскиот Регион, од кои ќе споменеме неколку имиња на места што се наоѓаат на планината *Галичица* или во нејзиното подножје.

Името на потамонимот *Коселчица* – река, притока на Охридско Езеро (Долно Лакочереј, Охридско) е добиено од постарата дијалектна форма **Коселичица* од каде што се гледа дека консонантската група *шч* се упростила со губењето на консонантот *ш*, а тоа настанало од примарната форма на името **Коселшиица* со замената на групата *шиј* со *шч*. Потамонимското име **Коселшиица* < **Косельшиица* е произведено од атрибуцката синтагма *Коселска* < **Косельска* (*Река*), чијашто придавка е образувана од името на селото *Косел* со придавскиот суфиксот *-ъскъ* (определената форма е *-ски*) во формата за женски род *-ъска* > *-ска* (Станковска 2000: 319–320).

Денешната форма на хидронимот *Голачица* – месност со извор и ниви (Косел, Охридско), произлегува од дијалектната форма **Голачицица* < **Голачишиица*, а ова е добиено од **Голачъшиица*, кое настанало со супстантивизација на адјективната морфема **Голачъска* од синтагмата **Голачъска* (*Вода*) со суфиксот *-ица*. Во основата на хидронимот *Голачица* се наоѓа исчезнатиот топоним **Голак* (Станковска 2000: 276).

Оронимското име *Сирачица* – планинско место (Велестово, Охридско) е добиено од постарата форма **Сирашчица* во која се губи консонантот *ш* заради упростување на групата *-шч-*. Формата **Сирашчица* настанала од првобитното име **Сирашиица* < **Сирачъшиица*, кое е произведено од некогашната придавска синтагма **Сирачка* < **Сирачъска* (*Полјана*), чијашто придавка е образувана од топонимот **Сирача* со формата за женски род *-ска* < *-ъска* од придавскиот суфикс *-*

ьскъ. Атрибутот *Сиращка < *Сиращьска од составот *Сиращка < *Сиращьска (*Полјана*), по испаѓањето на апелативот *полјана*, се супстантивизирал со суфиксот *-ица* (Станковска 2000: 370).

Инаку, во македонската топонимија се познати редица топонимски единици кои се образувани според истиот деривациски модел, сп. *Белевчица* – извор и чешма (Осој, Гостиварско), *Бийшовчица* – река, д. пр. на Мала Река (Растеш, Бродско), *Вайчица* – река, д. пр. на Црни Дрим (Голем Папрадник, Дебарско), *Волчица* – река, л. пр. на Треска (Волче, Бродско), *Гаричица* – река, пр. на Мала Река (Гари, Дебарско), *Дабничица* – река, д. пр. на Градска Река (Дабница, Прилепско), *Еленчица* – ниви (Дедебалци, Битолско), *Ехловчица* – река (Ехловец, Кичевско), *Звоничица*, се вика и *Звончица* – река (Осој, Дебарско), *Кайинчица* – пасиште и шума (Дрен, Прилепско), *Манасиџирчица* – рид (Штрково, Преспанско), *Николчица* – нивје (Долгавец, Прилепско), *Равенчица* – рекичка, д. пр. на Треска (Малкоец, Кичевско), *Ситарчица* – извор (Вејце, Тетовско) и други (Станковска 2000).

При образувањето на оронимот *Галичица*, исто така, не треба да се исклучи и можноста дека тоа можело да настане и со моделот на дезинтегралната деривација, односно со елизијата на придавската морфема *-ска* при поименчувањето на атрибутот *Галичка со суфиксот *-ица*.

Оронимското име *Галик е создадено по пат на универбизација на придавката од првобитната бинарна формација *Гали (*Врв*), чијшто атрибутски член е рамен на старата определена форма *гали* од придавката *гал* < прасл. *galъ ‘црн’. По елиминирањето на географскиот апелатив *врв*, атрибутот *Гали се супстантивизирал со суфиксот *-ик* < *-икъ*. При образувањето на оронимот *Галик суфиксот *-ик* врши структурно-топонимска функција и се одликува со квалитативното значење.

Придавската лексема *гал* потекнува од прасл. придавка *galъ, чиешто основно значење е ‘црн’, а во преносна смисла се здобила со значењето ‘гаден, гнасен’. Со значењата ‘гаден, гнасен’ оваа придавка денес се употребува само во српскиот и хрватскиот јазик: срп. *гао*, хрв. *гао* ‘црн; гаден, гнасен’ (Skok 1971: 551). Во другите словенски јазици придавката *гал* или се десемантизирала, односно се употребува со други значења, или исчезнала од употреба во апелативната лексика. Нејзиното присуство во словенските јазици најмногу се манифестира во редица изведени зборови, особено карактеристични за бионимската или географската лексика.

Во речникот на географските термини од Е. А. Григорјан дијалектниот апелатив *гало* во бугарскиот јазик е наведен со значењето ‘планинско пасиште’ (Григорјан 1975: 48). Во словенечкиот јазик апелативот *galic* означува ‘црnilo за чевли’, а лексемата *galup* (во XVIII век) се употребувала со значењето ‘црnilo’ (Bezljaj 1976: 137). Во рускиот јазик лексемата *гал* означува ‘голо место’, во смоленскиот дијалект има значење на ‘блато без шума’, а во украинскиот јазик означува ‘планинска рамнинка, просека’, во кој е познат и апелативот *гало*, кој се употребува со истото значење (Фасмер 1964: 384). Потеклото на лексемата *гал* М. Фасмер ја доведува во врска со придавката *голий* ‘гол’, а основата на зоонимските

апелативи *галка* и *галица* ‘птица, *Corvus monedula*’ ја изведува од придавката **galъ* ‘црн’ (Фасмер 1964: 384, 388).

Во дијалектите на словенските јазици, исто така, се среќаваат и хидрографски термини изведени од основата *гал-*. Така, на пример, во хидрографската терминологија на украинскиот јазик апелативот *гало*, покрај тоа што има значење ‘планинска рамнинка, просека’, се употребува со значењето ‘тркалезно, чисто, незараснато место на езеро; езеро во шума’, а во белорускиот јазик апелативите *гал*, *гала*, *гало* означуваат ‘поголемо стоечко блато зараснато со трева’, додека апелативот *прогалина* значи ‘чисто, незараснато место во вода’. Во руските дијалекти (Сибир) апелативот *галия* означува ‘чисто блато зараснато со мов’, а апелативот *прогал*, покрај значењето ‘полјана во шума’, има значење и ‘место на река’. Во дијалектите на полскиот јазик *hal* значи ‘блато’ (Jurkowski 1971: 102). Од Малко е наведен хидрографскиот апелатив *gal* ‘глиб, блато’ (Малко 1974: 16).

Уште Ј. Розвадовски укажал дека прасл. корен **gal-* претставува паралелизам на прасл. корен **gol-*, односно дека тој настанал со алтернација на вокалот *o* од коренот **gol-* што се наоѓа во општословенската и прасловенската придавка **golъ* ‘гол, откриен’. М. Јурковски, исто така, основата **gal-* ја доведува во врска со придавката **golъ* ‘гол’ и вели дека првобитно нејзиното значење било ‘пусто место, место соголено од дрвја, голо место’ (Jurkowski 1971: 103).

Бидејќи придавката *гал* се одликува со значењата ‘црн’ и ‘гол’, кои при именувањето на географските објекти, обично, се преплетуваат меѓусебе, сметаме дека при толкувањето на основата на оронимот **Галик* може да дојде предвид семантичката база ‘црн’. Според тоа, може да заклучиме дека значењето на името на врвот **Галик* може да се дефинира како ‘црн врв’, односно ‘карпест врв кој е обраснат со густа шума’. Мотивацијата за именувањето на врвот **Галик* се должи на тоа што тој, освен тоа што е составен од варовнички карпи, е обраснат со густа букова и дабова шума, така што асоцијацијата за неговиот изглед, што се развива кај луѓето кога тој се гледа од далечина се восприема како темен, црн врв.

Придавката *гал* исчезнала од употреба во апелативната лексика на македонскиот јазик. За нејзиното присуство во нашиот јазик дознаваме од топонимијата. Придавската база *гал* < прасл. **galъ* со значењето ‘црн; (фиг.) гаден гнасен’ е застапена во топонимијата, сп. *Галец* – ниви (Болно, Ресенско), *Галеш* – место покрај брегот на Охридско Езеро, порано имало ниви и градини, а сега има камп на извидници (Охрид), *Галик* – ливади (Желево, Костурско) (Грција), *Галик* – река во Грција (Дуриданов 1963: 205), *Галик* (< *Галик*) – рид, откриена е населба од неолитско време (Сливица, Битолско), *Галици* – карпеста месност и ниви (Елшани, Охридско) (Пјанка 1970: 341), *Галица* – река (Кукушко) (Грција), *Галка* – рид со шума (Јаболци, Скопско) (Скок 1936: 110), *Галичник* – село во Гостиварско (Станковска 1997: 67–68) и *Галичник* – селска утрина, порано имало лозја (Вртекица, Скопско) (Трифунски 1958: 160).

Основата **gal-* се среќава во топонимијата на словенските јазици, сп. рус. *Гало*, *Галы*, *Гала*, со кои се именувани мочурливи месности, хрв. *Galešnjak*, *Galine*, *Gališnjok*, чијашто основа П. Шимуновиќ ја доведува во врска со придавката *gal*

‘црн’ (Šimunović 1972: 201), срп. *Велики Галац, Галић, Галица*, во кои, според З. Павловиќ, се наоѓа основата *гал* ‘црн’ (Павловиќ 2009: 134, 187).

Од структурно-семантички аспект, идентични топонимски единици се оронимот *Черник* – рид (Косоврасти, Дебарско) и ојконимот *Црник* – село во Беровско, чиешто име е преземено од првобитно оронимско име, односно од име на врв или рид *Црник (Станковска 1995: 70).

Суфиксот *-ик* во топонимијата по правило се употребува за образување топоними со супстантивизација на придавките од првобитните атрибуцки синтагми, а неговата основна функција е структурно-топонимската (Станковска 1983: 546).

Во овој деривацки модел се вклучуваат топонимите кои се образувани од неизведени придавки: *Голик* – село во областа Мокра (Албанија) (Станковска 1985: 69–71), *Горник* – чешма во селото (Света, Битолско), *Долник* – кладенец под село (Бонче, Прилепско), *Зеленик* – ридна месност со пасиште, млака и зелена плошт (Варош, Прилепско), *Малик* – село во областа Гора (Албанија), *Ситуденик* – дол и кладенец со студена вода (Бонче, Прилепско), *Тойлик* – гола месност, страна што ја грее сонцето (Балдовенци, Битолско), *Црвеник* – ниви над селото (Братин Дол, Битолско) и од изведени придавки од различни именски и глаголски бази: *Бозуик* (< *Бозовик*) – ниви и поточе (Бач, Битолско), *Букоик* (< *Буковик*) – планина (Букојчане, Кичевско), *Въник* – рамна месност со нивје и чешма крај селото (Трновци, Битолско), *Војник* – село во Кумановско (Станковска 2003: 60), *Горни Лоаник* (< *Лоеник*) – ритче голо (Лопатица, Битолско), *Дабојк* (< *Дабовик*) – месност под дабова шума (Брест, Бродско), *Древеник* – планина (Трновци, Битолско), *Еленик* – месност, на ова место се спојува Градешка Река со реката Сатока (Зовиќ, Битолско), *Закланик* – лозја, од настан некои луѓе во турско се заклале (Драгош, Битолско), *Кременик* – ниви во ридна месност, камен за печење ножеви (Бач, Битолско), *Покрвеник* (< *Покрвеник*) – месност под нивје, порано имало село (Голем Радобил, Прилепско), *Ройојник* – брегови и шума (Габалавци, Битолско), *Сеченик* – стена (Горно Село, Прилепско), *Трник* – ридна месност со пасиште, долче со трње (Мојно, Битолско).

Како што може да се види од горенаведеното, меѓу врвовите на планината *Галичица* не егзистира ниту едно име кое може да ни помогне при уточнувањето на можната локација на врвот *Галик, чиешто име послужило како основа за именувањето на планината *Галичица*. Дали така се викал највисокиот врв на *Галичица*, денес познат како *Плаја е Пусиј*, или еден од малку пониските врвови *Маѓаро* и *Томорос*, не може со сигурност да се утврди, бидејќи немаме историски податоци што би го потврдиле едното или другото гледиште. Од таа гледна точка, а врз основа на етимолошката анализа, ќе се обидеме да дадеме посигурно решение кој од овие три врва можел порано да се вика *Галик.

Името на највисокиот врв на планината *Галичица* со формата *Плаја е Пусиј* е внесено на географската карта на Република Македонија, со размер 1 : 200 000 (Карта). Врвот *Плаја е Пусиј*, како што наведовме погоре, се наоѓа на најјужниот дел од планината *Галичица*, кој се вика *Сува Гора*, а во албанскиот јазик гласи *Mali i Thatë*. Ова оронимско име претставува топонимска синтагма која е

составена од алб. *mal* ‘гора, планина’ и *thatë* ‘сув’ што значи *Сува Гора*. Според тоа, албанското име *Mali i Thatë*, што се однесува на најјужниот дел на планината *Галичица*, всушност, претставува превод од постарото македонско име *Сува Гора*.

Името на врвот *Плаја е Пусиѝ*, секако, е поново име и води потекло од албанскиот јазик во кој неговата форма гласи *Pllaja e Pusit*. Оронимот *Pllaja e Pusit* претставува синтагматски состав, составен од компонентата *Pllaja*, која потекнува од алб. *pllaja* со значење ‘висорамнина, рамен предел на височина’ и од компонентата *Pusit*, која потекнува од алб. *pus* ‘извор, кладенец, бунар; дупка, јама’ (Кочи 1959: 274). Оттука може да се претпостави дека оронимското име *Плаја е Пусиѝ* настанало по пат на метонимијата, односно тоа е преземено од име на некој друг хидрографски објект, кој се викал **Плаја е Пусиѝ*.

Хидрографскиот термин *ѝуси* < алб. *pus(i)* ‘извор’ го забележавме и во кичевската топонимија, сп. *Пуси* = алб. *Púsi* – извор (Грешница, Кичевско), кај Ј. Трифуноски е запишано како *Пуси Рекос* (Трифуноски 1968: 71), *Пúси Тúкел’иѝ* = алб. *Pusi Tukel’it* – извор (Колибари, Кичевско).

На географската карта на Република Македонија, со размер 1 : 200 000, исто така, е внесено името на врвот *Маџоро* (Карта). На топографската карта, со размер 1 : 50 000, од 1955 година, пак, една планинска месност што се наоѓа на крајниот југоисточен дел од планината Исток, којашто е дел од планината *Галичица*, се бележи со името *Маџара* (Лавци, Ресенско) (Петрушевски, Петрушевска 2001: 349). Со теренските истражувања оронимското име *Маџара* не е потврдено, така што може да се очекува дека на картата е на погрешно место внесено името на врвот *Маџоро*.

Етимологијата на името на врвот *Маџара* не е сосем јасна, особено ако се земе предвид дека неговото постаро име, можеби, било **Маџара*. Сегашното оронимско име *Маџара* може да е добиено од постарата форма **Маџарово*, и тоа со губењето на интервокалното *v* и со контракцијата на еднородните вокали *oo* во долго *õ*, кое потоа ја загубило должината. Соодветни топонимски единици се среќаваат во охридската топонимија, сп. *Абрашо* < *Абрашово*, *Асанаџо* < *Асанаџово*, *Грдано* < *Грданово*, *Ј’но* < *Јаново*, *Лабино* < *Лабиново*.

Оронимот *Маџара* < **Маџарово* претставува елиптично име со посесивно значење. Тоа потекнува од првобитната придавска синтагма **Маџарово (Месѝо, Пасиѝѝе)*, чијшто придавски член е образуван од антропонимот *Маџар* со формата за среден род *-ово* од придавскиот суфикс *-ов*, кој се одликува со посесивното значење. Придавката **Маџарово* од синтагмата **Маџарово (Месѝо, Пасиѝѝе)*, по елизијата на именскиот член, изразен со термините *месѝо*, *ѝасиѝѝе*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Значењето на оронимот *Маџара* < **Маџарово* може да се дефинира како ‘место или пасиште кое му припаѓа на Маџар’, односно ‘место каде што Маџар имал свој недвижен имот’.

Антропонимот *Маџар*, кој може да биде лично име или прекар, настанал со антропонимизација на етнонимот *Маџар* (со затврднување на *í* > *ǝ*), лексичка варијанта на етнонимот *Маџар* < стунг. *Magyer* ‘Унгарец, жител на Унгарија’. Антропонимот *Маџар* се содржи во основата на ојконимот *Маџарево* – село во

Битолско, како и во презимињата: *Маџаров*, *Маџаровски*, *Маџароски*, *Маџарски*, *Маџар*, *Маџаров*, *Маџаровски*, *Маџароски*, *Маџарски* (Стаматоски 2001: 4, 52).

В. Пјанка основата на топонимот *Маџарево* – место во средишниот дел на Илинска Планина (Слатино, Охридско), познато и под името *Маџаријо* (< *Маџаријово*), ја изведува од зоонимот *маџаре* ‘домашно товарно животно со долги уши, помало од коњ, *Equus asinus*’ (Пјанка 1970: 178).

Меѓутоа, во основата на името на врвот *Маџаро*, односно во основата на неговото првобитно име *Маџара, може да се крие некој супстратен апелатив, со потекло од старомакедонскиот или од бригискиот јазик.

Така, на пример, во романскиот јазик е познат географскиот термин *măgúră* ‘возвишение, брдо, могила’, а во грчкиот јазик се среќава лексемата *μαύρα* со значењето ‘нечистотија’, која може да биде употребена и со фигуративното значење за ‘темен, нејасен’, односно за ‘карпест врв’.

Во црногорската топонимија, исто така, се среќава топонимот *Маџаро* / *Маџара* – пештера на Веље Брдо (Толоши, Црна Гора) (Ѓупић 1990: 460), а во топонимијата на српскиот јазик се познати оронимите *Маџура*, *Маџурица*, изведени од ром. *măgúră* ‘возвишение, брдо’ (Павловић 2015: 261–262).

Името на врвот *Томорос* е внесен на австриската карта од 1900 година каде што неговото име е напишано со формата *Tomoros* (Карта 1900). Од В. Пјанка со името *Тóморос* е означена планинска месност во атарот на селото Отешево (Пјанка 1970: 452).

Во историскиот материјал оронимот *Томорос* се споменува во пишаните византиски извори од првата половина на XI век. Имено, во 1018 година, кога византискиот цар Василиј II ја водел последната битка со одредите на Прусијан, синот на Јован Владислав и на војводата Ивац, тие со своите одреди побегнале на планината *Томорос*. Војводата Ивац се засолнал во неговиот дворец во Проништа, кој се наоѓал на врвот *Брохои* (*Βροχῶτός*), а Прусијан се засолнал на планината *Томорос*.

На планината *Томорос*, како што подвлекува Томо Томоски, одредот на Прусијан бил доведен во тешка положба, бидејќи бил опкружен од византиски војници, кои го чувале подножјето на планината и востаниците не можеле да дојдат до прехранбени продукти, така што тие биле принудени да му се предаде на непријателот. Потоа, Прусијан бил одведен во Девол, а таму бил приведен и ослепениот војвода Ивац (Томоски 1999: 273). Томо Томоски споменатата планина во византиските извори *Томорос* ја идентификува со врвот *Томорос* на Галичица, што се наоѓа над селото Отешево, Ресенско.

Набргу потоа, кога војводата Ивац го празнувал празникот на Успение на св. Богородица, меѓу гостите што биле поканети на свеченоста се појавил и византискиот архонт од Охрид, по име Евстатиј Дафномил. Тој, иако неканет, сепак бил примен од војводата Ивац, а потоа Евстатиј успеал со лукавство да го осами војводата и да го ослепи со помош на двајца слуги. И покрај тоа што наоружаните војници сакале да се уништат злосторниците, сепак преовладало советувањето на старците да се прекрати борбата и да му се потчинат на непријателот (Томоски 1999: 274).

Т. Томоски со право укажува на тоа дека во византискиот извор името на планината, односно на врвот *Брохоиѝ*, всушност, е погрешно запишано наместо името *Грохоиѝ* и тој оваа планина ја идентификува со планината Исток, како што се вика северниот дел на Галичица. Во прилог на предложената убикација, вели тој, зборуваат текот на настаните со Прусијан и положбата на планината *Томорос*, потоа движењето на византискиот цар од Охрид преку планината Петрино и Преспа за Девол, потоа изградбата на тврдината Василида на врвот Грохот и над дворецот на Ивац, како и интервенцијата на охридскиот архонт Евстатиј Дафномил како најблизок византиски старешина до засолништето на Ивац (Томоски 1999: 274–275). Т. Томоски смета дека со време називот *Грохоиѝ* на планината е забораен и заменет со називот Исток Планина, во која спаѓа и Црвен Камен, најистакната точка на планината, а во пазувите на таа планина, во месноста Кале некогаш лежел дворецот Проништа, чиешто остатоци, сè уште, се распознаваат во споменатата месност (Томоски 1999: 275). Покрај тоа, вели Томоски, во најблиското село Евла има црква посветена на Успение Богородичино, чијшто празник го обележувал Ивац на денот на неговото ослепување. Во прилог на тврдењето на Томо Томоски оди и фактот што во атарот на селото Евла една ридна месност под шума и ниви денес се вика *Грооѝ*, добиено од постарото име *Грохоиѝ* во кое се загубил консонантот *х* во интервокална позиција (Пјанка 1970: 351). По сè изгледа дека западната страна на планината Исток порано се викала *Грохоиѝ*, но тоа име, веројатно, не се однесувало на целиот планински масив.

На територијата на Балканскиот Полуостров се среќаваат и други планински масиви што се именуваат со имињата *Томорос*, *Томор*, *Т'мор*.

Најпозната е планината *Томарос* што се наоѓа во јужен Епир, недалеку од градот Јанина, чиешто име е познато уште од античкиот период. Како што наведува П. Илиевски, името на оваа планина е забележено кај старогрчките и римските писатели Страбон, Плиниј, Виргилиј и др. со формите *Тоџоџров*, *Тоџџрос*, *Тоџџрос*, *Tmaros*, *Tmarus* (Илиевски 1988: 441). Во подножјето на планината *Томарос* бил лоциран древниот град Додона, кој бил познат како светилиште на додонскиот бог Зевс, а во 168 година пред н. е. градот бил опожарен и уништен од Римјаните. На територијата на Албанија, во југозападна насока од Охридското Езеро, се наоѓа планината *Томор*, која се издига меѓу реките Девол и Осум, од чиешто име е оформено името на реката *Томорица* или *Томорница*, лева притока на реката Девол (Станковска 2000: 383). Во Хрватска една планинина кај Дубровник се вика *Тмор*, а во Херцеговина се среќава топонимот *Timor* (Skok 1973: 470).

Освен името на врвот *Томорос*, кај нас е познат ојконимот *Морани* – село во Скопско, кое е сместено во подножјето на планината Китка, дел од планинскиот масив Мокра. Тоа е регистрирано во писмените споменици од XIII и XIV век, а неговото име е запишано како *Тморане*, *Тъморани*, *Тморјани* (Новаковиќ 1912: 387, 479, 422; Мошин 1975: 328). Името на селото *Т'морани* < *Тъморани* е етнично име кое е создадено со топонимизација на етникот во множина **ѝъморани*, изведен од некој ороним викан **Т'мор* < **Тъмор* со етничкиот суфикс *-ани* < *-јани* (Заимов 1967: 151–152; Станковска 1983: 403). Не е неможно со името **Т'мор* < **Тъмор* во минатото да се викала планината Китка, односно планината Мокра.

Во научната литература се претполага дека оронимот *Томорос* потекнува од илирскиот јазик, но не се исклучува можноста тоа да има и предилирско потекло.

На етимологијата на името на врвот *Томорос* се осврна Петар Илиевски. Тој смета дека оронимското име *Томорос* потекнува од **tomə-ro-s* кое е изведена од ие. корен **temə-*, **tom-ə-* што значи ‘темен, црн’, сп. стинд. *tamaḥ* ‘темен’, лит. *temsta*, *témti* ‘потемнува’, *tamsùs* ‘темен’, општо сл. **tьmьnъ* ‘темен’ и др., а неговото значење го објаснува со дефиницијата ‘Црна Гора’ (Илиевски 1988: 419, 442–443). П. Илиевски укажува на тоа дека е позната појавата краткиот индоевропски вокал *a* од претсловенските зборови и имиња да се предава со вокалот *o* во словенските јазици, како, на пример, во хидронимот *Timacus* > *Тимок*. Според тоа, тој заклучува дека адаптацијата кон словенската фонетика на оронимското име *Томорос* од илирското *Tomaros* е со вообичаен словенски рефлекс, а тој рефлекс се гледа и во изведената форма на ојконимот од Скопската Котлина *Тъморане* > *Моране*, како и во глаголската лексема *ѳоѳомори (се)* што значи ‘се изгуби, потоне, го голтна темнината’ од македонскиот народен јазик, кој потекнува од истата лексема **ѳомор* што се јавува и во оронимот *Томорос*. „Сето тоа зборува, вели Илиевски, дека Словените дошле во директен контакт со населението од кое ги примиле и адаптирале спомнатите топоними, документирани и во антички извори. Фактот што од нив изведувале називи со словенски суфикси, дури и глаголски форми, покажува дека тие го знаеле и нивното значење“ (Илиевски 1988: 420). Понатаму, Илиевски забележува дека е интересна појавата што во албанскиот јазик оронимот *Томорос*, односно *Томор* и хидронимот *Томорица* се јавуваат со словенскиот рефлекс *o* наместо со *a*. Тоа значи дека топонимите *Томор* и *Томорица* во албанскиот јазик се преземени од словенскиот, односно од македонскиот јазик, а не од илирскиот јазик, бидејќи, како што е познато, јужните и средните области на Албанија во почетокот на VI век биле населени од македонските Словени.

На сето тоа што е кажано досега, да го посочиме и личното име *Томор*, коешто е образувано според името на планината *Томор* што се наоѓа во Албанија. Имено, така се вика Томор Цаноски, кој живее во Охрид, а неговото семејство е доселено во Охрид од околината на планината *Томор*. Тој нè информираше дека неговите родители му го дале името *Томор* според името на планината *Томор* во спомен на нивното првобитно живеалиште.

Во својот етимолошки речник Петар Скок за хрватските и српските лексеми *timor* ‘камењар, крш, стена’, *timor-gora* ‘густа и голема шума’, како и за топонимот *Timor* во Херцеговина, којшто го споредува со името на планината *Томор* и името на реката *Томорица* во Албанија, изнесе претпоставка дека се од илирско потекло и ги доведува во врска со лексемите *tumeo*, *tumor* ‘оток, подуено место на телото од човек или животно’, *tumulus*, *tumba* ‘тумба, брдо’, грч. *τύμβος* ‘рид, брдо’, алб. *timr*, *timba* од јужноитал. *timpra* < **timpra* ‘рид, стена’, стиран. *tomm*, кимр. *tom* ‘могила, возвишение’ за кои вели дека потекнуваат од ие. **tum-guo* (Skok 1973: 470). Тој вели дека апелативот *timor* може да е добиен од првобитниот облик **tomor*, и тоа, или со дисимилација на *o – o > e – o*, или со вкрстување на двата корена со исто

значење **tumb-* и **timp-*, а ги споредува со грч. *σάμος* ‘песочен брег, рид’ и со лат. *tāta* ‘тумор’ < ие. *tzā-ma.

Кон прашањето за потеклото на лексемата *timor* ‘камењар, крш’ се осврна Ранко Матасовиќ, кој смета дека споредбата на овој апелатив, па оттука и на топонимот *Timor*, со името на планината *Томор* во Албанија, што ја наведува П. Скок, не е сосем сигурна, како ниту врската со кимр. *tom* ‘брекче, ритче’, поради фонетски причини. Притоа, тој вели дека илирскиот суфикс би можел да биде *-*aur-* > далматором. > -*or*, како во *blavor*, *Massaurum*, а коренот би можел да потекнува од ие. **tem(h)-* со значење ‘сече, реже’, сп. грч. *τέμνω* ‘сечем, режам’ (Matasović 1995: 97).

Објаснувајќи го името на селото *Т’морани* < *Тъморани*, Ј. Заимов смета дека топонимското име **Т’мор* < *Тъмор, од кое е изведено етничкото име, е добиено од апелативот *тѝмор, изведено од именката *тѝма со суфиксот -*ор*, како што е изведен, на пример, апелативот *висор* ‘височина’ (Заимов 1967: 151–152).

Од гореизнесеното со сигурност може да се констатира дека оронимот *Томорос* потекнува од некој супстратен јазик. Врз основа на географската распространетост на оронимот *Томорос*, може да се претпостави дека ова име изворно би можело да потекнува од бригискиот јазик, бидејќи областа каде што се наоѓаат планините што го носат името *Томорос* порано била населена од Бригите.

Имено, археолошките наоди потврдуваат дека Бригите (Фригијците) се најстарото население кое живеело во областите во јужна и југоисточна Албанија, до реката Шкумба и градот Драч, потоа во северозападна Грција и областа Епир и во југозападна и централна Македонија, во областите околу реката Девол, Охридското и Преспанското Езеро и Пелагонија, околу реката Црна, а помали територии од централниот балкански простор, исто така, биле населени со бригиската популација, како што се бригиските енклави на просторот западно и источно од долниот тек на Вардар, како и на просторот на западна Македонија и на Косово и Метохија (Петрова 1996: 21, 66). Познато е дека преселбата на Бригите во Мала Азија, во денешна Фригија, започнала во XIV–XIII век пред н. е., втората се случила во XII и траела сè до VIII век пред н. е. Општо е прифатено мислењето дека последниот бран на бригиската преселба во Мала Азија бил поврзан со експанзијата на Илирите кон југоисточниот дел на Балканот, како и од ширењето на Тракијците во областите од источна Македонија. Меѓутоа, на оваа територија останале енклави од бригиското население со кое дошле во непосреден контакт другите народи што ја завладеале нивната територија како што се античките Македонци, Илирите и Римјаните.

Елеонора Петрова забележува дека во јазичните остатоци од античките Македонци, особено во ономастичките, е очигледен определен број на автохтони имиња за кои смета дека се со бригиски корен и истакнува дека може да се претпостави дека кај Македонците бригискиот супстрат имал определена улога во нивната генеза, имајќи го предвид совпаѓањето на географскиот простор населен со двете популации (Петрова 1996: 146).

Научните проучувања потврдуваат дека Бригите, заедно со другите староседелци, не биле докрај романизирани кога на македонската територија се

населиле македонските Словени што се потврдува не само со директното пренесување на топонимите, туку, пред сè, со коренитите структурни промени што ги доживеал македонскиот јазик во својот јазичен систем. Како што констатира, со право, Петар Илиевски старите балкански јазици сè уште биле во говорна употреба кога Балканскиот Полуостров бил масовно населен со Словени, кои потоа го асимилирале претсловенското балканско население (Илиевски 1983: 14).

Оттука со поголема сигурност може да претполагаме дека оронимот *Tomaros* > *Томорос* настанал со топонимизација на бригискиот апелатив **tomar* > **tomor*, а неговото изворно значење би било ‘возвишение, планина’, односно ‘планина со карпест терен, обрасната со шума’. Ваквото негово значење се поклопува и со географските карактеристики на планинските масиви викани *Томорос* и *Томор*. Не е неможно лексемата **tomar* да била позајмена во другите супстратни балкански јазици, следствено и во илирскиот јазик, па затоа на територијата каде што живееле Илирите, односно во Далмација и Херцеговина, исто така, се среќаваат ороними од типот на *Томор*, *Тмор*.

Од историскиот материјал се дознава дека целиот планински масив во минатото се викал *Томорос*, чиешто име било истиснато од употреба од поновото име *Галичица*, кое семанатички било разбирливо и точно определено, но тоа не се загубило, туку по пат на метонимијата се пренесло како име на врвот *Томорос*, кое денеска, исто така, е подзаборавено.

Тргнувајќи од тоа дека оронимите *Маџаро* и *Томорос* се стари и изворни имиња, можеме да констатираме дека името **Галик* би можело да биде старото македонско име на врвот денеска познат под името *Плаја е Пусиџи*. Имено, кога македонските Словени се населиле во Охридско-преспанската Област во почетокот на VI век, тие највисокиот врв на планинскиот масив го нарекле **Галик*, бидејќи тој врв не само што доминира со својата височина над сите други врвови, туку тој бил обраснат и со густа шума, а планината на која овој врв бил еден од главните врвови ја нарекле *Галичица*.

Литература и карти

- БЕР 1971: *Български етимологичен речник*, том I, София.
- Григорјан, Э. А. 1975: *Словарь местных географических терминов, Болгарского и Македонского языков*, Ереван.
- Динчев, Е., Атанасов, П. 2001: *Високиџе џланини на Република Македонија*, Скопје.
- Дуриданов, И. 1963: Южнославјанските речни назвања и тяхното значење за славјанскиот топонимизацисен атлас, *Славјанска филологија*, т. III, София, 181–211.
- Илиевски, П. Хр. 1983: *Лексички реликвији од сџтарноџи балкански јазичен слој во јужнословенскиџе јазици*, Реферати на македонските слависти за IX меѓународен славистички конгрес во Киев, Скопје, 7–14.
- Илиевски, П. Хр. 1988: *Балканолошки лингвистички сџудии*, Скопје.

- Карта: *Карта на Република Македонија, размер 1 : 200 000*. Издавач ОП „Просветно дело“, Скопје.
- Карта 1900: *Übersichtblatt zur Generalkarte von Mitteleuropa 1 : 200 000*, Wien 1892–1916.
- КочИ, Р. Д. 1959: *Карманный албанско-русский словарь*, Москва.
- Малько, Р. Н. 1974: *Географическая терминология чешского и словацкого языков*, Минск.
- Матковски, А. 1991: *Македонија во делата на сиранскиите патионисци 1778 – 1826*, Скопје.
- Матковски, А. 1992: *Македонија во делата на сиранскиите патионисци 1827 – 1849*, Скопје.
- Матковски, А. 1992а: *Македонија во делата на сиранскиите патионисци 1850 – 1864*, Скопје.
- Павловић, З. 2009: Ороними Србије, први део, А–Ј, *Ономастолошки прилози*, XIX–XX, Београд, 37–330.
- Павловић, З. 2015: *Ороними Србије*, Ономастолошки прилози, XXII, Београд, 99–430.
- Павловић, М. 1965: *Miscelanea toponymica Macedonica*, *Македонски јазик*, год. XIX, Скопје, 73–78.
- Петрова, Е. 1996: *Бриѓиите на централниот Балкан во II и I милениум пред н.е.*, Скопје.
- Пјанка, В. 1970: *Тонономасстиката на Охридско-хресанскиот базен*, Скопје.
- Скок, П. 1933: *Из тонономасстиката Јужне Србије I. Предео измеѓ Прилепа и Кајмак-чалана*, Гласник скопског научног друштва, књ. XII, Скопље, 193–215.
- Скок, П. 1936: *Из тонономасстиката Јужне Србије II. Скопска котлина*, Гласник скопског научног друштва, књ. XV, Скопље, 97–125.
- Стаматоски, Т. 2001: *Речник на презимињата кај Македониите*, том II, Скопје.
- Станковска, Љ. 1995: *Македонска ојконимија*, книга прва, Скопје.
- Станковска, Љ. 1997: *Македонска ојконимија*, книга втора, Скопје.
- Станковска, Љ. 2000: *Тононимскиот модел на -ск- + -ица во македонската тононимија*, *Balkanoslavica*, 26–27, Прилеп, 229–401.
- Станковска, Љ. 2001: *Тононимите со суфиксот -ица во Македонија*, Скопје – Прилеп.
- Станковска, Љ. 2002: *Суфиксите -јь, -џь, -џ во македонската тононимија*, Прилеп.
- Станковска, Љ. 2004: *Името на планината Исток*, Литературен збор, год. LI, 1–3, Скопје, 3–7.
- Стојановски, А. 2000: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, отширен описан дефтер на Охридскиот санџак од 1583 година*, том VIII, книга 1, Скопје.
- Томоски, Т. 1999: *Македонија низ вековиите*, Скопје.

- Трифуноски, Ј. Ф. 1958: *Слив Маркове Реке. Антиројогеографска промајирања*, Филозофски факултет на Универзитетот во Скопје, Историско-филолошки оддел, Посебни изданија, VII, Скопје.
- Трифуноски, Ј. Ф. 1968: *Кичевска котлина*, Скопје.
- Фасмер, М. 1964: *Этимологический словарь русского языка*, I, Москва.
- Ђупић, Ж. 1990: *Ономасџика Љешкојоља*, Ономатолошки прилози, XI, Београд, 451–474.
- Bezljaj, F. 1976: *Etimološki slovar slovenskego jezika*, prva knjiga, Ljubljana.
- Jurkowski, M. 1971: *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Matasović, R. 1995: *Skokove 'ilirске' etimologije*, Folia onomastica Croatica, knj. 4, Zagreb, 89–101.
- Miklosich, F. 1963: *Lexicon palaeoslovenico-graeci-latinum*. Wien 1862–65, 1963 Scientia verlag Aalen.
- Skok, P. 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva., Zagreb.
- Skok, P. 1973: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga treća., Zagreb.
- Šimunović, P. 1972: *Toponimija otoka Brača*, Supetar.
- Vasmer, M. 1941: *Die Slaven in Griechenland*, Berlin.

Summary

The mountain *Galichica* is located between the Ohrid and Prespa Lake. It is 35 km long and extends from north to south. The greater part of the mountain *Galichica* is located on the territory of the Republic of Macedonia, and a small part of it is located on the territory of the Republic of Albania. There are several peaks on the mountain *Galichica* that are higher than 1,500 meters, such as *Tomoros* (1,673 m), *Magaro* (2,254 m) and the highest one *Playa e Pusit* (2,288 m).

The author of the article refers to the etymology of the oronyms of *Galichica*, *Playa e Pusit*, *Magaro* and *Tomoros*. It states that the name of the mountain *Galichica* is formed from the name of the peak **Galik*, the old name of the highest peak alb. *Pllaya e Pusit*, with the form of a female genus *-ska* < **-bska* from the adjective suffix **-bškъ* + *-ica*.

The basis of the name of the peak **Galik* is derived from the adjective *gal* 'black' with the suffix *-ik*. The semantics of the name **Galik* can be defined as a peak covered with forests, e.g. 'a peak perceived from a distance as a black peak'.

Марија Стевковска⁷³

ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Апстракт: Целта на овој труд е да се истражи креативноста и слободата во зборообразувањето во македонскиот јазик кај адолесцентите, во однос на употребата на македонски еквиваленти на веќе постоечки интернационализми, и способноста за создавање именки како еквиваленти на зборообразувачки парафрази. За таа цел беше спроведена анкета со 35 студенти од прва година. Од добиените резултати може да се заклучи дека студентите не се креативни во зборообразувањето, иако изнаоѓањето на постоечки еквиваленти за одредени интернационализми се покажа како полесно во однос на деривацијата на именки за зборообразувачки парафрази. Импликациите кои произлегуваат се однесуваат на зголемување на фондот на часови и збогатување на наставните програми по македонски јазик со содржини од областа на зборообразувањето, како и на менување на јазичните политики заедно со промена на ставовите кон затвореноста и нефлексибилноста во речникот на македонскиот јазик.

Клучни зборови: зборообразување, збообразувачка парафраза, преводен еквивалент.

Вовед

Зборообразувањето претставува дел од лингвистиката кој се занимава со проучување на начините на создавање нови лексички единици во јазикот. Зборообразувањето несомнено е поврзано со лексикологијата, лексикографијата, морфологијата, стилистиката и семантиката. Сепак, денес тоа претставува нова научна дисциплина во рамките на науката за јазикот, чија главна задача од дескриптивна преминува во предиктабилна. Имено, таа треба да даде одговор на најактуелното прашања во врска со продуктивноста во зборообразувачкиот процес: кои правила на деривација можат да се применат за да се создадат нови зборови, односно што е тоа што дозволува „еден збор да се наречевозможен или невозможен.“ (Plag 2002:55). Според Мајертхалер ‘... продуктивноста е еден од најмалку јасните концепти во лингвистиката.’ (Mayerthaler 1981: 124). Оттука и потребата за истражувања во оваа насока. Главната цел на овој труд е да се обиде да даде одговор на ова прашање во рамките на деривативните процеси во современиот македонски јазик преку анализирање на постоечките модели на зборообразување кај младите говорители на македонскиот јазик. Врз основа на покажаната зборообразувачка креативност и тенденциите може да произлезат соодветни педагошки импликации за улогата на зборообразувањето во наставата по македонски јазик.

Трудот започнува со преглед на зборообразувачките модели во македонскиот јазик. Потоа се дефинира предметот на истражувањето, целите на истото, се прикажуваат добиените резултати, се врши нивна анализа и дискусија, за потоа од

⁷³ Меѓународен балкански универзитет; marijastevkovska1980@yahoo.com

неа да произлезат педагошките импликации. На крајот од трудот следува заклучокот од целокупното истражување и препораки за идни слични студии.

1. Зборообразувањето во македонскиот јазик

Во македонистиката прашањето на зборообразувањето подетално започнува да се разработува по кодификацијата на стандардниот македонски јазик (1944 год.)¹ почнувајќи со издавањето на „Македонски правопис со правописен речник“ на Блаже Конески и Крум Тошев (1945), како и „Граматика на македонскиот литературен јазик I-II“ од Блаже Конески (1952- 1954).

Да започнеме со краток преглед на начините на зборообразување во македонскиот јазик: Според К. Конески (1995: 11) постојат четири основни начини на зборообразување: семантички, лексичко-синтаксички, морфолошко-синтаксички и морфолошки (афиксен) начин на зборообразување. Поради фактот што истражувањето кое го спроведовме вклучува само именки (во најголем број), глаголи, придавки, еден прилог и еден модален збор, ќе се задржиме само на зборообразувањето кај овие видови зборови.

Во македонскиот јазик именките се образуваат на четири начини:

- а) суфиксација (учи + тел > учител)
- б) префиксација (не + човек > нечовек)
- в) конфиксација (не + знае + ње > незнаење)
- г) композиција преку:

- сложување (кит + лови + ец > китоловец)
- сраснување (вино + жито > виножито)
- составување (предлог + закон > предлог-закон)
- абревијација (Министерство за внатрешни работи > МВР)

¹ „... со решението на Првото заседание на АСНОМ (2 август 194) за воведување на македонскиот јазик како службен јазик во македонската држава;...“ (Бојковска Стојка. и др. 1997: 67)

Глаголите се образуваат преку:

- а) префиксација (про + оди > прооди)
- б) конфиксација (раз + убав + ува > разубавува) и
- в) суфиксација (од + и > оди)

Придавките, како и именките, се образуваат преку:

- а) суфиксација (тага + ен > тажен)
- б) префиксација (не + мажена > немажена)
- в) конфиксација (се + опфати + ен > сеопфатен) и
- г) композиција (светло + зелен > светлозелен)

Во последните 10-15 години се забележува силното влијание на англискиот јазик во македонската лексика (Николовска 2012) преку преземање на готови англиски зборови и фрази. Опредувањето е дека во македонскиот јазик не постојат преводни еквиваленти, најчесто за компјутерските термини. Но недостигот на желбата за зборообразувачка креативност треба да биде доволен сигнал како за наставниците по македонски јазик, така и за лексиколозите и лексикографите, а и лицата кои се занимаваат со јазичните политики и јазичното планирање, посериозно да му

пристапат на ова прашање. Оттука мотивацијата за овој труд и за спроведување на истражувањето, за кое ќе стане збор подолу.

2. Предмет на истражувањето

Предмет на истражувањето е креативноста кај родените говорители (адолесценти) на македонскиот јазик во зборообразувањето. Таа креативност се оценува од 1) аспект на употребата на македонски еквиваленти на веќе постоечки интернационализми во вид на еден збор, и 2) способноста за создавање именки (составени од еден збор или сложени) како еквиваленти на зборообразувачки парафрази.

3. Цели на истражувањето

Истражувачка цел е да се утврди нивото на зборообразувачка слобода кај родените говорители на македонскиот јазик (адолесценти). Покрај ова, истражувањето има и педагошка цел, односно да се докаже дека креативноста не е на завидно ниво, поради што мора да се преземат (педагошки) мерки со кои ќе се ублажат последиците од влијанието на другите јазици, особено на англискиот јазик, и ќе се развие творечката креативност кај македонските ученици.

4. Начин на истражувањето

Истражувањето беше спроведено со користење на техниката анкетен лист со цел да се соберат податоци. Анкетниот лист беше составен врз основа на возраста на испитаниците. Следствено, изборот на интернационализмите беше направен на начин истиот да содржи актуелни зборови кои адолесцентите често ги користат. Во истражувањето учествуваа 35 студенти од прва година на сите катедри на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје. Испитаниците се родени говорители на македонскиот јазик на возраст од 18-19 години. Целна група на истражувањето беа студенти по јазик поради претпоставка дека од нив би можело да се очекува поголема креативност во зборообразувањето. Резултатите од анкетата подоцна беа статистички обработени за да се утврди дали и за кои интернационализми и зборообразувачки парафрази испитаниците можат да дадат македонски еквивалент. Резултатите од истражувањето беа анализирани преку научно-истражувачките методи на индукција и генерализација. Се разбира истражувањето има свои ограничувања поради малиот број на испитаници (35) и малиот број на зборови односно зборообразувачки парафрази (20 + 10).

5. Резултати од истражувањето

Анкетниот лист се состоеше од два дела: македонски еквиваленти на интернационализми и еквиваленти на зборообразувачки парафрази во вид на именка. На следните табели се прикажани резултатите од дадените еквиваленти.

Таб.1. Проенти на дадени еквиваленти

интернационализам	проценти на дадени еквиваленти
1. шер(н)ува	100%
2. ивент	100%
3. океј	100%
4. адне	100%
5. лузер	100%
6. лајкнува	97%
7. стејџ	97%
8. топ	97%
9. четува	97%
10. тагнува	97%
11. кежуал	94%
12. сингл	94%
13. перформанс	91%
14. постира	89%
15. сет	80%
16. таргет група	71%
17. коучинг	69%
18. по дифолт	60%
19. прес-конференција	34%
20. трипа	66%

Според прикажаните проценти студентите успеале да дадат еквиваленти на поголемиот дел од зборовите, но тоа не значи дека истите се македонски зборови. Како што ќе се види на табелата 2 подолу некои од преводните еквиваленти се всушност само други интернационализми, употребени како синоними на веќе дадените интернационализми. Само на 5 збора (25%) од вкупно 20 зборови сите студенти се обиделе да дадат еквивалент, без разлика дали е македонски или интернационален. Зборовите за кои многу малку се дадени македонски еквиваленти се: прес-конференција, со изненадувачки мал процент од само 34%; по дифолт (60%); трипа (66%); коучинг (69%) и таргет група (71%).

Сите испитаници дале македонски еквивалент на зборовите кои многу често се среќаваат на социјалните мрежи (*адне, лајкнува, шер(н)ува, океј*) како и именката *лузер*.

Во следната табела се прикажани самите еквиваленти кои студентите ги понудиле, подредени според нивната процентуална застапеност.

Таб.2. Македонски еквиваленти на интернационализми (англицизми)

интернационализам	македонски еквиваленти
1. таргет група	целна група (71%); одбрана група (13%); определна група (8%); централна група (4%); група (4%)

2. шер(н)ува	споделува (97%); објавува (3%)
3. по дифолт	сам по себе (19%); по правило (19%); по автоматизам (16%); во основа (16%); предодредено (5%); по шема (5%); махиално (5%); нормално (5%); фабрички (5%); по дефект (5%)
4. ивент	настан (100%)
5. прес-конференција	медиумска конференција (42%); конференција за печат (25%); новинарска конференција (17%); конференција со печат (8%); конференција за состаноци (8%).
6. коучинг	подучување (32%); тренирање (32%); обука (12%); обучување (8%); тренирање (8%); тренинг (4%); предавање (4%)
7. кежуал	лежерно (25%); секојдневно (19%); опуштено (16%); вообичаено (16%); обично (6%); спортски (6%); класично (6%); неформално (6%)
8. постира	објавува (87%); става (10%); споделува (3%)
9. лајкнува	му/ ѝ се допаѓа (100%)
10. океј	добро (54%); во ред (40%); прифаќање на нешто (6%)
11. стејц	сцена (91%); бина (6%); стаза (3%)
12. перформанс	изведба (63%);

	настап (31%); способност (6%)
13. сингл	слободен (53%); сам (18%); самец (15%); не е во врска (8%); нема девојка/дечко (3%); осамен (3%).
14. сет	комплет (79%); пар (12%); колекција (9%)
15. топ	супер (58%); одличен (18%); добар (6%); јак (6%); кул (6%); прекрасна (3%); најдобар (3%)
16. четува	се допишува (58%); разговара (24%); пишува 9(%) комуницира (6%); збори на социјална мрежа (3%)
17. адне	додава/додаде (97%); прифаќа за пријател (3%)
18. лузер	губитник (100%);
19. тагнува	означува (88%); обележува (9%); додаде (3%)
20. трипа	халуцинира (22%); глуми лудило (13%); се занесува (13%); параноичен е (8%); замислува (8%); му се причинува (8%); се губи 4(%); се прави на Тошо (4%); се будали (4%); се фолира (4%); се глупира (4%); забегува (4%); треска глупости (4%)

Како што може да се види од табелата само за зборовите *ивенӣ*, *лајкнува* и *лузер* сите испитаници дале идентични одговори – *насӣан* (100%), *му/и се до̄ја̄џа* (100%) и *џубӣӣник* (100%). За зборот шер(н)ува сите освен еден го понудиле еквивалентот *сӣоделува*.

Интересно е да се забележи дека зборовите за кои има понудено најмногу еквиваленти се глаголот *ӣрӣӣа*, со дури 13 понудени еквиваленти, по кој следува изразот *ӣо дифолӣ*, со десет еквиваленти. Доколку се погледне табела 1 ќе се забележи дека зборовите на кои најмал број од испитаниците дале еквивалент (по *дифолӣ* – 66% и *ӣрӣӣа* – 60%) покажуваат најголема разновидност во еквивалентите. Тоа не е случај со сложената именка *ӣрес-конференција*, за која само 34% од испитаниците напишале македонски еквивалент, а од нив само 5 испитаници, (или 25%) дале точен одговор (*конференција за ӣечатӣ*).

Вториот дел од анкетниот лист содржеше десет зборообразувачки парафрази за кои испитаниците требаше да дадат семантички еквиваленти. Беа избрани парафрази за кои требаше да се образуваат именки со категоријално значење лице.

Таб. 3.

Зборообразувачка парафраза	проценти на дадени еквиваленти именки
1. лице што сака да игра компјутерски игри	74%
2. човек што многу сака да пазарува	71%
3. човек што многу сака да работи	71%
4. лице што многу сака да работи во градина	71%
5. лице кои ги мрази/критикува постапките на луѓето околу него	66%
6. лице што сака дружење со други луѓе	57%
7. лице што многу чита книги	54%
8. лице што сака да јаде секаков вид на храна	49%
9. лице што многу гледа филмови	46%
10. лице што сака да оди по забави	40%

Пред да се разгледаат резултатите многу е важно да се напомене дека шест од вкупно 35 испитаници не успеале да образуваат именки за ниту една од горенаведените зборообразувачки парафрази. Во предвид не се земени несериозните и хумористични одговори од типот на: *лице ӣӣо мно̄гу сака да ӣазарува – жена*, или пак наведување на лични имиња на лица-познаници на студентот кои имаат некоја од особините во наведените парафрази. Според податоците во табелата за половина од парафразите студентите не успеале да покажат креативност во зборообразувањето. И овде како и кај интернационализмите понудените одговори не се секогаш македонски зборови, како што може да се забележи на следната табела.

Таб.4 Именки како еквиваленти на зборобразувачки парафрази

зборобразувачка парафраза	именка
1. човек што многу сака да пазарува	шопахолик (28%); пазарџија (20%); пазарувач (16%); купохоличар (12%); шопингохоличар (12%); шопингохолик (8%); купохолик (4%).
2. човек што многу сака да работи	работољубец (16%) воркохолик (16%); работохолик (12%); работохоличар (12%) работник (8%); воркохоличар (8%); работач (8%); вреден (8%); работодавец (4%); посветен (4%); свер (4%).
3. лице што сака да игра компјутерски игри	гејмер (63%); играч (37%).
4. лице кои ги мрази/критикува постапките на луѓето околу него	критичар (48%); хејтер (30%); критикувач (9%); себичен (9%); човекомразач (4%)
5. лице што сака да јаде секаков вид на храна	гурман (64%); глутон (12%); сештојад (6%); сештојадец (6%); непребирач (6%); свиња (6%);
6. лице што многу гледа филмови	филмација (44%); филмоман (32%); филмофил (6%); љубител на филмови (6%); филмољубец (6%); гледач (6%).

7. лице што сака да оди по забави	парти енимал (39%); журкација (19 %); диско парти човек (7%); социјален 7(%); забавен (7%); лудак за забави (7%); љубител на забави (7%); забавувач (7%).
8. лице што многу чита книги	читател (27%); книгољубец (22%); штребер (11%); буквар (5%); сколар (5%); студент (5%); библиофил (5%); букохоличар (5%); љубител на книги (5%); ридер ((5%); букvorm (5%);
9. лице што многу сака да работи во градина	градинар (88%); херболог (8%); цвекар (4%);
10. лице што сака дружење со други луѓе	дружелубив (60%); екстровеит (35%); пријателски настроен (5%);

Табелата покажува дека најмногу понудени различни именки (по 11 за секоја од парафразите) се дадени за парафразите *човек што многу сака да работи* и *лице што многу чииа книги*. За втората има голема разновидност во понудените одговори иако само 54% од вкупниот број на студенти се потрудиле да образуваат именка. Во понудените одговори може да се забележат и давање на погрешен вид на збор, односно придавки наместо именки, како во примерот *лице што сака дружење со други луѓе – дружелубив, пријателски настроен*.

Може да се заклучи дека студентите покажуваат малку поголема креативност во образувањето на македонски еквиваленти за интернационализми, во однос на способноста за создавање на нови зборови за горенаведените зборообразувачки парафрази. Меѓутоа крајниот одговор на прашањето дали и колку покажаната креативност кај адолесцентите е задоволителна ќе го добиеме по извршената анализа во следното поглавје.

6. Анализа и дискусија на резултатите

Резултатите добиени од истражувањето со македонски студенти покажуваат дека студентите не покажуваат голема креативност во зборообразувањето. Доколку ги споредиме табела 1 и 3 може да се забележи дека процентот на дадени одговори е поголем кај дадените македонски еквиваленти за интернационализми во споредба со

оној на дадени именки како еквиваленти на зборообразувачките парафрази. Ова покажува дека е полесно да се најде веќе постоечки македонски еквивалент отколку да се образува нова збороформа.

Резултатите ќе ги анализираме според видот на зборовите употребени во анкетата, односно според тоа дали се работи за именки, глаголи, придавки или прилози/модални зборови.

Следниве осум именки (англицизми) беа вклучени во анкетата: ивент, стејџ, сет, лузер, коучинг, перформанс, таргет група и прес-конференција. Сите студенти понудија исти македонски еквиваленти за именките *ивент* (*настипан*) и *лузер* (*џубиџиник*), а за именките *стејџ*, *перформанс*, *сет*, *таргет* *група* и *коучинг* поголемиот број студенти понудија одговори. Фактот што и двете именки (*ивент* и *лузер*) припаѓаат на разговорниот стил, кој младите најчесто го користат во секојдневната комуникација, кажува дека истите се свесни за разликата во стиловите и можат да ги употребат македонските еквиваленти кога тоа ќе се побара од нив. Овде треба да се напомене дека познавањето на различните стилови и правилната употреба на истите од страна на студентите не беше предмет на истражувањето. Единствено изненадува фактот што само 34% од студентите понудиле одговор за именката прес-конференција. Од тие 34% само 25% понудиле точен одговор (*конференција за печат*). Причината можеби лежи во регистарот. Овој збор ретко се употребува во разговорниот стил, па студентите ретко го користат. Но во медиумите е често застапен, и тоа токму лексичката заемка од англискиот јазик², а не македонскиот еквивалент. Ова доволно зборува за јазичното влијанието на медиумите.

Анкетата содржеше седум глаголи: шер(н)ува, постира, лајкнува, четува, адне, тагнува, и трипа. Може да се забележи дека сите или речиси сите студенти дале исти еквиваленти. Единствено за глаголот трипа само две третини понудиле одговор. Овој глагол е во употреба само неколку години, за разлика од сите останати, кои се поврзани со социјалните мрежи, кои младите најмногу ги користат. Еквивалентите кои студентите ги дадоа одговараат на оние кои се користат и на македонската верзија на фејсбук страницата. Тоа е главната причина поради која не се разликуваа понудените еквиваленти. За разлика од нив, за глаголот трипа, иако само 66% понудиле еквивалент,

²„Во поново време се зголемува бројот на детерминативни сложени именки составени од мотивирачки основи од туѓо потекло... . Поради економичноста на моделот овие сложени сè повеќе навлегуваат во македонскиот јазик, особено преку јазикот на печатот ... и термилошката лексика од научно-техничкиот стил, особено преку компјутерската технологија.“ (Велева 2006: 112)

студентите дале дури 14 различни варијанти. Експресивната функција на овој глагол нуди можност за поголема креативност во зборообразувањето.

Постоењето на самите вакви глаголи, кои се со туѓа (најчесто) англиска основа на која се додаваат македонски наставки за свршени и несвршени глаголи (*лајкува/лајкне*) зборува за еден понов вид на продуктивноста во глаголската деривација, која не беше предмет на ова истражување.

Листата на придавки-интернационализми ги содржеше овие три: *синџл*, *џоџ* и *кежуал*. Речиси сите студенти понудиле еквиваленти, но за придавките *кежуал* и *џоџ* најчестите предлози повторно се интернационализми (*кежуал –лежерен* 25% и *џоџ – сџер* 58%), што е повторно доказ за малата креативност во зборообразувањето. Интересно е што и самите придавки во анкетниот лист се земени директно од англискиот јазик, без никаква промена во формата. Тоа укажува на тенденцијата во македонскиот јазик голем дел од придавките кои се преземаат од други јазици, особено во разговорниот стил, да не добиваат македонски наставки туку да се користат како директни заемки.

Прилогот *џо гифолиџ* интензивно се употребува во последниве неколку години, и како релативно нов во македонскиот јазик очигледно било тешко за студентите за него да пронајдат еквивалент (само 60% од нив понудиле одговор). Истото беше случај и со глаголот *џриџа*, како што беше објаснето погоре. И во самите одговори постои голема разновидност (понудени се десет различни зборови). Ова зборува за потребата од побрзо обезбедување на македонски еквиваленти на вака фреквентни збороформи. За разлика од овој прилог, модалниот збор *океј* беше преведен на македонски од сите студенти со само три различни еквиваленти, што се должи на фактите дека овој збор многу подолго време се употребува во македонскиот јазик и за истиот постои компромис во однос на неговиот македонски еквивалент.

За разлика од македонските еквиваленти, создавањето на нови зборови се покажа како многу потешко за македонските студенти. Во анкетата беа вклучени само агентивни именки (*nomina agentis*) кои означуваат лица вршители на дејство, кои имаат активен однос кон мотивирачката основа, во овој случај глаголот. Ваквите именки се образуваат со суфиксација, како најпродуктивен зборообразувачки модел кај ваквиот вид на именки. Тие го имаат следниот однос со мотивирачката основа, изразен преку ономазиолошка семантичка структура (ОСС): ОСС = Сл → П (и) → МО/Пр. во која релацијата меѓу субјект – лице (Сл) и предмет (Пр,) е изразена со имплицитна предикација (Пр.).

Доколку ги разгледаме еквивалентите на зборообразувачките парафрази можеме да забележаме дека голем дел од нив се заемки, поточно англицизми (*џоџахолик*, *воркохолик*, *џејмер*, *хејџер*, *курман*, *џарџи енимал*, *букворм*, *ридер*, *сколар*, *ексџроверџ*). Останатите варијанти може да се поделат во седум групи според начинот на зборообразување и потеклото на зборовите (мотивирачката основа) и суфиксите:

а) именки деривирани од глагол како македонска мотивирачка основа на кој е додаден суфикс од туѓо потекло –лик (*куџохолик*)

б) именки изведени од заемка како мотивирачка основа на која е додаден суфикс од македонско потекло –ар (*џоџинџохоличар*, *воркохоличар*, *букохоличар*)

в) именки образувани од глагол како македонска мотивирачка основа на кој е додаден суфикс од туѓо потекло –лик + македонски суфикс –ар (*куџохоличар*, *рабоџохоличар*).

г) именки образувани од туѓи именки како мотивирачка основа на кои се додава суфикс од туѓо потекло –фил или –ман (*библиофил*, *филмофил*, *филмоман*). Кај ваквите именки се вметнува интерфиксот –о помеѓу основата и суфиксот.

д) сложени именки образувани од (туѓи) именки како мотивирачка основа на кои се додава именка изведена од глагол + суфиксот –ец/-ач (*филмољубец, работиљубец, сешиојадец, книгољубец, човекомразач, сешиојадец.*)

ѓ) именки образувани од именки (македонски или туѓи) како мотивирачка основа на кои се додава суфикс од македонско потекло –џија (*џазарџија, филмаџија, журкаџија*).

е) именки образувани од македонски глаголи како мотивирачка основа на која се додава суфиксот –ач (*џазарувач, чииџач, работџач, зледач, забавувач, нејребирач*). Суфиксот –ач се користи за деривација на именки само од несвршени глаголи како мотивирачка основа. Овие именки означуваат лица според склоноста кон извршување на дејството кое е определно во мотивирачката основа: ОСС = Сл – има склоност/ сака да → П.

Онаму кадешто студентите не можеле да дадат една именка како еквивалент на зборообразувачката парафраза описно ги пренеле истите на македонски јазик (*љубиџел на книзи, љубиџел на забава, љубиџел на филм*) или пак употребиле придавка (*себичен, вреден, дружељубив, социјален, забавен*).

Интересно е дека зборовите кои студентите ги образувале не можат да се најдат во толковниот македонски речник. Тоа е разбирливо затоа што целта на ова истражување беше токму креативноста во зборообразувањето. Сепак, недостатокот на вакви зборови укажува на потребата од збогатување на речникот на македонскиот јазик.

Да заклучиме, истражувањето покажа дека е релативно ниско нивото на зборообразувачка слобода кај македонските адолесценти. Студентите или не можеа да дадат македонски еквиваленти или пак поголемиот дел од нив беа зборови од туѓо потекло. Особено е видливо влијанието на англискиот јазик, иако испитаниците беа студенти од сите јазични групи кои се студираат на Филолошкиот факултет. Поради недостатокот на креативност кај македонските студенти потребни се промени во наставата по македонски јазик со цел да се развива и збогатува речничкиот фонд на студентите, но и македонската лексика воопшто. Во осмото поглавје ќе бидат разгледани можните педагошки практики за унапредување на вештината зборообразување.

7. Педагошки импликации

Препораките кои произлегуваат од резултатите од истражувањето се однесуваат на три сегменти од наставата по македонски како мајчин јазик: измена на постоечките наставни планови и програми во делот на наука за јазикот; развивање на читателските навики на учениците, и менување на строгиот пуритански став кон зборообразувачките правила.

Според наставните планови и програми за задолжително деветгодишно основно и средно образование (www.bro.gov.mk) зборообразувањето спаѓа во програмското подрачје јазик. Тоа е застапено само во IV, VII и VIII одделение³ како и во II и IV година⁴. За жал, тоа не е доволно, како што може да се забележи од наставната програма за основно и средно образование во Р. Македонија. Доколку зборообразувањето е позастапено со зголемен фонд на часови и во секое одделение,

те година, македонските ученици ќе имаат поголема можност да ја развиваат вештината на зборообразување и креативноста при образувањето зборови.

³ (Наставна програма за четврто одделение:6); „(Наставна програма за четврто одделение: Наставна програма за седмо одделение Наставна програма за осмо одделение.

⁴ Наставна програма за втора година гимназиско образование, стр.5 – 8, 10 Наставна програма за четврта година гимназиско образование, стр.5-6).

Втората препорака за развивање на способноста при и креативноста во зборообразувањето е да се работи на навиката читање. Факт е дека читањето е еден од главните фактори за збогатување на речничкиот фонд (Robbins 1994). Оваа навика треба да се развива од многу мали нозе, подеднакво и во градинките/училиштата и во домот.

Како последна препорака за сите лингвисти е напуштање на некои застарени пуритански ставови во однос на зборообразувањето. Претпоставка е дека дел од учесниците во истражувањето намерно не напишале македонски еквиваленти плашејќи се дека тие не би биле доволно ‘македонски’. Кај македонистите мора да постои поголема отвореност кон навлегувањето на зборови од други јазици но и волја образување на македонски неологизми. Лексичкиот фонд на секој јазик е жив, динамичен и отворен систем, такашто неминовно е истиот постојано да се надополнува со нови зборови или пак некои зборови да се архаизираат.

Заклучок

Промените во лексичкиот фонд во еден јазик се неминовни. За тоа е потребна волја и креативност од страна на неговите говорители. Целта на овој труд беше да се докаже недостатокот на креативност во зборообразувањето во македонскиот јазик кај адолесцентите. За таа цел беше спроведена анкета. Резултатите го потврдија тврдењето, иако студентите покажаа малку поголема креативност во изнаоѓањето на постоечки еквиваленти за одредени интернационализми во македонскиот јазик во однос на деривацијата на именки за зборообразувачки парафрази. Импликациите кои произлегуваат од истражувањето се однесуваат на зголемување на фондот на часови и збогатување на наставните програми по македонски јазик со содржини од областа на зборообразувањето, како и на менување на јазичните политики заедно со промена на ставовите кон затвореноста и нефлексибилноста во речникот на македонскиот јазик.

За да се добијат повалидни резултати би можело да се направат слични истражувања со повеќе учесници, поголем број на зборови, и да се опфатат различни стилови и возрасни групи.

Литература

- Бојковска Стојка и др. 1997: *Македонски јазик за средното образование*, Просветно дело, Скопје.
- Велева Славица 2006: *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*, Скопје.

- Конески Кирил 1995: *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*, Просветно дело, Скопје.
- Mayerthaler Willi 1981: *Morphologische Natürlichkeit*, Athenaion, Wiesbaden.
- Николовска Виолета 2012: *Литературните јазици во современ контекст*, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип.
- Plag Ingo 2002: *Word Formation in English*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Robbins, C., Ehri, L. C. 1994: „Reading storybooks to kindergartners helps them learn new vocabulary words“, *Journal of Educational Psychology*, 86(1), 54-64.
- Štekauer Pavol, Rochelle Lieber eds 2005: *Handbook of word formation*, Springer, Dordrecht.

Summary

Changes in the lexical fund of a language are inevitable and creativity on the part of native speakers is necessary for such processes to occur. The article aims to investigate creativity and freedom in word formation in Macedonian speaking young adults regarding the use of Macedonian equivalents of existing internationalisms, and their ability to derive nouns as equivalents of word formatinal paraphrases. To this end a survey was conducted with 35 first-year students. Research findings have indicated that students lack creativity in word formation, although providing existing equivalents to internationalisms proved to be easier compared to derivation of nouns for the word-formatinal paraphrases. Implications resulting from the research include increasing the number of classes and supplementing Macedonian language curricula with units on word formation, as well as modifying language policy and instigating a shift in language attitudes regarding inflexibility of the Macedonian lexical system.

In order to obtain more valid results similar research could be performed with more participants, increased lexical fund, varied styles and different age groups.

Гоце Цветановски⁷⁴

ЗА РЕЗУЛТАТИВНОСТА КАКО ГРАМАТИЧКА КАТЕГОРИЈА ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ

Апстракт: Во оваа статија ќе ја разгледаме резултативноста во македонските дијалекти како семантички признак, односно ќе го примениме функционалниот пристап, а тоа значи дека ќе го примениме принципот од функцијата кон формата. Како основен материјал при анализата ни послужија четири пообемни трудови од македонската дијалектологија, од кои два се комплетно напишани од авторот на оваа статија, а другите два се коавторски. Овие четири труда ги сметаме како репрезентативни за целата македонска јазична територија, со оглед на тоа што едниот труд ги покрива северните говори, два труда се однесуваат на западното наречје (централи и западни периферни говори), а четвртиот труд се однесува на говор од југоисточното македонско наречје.

Клучни зборови: македонски јазик, дијалекти, резултативност, функции, форми

За резултативноста како семантичка и граматичка категорија во македонскиот јазик има богата литература (Сн. Велковска, Б. Видоески, У. Гајдова, Зб. Голомб, П. Илиевски, Бл. Конески, Бл. Корубин, В. Лаброска, Л. Минова-Гуркова, Р. Паноска, К. Пеев, В. Пјанка, З. Тополињска, Р. Усикова, В. Фридман, Г. Цветановски, И. Чашуле, Г. Шокларова-Љоровска и др.), кај некои автори ова прашање е поподробно разгледано, а некои од авторите само делумно или спорадично го засегаат проблемот на резултативноста. Еден од позначајните трудови во врска со ова прашање е монографијата „Изразување на резултативноста во македонскиот стандарден јазик“ од д-р Снежана Велковска. Како што пишува самата авторка „... основните поставки по кои е спороведена анализата се базираат на теоријата на ФГ (функционална граматика, н. забел.) чиј творец е А. В. Бондарко. Дел од теоретските поставки се преземени токму од оваа книга.

Во оваа статија се опфатени неколку наши понови монографии (како авторско или коавторско дело) од областа на македонската дијалектологија и материјалот врз кој е направена анализата е преземен од следниве трудови: 1. Каршијачкиот говор – Скопско (со посебен осврт на синтаксата), 2. Говорот на Македонците во Мала Преспа (западнопреспански говор), 3. Вратничко-полошките говори – духовна ризница, 4. Банскиот говор. Овие 4 монографии ни овозможуваат да ги опфатиме основните дијалектни групи во македонскиот јазик.

Резултативноста како граматичка категорија на глаголите искажува резултат во сегашноста од некој минат настан.

---

⁷⁴ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, cvetanovskig@yahoo.com

Анализата на резултативноста ја правиме по следниов редослед: 1. вратничко-полошки говори, 2. скопски (каршијачки), 3. западнопреспански, 4. бански говор.

Од досегашната литература за вратничко-полошките говори може да се забележи дека „... ретки се и формите од типот: има дојдено и е дојден. Перфектот овде (вратнички говор, з.н.) е основен облик за искажување на минати резултативни дејства“ (Видоески 1998: 155). „Образувањата како сум дојден и имам дојдено овде (тетовски говор, з.м.) се знатно пообични отколку во подгорските села“ (Видоески 1998: 159).

Според материјалите што ги анализираме од трудот „Вратничко-полошки говори – духовна ризница“ (гл. ред. В. Лаброска) може да се забележи дека резултативноста несомнено може да се искаже со формите на стариот сум-перфект, што е обично и за македонскиот стандарден јазик. Сепак, се добива впечаток дека има-перфектот и сум-перфектот II, денес имаат поширока употреба одошто порано и тоа не само во тетовскиот говор туку и во вратничкиот говор. И во двата случаја забележуваме употреба на конструкции на има-перфектот, од типот: презент од има + глаголска придавка на –н/-т-, имперфект од има + глаголска придавка на –н/-т-, како и имперцептивна варијанта од типот: имал видено, како и конструкции од типот: сум дојден и бев дојден. Ова зборува во прилог на тоа дека е напреднат процесот на развој на категоријата резултативност во вратничко-полошките говори.

Во продолжение ќе ја разгледаме резултативноста искажана со сум-перфект:

„Идиџе в'ие з'емџе ова з'ојдава да-и-чуџе шо-све-с-ојнале овде само све-з'инале за-ј'адење, идиџе да-и-џасеџе“; Ж'ена-му 'умре и з'а-д'онесе 'овде ама џ'осле ја чуф, р'еков и џ'ој син-му шо-б'еше џ'ој, како з'о-в'икаја сум-з'абрајла, 'имаше едан син з'аедно...; Го-знаеш Ил'оџа, си-о-в'идеј? не-си-о-видеј? „Не! – рече – не-сам-чул џ'оа“; „Абе д'еџе – рече – иџ'о-к'уџек смо-ј'але – рече – мие од-Ш'иџ'ариџе од-Турциџе, да-џ'и-не-к'ажуем – рече – со-џ'они, џ'они к'уџек смо-ј'але; – Е не-знам, џ'оа не-с'ам, не-с'ам-џ'раел м'оабет' со-џ'аџ'ико-ми, к'ој-му-бил на д'едо-ми Мишоџа џ'аџ'ико; Ова не-е-леџенда, ова е-исџ'ина џ'ренес'уана оџ'и-к'олено на-к'олено. За-ова ми-раскажуал џ'аџ'ико-ми Нешо“.

Во вратничкополошките говори резултативноста може да се искаже и со има-перфект, и тоа: 1. тетовски говор: *И 'они џ'амо 'имаа р'ечено, уџ'е-џ'орано, у-Јанчиџ'иџа све иџ'о-е-д'ојдено, све з'а-џ'р'ифакал с'елскиоџ'и џ'р'изник, с'елскаџ'иџа слава.; Е с'еа 'има л'уди како-џ'и-шо-си на-сл'ужба џ'о-џ'аја-л'инија с'иџ'урно, има неџ'дека с'иџ'урно џ'о ц'рквини к'н'иџе или др'уџо 'има у-архиф некој џ'исано џ'оа.;* 2. вратнички говор: *А мие 'имамо м'есџ'о к'уџено од-некој-си џ'аџа, ж'ивел у-Нераџ'иџе, у-џ'урско време, се-в'ика Бл'еџ'иџео и џ'оради-некој к'авџе з'акачке, џ'аке-да с'амо 'имамо осџ'аено џ'уџи д'в'есџ'а до-д'в'есџ'а џ'еесей м'еџ'ра да-џ'оџ'еруамо сџ'ока, до-Бл'еџ'иџео.; 'Оџ'и Сџ'ар'о-Село има д'осџ'а оџ'с'елено за-време на-џ'урскоџ'о владеене, з'олемџ'и џ'еџ'еџ'е са-џ'раени од-Качаџ'иџе, оџ'и-Гл'аб'очица, оџ'и-К'оџ'лино, оџ'и-Иван'е, оџ'и-Р'ежанце, оџ'и-Пусџ'еник, оџ'и-К'р'венџ'и џ'ак'е-да има з'аклано џ'роџ'а Ш'иџ'иџари, џ'о-фам'илие како-иџ'о-у-л'аџ'але да-си-л'уа:в да-з'еме:в не:сџ'е м'лади и додека се-сџ'ремуа собатџ'а за-да-*

сѝие он со-н'е:сѝаѝа, ќе-џа-зак'олеф со-сек'уре и завршена емис'иаѝа била; И ѝ'осле ѝ'оа в'ише ѝ'ишо-б'ере-в оѝ-ѝ'иква, ѝ'о-ч'енкеѝе и оѝ-св'инскиѝе ѝ'икве ѝ'ишо-џи-в'икамо м'ие и оѝ-сѝамб'олскиѝе ѝ'икве. Од-љ'онца к'оџиѝо има с'еано, уљана р'еѝка н'е-се с'ее 'овдека, 'иначе да-се-с'ее ѝ'аја м'лоџо-је, м'лоџо за-м'еѝ-је.

Во вратничко-полошките говори забележани се и примери на резултативност искажана со имаше + глаголска придавка на –н/-т-: ... *ѝ'аѝико-му у-Америка б'еше и он имаше ѝ'оџке земл'а малце имаше и докуѝено имаше едан бик; До-извесно време с'едеше 'и-ѝ'оа кам'ариче, 'имаше едно кам'ариче у-сидоѝ најр'аено ѝ'аке, за-ч'екич осѝ'аљане, за-ѝ'иа-р'абоѝе.*

Резултативноста се искажува и со имал + глаголска придавка на –н/-т- (имперцептивна варијанта): *Оѝишоу з'аѝ ѝ'оа, 'имало н'аѝраено ка-'онаѝ да-леџаѝ ѝ'уе, з'аѝ ѝ'оа к'-ием, л'еѝешка оѝ-џ'оџдана шо-'осѝале ќе-о-ѝ'уримо да-се-ѝ'ече и ќе-џадемо; ... б'убак е-од-ѝ'амук, ј'уѝек, ј'уѝек ѝ'одебел ѝ'ој за-ч'ерџе ѝ'к'аене, за-јамб'ојлие ѝ'раене, е-овде за-до-д'уша у-нас јамб'ојлие н'емало ѝ'раено, а-ч'ерџе в'унени се-ѝ'к'але на-р'азбој.*

Како што може да се следи од историските извори процесот на развој на има-конструкциите во граматички показатели на категоријата резултативност се движи од употреба на менлива форма на глаголската придавка. Кога глаголската придавка ќе стане непроменлива, тогаш може да се зборува за развиена граматичка конструкција. Во нашите материјали забележавме и такви примери со менлива форма на глаголската придавка, што зборува во прилог на тоа дека овие конструкции во вратничко-полошките говори се понова појава, како што веќе укажавме, сп. *И му-викам, жена-му ѝа шлоџирана б'еше, с'едоја 'имаја вик'ендица, кука најр'аена, ч'еѝири с'ин-има, ч'еѝири к'уке најраеу ѝ'амо, дур-м'ожеше; Пуѝ има н'аѝраен и с-'излаџа на-Ѓубриѝиѝа џоре дека-б'ило, дека-са-ѝ'аѝлаѝа ѝ'уека дека-б'иле; Ж'ена-му 'умре и џа-д'онесе 'овде ама ѝ'осле ја ч'уф, р'еков и ѝ'ој син-му шо-б'еше ѝ'оѝ, како џо-в'икаја сум-з'абраџла, 'имаше едан син з'аедно са-оѝ'иднаѝи, 'и-ѝ'ој 'умрел ѝ'амо џал'ба, а едан-с'ин 'овде 'имаше 'осѝаен, б'аѝ на една-к'омѝифка од, 'и-ѝ'аја има ѝ'рмке, 'од-нас з'едоа, ѝа-ч'идеше 'овде –рече – на-свадба бил и кеџ-д'ошау д'ома, 'умреу, син-му на-Велкоѝа. И раб'оѝаѝе и ѝ'оле и н'иве, све, идеше и у-нас. Ил'о, ѝа му-и-з'еде шо-'имаше кн'иџе у-манаѝиѝир иск'инаѝи све, Ил'о све му-и-даде у-библиоѝека све му-и-н'аѝраѝа.*

Резултативноста во односните говори се искажува и со сум + глаголска придавка на –н/-т-: 1. тетовски говор: *-Виe од-к'еј-све доc'елени аџо...; – Миe смо од Лисеџ. Миe М'ишо:ј, Млад'ено:ј, Гоџо:ј и Авр'имо:ј. Тоа Авр'имо:ј са Млад'ено:ј, смо од Лисеџ. К'оџај-са д'ојдени бе? – Значи в'ие-све од-Лисеџ д'ојдени; Деџава ми-б'еа р'одени, ч'еѝириес'осма смо-м'ие з'емени. Ч'еѝириес'д'евеѝа к'еркаѝа ми-е-р'одена, ѝед'есеѝа К'аѝсѝе ми-е-р'оден; Е ако-в'идѝи не-са сѝ'анаѝи 'уѝиѝе с'еда, ќе-ѝ'р'ојдеш уѝиѝе-еднаѝ, уѝ-еднаѝ и џоѝоо в'ише, н'ема ср'амоѝа, ѝ'а'к'е е 'адеѝоѝи; Ж'ена-му 'умре и џа-д'онесе 'овде ама ѝ'осле ја ч'уф, р'еков и ѝ'ој син-му шо-б'еше ѝ'оѝ, како џо-в'икаја сум-з'абраџла, 'имаше едан син з'аедно са-оѝ'иднаѝи; Бр'езно како-Бр'езно, имеѝо на-Бр'езно е-д'ојдено од-*

с'омо̄то м'ес̄то; 2. вратнички говор: Најс̄тара̄та фам'илиа са-Кар'џини, Кра̄го̄вци, Вел'ановци, ӣта-са Вел'ановци См'ил'ковци и Цве̄тковци по̄сле се-оде̄лиле, Трѣ̄ановци са и Р'ис̄товци и Бошк'очевци, Јановци са-до̄дени од-Јанево, Пр'иш̄тина. Таа-са Сил'ановци, Перовци и К'ировци и Кузм'ановци. Таа са од-Јан'ево избег̄ани о̄и-ӣамо до̄дени-са у-с'ело̄то, 'овдека; 'Една фам'илиа, 'едан о̄и-ӣа бр'ака̄та е-замина̄т за-Бр'езно, од-Бр'езно е-слезен у-Гло̄зи едан-дел и ӣта се-презивав Мис'ајлоски ис̄то, славив слава, по-с'лава̄та се-знае дека-са с̄тарос'елчани; ... по̄се к-излезев не-с̄тее̄т и со-јабуре пред-дворо̄т у-црква̄та и ӣека не-вес̄тее̄т млади ӣто-са-до̄дени д'авав и по̄с̄т'ариӣе на-кумо-џӣе на-с̄тар'осва̄ти ӣто-им-са на-девериӣе, д'аваа јабуре, а за-в'озврат̄ овја.

На крајот ќе ги разгледаме примерите со беше + глаголска придавка на –н/-т-:

И ӣта по̄сле незадово̄лни. Едан свеш̄т'инер за-ӣој Велко, ӣасе̄јки мие до̄да више-с'ело до̄ре и ни-улезе м'ечка у-до̄да̄та и мие деца ӣиш̄тимо ӣлачемо и он, м'ечка̄та се-к'ачи, ӣоа сам-ч'ис̄то очевидац, нај-кр'авава, а ӣаја мајка му-беше, ама он не-з'л'едаше коа му-е-мајка коа му-е-бра̄т или с'есра, ч'им ќе-ӣочне да-р'ика до̄дово он ӣрчаше и каа-џу-удри м'ечкава со-ро̄го-ј, како-ӣто-беше к'ачена нај-кр'авава и да-џу-диви по̄зиди ӣило̄т...

Анализата на резултативноста во Скопско ја вршине врз материјалот од трудот „Каршијачкиот говор – Скопско (со посебен осврт на синтаксата)“.

Со формите на има-перфектот II се изразуваат настани кои се случиле во минатото без точно да се определи моментот на извршувањето, а поради блискозначноста со формите на перфектот I (л-перфектот употребен во своето основно значење) честопати се заменуваат со нив без да се промени значењето. Има-перфектот II секогаш подразбира резултативна интерпретација:

И-о̄и-Ск'о̄је 'има до̄дено 'о̄икај Р'им̄а.

'Има една ч'еима, 'има нај'раено р'имски бр'оеви ӣамо на-ч'ешма̄та.

Во продолжение ќе се задржиме и на сум-перфектот II, кој во каршијачкиот говор исто така претставува реткост.

Гајдова, откако го пренесува мислењето на Конески дека навлегувањето на конструкциите од типот сум дојден во македонскиот јазик се должи на позачестената употреба на има + глаголската придавка на –н/-т-, забележува дека „Ваквите конструкции се понова појава во нашиот јазик и како и претходните имаат свои паралели во балканските јазици“ (Гајдова, 2002: 95).

Во врска со значењето на сум-перфектот II во каршијачкиот говор се забележува резултативниот карактер:

Ја су до̄ден за арно, а не за лошо.

До̄дени се офицӣе о̄и ӣланина.

Во банскиот говор резултативноста се јавува како една од функциите на минатото определено време, сп.: *Тја си-даде са̄гласӣје̄т, ӯлаваа-се и ӯӣре̄то ма̄ка-и ќе-к'ане с'иш̄т'е друшк'и на-ӣоливо. Поливӣо̄то е ӣова ќе-се-е-ӯлав'ила, ќе-нај'раеја кафе и ӣо-еден лок'ум и ӣо-едно кафе.*

Меѓу една од семантичките варијанти на аористот исто така е искажување на сегашен резултат од минат настан, сп. *Но, се“ се многу измени. Се веќе е сем друго, се е веќе сем друго.*

Како што може да се констатира, изразувањето на ваков тип резултативност не е надвор од основните дефиниции на минатото неопределено време и на аористот како минато определено време.

Посебен тип на граматикализирана резултативност во говорот на Банско не констатиравме. Мислиме овде пред сè на резултативните конструкции од типот: *има донесено, има работено* итн., конструкции типични за македонските западни и јужни говори, развиени под влијание на балканските несловенски јазици. И во овој поглед, глаголскиот систем во говорот на Банско ни се претставува како поархаичен.

Заклучок

Со ова не ја исцрпивме темата за резултативноста во македонските дијалекти, тука опфативме само дел од односнава проблематика.

Но, сепак и од изнесеново досега, а и од досегашните проучувања, може да се забележи следново: конструкциите со кои се искажува резултативност имаат двоен сооднос со моментот на зборување, односно, во моментот на зборување се констатира актуелноста на резултатите, последиците од некој минат настан. Така, искажаниот настан/состојба допира две точки од временската оска – некој минат момент кога се извршило дејството, без конкретна локализација на временската оска, и моментот на зборување, кога е актуелна последицата/резултатот од искажаниот минат настан. Од формален аспект, резултативноста се врзува со формите на перфектот, што во случајот на македонскиот јазик значи со формите на минатото неопределено време, градено врз база на стариот сум-перфект, но, првенствено, таа е специфика на новите типови перфект, развиени во македонскиот јазик под влијание на соседните балкански јазици, а тоа се: има-перфектот (граден врз база на презентот од помошниот глагол има + -н/-т- придавка во неменлива форма на третото лице еднина) и сум-перфект II (граден врз база на презентот од помошниот глагол сум + променливи форми на -н/-т- придавките образувани од непреодни глаголи).

Посебно значење во врска со развојот на категоријата резултативност, особено по развојот на стариот сум-перфект во минато неопределено време, во македонскиот јазик имаат т.н. има-конструкции, кои развиваат цел категоријален микросистем во сферата на индикативот и во сферата на модалноста.

Литература

- Алексиев, Н. 1931: Разлошкият говор, *Македонски преглед*, VI, кн. 2, София.
 Белић, А. 1925: „Аорист имперфективних глагола”, *Јужнословенски филолог В*, Београд, 171–182.
 Велковска, Сн. 1998: *Изразување на резултативноста во македонскиот стандарден јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков”, Скопје.
 Видоески, Б. 1962: *Кумановскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

- Видоески, Б. 1998: *Дијалектните на македонскиот јазик, том 1*, МАНУ, Скопје.
- Видоески, Б. 1999а: *Дијалектните на македонскиот јазик, том 2*, МАНУ, Скопје.
- Видоески, Б. 1999б: *Дијалектните на македонскиот јазик, том 3*, МАНУ, Скопје.
- Гајдова, У. 2002: *Темпоралната карактеристика на финитните глаголки конструкции во јужноисточните македонски зборови*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Конески, Бл. 1954: *Грамматика на македонскиот литературен јазик, дел II*, Просветно дело, Скопје.
- Конески, Бл. 1981: *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Македонска книга..., Скопје.
- Конески, Бл. 1982: *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје.
- Лаброски, В. и др. 2012: *Врашничко-полошкиот збор – духовна ризница*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Маслов, Ю. С. 1984: *Очерки по аспектологији*, Ленинград.
- Минова-Гуркова, Л. 1994: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Радинг, Скопје.
- Пеев, К. 1979: *Дојранскиот збор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Пеев, К. 1987: *Кукушкиот збор*, Студентски збор, Скопје.
- Пипер, Пр. 1997: *Оглед српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)*, Сеул.
- Стаматоски, Тр. 1956: *Градскиот њејовски збор, МЈ, VII*, Скопје, 210–242.
- Стаматоски, Тр. 1957: *Градскиот њејовски збор, МЈ, VIII*, Скопје, 91–115.
- Стоевска-Денчова, Е. 2004: *Кривоаланечкиот збор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Тополињска, З. 1995: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија, кн. 1, Синтакса I*, МАНУ, Скопје.
- Тополињска, З. 1997: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија, кн. 2, Синтакса II*, МАНУ, Скопје.
- Цветановски, Г. 2001: *Меситото на перфектот во темпорално-модалниот систем на каршијачкиот збор*, Македонскиот глагол: синхронија и дијахронија, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Цветановски, Г. 2004: *Каршијачкиот збор – Скојско (со посебен осврт на синтаксата)*, ИМЈ Крсте Мисирков, Скопје.
- Цветановски, Г. 2004: *Општествените промени и јазикот, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.*
- Цветановски, Г. 2005: *Формална и функционална анализа на сложениите глаголки форми (перифразични конструкции) врз примери од скојскоблајскиот збор*, Литературен збор, ЛП/4-6, Скопје.
- Цветановски, Г. 2010: *Говорот на Македоније во Мала Пресија (западнопресијански збор)*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Цветановски, Г. и др. 2014: *Банскиот збор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Summary

In this article, we will consider the grammatical category “resultative” in Macedonian dialects as a semantic sign, that is, we will apply the functional approach, which means that we will apply the principle of function to form. As the main material in the analysis, four more extensive works from the Macedonian dialectology served us, two of which were completely written by the author of this article, while the other two are co-authored.

Кирил Конески⁷⁵**СОНАНТИТЕ *Л*, *Љ* И СОНАНТСКАТА ГРУПА *ЛЈ*
ВО НОВИОТ ПРАВОПИС (2015)**

Апстракт: Во статијата се дава преглед на правописните правила, дадени во Правописот (2007), коишто се однесуваат на бележењето и изговорот на сонантите што се предмет на разгледување. Притоа, се укажува на немотивираниот отстапување и непочитување на тие правила со воведување нови во новиот Правопис (2015) за кои Редакцијата на Правописот (2015) не дава никакво објаснување.

Клучни зборови: правопис, правописни правила, сонанти *л*, *љ*, сонантска група *лј*

Во Предговорот на новиот **Правопис на македонскиот јазик**, Скопје 2015, се определува ставот на Редакцијата кон претходните изданија на македонскиот правопис, што подразбира и кон последното издание – **Правопис на македонскиот литературен јазик**, Скопје 2007. „Подновувањето на Правописот – се вели во Предговорот – не значи негово суштинско менување ниту, пак, скршнување од веќе зацртаните насоки од страна на претходните изданија на македонскиот правопис (...)“ (Правопис 2015: v).

Во контекстот на вака определените став на Редакцијата, прави впечаток поограниченото определување на правописните правила што се однесуваат на сонантите *л*, *љ* и на сонантската група *лј* во новиот Правопис (2015) во однос на Правописот (2007), како што ќе го покажеме тоа во следната споредба.

Во Правописот (2007) се опишува изговорот на меката согласка *љ* наспрема тврдата *л*, а потоа и образувањето на согласката *љ*, па се констатира: „Во звучењето нема разлика меѓу овој глас и *л* пред предните самогласки (*е*, *и*) и пред сонантот *ј* (сп. *љубов* и *лејо*, *лице*, *зелје*, или *биљбиљ* – *биљбили*)“ (Правопис 2007: 9). Потоа се набележуваат позициите во кои се пишува буквата *љ*: пред самогласките *а*, *о*, *у*, пред согласка и на крајот на зборот, што се покажува со примери. Овде се одбележува: „Кај именките на кои основата им завршува на *љ*, во множинската форма пред *и* не се пишува *љ*, туку *л*: *беља* – *бели*, *биљбиљ* – *биљбили*, *дејлаљ* – *дејтали*, *дејлален*, *дејлаљна* – *љно*, *рубља* – *рубли*“ (Правопис 2007: 9).

Исто така, се дефинира општото правописно правило: „Пред самогласките *е*, *и* никогаш не се пишува *љ*: *биле*, *дале*, *леб*, (...); *блиску*, *бели*, *боли*, *дели*, *ливада*, (...) итн.“ (Правопис 2007: 10). (За ова правило, спореди и: Конески Бл., Тошев 1950: 13.)

Во новиот Правопис (2015), под **13. Пишување на согласката *л***, се набележуваат позициите во кои се пишува согласката *л*: пред самогласките *а*, *о*, *у*, што се покажува со примери, пред согласка – со примери, кон кои доаѓаат и двојни форми: *Илчо/Иљчо*, *Илка/Иљка*, на крајот од зборот, со примери, кон кои доаѓаат и

⁷⁵ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (редовен професор во пензија), kirilkoneski1929@gmail.com

двојни форми: *ѿел/ѿељ*, *дејѿал/дејѿаљ*, *ѿорѿѿфел/ѿорѿѿфељ*, *водвил/водвиљ*, *каѿѿил/каѿѿиљ*, *фиѿѿил/фиѿѿиљ*, пред самогласките *е* и *и*: *биле*, *дале*, *леб*, *лежи*, *бели*, *боли*, *ливада*, *лице*, *личи*, *слика* итн., како и во множинските форми на зборовите: *биљбили*, *дејѿали*, *ѿорѿѿфели*, *водвили*, *каѿѿили*, *фиѿѿили*. Овде следува еден исклучок: „Исклучок од ова правило има во множинските форми *бељи* (: *беља*) и *рубљи* (: *рубља*)“ (Правопис 2015: 13).

Под **14. Пишување на согласката љ**, исто така, се набележуваат позициите во кои се пишува согласката *љ*, што се покажува со примери: пред гласот *у* – во коренската морфема *љуб-*: *љубезен*, *љуби*, *љубимец*,..., пред други самогласки: *беља*, *иљач*,..., пред согласка: *фељѿѿон*, *фељѿѿонистѿѿ*, во лични имиња: *Иљчо/Илчо*, *Иљка/Илка*, на крајот на зборови од туѓо потекло: *кељ*, *ѿрокелј*, *хмель*, како и во зборовите: *ѿељ*, *дејѿаљ*, *ѿорѿѿфељ*, *водвиљ*, *каѿѿиљ*, *фиѿѿиљ*, покрај формите со *л* – *ѿел*, *дејѿал* и др. (Правопис 2015: 13–14).

По овој краток преглед за пишувањето на согласките *л*, *љ*, би можело да се одбележи: прво, освен примерите со кои се покажуваат позициите во кои се пишуваат согласките *л* и *љ* нема други појаснувања (сп. Правопис 2007); второ, некои од примерите се дадени во двојна форма (*ѿел/ѿељ*, *дејѿал/дејѿаљ* и др.); трето, два примера – *бељи* (: *беља*) и *рубљи* (: *рубља*) се дадени како исклучок од правилото според кое „пред *е*, *и* никогаш не се пишува *љ* ами само *л*“ (Конески Бл. 1981: 116).

Што се однесува до двојните форми на личните имиња, тие може да останат поради нивната специфична употреба како лични имиња. Другите именки што се дадени во двојна форма подобро е да се сведат на една, на формата со меко *љ* (*дејѿаљ* – *дејѿали* и др.), зашто во таа форма се прифатени во нашите речници, а најчесто и во практиката, во македонскиот стандарден јазик.

Исклучокот што покажува пишување на *љ* пред *и* бездруго треба да отпадне, зашто со него се отстапува од општото правописно правило според кое пред *е*, *и*, *ј* никогаш не се пишува *љ* туку *л*, а нема посебен мотив за прифаќање на ваков исклучок.

Во Правописот (2007) сонантската група *лј* е претставена со повеќе примери, при што е покажан изговорот: „Не се пишува *љ* и пред *ј*: *билје* (изговорот е: *биљје*), *држалје*, *зелје*, *илје*, (...) и др.“ (Правопис 2007: 10).

Во Правописот (2015) прво се објаснува изговорот на сонантската група *лј*, а потоа се даваат примери. За изговорот на *лј* се вели: „Сонантската група *-лј-* се изговара слеано, при што *л* се смекнува пред *ј*, а не како тврдо *л+ј*: *билје*, *зелје*, *ѿилје*, *колје*, *крилје*, *релјеф*, (...) и во множината: *неволји*, *милји*, *ролји*, *фоѿѿелји*“ (Правопис 2015: 13).

Нејасно е што се подразбира под „слеано“; дали при слеањето се изговара еден помек глас (како *љ/лј* во српскиот јазик) од мекиот/полумекиот глас што го бележимо со буквата *љ*? Ако е така, во македонскиот стандарден јазик би имале два гласа – полумекиот што го бележимо со буквата *љ* и мек (помек) глас, добиен со слеање на групата *лј*, при што сонантската група *лј* не би била група, туку диграма, т.е. двобуквен знак за еден глас од типот на латиничните букви *lj* (*љ*), *nj* (*њ*). Но, изговорот на сонантската група *лј* има и подруго објаснување.

Поинаку е претставен изговорот на сонантската група *лј* во Граматиката на Блаже Конески (1981: 116): „Не пишуваме *љ* никогаш ни пред гласот *ј*, како што е случајот во овие зборови: *зелје, зилје, илје, илјада, (...)* *Силјан, Велјан, лилјак, Лилјана, волја – волји, ролја – ролји, милја – милји, (...)*“. И понатаму: „Во наставата, при обучувањето на правилен изговор, особено треба да се внимава да не, под влијание на графичката слика, се изговара тврдо *л* во ваквите случаи. Всушност, поточно ќе го изразиме овде изговорот ако напишеме: *зељје, кољје, криљја* и сл. Значи, изговараме прво едно меко *л* (*љ*), еднакво со она во групите *ли, ле*, а по него го изговараме веќе гласот *ј*“. Според тоа, не станува збор за слевање, туку прво за изговор на меко *л* (*љ*) по кое се изговара гласот *ј*: *зел(љ) + је* и сл.; сп., на пример, мак. *зелје, илјада, бајталјон* наспрема срп. *зеље, хиљада, бајталјон* и сл. со слеано *лј – љ/љ*.

Поради тоа, како состав, група од два гласа/две букви, сонантската група *лј* може да се подели меѓу два соседни слога при делењето на зборот на слогови, односно при пренесувањето на зборот од еден ред во друг, на пример: *зел-је, ил-је, ил-ја-да* и сл., при што се пишува *л*, а се изговара *љ*; ако е изговорот слеан, тоа не би било можно.

Објаснувањето дека сонантската група *лј* се изговара слеано води кон изговор на еден глас, помек од полумекото *љ*, еднаков со српското *љ/љ*. Ова појасно ќе се покаже со предложеното предавање на српското *љ/љ* со македонското *љ*, како да се тоа два гласа со еднаков изговор (Правопис 2015: 248).

Според Правописот (2007), за предавање на изговорот на српските имиња во кои го има гласот *љ/љ* се даваат три решенија: „во едни случаи се служиме со *љ*, во други со *л* и во трети со согласната група *лј*“ (Правопис 2007: 80), при што се почитува правописното правило според кое пред *е, и, ј* не се пишува *љ* туку *л*.

1. Српското *љ/љ* се предава со наше *љ*:

а) во почетокот на името пред *у, о, а* (*Љубија – Љубија, Љошић – Љошиќ*);

б) на крајот на името (*Васиљ – Васиљ, Жабал – Жабал*);

в) во средината на името пред согласка (*Жељко – Жељко, Миљковић – Миљковиќ*);

г) во името кога групите *-ља-, -љо-, -љу-* доаѓаат по согласка (*Жабљак – Жабљак, Дукља – Дукља, Жељане – Жељане*).

2. Српското *љ/љ* се предава со *л*:

а) пред *е, и* (*Валево – Валево, Краљево – Краљево, Косово ѓоље – Косово Поле, Љиџ – Лиџ*);

б) во името кога крајниот слог *-ље* доаѓа по согласка (*Полимје – Полимле, Вишовље – Вишовле, Прокуље – Прокуле*).

3. Српското *љ/љ* се предава со нашата сонантска група *лј*:

а) во името кога крајниот слог *-ље* доаѓа по самогласка (*Биље – Биље, Хомоље – Хомолје, Ариље – Арилје, Љиљана – Лилјана*).

Значи, во првиот случај изговорот на српското *љ/љ* го предаваме со мекиот/полумекиот македонски глас што го бележиме со истата буква *љ*; исто така и во вториот случај, само што, според правописното правило – пред *е, и, ј* никогаш не се пишува *љ* туку *л*, пишуваме *л*, кое пред *е, и* има мек изговор; во третиот случај

изговорот на српскиот глас *љ/lj* се предава со сонантската група *lj* во која *л* пред *ј* има мек изговор.

Во Правописот (2015), исто така, се разгледува прашањето за предавањето на српското *љ/lj* во имињата од српски на македонски. Притоа, наспроти правилата што ги дава Правописот (2007) за предавањето на српското *љ/lj* во македонски јазик, во Правописот (2015) одговорот на ова прашање е сведен на едно општо правило:

„Српското *љ/lj* го предаваме со македонско *љ*: *Ариље/Arilje* – *Ариље*, *Босиљка/Bosiljka* – *Босиљка*, *Ваљево/Valjevo* – *Ваљево*, *Васиљ/Vasilj* – *Васиљ*, *Вељко/Veljko* – *Вељко*, *Краљево/Kraljevo* – *Краљево*, *Љиљана/Ljiljana* – *Љиљана*, *Љубица/Ljubica* – *Љубица*, *Љубомир/Ljubomir* – *Љубомир*, *Прокуље/Prokuplje* – *Прокуље*, *Смиљан/Smiljan* – *Смиљан*, *Шешељ/Šešelj* – *Шешељ*“ (Правопис 2015: 248).

Во заклучок може да се каже дека останува нејасно од кои причини во Правописот (2015) отпаднале решенијата што ги дава Правописот (2007) за предавање на српските имиња што го содржат гласот *љ* од српски на македонски за да се даде една механичка замена на српското *љ* со наше *љ* во сите позиции во гласовниот/буквениот состав на српските имиња. Исто така, не е јасно зошто во Правописот (2015) не се почитува, а и не е дадено правописното правило што е дефинирано уште во изданието: Блаже Конески и Крум Тошев, Македонски правопис со Правописен речник, Скопје 1950, стр. 13 („Пред *е, и, ј* се пишува само *л*: *лејто, йоле, лице, колиба, зелје, крилја*.“) и потоа во Граматиката на Бл. Конески и во сите изданија на македонскиот правопис сè до Правописот на македонскиот јазик, Скопје 2015.

За да не доаѓа до забуни во бележењето и изговорот на гласот *љ*, зашто Правописот (2007) не е повлечен од употреба, а и во Предговорот кон Правописот (2015) се вели дека при подновувањето на Правописот нема да има суштинско менување, ниту скршнување од насоките зацртани во претходните изданија на македонскиот правопис, Редакцијата на Правописот (2015) би требало да даде објаснување што треба да значат новините во бележењето на гласот *љ* (на пример: срп. *Ваљево* – мак. *Ваљево* наместо *Валево*, *Ариље* – *Ариље* наместо *Арилје*, *Љиљана* – *Љиљана* наместо *Лилјана* и др.), кои неминовно ќе водат кон еднаков, српски изговор на македонското меко *љ*, за кое во Граматиката на Бл. Конески пишува: „Тоа се разликува значително од српскохрватското *љ*, кое е помeko. Еднаквоста на пишувањето, значи, не треба да ни ја заклучи разликата во изговорот“ (Конески Бл. 1981: 115). Уште ќе одбележиме дека според правописното правило, кое не се почитува во Правописот (2015), пред *е, и* никогаш не се пишува *љ* туку *л*.

Литература

- Конески, Бл., Тошев, Кр., 1950: *Македонски правопис со Правописен речник*, Државно книгоиздателство на НР Македонија, Скопје.
- Конески, Бл., 1981: *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Култура и др., Скопје.

Правопис 2007: Видоески, Б. и др., 2007: *Правопис на македонскиот литературен јазик*, Просветно дело АД, Скопје.

Правопис 2015: Цветковски, Ж. и др., 2015: *Правопис на македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Резюме

В статье даётся обзор правил правописания, приведённых в Правописании 2007 (Правопис 2007), относящихся к записыванию и произношению звонких согласных *л*, *љ* и группы *лј*, являющихся предметом рассмотрения. При этом, указывается на немотивированные отступления и неуважение этих правил, с введением новых, в новом Правописании 2015 (Правопис 2015), о которых Редакция Правописания 2015 (Правопис 2015) не даёт никаких объяснений.

811.163.1:003.349.8(497.7)(038)(049.3)

**ШТО ДАВА РЕЧНИКОТ НА ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИОТ ЈАЗИК ОД
МАКЕДОНСКА РЕДАКЦИЈА ЗА ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ
ЈАЗИК**

(том II, св. 13. Гл. уредник: Зд. Рибарова. Редакција: Н. Андријевска,
Зд. Рибарова, Р. Угринова-Скаловска. Автори: Н. Андријевска, А. Ѓуркова,
Л. Макаријоска, Зд. Рибарова, К. Трајкова. Скопје 2018)

Значаен резултат од заемната самопрегорна активност на Институтот за македонски јазик, меѓу другото, се и подготовката, изработката и објавувањето во томови на двата капитални речника, едниот – Толковниот речник на македонскиот јазик, кој **веќе** е претставен во шест тома, и на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, чие печатење **веќе** интензивно се одвива преку свески, низ кои **веќе** се насетува обемноста, сеопфатноста и непроценливоста на вредноста на овој Речник, чие интензивирање во работата **веќе** доаѓа до израз, особено во оваа 13. свеска од вториот том.

Не случајно во оваа воведна реченица четирипати го употребив прилогот **веќе**, зашто токму тој збор ја покажува и неопходноста од посочувањето на значењето на овие два речника, кои во тријада со етимолошки речник би ја доловиле суптилната историја на македонскиот јазик, преку воспоставување на последователни односи и врски на зборови со исти почетни гласови, т.е. букви, врз една широка перспектива меѓу синхронијата и дијахронијата на јазикот, и особено на онаа панхронија што когнитивно е вложена во јазичниот код на народот и нацијата, и на употребата на зборовите во текстовите што се културно достоинство на народот и нацијата.

А една од нив е употребата на зборот: **веќе**, неговата појава во јазикот, не само во речникот туку и во граматиката, и не само во морфологијата туку на сите поврзани рамништа, во кои спознавањето на себеприсуството во светот и стварноста се поврзува со низа од значења и со сите граматички категории, почнувајќи од вклопувањето на овој збор при искажувањето на категоријата време низ широк спектар на значења од библиските до современите мултимедијални текстови. Оттаму, секоја буква си носи клучни зборови за историјата на јазикот, зборови во кои е вклучена безмалку сета историја на јазикот, а секој одделен клучен за историјата збор воспоставува мрежа од значенски односи со други зборови, особено на истата буква. А зборот **веќе**, во соодветна етимолошки поврзана историскофонетска збороформа би нè пресретнал во некоја претходна свеска, а зборовите во кои се сокриваат неговите признаци особено ги наоѓаме во оваа свеска. Со други зборови, за семиотиката и речникот е текст, па во голема мера е и податлив за историскојазични проучувања.

Во таа смисла, некои од зборовите во том два, свеска 13. можеме да ги искористиме и за пригодна јазична етикеција, во промотивни цели.

Всеслови, дозволете ми да го искажам своето **всесловие** на составувачите на оваа свеска – не можам да го употребам зборот *всесловоиџе*, зашто се употребува само во еднина и се однесува само на бога, па, ако го употребам, тоа би било власфимија, но не е власфимија, ако спомнам панегирично и здравичарски, да бидат **всесловословени**, т.е. многу и насекаде фалени, од овој Институт низ сета македонистика и славистика во сиот свет – и да направам реторичко-дигресивна анализа на етикецијата, особено на составката **сѐ**, која упатува на сето она што е цел на древните писанија, особено на библиските текстови, но и на сѐ што се вклопува во систем, особено во јазичен, во кој има сѐ, па дури и табуизирани зборови, кои отвораат простор за зборови со преносно значење, и за врвот на човековата когниција, метафората, која не би била врв без градацијата и хиперболата. И, секако, не без многу зборови, историски, на буквата **в**, а потем и без неа. Зашто, историјата прикрива, а речникот, историскиот и особено етимолошкиот, е своевидна археологија на јазикот и спознанието.

Токму затоа, во оваа пригода наша цел е да одговориме на прашањето:

Што дава Речникот, особено оваа 13. свеска од вториот том, за историјата на македонскиот јазик: за функционално-структурната граматика (од содржина кон форма или од збор кон фонема), како и за јазичната слика на светот?

Ова прашање, всушност, ни е реплика на статијата на Блаже Конески: Што дава Добромировото евангелие за историјата на македонскиот јазик, (Годишен зборник на Филолошкиот факултет, 1974), во која авторот го систематизирал сето она што го дава еден македонски ракопис за историјата на македонскиот јазик. Притоа, Конески се поведува по претходната анализа на овој ракопис спроведена од Ватрослав Јагиќ, во која јасно е посочено македонското потекло на овој ракопис, па погледите на Јагиќ со претходни погледи за ракописи со македонско потекло, елаборирани од Шчепкин и Куљбакин, и се надврзуваат на актуелните погледи на Куљбакин, од кого, пак, учел и самиот Конески.

Оттаму, нашиот интерес од односот текст – систем го пренасочуваме кон односот речник – систем, упатувајќи се кон оние прашања што се отвораат во речникот, респективно во оваа свеска, која со грска зборови на **в** дава значајни податоци за историјата на македонскиот јазик, па го следиме на фреквенција меѓу интуицијата (јазичната иновација) и систематизацијата (во смисла: целина е кога има сѐ), зашто при разгледувањето на ракописите за откривање на јазичните процеси го насочуваме вниманието кон иновациите во јазикот (впрочем, во нив е развојот на јазикот), а речникот упатува на целината, на нормата. Тоа ни овозможува епизодноста во развојот на јазикот да ја замениме со системноста.

А процесите во македонскиот јазичен систем во дијахрониски поглед јасно се претставени преку секвенците што ги доловуваат јазичните иновации во Добромировото евангелие (В. Јагиќ), Охридскиот апостол (С. Куљбакин) и Болоњскиот псалтир (В. Шчепкин), преку Лесновскиот паренезис и Станиславовиот пролог (кој бил предмет на особен интерес на Блаже Конески) до Крнинскиот дамаскин (Петар Илиевски). А речиси сите позначајни ракописи меѓу

Добромировото евангелие и Крнинскиот дамаскин биле предмет на монографско претставување во македонската црковнославистика, и јасно се насобрани податоци за историјата на македонскиот јазик.

А токму меѓу овие два ракописа следиме уште една стамена (вонвременска) когниција, одразена во текстовите, а тоа е замената на јазичниот поглед, имено процесите што ја обусловуваат замената на теоцентричниот поглед на светот со антропоцентричниот, што бездруго веќе би се одразувало и на смената на претпочитаната лексика, и секако на значењата што се поврзуваат со нив, независно од веќе нагласената смислена забрана на зборови со високо значење. Го имаме тука преминот од плероматичната маченичка лексика (особено својствена за прологот) до строго претходно инвентаризираната и веќе каталогизираната телесно ренесанска и духовно просветителска лексика на дамаскинарската литература, претставена на најпримерниот текст на словенските дамаскини, македонскиот превод на дамаскиниот, претставен преку Крнинскиот дамаскин.

Оттаму, оваа свеска особено дава богат материјал за проследено проучување на:

1. Историјата на гласот **в** на преминот од билабијалност во лабиоденталност. Станува збор за глас што го варира својот изговор во историскиот развој, па предизвикува промени од суштествено значење за македонската фонетика. (Имаме предвид дека ова прашање особено го засегаат Блаже Конески, во неговата теорија на зборот и на слогот, и Божидар Видоески во проучувањето на дијалектологијата на македонскиот јазик. Па ако ги вклопиме нивните проучувања во она што ни го дава Речников, би заклучиле, се разбира, препрочитувајќи ги и нив и читајќи го Речников, со поставката дека она што е епизодно во стандардизацијата станува доминантно во дијалектната раздробеност на јазикот. И секако на овие проучувања би ги додале и проучувањата на Самуел Бернштејн и неговата морфонологија на словенските јазици, особено на македонскиот јазик, структурно-функционално надополнета од Рина Ускова.)

2. Воздвижбата на вториот глас, т.е. втората буква во зборот и слогот. Ја допираме овде темата за археологија на јазикот, па во ист дух ја следиме историјата на вокали со епизоден карактер во стандардизацијата на јазикот, но со пресудно значење во историскодијалектолошката претстава за македонскиот јазик. (Таа тема ја допрел Крсте Мисирков во четвртата глава на „За македонските работи“, преку која од прецизен дијалектолог прераснува во префинет стандардолог, токму преку поддржување на Јагиковата (дијалектолошка) теорија на колцето, синцирот, или да се послужи со термин од оваа свеска: ваза, а на овие теории се надоврзуваат и Блаже Конески и Божидар Видоески.)

3. Теоријата на градација и степенување, т.е. искажување степен во македонскиот јазик, компаратив и суперлатив. Оваа свеска го посочува механизмот на човековиот ум преку описни лексичко-семантички средства за нивно искажување – од постара религиозно-дискурсна содржина кон експлицитна форма својствена за библискиот стил. (Ова се теми што ги отвориле Оливера Јашар-Настева и Мито Миовски во македонистиката, а тие не се без корелација со поставките зародени во антрополошката лингвистика, претчекор на антропоцентричната, на Едвард Сапир,

Бенцамин Ли Ворф.) Со други зборови, Речников дава примери за релативноста на степенувањето.

4. Библиската слика на светот, која прераснува во европоцентрична. Свеската ја опфаќа синегдохската синонимија, привидната апокопа и посретнатата сакралност меѓу првиот и последниот збор во оваа свеска, зборовите: висок и вис. Станува збор за клучни зборови во идиолектот на старите автори и од времето на Климент Охридски до времето на Кирил Пејчиновиќ, и преточувањето на библиските приказни во нивните слова, особено на приказната за богатиот човек и Лазар, омилената апокрифно-дамаскинарска приказна на Пејчиновиќ, т.е. за богатиот и сиромашниот брат; според Лука 16. А ова се прашања што во стилистиката ги отвориле и ги процесуирале Хуго Шухард и Лео Шпицер, и кои стануваат доминантни во наратологијата, преку опсегот на смената на нарацијата: од библиска алегореза во народска нарација.

А овој однос библиска нарација – народска нарација во свескава го извлекуваме од употребата на односот: вчерашен (во дамаскилот) наспрема вчера (од евангелието): подобите се вброј исусхристовж **вчера** и денес (вонвременост) – еда бо георгие ничтоже приде в покание от **вчерашное** непокорство или пак стоиши в том (транспозиција, апстракција...).

А во односот меѓу **веќе** и **пак**, повторно може да се вклопат голем број јазични процеси, што се преоткриваат од Речникот.

Слободно можеме да истакнеме: во право биле иницијаторите на овој речник кога утврдиле дека „Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција ќе овозможи збогатување на сознанијата за историјата на македонскиот јазик“.

Наше беше во оваа пригода да посочиме дел од нив, делумно и интуитивно извлечени од оваа свеска.

Димитар Пандев⁷⁶

⁷⁶ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, d.pandev@flf.ukim.edu.mk

316.722(=163.3:497.5-11)(049.3)
 316.722(=163.3:497.5-11):316.722(=18:497.5-11)(049.3)
 811.163.3'282.4(496.5-11)(049.3)
 811.18'282.2(496.5-11)(049.3)

ТЕМЕЛНИ ЛИНГВИСТИЧКИ И ЕТНОЛОШКИ ПРОУЧУВАЊА

(*Голо Брдо: Од материјалиите на балканската експедиција на РАН и СПбДУ во 2008–2010 година*. Ред. Андреј Н. Соболев и Александар А. Новик. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Санкт Петербург: „Наука“, 2018)

Монографијата *Голо Брдо* е авторизиран превод на македонски јазик на руското издание *Голо Бордо (Gollobordë), Албанија: Из материјалов балканской експедиции РАН и СПбДУ 2008–2010 гг.* Под редакцией Андрея Н. Соболева и Александра А. Новика. Санкт-Петербург: „Наука“ – München: Verlag Otto Sagner 2013. Российская академия наук, Институт лингвистических исследований, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера), Санкт-Петербургский государственный университет, Филологический факультет.

Оваа монографија е колективен труд од авторски или коавторски студии на осуммина научници од областа на лингвистиката, односно од потесната специјалност дијалектологија, и од областа на етнологијата. Студиите се резултат на теренските истражувања на петмина научници: на Андреј Николаевич Соболев, на Александар Александрович Новик и на помладите истражувачи: Александра Сергеевна Дугушина, Денис Сергеевич Ермолин и Марија Сергеевна Морозова.

Со свои студии во монографијата се вклучени и тројца научници, кои не учествувале во експедициите, а студиите ги работеле врз основа на теренските материјали. Станува збор за научниците: Александар Јурјевич Русаков, Марина Валентиновна Домосилецкаја и Валерија Борисовна Колосова.

Идејата да се изработуваат вакви монографии се зародила кај санктпетербуршките балканисти во почетокот на 90-тите години на XX век. Тие, забележуваат Соболев и Новик, „го централизираат своето внимание врз комплексното проучување на балканската конвергентна група јазици и култури на ниво на територијални дијалекти и локални варијанти на културите“. Раководејќи се од оваа идеја теренските истражувања на контактните зони на Балканот се вршат токму таму, каде што има непосредно и интензивно меѓуетничко и лингвистичко заемно влијание. „Теориски може да се смета дека процесите на заемно влијание меѓу Македонците и Албанците во Источна Албанија и во Западна Македонија,... нотираат Соболев и Новик, можат да послужат како модел за научна реконструкција на етнојазичните процеси во средните векови, за разбирање на овие процеси во поблиското минато и на современ план, а, исто така, можат да послужат и за прогнозирање на текот на слични процеси во иднина“.

Редакторите на монографијата, помеѓу другото, регистрираат дека „албанско-македонското пограничје по целата негова должина од Косово, вклучително до северна Грција, претставува исклучително важен и интересен регион

за лингвистички и за антрополошки истражувања. Државните граници на западот од Балканскиот Полуостров биле поставени во XX век, без да се земаат предвид професионалните и лингвистичките карактеристики на големите групи население. Областа, во која се одвиваа нашите експедиции во 2008–2010 година, се протега во источна и североисточна Албанија, во планински реон, непосредно на границата со Република Македонија“. Овие укажувања мошне јасно зборуваат од колкава важност се лингвистичките и антрополошките истражувања на регионот. Не треба да се испушта предвид фактот што „полилингвалниот и поликонфесионалниот состав на населението ја определува комплексноста на јазичните, на социјалните и на културните процеси, коишто се одвивале тука во минатото и кои се одвиваат денес“, а јазичното и културното заемно влијание меѓу Македонците и Албанците, меѓу христијаните и муслиманите е токму Голо Брдо, каде што соживотот на христијанската и на муслиманската конфесија довел до необичен синкретизам, така што христијаните празнуваат дел од муслиманските празници, а муслиманите празнуваат дел од христијанските празници. Тоа значи дека етнокултурната интерференција се однесува на одделни сфери.

Соболев, кој е раководител на проектите, автор и коавтор на најголем број од студиите, дава историски пресек на Балканскиот Полуостров, нагласувајќи дека во сите периоди етнографските зони по правило биле полиетнички. Како ознака на минималната антропогеографска територијална единица во јужнословенските јазици и во албанскиот јазик, нотира тој, се користи терминот *краина*, при што во македонскиот јазик е затврднато означувањето на таквите реони со супстантивизирани односни придавки во среден род од типот: *Дебарско, Косјурско, Солунско* итн., често образувани од името на најважниот населен пункт. Соболев се задржува на регионот Дебарско, при што наведува дека населението и порано било хетерогено по етнички и лингвистички состав за што сведочат комбинации од елементи на различни јазици во фолклорот. Одејќи од општото кон посебното, авторот дава опис на микрорегионот Голо Брдо, нагласувајќи дека „во селото Требиште меѓу нашите македонојазични информатори имаше лица од женски пол од средна или постара возраст, кои не зборуваа (или практично не зборуваа) албански; покрај тоа децата до 7 години се монојазични“. Соболев забележува уште еден мошне важен податок, а тоа е фактот што „месниот македонски говор се користи само во битовото општење (и, се разбира, при општењето во соседна Република Македонија) и не е ’покриен‘ официјално со македонска норма“. Освен тие согледби, Соболев изнесува уште една поразна вистина. Имено, нотира тој: „Во албанската енциклопедиска, земјописна, а понекогаш дури и во специјалната научна литература или просто се премолчува самиот факт за постоење на македонојазично население во областа Голо Брдо... или се конструираат доволно фантастични теории за неговата етногенеза и лингвогенеза“.

За волја на вистината, Соболев го потврдува суштествувањето на Македонците и на Албанците во Голо Брдо во минатото и денес. „Историски и синхроно албанојазичните и македонојазичните жители од регионот, нотира тој, претставувале јасно спротивставени една на друга јазични групи... Исто така историски и синхроно (православните) христијаните и муслиманите-сунити од

регионот претставувале јасно спротивставени едни на други конфесионални групи“. Авторот нотира дека јазичната конвергенција е можна, а „етничката конвергенција се забележува меѓу претставниците на муслиманското албанско и македонско население (затоа што) основни нејзини фактори се истата религија (сунитски ислам), знаењето на албанскиот јазик од страна на Македонците, лојалноста кон албанската култура и државност“.

Со оглед на фактот што „основни фактори на разграничување и обединување на групите население во Голо Брдо е јазикот (албански и македонски) и верата (ислам и православие, со минимално учество на албанските католици)“, руските научници своите истражувања ги спровеле во четири села: во Требиште (со муслиманско македонојазично население), во Клење и Врбница (двете со мешано муслиманско и православно македонојазично население) и во Борово (со муслиманско албанско население), за кои Соболев дава демографски описи на историски и на современ план.

Во поглед на јазикот на жителите од Голо Брдо, Соболев забележува: „На најопшт план за говорот може да се каже дека тој не само што е целосно витален, туку и дека е одбележан со сите типични карактеристики на македонскиот јазик, вклучувајќи ги и дијалектните“. Како поткрепа на констатацијата за „лингвистичката компетентност на жителите од Голо Брдо во нивниот мајчин македонски идиом“, тој приведува детални карактеристики на говорот на повеќе рамништа.

По наведените исцрпни диференцијални карактеристики на говорот на Македонците во Голо Брдо, илустрирани со примери, Соболев заклучува: „Тука наведените фонетско-фонолошки и граматички карактеристики на говорот сведочат во целина за неговата целосна виталност, системност и комплексност, за полнотата и за неограничената лингвистичка компетенција на неговите носители, за неговата сложена и многусоставна источнојужнословенска генетска база, за целосно заедничкиот развој со другите македонски дијалекти, но исто така и за специфичниот развој на периферијата на македонскиот јазичен континуум, вклучувајќи тука и извесно, во суштина незначително, директно албанско влијание“.

Од областа на лексиката Соболев се задржува на маркираната лексика на говорот, на основните лингвоними, етноними и конфесионими, како и на ономастиката и фразеологијата.

Со оглед на фактот што сточарството било важна стопанска гранка во Голо Брдо, Соболев ѝ посветува нужно внимание на сточарската терминологија.

Во својата авторска студија „Системот на роднинските термини и семејната етикеција“ Морозова ја разгледува една од најважните и најархаичните сфери од културата на народот. Таа го опишува системот на роднинските термини и својства во говорот на Македонците муслимани, кои живеат во селото Требиште во областа Голо Брдо, а на крајот од студијата дава табеларен прилог „Лексика по темата“ од 180 прашања, одговори и коментари.

Во колективната студија „Фитонимија“ авторскиот тим Домосилецкаја, Колосова и Соболев идентификувале 74 растенија во селата Требиште и Стеблево и ја собрале локалната, т.е. дијалектната фитонимиска лексика со цел да ги откријат

„сличностите и разликите во етноботаничките компетенции и практики на соседските етнички групи“ во Голо Брдо.

На традиционалната материјална култура во Голо Брдо детален опис дава Новик, задржувајќи се посебно на традиционалната архитектура и културата на битот, на традиционалната облека, на традиционалниот накит и на ракотворбите.

Детален опис на духовната култура во Голо Брдо дава Соболев, при што календарно-празничните термилошки системи на православните и на муслиманите ги претставува одделно. „Современата состојба на традиционалната календарска терминологија и обредноста на жителите на Голо Брдо, нотира авторот, е силно редуцирана“.

Посебно внимание во монографијата е посветено на обредите на премин, особено на породилната обредност, од страна на авторките Дугушина и Морозова. Имено, тие даваат краток опис на циклусот породилна обредност на Македонците муслимани, кои живеат во селото Требиште. Обичаите и обредите на Македонците со исламска вероисповед, поврзани со раѓањето на децата, забележуваат тие, вклучуваат во себе циклус на претпородилни обреди, породилни и попородилни.

На крајот од студијата Дугушина и Морозова заклучуваат дека во рамките на породилната обредност на Македонците муслимани јасно се проследува чувањето на локалните и на општобалканските традиции, но истовремено и влијанието на современите тенденции.

На погребно-поменската обредност, која е една од трите најважни потсистеми во општиот систем обреди на животниот циклус, и на културата на погребување во с. Требиште, Голо Брдо, детална анализа дава Ермолин.

На крајот од студијата Ермолин дава прилог „Лексика по темата“, приведувајќи дваесет термини.

Авторскиот двоец Дугушина и Морозова во студијата за женската супкултура се осврнуваат на две животни функции на жената во традиционалното општество на муслиманите во регионот Голо Брдо: продолжување на родот и водење на домаќинството.

Во дел од колективната монографија Новик зборува за проблемот на самосознанието на Македонците муслимани во Голо Брдо. Официјално, забележува тој, Албанија долго ја постулираше тезата за моноетничноста на земјата, признавајќи ги како малцинство само Грците во реонот Дропул и Македонците во реонот Преспа. Македонците муслимани, кои живеат во Голо Брдо, остануваа и сега остануваат надвор од државното признавање. Прашањето за нивниот идентитет заслужува посебно внимание поради неговата сложеност... Македонците муслимани јасно ја осознаваат својата поврзаност со соседниот македонски ареал, бидејќи Голо Брдо на етнички план претставува продолжение на западномакедонската територија.

Условно речено, македонскиот дел од монографијата завршува со фолклорни материјали (песни), во кои Соболев приложува, главно, свои теренски записи. Во продолжение Соболев приложува уште 62 дијалектни записа, лично снимени на теренот, дадени во фонетско-фонолошка транскрипција на Македонскиот дијалектен атлас.

Една глава од монографијата е посветена на Албанците во Голо Брдо, во која Русаков дава историски пресек на регионот Голо Брдо од XV век до денес. Врз основа на нов теренски материјал и врз основа на објавен дијалектен материјал, авторот забележува дека говорот на жителите од албанофонските села му припаѓа на средногегискиот дијалектен ареал. Притоа, тој ги наведува главните дијалектни диференцијални црти на фонетско и на морфолошко рамниште, користејќи дијалектен материјал за пунктовите Трбач и Борово. На крајот, помеѓу другото, тој констатира дека „достапните дијалектолошки материјали за албанофонските населени пунктови нè доведува до заклучок за тоа дека одвај може да се зборува за единствен албански говор во Голобрдо“. Русаков својата студија ја заокружува со дијалектен текст, снимен од Соболев и Новик во селото Борово.

На крајот од монографијата е прилогот на Новик „Архивирање и музејско чување на материјалите од експедициите“, табеларниот прилог „Опис на теренските материјали, чувани во МАЕ (Кунсткамера) на РАН“ од Ермолин, Библиографијата од 209 библиографски единици и др.

Треба да го споменеме фактот што редакторите Соболев и Новик во функција на текстуралниот дел во монографијата вклучиле 64 фотографии во боја, главно, нивни снимки.

Оваа монографија, којашто е плод на три експедиции и на петгодишно проучување на руските научници на појавите на допирот меѓу јазикот и културата, а „се однесуваат на предметите на лингвистиката, етнолингвистиката и етнографијата, во сложен полиетнички регион“, нам ни овозможуваат „спознавање на некои особености на идентитетот кај локалното население, културата на живеење и комплексот на домаќинските работи, јазикот, фолклорот, традициите и верувањата“. Монографијата *Голо Брдо* под редакција на Андреј Н. Соболев и Александар А. Новик е прв збиен синтетички труд за јазичното и културното заемно влијание во Дебарско.

Изразувајќи им благодарност на авторскиот тим, на главните редактори, а, особено, на раководителот на проектот Андреј Н. Соболев, сметаме дека монографијата *Голо Брдо* ќе биде полезна не само за запознавање на корисниците со обработената материја, туку дека ќе биде основа за надградба на идните дијалектолошки и етнографски истражувања на овој дел од македонскиот дијалектен систем и од македонската етнографска целост. Македонската наука им изразува признателност на руските научници за големиот влог и за објективното толкување на историската и на актуелната реалност во микрорегионот Голо Брдо на лингвистички и на етнолошки план.

Васил Дрвошанов⁷⁷

---

⁷⁷ Универзитет „С. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, (научен советник во пензија), vasildrvoshanov@yahoo.com

**ПРИЛОЗИ ЗА МАКЕДОНСКАТА ГЛАГОЛСКА ПРЕФИКСАЦИЈА –
ТРАДИЦИЈА И КОНТИНУИТЕТ
(Наталија Андријевска, МИ-АН, Скопје 2018)**

Во издание на книгоиздателството МИ-АН неодамна излезе од печат трудот „Прилози за македонската глаголска префиксација – традиција и континуитет“ од д-р Наталија Андријевска. Книгата содржи осум прилози, кои опфаќаат, како што наведува авторката во предговорот, „дескриптивна анализа на префиксниот начин на зборообразување на глаголите во македонските црковнословенски ракописи“ и тие претставуваат резултат на нејзината долгогодишна работа на проектот „Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција“.

Статиите во книгата се подредени по принципот на повеќезначност на префиксите (значења што се потипични за анализираниот префикс), односно на почетокот е префиксот што внесува најмногу значенски нијанси, па сè до последниот прилог во кој се опфатени префиксите што имаат помала семантичка оптовареност. На крајот на секоја статија е поместено резиме на англиски јазик, што дава дополнителна вредност и значење бидејќи се проширува кругот на читателската публика.

При анализата најпрво се опфатени значењата што ги внесува префиксот при зборообразувањето на глаголите, спецификите на македонскиот материјал во споредба со канонските старословенски ракописи, како и новите значења што наоѓаат одраз и на современ план. Темелните истражувања за секој префикс одделно даваат издржани заклучоци во врска со континуитетот во префиксната деривација на глаголите, почнувајќи од старословенскиот, преку црковнословенскиот, сè до стандардниот македонски јазик. При тоа се нагласени новите тенденции што се резултат на понатамошниот јазичен развој.

Првата статија е посветена на значењата на префиксот *прѣ-* евидентирани во Крнинскиот дамаскин, насловена како *Кон развојот на значењата на глаголскиот префикс прѣ-*. Тука авторката прави споредба со материјалот од постарите ракописи и со материјалот од македонските црковнословенски ракописи и заклучува дека значењата на овој префикс во Крнинскиот дамаскин се наследени од претходниот период, но се јавуваат нови глаголи префиксирани со *прѣ-*, на пр. *прѣвронти*, *прѣименовати*, *прѣчислити*, поради различната жанровска поставеност на материјалот, што ја потврдува зголемената продуктивност на овој префикс.

Многузначниот глаголски префикс *по-* е анализиран во статијата *Кон семантиката на глаголскиот префикс по- (традиција и континуитет)*. Тука се посочени шест различни значења што ги внесува обработуваниот префикс забележани во корпусот на глаголи од Крнинскиот дамаскин: 1) ‘извршување на дејството по површината на нешто, врз, над објектот’; 2) ‘движење, стасување зад

нешто’; 3) деминутивно значење, односно ‘извршување на дејството на мотивирачкиот глагол во мала мера или кратко време’; 4) дистрибутивното значење се пројавува со две нијанси, како ‘дејство што се извршува од повеќе субјекти’ или ‘дејство што се врши врз повеќе објекти’; 5) ‘свршеност на дејството’ со нијанса на комплетивност, на полно исцрпување на дејството, т.е. целосно опфаќање на објектот; 6) инхоативно значење, т.е. ‘почеток на дејството’.

Глаголиџе со ѝрефиксоѝ до- во црковнословенскиоѝ јазик од македонска и од хрваѝска редакција е насловот на следната статија. Овде Андријевска компаративно ги разгледува глаголските деривати со префиксот до- во македонските црковнословенски ракописи и во текстовите со хрватска редакција, па сѐ до состојбите на современ план. Компаративната анализа резултира со заклучокот дека семантичките нијанси на до- и во македонските и во хрватските ракописи се наследени од претходниот писмен период, но како неизбежна последица на јазичниот развој во црковнословенскиот период се јавуваат нови глаголи префиксирани со односниов префикс: дописати, доплочѝти, доспѝти итн. во македонскиот материјал, и: довлѝщи, долетѝти, доломити итн. во хрватскиот материјал. На современ план се следат извесни разлики во поглед на зголемувањето на употребата и проширувањето на семантичките нијанси на овој префикс, што секако претставува одлика на понатамошниот јазичен развој и стремежот за изразување на посложени содржини. Како ново на современ план и во двата јазика се посочува значењето ‘подновување, дополнително вршење на дејството’ во глаголите: добере, догради, досида и др., *dobati*, *dograditi*, *dokupiti* и др.

Во статијата *Глаголскиоѝ ѝрефикс сз-/сзѝ-* во македонскиѝе црковнословенски ракописи е направена анализа на семантичките нијанси што овој префикс ги внесува во глаголите, на неговите синонимни врски со други префикси, како и на грчките паралели со цел да се согледа односот на преведувачите кон грчкиот оригинал, односно да се согледа неговото влијание врз изборот на соодветниот префикс, од една страна, и самостојноста во решението, од друга страна.

Андријевска се задржува и на префиксот раз- и неговите значења во статијата *Глаголскиоѝ ѝрефикс раз-* во македонскиѝе црковнословенски ѝексѝови, посветувајќи особено внимание и на синонимните и на антонимните врски на овој префикс со другите префикси. Споредбата на ексцерпираниот материјал со материјалот од стандардниот македонски јазик доведува до заклучок дека значењата документирани во црковнословенските ракописи наоѓаат целосна потврда и на современ план.

Прилогот *Семантикаѝа и синонимијаѝа на глаголскиоѝ ѝрефикс ваз-* во македонскиѝе црковнословенски ѝексѝови ги потврдува следниве значења на анализираниот префикс: 1) ‘насоченост, управеност на дејството нагоре или извршување на дејството над, на одреден објект’; 2) ‘завршеност, резултативност на дејството, односно доведување до резултат на дејството на основниот глагол’ или ‘постигнување на состојбата означена со мотивирачката основа’; 3) ‘почеток на дејство со извесно потцртување на неговата интезивност, почеток на силно изразено,

ненадејно дејство’; 4) ‘повторно извршување на дејството на мотивирачкиот глагол’ или ‘управување на дејството во обратна насока’. При анализата се посочени и многубројни синонимни образувања, кои претставуваат сведоштво за богатите зборообразувачки и лексички потенцијали на старословенскиот, односно на црковнословенскиот јазик.

Префиксот про-, кој во современиот македонски јазик не наоѓа самостојна употреба како предлог, што се надоврзува на состојбата во македонските црковнословенски ракописи, како и во старословенскиот јазик, е анализиран во статијата *Глаголските префикси во македонскиот црковнословенски ракописи*. Анализата го потврдува како ново на современ план, со особено голема продуктивност, модалното значење ‘извршување на дејството во мала мера, во кусо време, набрзина, површно’, што не наоѓа јасна потврда во анализираниот црковнословенски материјал.

Последната статија е насловена како *Глаголските префикси со помала семантичка оптовареност во македонскиот црковнословенски ракописи*. Тука авторката Андријевска се задржува на префиксите што внесуваат во семантиката на изведените глаголи три или помалку значенски нијанси, односно дава краток преглед на значењата на глаголските префикси: вЗ/вЗН-, зА-, из-, на-, наДЗ-, низЗ-, о-/об-, от-/отЗ-, подЗ-, при-, прѢДЗ- и оУ-.

По изложените статии е поместена *Библиографија*, која содржи голем број релевантни библиографски единици, потоа се наведени *Извори* – црковнословенските ракописи од каде што е ексцерпиран обработуваниот материјал, како и *Грчкиот извор*. На крајот е даден список на *Скрашеници на цитираниот библиски книги, Други скрашеници и изрази* и *Симболи*.

Изложениот материјал во книгата *Прилози за македонскиот глаголски префиксација – традиција и континуитет* од Наталија Андријевска донесува мошне значајни согледби за развојот на јазикот на македонската црковнословенска писменост на зборообразувачки план. Се проследуваат новите тенденции што произлегуваат, меѓу другото, и како резултат на отвореноста на подоцнежните ракописи (Крнински дамаскин) кон народниот говор. Јасно е изразен стремежот на авторката да ги согледа сите системски односи во зборообразувачкиот систем. При тоа се зема предвид релевантната општа и специјална литература што овозможува заклучоците да бидат добро фундаментирани. Конфронтацијата на резултатите од анализата на префиксираните глаголи со постарите состојби потврдени во старословенските текстови, како и со натамошната еволуција на црковнословенскиот јазик на македонскиот терен и споредбата со состојбите во современиот македонски јазик овозможува согледување на непрекинатиот развојен континуитет на јазичниот израз, што е од големо значење за проучувањето на историјата на македонскиот јазик и претставува особено значаен придонес кон историското зборообразување.

Катица Трајкова⁷⁸

⁷⁸ Универзитет „Св Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, katicatrajkova@yahoo.com

**ПОГЛЕД ВО МИНАТОТО: ИЗБРАНИ ТЕМИ ОД ИСТОРИЈАТА НА
МАКЕДОНСКИОТ ПИСМЕН ЈАЗИК; A HISTORICAL SURVEY OF THE
MACEDONIAN WRITTEN LANGUAGE
(Људмил Спасов, Пагома, Скопје 2018)**

Во 2018 година во издание на Пагома прес излезе од печат книгата „Поглед во минатото: Избрани теми од историјата на македонскиот писмен јазик; A historical survey of the Macedonian written language“ од Људмил Спасов. Со ова издание на 332 страници значително се збогатува македонската наука за јазикот, а особено областа на историјата на македонскиот писмен јазик.

На почетокот се наоѓа *Благодарност*, која авторот им ја упатува на своите најблиски соработници и колеги од земјата и од странство, кои, според неговите зборови, му помогале оваа книга да го добие завршниот изглед. Посебна благодарност им упатува на своите студенти од прв, од втор и од трет циклус на студии од Македонија, како и на студентите од универзитетите во Загреб, во Берлин и во Хелсинки, кои, преку предавањата, учествувале во дискусиите, богатејќи го и подобрувајќи го текстот.

Како што кажува и самиот наслов, во книгата се прави преглед на историјата на македонскиот писмен јазик, хронолошки, преку издвојување на најважните периоди, случувања, имиња и текстови поврзани со развојот на македонскиот писмен јазик од најстари времиња, од средината на 9 в., па сè до неговата конечна стандардизација во 1944 г. Точно ова е содржината на првата глава *Преглед на историјата на македонскиот писмен јазик* (11–44). Според периодизацијата направена од Спасов, оваа глава е поделена на повеќе потточки:

- Воведни забелешки
- Традиција наспроти антитрадиција во развитокот на македонскиот писмен јазик
- Slavica orthodoxa vs slavica romana
- Периоди во историјата на македонскиот писмен јазик
- Македонски текстови од крајот на 10. и од 11 век
- Текстови на староцрковнословенски јазик во понови преписи
- Текстови од 12. до 14 век
- Текстови и записи настанати меѓу 15. и 18 век
- Текстови настанати во новомакедонскиот период
- Македонското јазично прашање од втората половина на 19 век
- Среднисти (космополити) vs македонисти (националисти)
- Среднисти (космополити)
- Дебатата за новиот литературен јазик во 19 век меѓу Словените во Отоманското Царство
- Крајот на 19 век

- Речници
- Записи на народната поезија и проза од 19. и почетокот на 20 век и нивната улога во формирањето на современиот македонски јазик
- Македонскиот писмен јазик во 20 век

Секоја од споменатите потточки започнува со општ воведен дел, каде што накусо се претставуваат општествените и/или политичките состојби во конкретниот историски контекст, но и основните јазични црти на текстовите од конкретниот период. Потоа се прави преглед на поважните текстови од периодот, а на крајот, речиси кај секоја од потточките, се izdelуваат поважните заклучоци.

Од особена важност за стручната јавност и за сите други заинтересирани читатели во странство е втората глава (45–88), која претставува превод на англиски јазик на првата глава: *A historical survey of the Macedonian written language*. На крајот е даден преглед на библиографијата користена за изработката на овој труд, но и поширок преглед на библиографски единици поврзани со историската фонологија на македонскиот јазик, со историската граматика, со историјата на македонската литература, со дијалектологијата итн., со цел да се овозможи поширок увид на авторите и на темите посветени на оваа проблематика.

Во *Догайокојѝ 1*, авторот прави избор на неколку научноистражувачки статии посветени на историјата на македонскиот писмен јазик, кои, на овој начин, на едно место им ги нуди на читателите заинтересирани за развојот на јазикот во минатото. Станува збор за оригинални трудови на авторот, изработени самостојно или во коавторство, како и на трудови од помлади научници, кои како предмет на свој потесен научен интерес ја имаат историјата на македонскиот јазик и македонистиката, воопшто.

Целта на првиот труд, *За ѝојасниѝе букви – ѝовѝорно наврѝаќање (за односоѝ меѓу глаголицѝа и кирилѝаѝа во македонскаѝа ѝисмена и кулѝурна ѝтрадиѝија)* (89–95), како што споменува и Спасов, е да го обнови сеќавањето на неколку предавања на Блаже Конески поврзани со писмата користени од македонската редакција на црковнословенскиот јазик и со прашањето на македонската ортографија. Еден од клучните заклучоци е дека ние, Македонците, од гледна точка на 21 в. треба да бидеме особено горди на фактот дека глаголицата е дел од нашата културна историја.

Во вториот труд, *Развиѝокојѝ на македонскаѝа азбука и ѝравоѝис* (96–100), Спасов продолжува на истата тема зафатена во првиот труд, претставувајќи ги азбуките на кои се пишувал македонскиот јазик од најстарите времиња до денес, вклучително и реформите на правописот, кои почнуваат од средината на 19 в. и кои резултираат со нормирањето на македонската ортографија на фонетски принцип во 1945 г.

Во трудот *Тѝѝолоѝија на развиѝокојѝ на македонскаѝа ѝисмен јазик (16–19 в.)* (101–108), тргнувајќи од Конески, како автор на периодизацијата на нашата книжевна и јазична историја, Спасов прави кус преглед, односно доуточнување на споменатата периодизација.

Четвртиот труд го носи насловот *Сѝоредба на морфолошки и лексички ѝлан на неколку ѝримери од Кониковскоѝо и Кулакискоѝо еванѝелие* (109–123) и е во

авторство на Борче Арсов, повеќегодишен соработник и помлад колега на Спасов. Овде, преку избор на неколку лексеми од двете споменати евангелија од јужна Македонија (напишани со грчко писмо), кои, пак, се од голема важност за развојот на македонската писменост на современ јазик, Арсов, во споредба со Кулакиското евангелие, кое не покажува многу големи отстапки од дијалектот, ја истакнува важноста и посебноста на Кониовското евангелие, пред сè поради интервенциите во текстот и поради стилизацијата, со кои свесно се проширува дијалектната база врз источните и врз западните јужномакедонски говори, но и врз централните говори на западномакедонското наречје.

Во петтиот труд од овој додаток, *Значењето на Абецедарој за развојто на македонскиот писмен јазик* (124–130), уште еден авторски труд на Спасов, на концизен начин, и придружено со фотографии од *Букварој*, издаден во Солун, Р Грција, во 2006 г., и од *Абецедарој*, издаден во Атина, Р Грција, во 1923 г., ја објаснува суштината на овие два учебника, но и нивната несреќна судбина никогаш да не се најдат во употреба. Спасов заклучува дека Абецедарот не треба да се смета само за обичен историски податок, туку дека треба да се прифати како важен материјал од претстандардниот период на македонскиот писмен јазик.

Во следниот труд, *Македонскиот јазик и европските интеграции* (131–135), Људмил Спасов, во коавторство со Александар Спасов, го отвора прашањето за јазична политика во Европската Унија, но тие даваат и свое мислење како треба да постапат идните членки на ЕУ, со посебен осврт на македонската ситуација, при што се споменуваат извесните опасности во актуелната ситуација, кои би можеле да се избегнат преку водење на мудра политика.

Последниот, седмиот труд од Додатокот 1 има наслов *Македонскиот јазик и македонскиот идентитет* (136–144). Ова е статија напишана од страна на Људмил Спасов, во коавторство со Александар Спасов и Борче Арсов. Трудот претставува продолжение на проблемот начнат во претходната статија, при што авторите, преку претставувањето на неколку модели за национални идентитети, поголемо внимание му посветуваат на македонскиот јазик, како и на актуелните состојби со јазиците на мнозинските заедници во Република Македонија, нагласувајќи дека македонскиот јазик претставува важна алка за македонскиот државен идентитет.

Особено значаен е *Додатокот 2* (145–313), во кој се дадени текстовите, речникот и неколку факсимили од книгата „Македонски текстови 10–20 век“, составена од Блаже Конески и Оливера Јашар-Настева, издадена од страна на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, во 1972 г. Овој додаток е потребен, бидејќи претставува „освежување“, со оглед на фактот што примероците од книгата, замислена како постојано учебно помагало, се одамна исцрпени. Дополнително, овој додаток претставува „освежување“ и на научниот лик на основачот на областа историја на македонскиот писмен јазик, акад. Блаже Конески.

Додатокот 2 започнува со *Предговор*, а потоа, во потточката 2. *Проучувањата на Блаже Конески на македонскиот писмен јазик*, Спасов особено внимание ѝ посветува на книгата „Македонски текстови 10–20 век“ и заклучува дека станува збор за антологија (а не за збирка) на текстови на македонската словенска писменост на почвата на Македонија од најстари времиња до денес и дека како таква

и треба да се чита. Дополнително, Спасов ја нагласува основната идеја на оваа книга, а таа е да се покаже процесот на македонското национално осознавање преку процесот на создавањето на современиот македонски стандарден јазик.

Книгата „Поглед во минатото: Избрани теми од историјата на македонскиот писмен јазик; A historical survey of the Macedonian written language“ завршува со *Додаток 3* (315–332), кој претставува избор на фотографии од личности, од места и од објекти, како и избор на факсимили од текстови поврзани со развојот на македонскиот писмен јазик.

Со оваа книга, Спасов, преку погледот во минатото, прави проекција кон иднината, оставајќи им ја на своите современици, но и на генерациите што доаѓаат, заинтересирани за македонската јазична, книжевна и културна историја. Станува збор за исклучително потребен текст, во кој се дава преглед на историјата на македонскиот писмен јазик од најстари времиња до денес и преку кој Спасов останува доследен следбеник на научната школа на Блаже Конески. Во секој случај, оваа книга им е наменета на широк културен круг читатели, а особено на вљубениците во македонскиот јазик, во македонската историја, во Македонија.

Борче Арсов⁷⁹

---

⁷⁹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, borce_arsov@yahoo.com

**ИРЕНА САВИЦКА И АНА ЦИХНЕРСКА: МЕСТОТО НА МАКЕДОНСКАТА
ФОНЕТИКА ВО РАМКИТЕ НА СЛОВЕНСКИОТ И НА БАЛКАНСКИОТ
ЈАЗИЧЕН СВЕТ, МАНУ, СКОПЈЕ 2018**

Во издание на МАНУ во 2018 година излезе од печат најновата книга од перото на проф. д-р Ирена Савицка, овојпат во коавторство со нејзината најблиска соработничка, проф. д-р Ана Цихнерска од Универзитетот „Миколај Коперник“ од Торун, Република Полска.

Колешките Савицка и Цихнерска, експерти по фонетика и фонологија, во фокусот на својот наученинтерес го имаат фонетскиот систем на македонските дијалекти протолкуван во контекст на словенскиот и на балканскиот јазичен свет. Ако нам, на македонистите и поконкретно на дијалектолозите ни се познати деталните фонетско-фонолошки карактеристики на македонските дијалекти преку многубројните трудови на академик Божидар Видоески, основачот на Одделението за дијалектологија во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, сега тие фонетски карактеристики ги гледаме во оваа книга претставени во една поинаква светлина, протолкувани со најсовремена фонетска терминологија и разгледувани низ призмата на фонетиката на другите словенски и балкански јазици. Имајќи ја предвид длабочината на теоретските познавања на авторките, како и големината на дијапазонот на знаења за фонетско-фонолошките особености на европските јазици, посебно на балканските, вклучувајќи го тука и турскиот јазик, можеме да претпоставиме уште пред да ја отвориме книгата, дека се работи за аналитичко-синтетички пристап, со контрастирање на јазиците и со изведување пошироки генерални заклучоци секаде каде што тоа го дозволува обработката на суровиот фонетски материјал.

Но, да почнеме со ред. Книгата се состои од следниве делови: *Осврќи од авторките*, *Вовед*, *Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот јазичен свет*, *Местото на македонската фонетика во рамките на балканскиот јазичен свет*, *Еџемпификации* со следниве наслови: 1. Лениции, 2. Вокални групи, 3. Прозодија, 4. Редукции на неакцентираниите самогласки, 5. Појавување на сегментот [ə], 6. Долги самогласки, 7. Појава на слоготворен вибрант, 8. Појава на меки согласки и на комбинаторни смекнувања, 9. Цитацизам, 10. Звучен дентален африкат, 11. Лабијално-дентална фрикативна согласка, 12. Избрани консонантски групи, 13. Вметната согласка, 14. Зачувување на носовките, 15. Геминација, 16. Меѓузборовно санди, 17. Структура на слогот; потоа следува, *Заклучок*, *Кориснена литература*, *Список на табели* и *Список на карти*. Дел од насловите што се овде наведени веројатно звучат премногу стручно и со термини што не се пошироко употребувани во другите лингвистички истражувања, па ќе се обидеме да ги претставиме накратко преку примери работите опишани во книгата.

Суштината на книгата е образложена во втората реченица во освртот од авторките каде што се вели: „И покрај тоа што повеќекратно се повикуваме на дијахронијата, целта на трудот е синхрониски да се претстават избрани проблеми од македонската фонетика од ареално-типолошки аспект, со особен акцент на балканските конвергенции“ (Савицка, Цихнерска 2018: 7). Е токму тие балкански конвергенции, како и прецизниот опис на повеќе фонетски појави регистрирани во нашите дијалекти и сето тоа збогатено со карти на простирање на појавите и прецизни табели со нумерички податоци, ја прави оваа книга посебна и мошне значајна за македонската дијалектна фонетика.

Во Воведот, авторките врз база на материјали од Општословенскиот дијалектен атлас и книгата од Б. Видоески *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик* (2000) и *Български диалектен атлас обединяващ юг* (2001), даваат 5 карти за рефлексите од нашите стари гласови и на тие карти јасно се гледа воедначеноста на централно-западниот дел на Република Македонија во фонетски поглед и преодните зони спрема бугарскиот и српскиот јазик кои не се поклопуваат во поглед на различните изофони, а во поглед на повеќе карактеристики западна Бугарија е испресечена со изофони и е фонетски поблиска до македонскиот тип отколку до источнобугарскиот или до стандардниот бугарски јазик. Со српскиот јазик преодниот терен е помал, а според неколку карактеристики териториите се континуирано поврзани, што е и очекувано со оглед на фактот што на фонетски план македонскиот и српскиот јазик спаѓаат во иста група јазици заедно со хрватскиот, словенечкиот, чешкиот и словачкиот јазик.

Што се однесува до местото на македонскиот јазик во балканскиот јазичен свет, македонскиот јазик е всушност центарот на Балканскиот јазичен сојуз, односно ако Балканот се подели на источнобалкански фонетски ареал, фонетски центар на Балканскиот сојуз и средоземноморски фонетски ареал, тогаш македонскиот јазик со дел од своите источни говори ќе припаѓа на источнобалканскиот ареал, но централниот и западниот дел ќе претставува токму фонетскиот центар на Балканскиот сојуз со карактеристиките од типот: стабилизирани акцент на еден од трите последни слогови, специфичен тип на санди, заснован на обезвучување на крајните звучни опструенти пред почетни безвучни опструенти од следниот збор, релативно големото количество вокални групи, губење на /x/, ограничен број палатални консонанти и нивна дистрибуција, немање редукција на вокалите, отсуство на консонантска геминација и сл. Од начинот на опишување на фонетските особености на дијалектите на сите јазици на целата балканска и средоземноморска територија со компарации и синтети односно со заклучоци за меѓусебните влијанија, може да се констатира дека авторките суверено владеат со фонетската ситуација на целиот ареал, посматрајќи ја комплетната слика низ призмата на полски научници, односно, гледајќи го целиот ареал од севернословенска перспектива.

Во делот наречен *Екземплификации* обработени се 17 поглавја, што значи опфатени се сите одделни фонетски појави што претставуваат некаква специфика на македонската дијалектна територија. Овде ќе наведеме дел од примерите за одделните појави. *Лениција*: појава на слабеење на изговорот на даден глас, која во македонскиот јазик е најизразита кај гласот /x/. Овој глас е речиси целосно изгубен

во македонските дијалекти или заменет со /в/ односно /ф/. Во описот, кој е поткрепен со повеќе карти, анализирана е и леницијата на /д/, /г/ и /в/, процеси што се детално опишани од авторките во сите нивни специфики. Под насловот *Вокални зрупи* се анализираат бројните вокални групи што се карактеристични за македонските дијалекти и кои го зголемиле својот број по ленициите на повеќе гласови, што е посебно изразено на западната македонска дијалектна територија. Се појавуваат најразлични вокални групи, па дури и групи од вокално /р/ + вокал, пример, *в'рои*. Резултатите од анализата за вокалните групи се сумирани и во табели во кои прецизно се гледа појавата на вокалните групи во текстови од сите три македонски наречја. Следен наслов: *Прозодија*: овде се анализираат типовите акценти што се карактеристични за целиот регион, а потоа е обрнато детално внимание на акцентските системи на македонската дијалектна територија. Ние дијалектолозите добро го познаваме акцентскиот систем на македонските дијалекти од еден капитален труд на Б. Видоески за акцентските системи, но овде е новитет тоа што се направени споредби со акцентските системи во сите околни јазици, со заклучок од авторките дека „дијалектите на западна и централна Вардарска Македонија, грчките дијалекти, ароманските и албанските, претставуваат сличен акцентски тип, и покрај тоа што механизмите на регулација на местото на акцентот не се идентични.“ (Савицка, Цихнерска 2018: 91). Следен наслов: *Редукции на неакцентирани самогласки*. Што е редукција, дали ја има во стандардните јазици на Балканот и како стои ситуацијата во македонскиот јазик со редукциите на неакцентираниите самогласки е генерално она што е опфатено и детално анализирано во ова поглавје. Следното поглавје со наслов *Појава на сегментниот [ə]* се однесува на темниот глас и неговото постоење во македонските дијалекти, глас којшто многупати во македонската лингвистика предизвикувал полемики: дали тој постои во македонскиот стандарден јазик и дали е потребна буква што ќе го означи. Од анализата на Савицка и Цихнерска и приложената карта, можеме да заклучиме дека овој глас во дијалектите отсутува во еден мал регион во западна Македонија, токму во тој регион што ја дал основата на стандардниот македонски јазик, додека во другите дијалекти го има, но со различен статус, некаде како самостојна фонема, а некаде како позициска варијанта на некој друг глас. Следното поглавје *Долги самогласки* однесува нови информации за оваа дискутирана / дискутабилна појава (за која пишувале Видоески, Пјанка и други), дали во македонскиот јазик има долги самогласки и колку е таа должина фонолошка. Повторно сликата од терен е разнообразна и бара посебен тип на синтези од постоечките дијалектолошки податоци. Следниот наслов *Појава на слоѓоиворен вибрант* се однесува на постоењето на вокалното р. Како што нагласуваат авторките, македонскиот јазик со постоењето на вокално р во својот систем се надоврзува на голем компактен ареал на словенски јазици: чешкиот, словачкиот, словенечкиот и сите постштокавски јазици. За овој ареал обично важи фактот дека немаат темен глас, односно немањето темен глас и слоготворниот вибрант се појави што одат обично заедно. Но, во македонскиот јазик, повторно имаме исклучок и шареноликост, ситуација што авторките прецизно ја опишале во ова поглавје. Следното поглавје се однесува на *Мекиите согласки и комбинајторниите смекнувања*. Општо познато е дека во овој

поглед македонскиот јазик е со мал број меки согласки, а комбинаторните смекнувања се ограничени на позициите пред вокали од преден ред. Но, македонските дијалекти повторно нудат фонетски разновидности, иако е генерален заклучокот дека има тенденција за затврднување на палатализираните гласови, особено на /њ/ и на /љ/. Од примерите дадени во ова поглавје како и од анализите на соседните јазици, српскиот, бугарскиот, грчкиот, се добива една поширока претстава за оваа појава и за местото на македонскиот јазик како централнобалкански. Ако досега наведените наслови беа пошироко познати, за следниот наслов *Циџаизам*, чувствувам потреба да го објаснам подетално зашто мислам дека не се користи во македонистиката. Под *циџаизам* се подразбира преминот на меките опструенти во тврди, како што е слевањето на изговорот на /t/, /k/ со оној на /tʃ/, /kʃ/, при што како следна етапа овие гласови можат да поминат во /s/ односно /tʃ/, појава регистрирана во грчките говори. Промените од овој тип на македонската дијалектна територија ги има од сите видови, а оние што се карактеристични за градот Прилеп се основа за многу шеги, како еден натпис на продавница за цинс во строгиот центар на градот Скопје: *че чистиме залихи* (сопственикот на фирмата потекнува од Прилеп!). Сега преминуваме на следното поглавје *Звучен генерален африкај*, кое, за разлика од претходните е релативно кусо, бидејќи се работи за гласот /s/ којшто е познат на целата македонска територија, а и во сите јазици од окружувањето, со тоа што на српска страна е познат само во дел од јужните српски дијалекти, а во другите соседни јазици е со релативно поширока употреба. Насловот *Лабјално-генерална ѝеснинска согласка* е следното поглавје што се однесува на гласот /v/ и неговите карактеристики. Гласот /v/, денес класифициран како опструент, зачувал и дел од своите сонантски карактеристики што се согледува во некои македонски дијалекти и ден денес, а во дел од дијалектите /v/ има билабијална боја. Следниот наслов *Избрани консонантски ѓруји* се однесува на некои промени кои ги засегаат консонантските групи, како на пример, упростувањето на финалните групи -ст, -зд, -шт, -жд, (*ѓрос, веш, дож* и сл.) или промената на пш- во пч-: *ѝченица*, преминот на -ск- во -цк- (*буѓарицко, ѝазарицко*) и сл. Тринаесетното поглавје со наслов *Вметнајќи согласка* го опфаќа проблемот на вметнување на согласка од типот: ср>стр; зр>здр: *сѝрека, здрел. Зачувувањето на носовкиѝе*, појава што ние дијалектолозите генерално ја сметаме за архаизам, се разбира со поинаков статус отколку во нашиот стар јазик, т.е. како двосегментна структура од вокал и назален сонант, е анализирана во четиринаесетното поглавје. И овде авторките даваат богатство од примери и од други јазици, пред сè од грчкиот и од албанскиот. *Геминацијаѝа*, која како гласовна појава на постоење на два исти гласа едно до друго, е во голема мера редуцирана во македонскиот јазик, е опишана како појава во македонските дијалекти, како и во соседните јазици. Претпоследното поглавје со наслов *Меѓузборовно санди* се однесува на едначењата по звучност на граница меѓу два збора. Нема да се задржам поподробно на ова прашање бидејќи компетентноста на авторките е неспорна, уште повеќе што тие имаа достапни голем број снимени аудио-записи од теренски дијалектолошки истражувања од Картотеката на Одделението за дијалектологија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, коишто великодушно беа дадени на користење за овој проект пред неколку години, кога раководител на Одделението

за дијалектологија беше почитуваната, за жал прерано почината, проф. д-р Убавка Гајдова, со што всушност Институтот има свој значаен удел во реализацијата на оваа монографија. Последното поглавје *Сѝрукѝура на сло̀гоѝи* се однесува на структурата на македонскиот слог, кој генерално е едноврвен., „Затоа, пак, несловенското окружување на македонските дијалекти доставува различни видови слогови, меѓу кои и двоврвни“ (Савицка, Цихнерска 2018: 187). Монографијата завршува со *Заклучок* каде што се даваат генералните фонетски одлики на македонските дијалекти, а потоа следуваат списоците на: *Корисѝена лиѝераѝура*, *Сѝисок на ѝабели* и *Сѝисок накарѝи*.

На крајот можам само да го изразам своето задоволство што пред нас имаме уште една високостручна научна монографија за македонската фонетика, овој пат за дијалектната фонетика, која е претставена во светлината на словенските и на балканските јазици, а сето тоа во издание на Истражувачкиот центар за ареална лингвистика во МАНУ.

Веселинка Лаброска⁸⁰

---

⁸⁰Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, labroska_v@yahoo.com

811.163.3(045)(049.3)

821.163.3(045)(049.3)

930.85(497.7)(045)(049.3)

УШТЕ ЕДЕН ПРИЛОГ КОН ЦЕЛОСНАТА СЛИКА ЗА МАКЕДОНСТВОТО

(проф. д-р Васил Дрвошанов: Автори и дела, книга петта, Скопје, 2018)

Последните десет години пред нас се појавуваат делата од проф. д-р Васил Дрвошанов, истакнат македонски лингвист (дијалектолог), но според петте книги што се јавуваат во определен континуитет, тој ни се претставува како современ критичар на македонската лингвистичка мисла изразена во делата на истакнатите македонски лингвисти. Трудот *Авџори и дела*, книга петта, е составен од 15 прилози и како што ќе напише авторот на ова дело во Предговорот тие се објавувани во списанијата *Македонски јазик*, *Прилози*, *Македоника*, *Просветно дело*, *Современост*, *Сџожер* и *Бранувања* и во книгите *Македонистички сџудии за Егејот*, *Еден вечен неделен ден* на Пере Ристески и *Наумување – книга за читање и чување* на Наум Попески. Тие се објавувани во текот на четири години, односно во периодот од 2013 до 2016 година. Авторот се определил да ги прикаже во еден хронолошки ред и со тоа им дал еднакво значење на сите, сметајќи дека секој одделно има многу важно место и опфаќа приказ на истражувања, преточени во дела, што се строго научно елаборирани, оригинални и единствени, и секако со еден заеднички признак, според Васил Дрвошанов содржан со терминот македонство. Токму овој признак бил и длабокиот мотив да се пристапи кон една целосна критичка анализа на 15-те дела. Претставувањето што ни го нуди Васил Дрвошанов не е само еден обичен попис и опис на она што е напишано во избраните дела, тоа е студиозно навлегување во столбот на секое дело, разградување до најситните делови и синтетизирање на клучната порака. Оттаму и признакот македонство, како што ќе го дефинира авторот „... позитивните духовни и интелектуални карактеристики на благородниот Македонец...“ е основното што ги поврзува описите на избраните трудови. Критичкото набљудување на 15-те дела е еден вид насока како да се пристапи кон толкувањето и (пре)прочитувањето на делата со јасни патокази кон клучните точки што ја создаваат конструкцијата на секое од нив, наедно тоа е и поттик да се развие љубопитството и за првото читање на секое дело.

Трудот *Авџори и дела*, книга петта, е составена од 15 критички осврти, опсежни анализи на дела на неколку потврдени автори; Витомир Митевски, Олга Иванова, Стојан Ристески, Васил Тоциновски, Максим Каранфиловски и Илија Бетински, Наум Попески, Љерка Тот Наумова и Пере Ристески. Анализираниите дела се единствени од тој вид во македонстиката, за жал не се доволно прикажани пред македонската јавност, па оттаму оваа книга нуди еден вид промоција на овие дела со цел да се доближат до поширока читателска публика, до оние што имаат желба да дознаат нешто повеќе за теми од македонските дијалекти, но исто така и од областа на македонистиката во еден поширок (литературно-културен) опфат.

Прва во таа низа е претставена опсешната дијалектолошка монографија од Максим Каранфиловски – *Еницевардарскиот говор* (издание на Филолошки факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, 2013 год.). Во овој труд е опишан еден македонски говор, надвор од границите на Република Македонија, еницевардарскиот говор, кој денес се наоѓа во егејскиот дел на Македонија. Оваа монографија е работена според методологијата на лингвистичката географија и ни ја претставува современата состојба на еницевардарскиот говор, преку комплетна претстава за него на: фонолошко, морфолошко, синтаксичко и лексичко рамниште. Испитуваниот говор авторот го споредува со соседните говори и со состојбата во македонскиот стандарден јазик со што ги покажува тој јасно сличностите и диференцијалните црти, не само на еницевардарскиот говор од соседните говори туку и сличностите и диференцијалните црти на овој говор од македонскиот стандарден јазик. Монографијата *Еницевардарскиот говор* на Максим Каранфиловски ни нуди претстава за еден од долновардарските говори, кој се наоѓа надвор од границите на Република Македонија. Ваквите дела ја пополнуваат претставата за хомогеноста на македонската јазична територија и претставуваат скапоцен споменик за теми од македонистиката што се на некој начин заштитени преку лингвистичките истражувања.

Вториот прилог е посветен на трудот на Илија Бетински – *Беровскиот говор* (издание на Ирис-Р, Струга, 2013 год.). Монографијата *Беровскиот говор* опфаќа три целисти: Фонологија, Морфологија и Синтакса, на кои им претходи Вовед. Трудот е заокружен со Заклучок, предаден на англиски јазик (Conclusion), со Текстови, Речник, Рецензии и со Литература. Авторот го одбрал родниот говор како предмет на сопствените повеќегодишни истражувања и дава опис на овој македонски говор. Ваквите трудови ја збогатуваат македонската дијалектна слика и според В. Дрвошанов треба да се нагласи неопходноста од вакви трудови, кои придонесуваат детално да се расветлат специфичностите на македонските говори. Монографијата *Беровскиот говор* од Илија Бетински овозможува да се навлезе подлабоко во структурата на беровскиот говор, особено во поглед на акцентскиот систем, тема што е особено елаборирана во ова дело.

Третиот прилог *Пројонуван за идеја – Славе Циркоски*. второ /дополнето/ издание, материјал подготвен од д-р Стојан Ристески (издание на Ирис-Р, Струга, 2014 год.), претставува еден вид исповед на еден морално исправен Македонец забележан од проф. д-р Стојан Ристески. Оваа книга содржи четириесетина инсерти од исповедта на Славе Циркоски, втемелена врз неговите автобиографски записи, врз усните разговори на авторот водени со него и врз увидот во неговото лично досие, бр. 25140, коешто имало 400 страници на формат А4. Васил Дрвошанов дава еден прегледен опис на ова дело што, всушност, претставува еден вид сведоштво за периодот од најновата историја на македонскиот народ, за периодот кога Македонците и по Втората светска војна сè уште сонувале за обединување и осамостојување на Македонија во нејзините етнички рамки. Приредувачот на овој текст проф. д-р Стојан Ристески е претставен како објективен толкувач на низа личности, дела и настани од македонската историја, книжевност, лингвистика и култура што може да се согледа и со ова дело.

Четвртиот прилог е, исто така, критичка нализа на труд од Стојан Ристески, *Две реџки дела од Јоне Кленко* (издание на Ирис, Струга, 2014 год.). Станува збор за одбележување на една благородна мисија што ја прави еснафлијата Јоне Кленко од Струга, автор на публикациите *Зайиси за минајото на Струга* (2006, 2008) и *Древнајта струга ѓурѓовденска оргдија* (2013, 2014), кој, меѓу другото, е и подарувач на две ретки уметнички дела со духовна и културна вредност – на скулптурата на свети Климент и на три ковчежиња. Проф. Стојан Ристески, како автор на 70 одделни публикации и на голем број библиографски единици од повеќе области на македонистиката, и овде е претставен како неуморен истражувач на личности од македонската историја кои се вградија себеси во сето она што го имаме денес.

Петтиот прилог е посветен на трудот на Олга Иванова, *Речник на имињата на населениите места во Р Македонија /б, ѓ, е, ј, н, р, ш, к, у, ф, х, ц, ш/* (издание на Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2014 год.) дело кое претставува темелна анализа на дел од македонските месни имиња. Васил Дрвошанов ја претставил авторката Олга Иванова како дел од најпосветените проучувачи на македонските ојконими (месни имиња), топоними и антропоними. Нејзините ономастички проучувања, базирани врз познавањето на повеќе јазици и втемелени на трпеливо понирање во науката, всушност, се разврска на низа лингвистички јазли во македонистиката. Овој труд содржи вкупно 211 печатени страници во стандарден формат Б5, поделен во четири целисти: Скратеници: I. Извори, II. Јазици и дијалекти, III. Други скратеници и знаци, Литература, Упатство за обработка на Речникот на имињата на населените места во СР Македонија и Речник, на кои им претходи Предговор. На крајот од делото е приложена Карта на (Република) Македонија. Делото на научниот советник д-р Олга Иванова, во кое ги вградила таа акумулираното знаење и несомнениот творечки потенцијал, ја издигнува нашата свест за потребата од вакви научни дела од областа на македонската ономастика.

Шестиот прилог претставува критички осврт кон поетскиот ракопис *Еден вечен неделен ден* од поетот Пере Ристески (издание на Нова, Битола, 2015 год.). Поетскиот ракопис *Еден вечен неделен ден* е составен од 25 пеења. Ристески го понудува својот нов поетски ракопис со извонреден сензибилитет, но мошне воздржано, без поетски изливи и расфрлени стихови. Тој одбира навидум секојдневни мотиви врз кои го гради својот свет со поетски реминисценции што се доближуваат до универзалноста. Васил Дрвошанов ни го претставува поетскиот текст на овој автор и го доближува до нас.

Седмиот прилог е претставувањето на делото *Наумување – книѓа за читање и чување* од Наум Попески (издание на Антолог, Скопје, 2015 год.). Претставен е текстот на истакнатиот македонски поет за деца, автор на петнаесетина книги за најмладите читатели, преку сеумдесетина песни за деца. Книгава е едно расцветано поле за безгрижна игра и растење на децата преку поврзување на едно ново- модерно детство со она што е основна вредност во животот на децата.

Осмиот прилог е текстот *Чудајта на свети Еразмо од* Стојан Ристески (издание на Ирис, Струга, 2015 год.). Предмет на овој труд е осветлувањето на св.

Еразмо, на своевиден начин, преку него се расветлува културното прелевање или цивилизациското прелевање на Македонците на духовен план. Стојан Ристески со делото *Чудајќа на свети Еразмо* потврдува дека македонскиот народ го зачувал својата меморија чудотворецот св. Еразмо заедно со чудотворците св. Климент и св. Наум до денешни дни. Во описот на ова дело е истакната заслугата на проф. д-р Стојан Ристески во осветлувањето на животот и делото на св. Еразмо во науката.

Деветтиот прилог е, исто така, текст од Стојан Ристески *Грамајќика на македонскиот дијалект (Елаборат од комисија на Првата јазична комисија, декември 1944)*, (издание на Ирис, Струга, 2015 год.). Овој текст ја претставува вистината за суштествувањето на елаборат за грамајќика на македонскиот јазик, изработен од (пот)комисија на Првата јазична комисија во декември 1944 година, претставен од проф. д-р Стојан Ристески. Книгата е поделена во три целисти. Првата целост е авторовиот текст, под наслов „Ракописите не горат“, втората целост е расчитаниот пронајден ракопис и третата целост е факсимил од ракописот. Оваа книга од проф. д-р Стојан Ристески на своевиден начин го објаснува континуитетот на македонскиот народ во барањето исправен пат на својата македонска јазична себепрепознатливост.

Десеттиот прилог е посветен на првиот учебник по синтакса во македонистиката од Ѓорѓи Ј. Киселинов. *Македонска синтакса (1949)*, подготвен со белешки и осврт од Стојан Ристески (издание на Ирис, Струга, 2015 год.). Сосема на место Васил Дрвошанов го согледал научноистражувачкиот порив на проф. д-р Стојан Ристески што го носел често до откривања на ракописи, кои фрлаат нова светлина во македонистиката. Таков ракопис, меѓу другите, е и *Македонска(и)а синтакса* од 1949 година на Ѓорѓи Ј. Киселинов. Благодареејќи на проф. Ристески македонската јавност, особено, од областа на македонската наука за јазикот, дури сега има можност да се запознае со ракописната грамајќика на Киселинов. И покрај 65-годишното доцнење на нејзиното објавување, грамајќиката „Македонска синтакса“ на Ѓорѓи Киселинов претставува драгоцен прилог во македонската наука за јазикот, а тоа ни го овозможува Стојан Ристески преку прикажаното дело.

Единаесеттиот прилог, според хронолошкото претставување што го избрал Васил Дрвошанов, е критичкиот осврт кон песните на Љерка Тот Наумова. Во овој критички осврт Дрвошанов ќе нагласи дека „...во творештвото на Љерка Тот Наумова препознаваме дводомна поетеса. Таа истовремено успешно твори на два јазика: на својот мајчин хрватски јазик и на македонски јазик.“ Љерка Тот Наумова е една зрела поетеса, која владее слободно со својот талент, претопувајќи ја целата животна филозофија во поетски израз... Со своето носталгично и меланхолично преиспитување на човечкиот живот како целина, поетесата и покрај наметнувачките темни тонови на својата визура, не го избира песимизмот. Таа своите искуства и сознанија за животот и за светот таа ги преточува во поезија.

Дванаесеттиот прилог е претставувањето на книгата *Македонска(и)а ајсипраќина терминологија и нејзиното наследство* од Витомир Митевски (во издание на Матица македонска, Скопје, 2015 год.). Ова е книга на академикот Витомир Митевски, класичен филолог и филозоф, универзитетски професор и автор на многу дел, значи станува збор за потврден автор, кој, во рамките на своите

истражувања, го осветлува прашањето за именувањата на земјите и народите на Балканот, првенствено, мотивирано од настојувањата однадвор, присилно, да се промени вековниот ендоним *Македонија* и *Македонци* (назив за самоидентификување и препознавање на еден народ) со различни ексоними (имиња што на еден народ или земја обично му ги даваат соседните народи, поблиски или подалечни). Делото *Македонската ајсџраќина терминологија и нејзино наследство* претставува своевиден патоказ за нашите современици и за идните преведувачи и толкувачи на класичната филологија и на философијата.

Тринаесеттиот прилог е претставување дело од опусот на Васил Тоциновски *Лов на елени* (издание на *Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj – MKD Ilinden, Zagreb–Rijeka, 2015*). Ова дело претставува своевидно осветлување на македонско-хрватските книжевни и културни врски. Почнувајќи од 2009 година наваму творештвото на Васил Тоциновски, меѓу другото, е свртено кон осветлување на македонско-хрватските книжевни и културни врски. И пред тоа тој има објавувано рецензии, статии и студии во периодиката и во книги, во кои го допира тој прашањето за македонско-хрватските односи во областа на книжевноста и на културата. Со делото *Лов на елени* како и со делата создавани последниве десетина години, Васил Тоциновски не само што ги открива и што ги осветлува македонско-хрватските книжевни и културни врски туку и самиот со своето творештво се вградува во македонско-хрватскиот „мост од виножито“ на пријателство, доверба и соработка меѓу двата народа, освојувајќи нови вредности.

Четиринаесеттиот прилог е книгата *Белешки по македонскиот јазик: повод: сито години од раѓањето на проф. д-р Воислав И. Илиќ* од д-р Стојан Ристески (во издание на Ирис, Струга, 2016 год.) Авторот на оваа книга проф. Ристески е солиден познавач на македонското јазично прашање, за што сведочат, меѓу другото, неговите дела. Во книгата се застапени четири фотографии, три факсимили, пет сентенции и кратка белешка за Стојан Ристески, автор на осумдесетина публикации од областа на македонистиката. Разгледуваното дело *Белешки по македонскиот јазик: повод: сито години од раѓањето на проф. д-р Воислав И. Илиќ* од проф. д-р Стојан Ристески открива, осветлува и дообјаснува мошне чувствителна тема од историјата на македонскиот народ во врска со македонскиот јазик, за најважниот дел од нашето духовно културно наследство.

Петнаесеттиот прилог е, исто така, текст подготвен од Стојан Ристески со предговор и белешка од него, насловен „Записи за незаборав“ каде што е прикажано делото „Спомени“ од проф. д-р Борислав Благоев. Прикажани се двата дела од книгата – Личности и настани. Со појавата на ова дело, благодарение на Стојан Ристески, се претставува пред нас една личност која секогаш ја кажува вистината и низ записите прозборува благородството на Македонецот, како што го опишува тоа Васил Дрвошанов дека со тоа се остава сведоштво за низа значајни личности, кои имаат општествено и културно значење за македонскиот народ. Наедно таа книга претставува инспирација за повторно навраќање кон личностите што биле малку заборавени, недоволно истражувани што оставиле скапоцен прилог со своето дело.

Како што ќе назначи во Предговорот авторот на овој труд Васил Дрвошанов ...заеднички признак на сите прилози е **македонството**, независно од карактерот на

анализираното дело. Токму тој признак е предизвикот да се подложи на критичко набљудување секое од делата со цел да се афирмираат пораките што ги носат тие до сегашните и до идните поколенија... За нас остана прашањето околу изборот на критичкиот осврт, анализата и претставувањата на овие дела од Васил Дрвошанов. Кој е поривот за овој подбор, интерес, љубопитност или македонството? Васил Дрвошанов на еден директен начин ни ги доближува, ни ги толкува и ни ги претставува овие избрани дела. Нивното место е да се најдат заедно во една книга која ни сведочи за начинот на толкувањето на научните и уметничките дела, видување што овозможува недвосмислено да ги читаме прикажаните дела и во нас да се развие критичката мисла. Овие дела го поттикнале Дрвошанов да ги прикаже, студиозно да им пристапи и со свое видување да ги претстави пред нас. Овие прилози не се обични прикази, во нив има ставови кои им го даваат вистинското место на трудовите. Васил Дрвошанов е познат како автор на голем број трудови од областа на македонистиката, а исто така и како поет. Тој неуморно истражува и со почит приоѓа кон сето она што е напишано во рамките на македонистиката. Со една изразена проникнатост и мудрост приоѓа кон делата што се овде претставени, но и со изразена почит кон напишаното, можеби понесен од личното искуство за вредноста на делата што ги обележува со признакот македонство. Токму затоа и овој труд *Автори и дела, книга ѝејџа* може да го означиме со признакот македонство.

Снежана Веновска-Антевска⁸¹

---

⁸¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, venovskas@yahoo.com

811.163.3(062)(049.3)

ПРИЛОГ ОД МАКЕДОНСКИТЕ СЛАВИСТИ ВО СВЕТСКАТА СЛАВИСТИКА

(Зборник: Реферати на македонските слависти на XVI меѓународен славистички конгрес во Белград, Република Србија, август, 2018 година)

Во рамките на посотојаното претставување на македонистиката во славистиката беше и учеството на македонските лингвисти на **XVI меѓународен славистички конгрес во Белград, Република Србија, август, 2018 година**. Традиционално беше отпечатен зборник со реферати од македонските учесници, овој пат како специјално, посебно издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Станува збор за 18 текста од македонските слависти кои учествуваа на 16-тиот Меѓународен славистички конгрес во август со Белград (Република Србија). Овде е дел од македонските претставници со реферати по определените секции. Распоредот на рефератите е според позиционираноста на референтите во Програмата на Конгресот. Зборникот беше претставен на Конгресот во рамките на изложбата на литература меѓу два конгреса каде што македонистиката имаше свој одделен дел како значителен влог во светската славистика. Овде даваме еден краток преглед на текстовите поместени во Зборникот, надевајќи се дека со тоа ќе се побуди интересот дадените теми.

Прв во Зборникот е рефератот од **Емилија Црвенковска, Лилјана Макаријоска** „Заменските форми во македонските црковнословенски текстови“. Трудот се онесува на промените во црковнословенскиот заменски систем, пред сè како резултат на еволуцијата на нормите на писмениот јазик во определени периоди и во различни редакции. Иновативните процеси во текстовите од македонска редакција се поттикнати од промените во говорниот јазик, како и од меѓујазичните контакти во балканската јазична средина. Во анализата е опфатена употребата на заменските форми во дваесетина црковнословенски ракописи од македонска редакција од XII до XIV век. И покрај тоа што се смета дека заменките влегуваат во „затворена група“ на јазични знаци, во нив навлегувале некои промени како на фонолошко рамниште, така и во збороредот и функциите, па и во значењето. Подновувањата во системот ги опфатиле пред сè нелитургиските текстови што биле поотворени за промени. Заменките се разгледуваат и во процесот на преведувачката постапка од грчки. Употребата на заменките имала и стилска улога, а иновативните процеси во заменските системи ги одразуваат како меѓуредакциските така и меѓујазичните контакти.

Втор е рефератот на **Веселинка Лаброска** „Изразување на нефактивноста во граничниот појас на македонскиот и на српскиот дијалектен ареал“. Направена е анализа на спецификите на изразување на семантичката категорија нефактивност во

дијалектите на македонскиот и на српскиот јазик кои се соседни и кои од една страна се во голем степен балканизирани, а од друга страна чуваат архаизми. Предмет на интерес се начините на изразување на кондиционалот и на субјунктивот во македонските дијалекти од целиот северен појас на македонскиот дијалектен ареал и нивните соодветници во српските погранични говори од призренско-јужноморавскиот дијалект. Се работи за функциите на конструкциите со партикулите *ќе*, *би* и *да* во дијалектите на двата соседни јазика. До која мера има реструктурирација на граматичките конструкции со овие партикули, а под влијание на балканските несловенски јазици и колкави се разликите меѓу македонските и српските соседни дијалекти на овој план е темата што е разработена во овој реферат.

Трет е текстот „Развој на една несловенска појава во периферните македонски дијалекти: аналитичко маркирање на директниот објект“ од **Елени Бужаровска** каде што се толкуваат причините за аналитичкото маркирање на определени одушевени референти на директниот објект во југо-западните македонски дијалекти. Се смета дека диференцијалното маркирање на објектот со помош на граматикализираниот предлог *на* во овие дијалекти настанало заради контактот со соседните несловенски дијалекти. Во статијата се става под сомнение овој став и се изнесува хипотезата дека оваа иновација во периферните дијалекти е предизвикана од комбинација на семантички и прагматички фактори. Надворешните фактори, како што е јазичниот контакт, помогнал во настанувањето на оваа иновација. Хипотезата се докажува преку анализа на маркираните објекти во два постари дијалектни материјали. Резултатите од анализата покажуваат дека *на* прво се употребувал како падежен показател кој помагал да се разјаснат синтаксичките релации заматени под влијание на контактот, но со ширењето на оваа појава *на* се граматикализирал во дискурсна честичка која го бележи истакнатиот учесник на наративниот настан.

Људмил Спасов во рефератот „Резултативна конфигурација на секундарно транзитивизираните глаголки семантеми во македонскиот јазик“ опишува дека ваквата конфигурација може да биде деривирана од инхоативи, односно од семантеми што изразуваат инхоативна конфигурација, како и од терминативи, односно од семантеми што изразуваат терминативна конфигурација. Појдовните инхоативни и терминативни семантеми покажуваат интранзитивни едноаргументски или двоаргументски релации. На пр.: (а) *Тој седна на сџол*. претставува инхоативна интранзитивна двоаргументска релација: *седне, ѝој, сџол*. (б) *Тој умре*. претставува терминативна интранзитивна едноаргументска релација *умре, ѝој*.

Станислава Тофоска со рефератот „Семантичка деривација кај префиксите во македонскиот јазик (со паралела во други словенски јазици“ има цел да покаже дека семантичката деривација кај префиксите го следи истиот пат како и кај полнозначните зборови: тргнувајќи од човекот и неговиот однос кон просторот, со механизмите на метафоризација и метонимизација, значењата се пренесуваат на односот кон времето, па потоа во сферата на менталниот свет. Ова ќе се претстави врз примери на семантичка деривација кај неколку префикси во македонскиот јазик (*из-*, *ог-*), а ќе се даде паралела и во некои од другите словенски јазици (српски, хрватски). Оваа споредба може да покаже до кој степен се чуваат заедничките (наследени) образувања, а во кој правец се појавиле разлики во значењата на

префиксираните глаголи во одделните словенски јазици. Може да се каже дека разликите меѓу одделните јазици се покажуваат, пред сè, во честотата на одреден префикс за изразување на некое значење во комбинација со одредена семантичка група глаголи.

Биљана Мирчевска-Бошева во текстот „За преводот на фраземите со значење емоции“ дава илустрација какви проблеми настануваат при преводот кај некои фраземи преку примери. Притоа одредувањето на најсоодветниот преводен еквивалент на една фразама е проблем кој бара опсежно истражување на функционирањето на дадениот израз во различни контексти и ситуации. Оптимално решение за превод на една фразама е изнаоѓање на идентична единица во јазикот-цел. Но, ваквите случаи се ретки и најчесто се однесуваат на интернационалните изрази. Кога идентична единица не постои во јазикот-цел потребно е да се најде аналогна единица која има исто значење, но помалку или повеќе различен компонентски состав. Ваквата ситуација бара одлично познавање на двата јазика, но и многу време и посветено внимание на сите нијанси во значењето и во употребата на соодветната јазична единица.

Јасминка Делова-Силјанова, Милица Миркуловска пишуваат за „Соматските фраземи во македонскиот, во чешкиот и во полскиот јазик“ и притоа истакнуваат дека преведувањето на фразеолошките изрази претставува еден од најсложените проблеми на уметноста на преведувањето и на теориски и на практичен план. Фраземата обично, покрај единственото лексичко значење, ја чува и националната специфичност и сликовитост изразени во одредени лексички единици што се нејзин составен дел. На Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје се работел проект под наслов „Паралелни фразеолошки корпуси“ чија главна цел беше создавање база на македонски соматски фраземи и нивни еквиваленти во рускиот, во полскиот, во чешкиот и во францускиот јазик која би давала можност за брзо пребарување и проучување на фразеологијата на вклучените јазици. Ваквата електронска база претставува корисна алатка која може да најде примена при учење на јазикот, при преведување, при компаративни истражувања, при лексиколошки и лексикографски истражувања, при составувањето на двојазични речници, како извор на наставен материјал и сл. Во овој труд е разгледан материјалот опфатен во рамките на овој проект.

Димитар Пандев во рефератот „Улогата на религиознокнижевниот дискурс во оформувањето на словенските книжевни јазици (со посебен осврт врз македонскиот и српскиот јазик)“ ги разгледува јазичните промени (транспозиции) кои настануваат при книжевните обработки (творечки адаптации) на религиозни теми во книжевните дела настанати во почетоците на новите книжевности (првенствено во српската и во македонската). Притоа, особен предмет на интерес се делата за кои може да се најдат соодветни верзии и на македонски и на српски јазик, а нивните автори со својот јазичен и стилски израз извршиле значајно влијание врз оформувањето на книжевните јазици – на македонскиот (Јоаким Крчовски, Миладиновци...) и на српскиот (Викентије Ракиќ...), особено поради фактот што биле радо читани на поширока јужнословенска територија. Во таа смисла, се разгледува

одразот на заемните книжевни односи и врски при адаптациите на религиозните теми врз оформувањето на книжевните јазици (македонскиот и српскиот).

Лидија Тантуровска во текстот „За актуелната состојба на функционалните стилови на Интернет“ Го објаснува постоењето на големи разлики во постојните концепции за проучување на предметот на стилистиката, како и појавувањето на нови, но фрагментирани концепции, е обележје на дваесеттиот век. Од друга страна, со сè поголемиот замав на интернетот, како нов комуникативен простор, нова комуникативна средина, односно како ново средство за јавно информирање и комуницирање, стилистиката, како научноистражувачко поле, добива нова димензија, која сè повеќе станува обележје за дваесет и првиот век. По овој повод, при функционалното расчленување на јазикот, ќе се обидеме да добиеме одговор дали можеме да зборуваме за истите функционални стилови и во рамките на интернет-стилистиката. Истражувањето е врз основа на примери од македонскиот јазик.

Елена Јованова-Грујовска во рефератот „Лексиката со субјективна оценка во јазичниот израз на Македонците во Србија и на Србите во Македонија“ прави анализа на резултатите од спроведеното истражување меѓу Македонците што живеат во Србија и Србите што живеат во Македонија. Деминутивно-хипокористичната лексика се практикува во семејството и преку неа се потенцира позитивниот однос кон потомството, храната, облеката, домот и домашните животни. Аугментативно-пејоративните лексеми се однесуваат на физичките и психичките особини на луѓето. Лексиката со субјективна оценка најчесто егзистира во рамките на основното значење на лексемите.

Снежана Веновска-Антевска во рефератот со наслов „Интеркултурната комуникација на Балканот и создавање на нова концептуализација на јазичната слика на светот“ дава една критичката анализа на дискурсот на Балканот којашто сведочи за умешноста за врзувањето на различностите преку јазиците (словенски: македонски, бугарски, српски, хрватски, словенечки, босански, херцеговски, црногорски; и несловенски: грчки, турски, албански, англиски) дополнето со невербалната комуникација како еден поширок простор за градењето на впечатокот за општите состојби. Балканот отсекогаш претставувал крстосница на култури, религии, обичаи, етникуми, оттаму истражувањата поврзани со интеркултурната комуникација на овој простор во различни периоди дава различни резултати.

Во рефератот „Славистички преокупации во истражувањата на македонските компаративисти“ од **Соња Стојменска-Елзесер** се опфатени истражувања на македонските компаративисти што се однесуваат на автори, теми и книжевни проблеми од доменот на словенските култури со што се детектира актуелниот статус на македонската компаративистика во однос на словенскиот културен контекст. Предмет на анализа се објавените трудови од македонските компаративисти кои се дел од македонската академска средина. Анализирани се своевидниот култ кон творечката фигура на Михаил Бахтин, а исто така е коментирани и значењето на руските формалисти и тартуските семиотичари на чело со Јуриј Лотман, како и евидентната блискост на македонската компаративистика со словачкиот компаративист Диониз Ѓуришин. Во трудот се изведува категоризација на

компаративните студии според нивните основни карактеристики, при што се апострофирани доминантните модели. Овие анализи водат до заклучоци и констатации кои ги исцртуваат карактеристиките и дострелите на македонската компаративна наука и кои овозможуваат согледба на неопходните идни истражувачки чекори.

Маја Јакимовска-Тошиќ во „Општобалканска прослава на култот на св. Јован Владимир“ го прикажува истражувањето кое е насочено кон општобалканската прослава на култот на св. Јован Владимир, присутна во културната традиција и културолошките интерпретации на јужнословенските и балканските народи. Од особено значење е да се утврдат различните културни и духовни облици на култното манифестирање, што може да придонесе во изградба на општа балканска миросгледска претстава на фонот на определени заеднички религиозни манифестации и културолошки феномени. Во изградбата на култот на св. Јован Владимир се преплетуваат различни народносни, религиозни и културни супстрати, кои ја оплеменуваат трајно културната ризница на балканските народи.

Венко Андоновски во рефератот „Достојевски и Мекдоналдс“ истакнува дека денешните источни и словенски книжевности се изложени на силен налет на глобализацијата, што од точката на гледање на нивните книжевни традиции се доживува како бришење на националниот и локалниот културен идентитет. Таа западна колонизација на словенските семиосфери се одвива и преку редефиниција на поимот „книжевност“ и наметнување на една нова естетика на бестселерот, сфатен како нормативна глобална поетика. Од друга страна, наследниците на Достоевски (со централното прашање за теодицејата), се двоумат дали да ја продолжат својата богата (православна) книжевна традиција со вечните прашања за Бог, смислата на животот и љубовта, бесмртноста, локалните историски прашања и митолошките архетипови, или да се свртат кон лесната и профитабилна светска кариера на таканаречените „Мекдоналдс“ или “ready-made” писатели.

Танас Вражиновски во рефератот „Проф. Кшиштоф Вроцлавски – собирач и проучувач на словенскиот фолклор“ пишува за проф. К. Вроцлавски како еден од најзначајните полски фолклористи, кој потполно му се посветил на проучувањето на словенскиот, односно на јужнословенскиот фолклор. Во словенската фолклористика се смета за еден од ретките современи фолклористи, кој едновременно се јавува и како собирач икако проучувач на повеќе фолклорни жанрови: народна проза, народна песна, верувања и сл. Препознатлив е по тоа што теренскиот материјал го става во функција на теоретска и практичка, односно описна анализа. Тој е значаен приврзаник на компаративното проучување на фолклорот, а во своите трудови се залага за примена на геогарфско историската метода.

Во текстот на **Ана Мартиноска** „Трансформациите на детскиот фолклор во современи услови“ прикажан ни е труд кој е замислен како дефинирање и проследување на жанрот на детскиот фолклор, особено на гатанките, брзозборките, броениците, залагалките и другите куси жанри и нивната функција низ времето. Трудот се задржува на особеностите на македонскиот детски фолклор и притоа се користат досегашните сознанија на Пенушлиски, Величковски и други имиња на македонската фолклористика. Во централниот дел, трудот ги разгледува постоечките современи форми на детски фолклор кои се создаваат или репродуцираат денес, при што се анализираат процесите на нивно изумирање и причините за таквите процеси.

Се укажува и на круцијалната улога на мас-медиумите во популаризацијата на малите форми, како и на обидите за нивна комерцијализација. Посебно внимание се посветува и на улогата на Интернетот во комуникацијата на децата денес и можностите кои тој ги нуди за презентација и ревитализација на детскиот фолклор. Во последното поглавје, текстот се задржува на заемките и модификациите на фолклорните форми во уметничката литература за деца, нудејќи критички осврт кон овие процеси во македонски контекст и нивните резултати.

Елизабета Шелева, Димитрија Ристески пишуваат за „Придонесот на Милан Ѓурчинов во славистиката, македонистиката и компаративистиката“. За жал никој не можеше да предвиди дека овој текст ќе преставува секавање на академикот Милан Ѓурчинов. Во меѓународниот академски и културен контекст, името на Милан Ѓурчинов, се врзува за богатото дело на еден редок и несекојдневен славист, македонист, компаративист, што се протега во период од речиси седумдесет години творештво. Милан Ѓурчинов, и во деветтата деценија од својот живот, останува препознатлив по својот виспен ум, духовната виталност, несмаленото љубопитство, широкоаголниот ракурс на гледање и резолутно искажаниот, вредносен суд по однос на феномените на современата литература и култура, кај нас и во светот.

Како последен во Зборникот е поместен рефератот од **Ангелина Бановиќ-Марковска** „Јужнославистиката како регионална меѓународна заедница, во ерата на глобалниот културен колонијализам“. Во овој текст се разгледувани перспективите на јужнославистичката (меѓу)книжевна заедница, како регионална семиосфера во европскиот културен контекст, и влијанието што врз нејзиниот поликултурален и полидискурзивен простор го оставиле парадигмите од типот: центар-периферија, глобално-локално, национално-универзално. Свеста за сродноста на јужнословенските јазици и зајакнувањето на книжевните и културните врски (како единство на различности), би можеле да бидат не антиподен, туку алтернативен предизвик во ерата на глобалниот културен колонијализам.

Имајќи ги предвид текстовите во овој зборник може да се каже дека македонската славистика беше солидно претставена на XVI конгрес на славистите, а Зборникот ќе остане како запис што сведочи за тоа.

Снежана Веновска-Антевска⁸²

---

⁸² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, venovskas@yahoo.com

811.163.3(062)(049.3)
811.163.3-115(062)(049.3)

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД МЕЃУНАРОДНАТА НАУЧНА
КОНФЕРЕНЦИЈА „МИНАТОТО НА ЈАЗИЧНИОТ СВЕТ – ДЕНЕС И УТРЕ“
(15-16 НОЕМВРИ 2017), СКОПЈЕ 2018**

Мене ми припадна честа во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, институцијата која веќе шест и пол децении се грижи за проучувањето и за негувањето на научната мисла посветена на македонскиот јазик и неговата афирмација на највисоко ниво, за што сведочи и денешната средба (6 ноември 2018) во рамките на *Одборениите денови во Институтот* (трети по ред), да го промовирам Зборникот на трудови од Меѓународната научна конференција, одржана на 15-ти и 16-ти ноември 2017 година во рамките на истоимениот настан.

Особено радува фактот дека ваквите научни собири добиваат сè поширок меѓународен развој, што е од посебно значење за афирмацијата на македонскиот јазик и на македонската култура не само дома туку и надвор од нашата земја. А тоа го докажаа преку своето учество на минатогодишната научна конференција, која го носи насловот „**Минатото на јазичниот свет – денес и утре**“ 58 учесници (чиешто апстракти се објавени во електронска форма и се достапни преку мрежата COBISS.MKво НУБ). 50 научни прилозина 496 страници го најдоа своето место во Зборникот на трудови од оваа конференција, издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, за чија заслуга секако му благодариме на уредувачкиот одбор, кого го сочинуваат Лидија Тантуровска како главен уредник, Елена Јованова-Грујовска, воедно и во својство на директор на Институтот, Катица Трајкова во својство на секретар, Мери Цубалевска, Веселинка Лаброска, Мери Јосифовска и Снежана Петрова-Џамбазова.

Издавањето на Зборникот е финансирано од Министерството за образование и наука при Владата на Република Македонија, а за неговото техничко оформување е заслужна издавачката куќа „Мар-Саж“. Инспиративната фотографија на корицата пак, насловена како „Полупразен-полуполн“, која преку морето ја претставува бесконечноста низ времето, а јас би додала уште врската меѓу традицијата и современоста, е на Љупка Тантуровска.

Самиот наслов „**Минатото на јазичниот свет – денес и утре**“ ја носи пораката упатена не само кон стручната туку и кон пошироката читателска публика, а научниците кои зедаа учество на Конференцијата и ги приложија своите трудови за печат преку научни факти ја потврдија долгата и богата традиција на македонскиот јазик разгледувана од денешен аспект, посакувајќи истата да продолжи да се одржува и да се збогатува и во иднина. Во таа насока се обработени теми од областа на граматиката на македонскиот јазик, односно македонскиот во споредба со другите јазици; потоа теми од областа на зборообразувањето, лексикологијата и фразеологијата на македонскиот јазик, а дел од нив со

контрастивен пристап кон другите словенски и несловенски јазици; се обработуваат теми и од областа на историјата и дијалектологијата на македонскиот јазик кои го опфаќаат само македонскиот јазик или македонскиот наспрема другите словенски и несловенски јазици; присутни се теми и од областа на социолингвистиката, психолингвистиката, јазичната политика и јазичното планирање, стилистиката, лингвокултурата, како и од преведувачката дејност. Свој придонес во тоа, секако, дадоа покрај домашните учесници; негуватели, поддржувачи и развивачи на македонската јазична наука; и голем број странски учесници, и тоа од седум земји: Србија, Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Косово, Русија, Полска од повеќе универзитетски центри, кои преку своите научни прилози ги пренесоа своите научни согледувања и искуства, кои секако, придонесуваат во афирмацијата на македонскиот јазик и македонската култура во нивните центри и пошироко. Научната конференција беше можност да се претстави и издавањето на „Хрватско-македонскиот речник“ од авторките Дијана Влатковиќ и Борјана Прошев-Оливер, а во неговото претставување учествуваа Људмил Спасов, како и Веселинка Лаброска и Лидија Тантуровска (рецензентки на македонската колона на Речникот). Секој од научните прилози во Зборникот, навлегувајќи било во дијакронијата било во сонхронијата претставува инспиративен труд сам посебе, кој не само што пласира нови сознанија од областа на науката за јазикот туку воедно поттикнува низа нови прашања и отвора низа нови потенцијално необработени или недоволно обработени теми што ја прави уште попривлечна научноистражувачката работа, а кога се работи за национален јазик пак, задоволството е уште поголемо, бидејќи дополнително се мотивира желбата која произлегува од нашата мисија, чијшто резултат е пишаниот збор.

Со еден збор Зборникот претставува извонреден прилог за тоа „што направивме и што треба да направиме“.

За крај редот налага да ги споменеме колегите, чиешто имиња се среќаваат во Зборникот на научни трудови под наслов „Минатото и јазичниот свет – денес и утре“, а задоволството при збогатувањето на сопствените научни сознанија преку прелистувањето и анализата на овој Зборник ви го препуштам Вам.

По азбучен ред, онака како што се објавени во Зборникот: Лидија Аризанковска, Елизабета Бандиловска, Жарко С. Бошњаковиќ и Гордана Р. Штасни, Родна Величковска и Катерина Петровска-Кузманова, Тајјана Гочкова-Стојановска, Лилјана Гушевска, Јасминка Делова-Силјанова, Олгица Додевска-Михајлова, Васил Дрвошанов, Виолета Јанушева, Елена Јованова-Грујовска и Елизабета Кузмановска, Мери Јосифовска, Маќеј Кавка, Весна Костовска, Веселинка Лаброска, Ѓорѓи Лазаревски, Лилјана Макаријоска, Јордана Марковиќ, Димка Митева, Витомир Митевски, Виолета Николовска, Димитар Пандев, Блага Панева, Снежана Петрова-Џамбазова, Борјана Прошев-Оливер, Јан Соколовски, Зоран Спасовски, Станислав Станковиќ, Фани Стефановска-Ристеска, Еленка Стоевска-Денчова и Светлана Давкова-Ѓорѓиева, Вера Стојчевска-Антиќ, Лидија Тантуровска, Свето Тоевски, Катица Топлиска-Евроска, Катица Трајкова, Владимир Цветкоски, Доца Цветкоска, Мери Цубалевска, Емине Шабани, Хаџем Хајдаревиќ, Јасмин Хоџиќ и Харис

Ќатовиќ, Ален Калајдија, Аида Кршо, Ивона Лучкув, Вера Смоле, Људмил Спасов, Марија Стришевска, Елжбиета Тишковска-Каспжак, Дијана Влатковиќ.

Им честитам на колегите од Организацискиот и од Уредувачкиот одбор, на рецензентите, секако на учесниците и на авторите, како и на сите оние кои продонесоа научната мисла посветена на македонскиот јазик да го најде своето место во еден од Зборниците, каков што е овој. За почит е фактот дека ваквите научни собири, кои добиваат сè поголем меѓународен размер стануваат традиција. Ова е кажано во пресрет на меѓународната научна конференција „Јазикот и културата – состојби и предизвици“ која почнува денес.

Ви пожелувам успех во понатамошната работа и уште многу промоции, затоа што само делата кои имаат пишана трага ја пишуваат историјата и живеат вечно!

Лидија Аризанковска⁸³

---

⁸³ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, larizankovska@yahoo.com

811.163.3(062)(049.3)
398(=163.3)(062)(049.3)**ФОЛКЛОР – ТРАДИЦИЈА – ЈАЗИК, МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА
КОНФЕРЕНЦИЈА (17 И 18 МАЈ 2018 Г.), СКОПЈЕ**

На 17 и 18 мај о.г. по дваесет и втори пат се оддржа традиционалната манифестација Денови на Благоја Корубин. Меѓународниот научен собир што при тоа се оддржа беше на тема **Фолклор – традиција – јазик**. На собирот зедоа учество 36 учесници од повеќе институции: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Државен универзитет во Тетово, Педагошки факултет „Св. Климент Охридски“, Филолошки факултет при УГД Штип и други. Учесниците од странство беа главно од Република Србија, од Филолошкиот факултет во Ниш.

Темата на годинешниот собир не е нималку случајна. Таа целосно се вклопува во најновите преокупации на научната јавност. Фолклорот и традицијата што ја негувал македонскиот народ, одиграл значајна, да речеме и одлучувачка улога во зачувувањето и одржувањето на македонскиот народ и неговиот идентитет. Фолклорот, во сите негови пројави: книжевна, музичка, драма, игра и танц, ликовна итн. со векови бил единствената можност за духовно изразување на поробениот народ. Богатството на народната носија, називите на народните ора, богатите народни приказни, називите на народните верувања, обичаи, обредите, бајачките, гатанките се проучувани соодветно од фолклористички, литературен, етномузиколошки, итн. други аспекти. Нашите согледувања се дека ова непроценливо богатство е недоволно проучено од јазичен аспект.

Потребата од длабинско проучување на јазикот на фолклорните записи од најразлични жанрови произлегува од потребата некои решенија во јазикот да ги бараме таму каде што веќе ги има како готови форми, ама со годините сме „подзаборавиле на нив“, а и да преиспитаме некои решенија од денешницата. Фолклорот го сфаќаме како извор на јазичен материјал, но и како инспирација за јазичното планирање.

Од работата на научниот собир очекувавме пополнување на оваа празнина во науката за јазикот. Насловите на рефератите тоа целосно го потврдуваат.

На научниот собир настапија: **Димитар ПАНДЕВ**, *Меѓу ѓарнизониот и фронтниот*; **Снежана ВЕЛКОВСКА**, *Чардак ни на небо ни на земја (врз примери од македонскиот народно творештво)*; **Снежана ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА**, *Кон линеаризацијата во фразеологијата (врз примери од македонскиот јазик)*; **Снежана ПЕТРОВА-ЦАМБАЗОВА**, *Имињата во фразеолошка употреба*; **Кристина ДИМОВСКА**, *Жанровските одлики на пословицата и максимата како илустрирани фолклорни форми*; **Марија ЛЕОНТИЌ**, *Пословиците во македонскиот и во турскиот јазик*; **Елена ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА**, *Кон лексиката на „Шеќерната приказна“ од Славко Јаневски*, **Олгица ДОДЕВСКА-МИХАЈЛОВСКА**, *Синонимните односи во македонската народна поезија*, **Катица ТОПЛИСКА-ЕВРОСКА**, *NOMINA INSTRUMENTI во македонската кујна – од традиција до иновација*, **Јордана МАРКОВИЌ**, *Информативност семаантичке дефиниције*, **Лилјана**

МАКАРИЈОСКА, *За традиционално то занаетчиство од етнолингвистички аспекти*, **Мери ЦУБАЛЕВСКА**, *Црковнословенизмиите во творештвото на Јован Сирезовски*, **Виолета НИКОЛОВСКА**, *Семантиката и погледот на својот*, **Марија ПАУНОВА**, *Графичните како дел од материјалната култура на македонскиот народ*, **Анита ШТЕРЈОСКА-МИТРЕСКА**, *Народното творештво и богаите на речникот кај учениците од одделенската настава*, **Љубица СТАНКОВСКА**, *Пошкото на оронимите Бабуна и Муко*, **Васил ДРВОШАНОВ**, *Називите на лускавецот во македонските говори*, **Еленка СТОЕВСКА-ДЕНЧОВА**, *Од македонската граѓинелска терминологија*, **Светлана ДАВКОВА-ГОРГИЕВА**, *Лексемата јака на македонскиот јазичен ареал*, **Гоце ЦВЕТАНОВСКИ**, *Бубамарата во фолклорната традиција на словенските народи и дијалектните именувања во македонскиот јазик*, **Јасминка РИСТОВСКА-ПИЛЧКОВА**, *Антропоморфизација на космосот - низ примери од македонските везови и нивната терминологија*, **Весна ПЕТРЕСКА**, *„Скушалче“ - дејето во свадбениите обреди*, **Катерина ПЕТРОВСКА-КУЗМАНОВА**, *Фолклорна драма терминологија и дефинирање*, **Стојанче КОСТОВ**, *Имињата на ораата во орскаата традиција во Македонија*, **Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА**, *Македонија во описите на Лудвик Куба*, **Лидија ТАНТУРОВСКА**, *Мишкиот лик Баба Рога*, **Соња НОВОТНИ**, **Михајло МАРКОВИЌ**, *Улогата на фолклорот во зачувувањето на традицијата и говорот на Тешово*, **Ана ВИТАНОВА-РИНГАЧЕВА**, *Народната песна од Сирумица и сирумичко - ризница на автентичниот јазичен израз (врз примери на љубовни песни и балади)*, **Иван КОТЕВ**, *Лексемите гуша и судбина во фолклорот од сирумичко*, **Искра ПАНОВСКА-ДИМКОВА**, *Начини на изразување вообичаеност кај Марко Цепенков*, **Татјана ГОЧКОВА-СТОЈАНОВСКА**, *Социолнгвистички приспад кон формите за обраќање во македонската народна хумористично-сатирична поезија*, **Игор СТАНОЈОСКИ**, *За и проитв уштебаата на аорисот од несвршениите глаголи*, **Лилјана ПАНДЕВА**, *Стилистика на прилогите (врз примери од Зборникот на Миладиновици)*, **Михајло МАРКОВИЌ**, **Соња НОВОТНИ**, *Традицијата - клучен елемент во континуитетот на македонскиот јазик*, **Христина АНДОНОВСКА**, *Терминологијата од областа на православната света литургија* и **Борче АРСОВ**, *(Анти)традицискиот приспад во преводите на Новиот завет на современ македонски јазик од 19 в. (јазични соледувања)*.

Како што може да се забележи од насловите на рефератите, имавме теми од фразеологијата и лексиката, од семантиката и стилистиката, преку дијалектологијата и темите од фолклорот кои понудија многу нови сознанија за учесниците, до старите текстови во кои е одразена нашата книжевна традиција.

Најзначајното на вака поставените научни собири на кои интердисциплинарно се разгледува зададената тема е богатата дискусија што е поттикната од различните начини на гледање на определени прашања. Тоа се потврди и овој пат. Со нетрпение го очекуваме зборникот со рефератите од манифестацијата.

Снежана Велковска⁸⁴

⁸⁴Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, snvelkovska@yahoo.com

811.163.3(062)(049.3)

811.16(062)(049.3)

КОН XVI МЕЃУНАРОДЕН КОНГРЕС НА СЛАВИСТИТЕ

Во Белград од 20 до 27 август 2018 г. се одржа XVI меѓународен конгрес на славистите во организација на Меѓународниот комитет на славистите раководен од проф. д-р Бошко Сувајиќ, претседател на МКС, проф.д-р Љиљана Бајиќ, заменик претседател на МКС и проф.д-р Петар Буњак, секретар на МКС, сите од Филолошкиот факултет во Белград. Главниот товар при организацијата на овој конгрес го понесоа славистите на Србија здружени во Сојузот на славистичките друштва на Србија како и нивните матични научни институции во рамките на универзитетите во Белград, Нови Сад, Ниш, Крагуевац, Косовска Митровица, САНУ и нејзините институти, како и други научни и културни институции. Мошне впечатлив беше и ангажманот на студентите од славистичките катедри на Филолошкиот факултет во Белград, кои на волонтерска основа за време на целото одржување на конгресот се грижеа за учесниците. Тие беа секогаш услужливи и брзо наоѓаа решенија за прашањата и проблемите кои се појавуваа кај учесниците на конгресот. Со својата ведрина и љубезност оставија силен впечаток кај учесниците.

На конгресот беа пријавени околу 770 секциски реферати, кои се распределуваат по квоти за секоја земја учесник, Покрај овие имаше и 27 постерски реферати и на тој начин програмските теми на конгресот беа обработувани во околу 800 реферати. Програмата беше распределена во 43 секции, а тие во вкупно 115 работни сесии. На овој конгрес за прв пат беа вклучени постерите како начин на излагање за дополнителен број учесници кои добија можност да настапат со реферат во врска со некоја од конгресните тематски. Македонските слависти максимално ја искористија определената квота од 15 реферати и проширувањето од 20% со уште три реферати или вкупно 18 и еден постерски реферат. Програмата на конгресот беше збогатена и со рекорден број од 32 тематски блока и 9 тркалезни маси од кои три беа со специјални теми (**Вуковиот *Српски речник во своето време и денес. По повод 200 г. од првото издание; Александар Белиќ во историјата на славистиката и Крајот на Првата светска војна и словенскиот свет***). Македонија беше застапена со еден тематски блок под наслов „Семантичка деривација“ во организација на д-р **Марјан Марковиќ** и со учество на **акад. Зузана Тополињска, Снежана Вучковиќ (Србија) и Јан Соколовски (Полска)**. Во рамките на тематските блокови и тркалезните маси учествуваа вкупно десетина македонски учесници. На тој начин учеството на македонските слависти на овој конгрес го достигна досега најголемиот број од околу триесет учесници. Македонската делегација на конгресот настапи во следниот состав (редоследот е даден според програмскиот редослед:

1. **Црвенковска Емилија, Макаријоска Лилјана, Заменскиџе форми во македонскиџе црковнословенски џексџови**

2. Лаброска Веселинка, *Изразување на нефактивността во граничниот појас на македонскиот и на српскиот дијалектен ареал*
3. Бужаровска Елени, *Развој на една несловенска појава во периферните македонски дијалекти: аналитичко маркирање на директниот објект*
4. Спасов Људмил, *Резултативна конфигурација на секундарно транзитивизираниите глаголки семантики во македонскиот јазик*
5. Тофоска Станислава, *Семантичка деривација кај префиксите во македонскиот јазик (со паралела во групи словенски јазици)*
6. Мирчевска-Бошева Биљана, *За преводот на фраземите со значење емоции*
7. Делова-Силјанова Јасминка, Миркуловска Милица, *Соматските фраземи во македонскиот, во чешкиот и во полскиот јазик*
8. Пандев Димитар, *Улогата на религиознокнижевниот дискурс во оформувањето на словенските книжевни јазици (со посебен осврт врз македонскиот и српскиот јазик)*
9. Тантуровска Лидија, *За актуелната состојба на функционалните силинови на Интернет*
10. Јованова-Грујовска Елена, *Лексиката со субјективна оценка во јазичниот израз на Македонија во Србија и на Србиите во Македонија*
11. Веновска-Антевска Снежана, *Интеркултурната комуникација на Балканот и создавање на нова концептуализација на јазичната слика на светот*
12. Стојменска-Елзесер Соња, *Славистички преокуации во испражувањата на македонските компаративисти*
13. Јакимовска-Тошиќ Маја, *Оштобалканска прослава на култот на св. Јован Владимир*
14. Андоновски Венко, *Достоевски и Мекдоналдс*
15. Вражиновски Танас, *Проф. Кишишоф Вроцлавски – собирач и проучувач на словенскиот фолклор*
16. Мартиноска Ана, *Трансформациите на дейскиот фолклор во современи услови*
17. Шелева Елизабета, Ристески Димитрија, *Придонесот на Милан Ѓурчинов во славистиката, македонистиката и компаративистиката*
18. Бановиќ-Марковска Ангелина, *Јужнославистиката како регионална меѓународна заедница, во ерата на глобалниот културен колонијализам*
19. Петроска Елена, *За определен тип мейнтекстуални коментари во македонскиот јазик (семантички аспекти)* – постерски реферат.

Од македонските учесници тројца беа и претседавачи на сесии во рамките на секциските реферати (Снежана Веновска-Антевска, Соња Стијменска-Елзесер и Маја Јакимовска-Тошиќ).

Во тематските блокови на конгресот настапија 8 македонски учесници. Лидија Аржанковска учествуваше со реферат под наслов *Македонскиот јазик низ процесот на глобализацијата од зборобразувачки аспекти* во рамките на тематскиот блок *Глобализацијата и словенското зборобразување*. Во тематскиот блок *Именските предикати и дативните реченични модели во словенските јазици* учествуваше Лидјана Митковска со рефератот *Конструкции со именски предикати и дативни субјекти во македонскиот јазик*. Со рефератот *Текстот и*

когнитивната метафора (со примери од македонскиот јазик) настапи **Александра Ѓуркова** во рамките на тематскиот блок *Медиумската култура и стилот*. Во тематскиот блок *Семантичка деривација*, организиран од **Марјан Марковиќ** од македонска страна учествуваа **Зузана Тополињска** со рефератот *'Човек' – 'просјор' – два јојма-клучеви врз кои се темели семантичката организација на јадежната парадиџма* и **Марјан Марковиќ** со рефератот под наслов *Процеси на семантичка деривација*. **Лидија Тантуровска** настапи со рефератот *Транслијерацијата меѓу нормата и практиката* во рамките на тематскиот блок *Словенските литературни јазици од теоријата кон практиката*. *Формирањето на јазичната свест и стилови кон јазикот*. **Административните промени на имињата на улиците во Скопје** е рефератот со кој настапи **Мери Јосифовска-Момировска** во рамките на тематскиот блок *Ономастиката и современата култура*. *Категоријата на многузначноста во теоријата и практиката во словенската терминологија* е тематскиот блок во кој како дискусант учествуваше **Јаготка Стрезовска**.

Во рамките на деветте тркалезни маси организирани на конгресот учествуваа тројца македонски учесници и тоа: **Соња Стојменска-Елзесер** и **Димитар Пандев** во тркалезната маса со специјалната тема *Крајот на Првата светска војна и словенскиот свет*. **Лидија Тантуровска** учествуваше во тркалезната маса *Интернет-стилистика: современи тенденции, проблеми и перспективи* со темата *За актуелната состојба на функционалните стилови на Интернет*.

Македонистичката проблематика на овој конгрес не беше застапена само во настапите на македонските учесници туку и кај барем уште толку учесници од други словенски и несловенски славистички центри. Меѓу нив ќе ги наведем имињата на **А. Дуличенко** од Естонија (*Славјанска микрофилологија*), **Ј. Накацима** од Јапонија (*From geolinguistic cartography to extrapolating language change*), **Ј. Миндак** (*Goranski/našinski – specyfika sociokulturowa (na tle innych gwar słowiańskojęzycznych muzułmanów z pogranicza słowiańsko-albańskiego)*), **И. Савицка** (*Konwergencje macedońsko-grecko-albańskie w zakresie fonetyki*) и **Ј. Соколовски** од Полска (*Deminywa w języku macedońskim i polskim w ujęciu konfrontatywnym (na tle słowiańskim)*), **Т. Ганенкова** (*Семантичките структури предлогов во болгарском, македонском, сербском и словенском јазиках*), **Е. Иванова** (*Даконструкција как параметр синтаксической дифференциации славянских языков*), **М. Макарец** (*Да-формы в славянских идиомах Албании. К типологии албанско-славянских языковых конструкций*), **К. Никифоров** (*Институи славяноведения РАН в прошедшее десятилетие – развитие традиционных исследований и новые подходы*), **А. Соболев** (заедно со **А. Русаков**, **М. Кислиер**, **М. Морозова**, **В. Козак**, **А. Макарова** и **Д. Коњор**; *Южнославянские диалекты в симбиотических сообществах Балкан*) и **Е. Узевова** од Русија (*Славяне-мусульмане Южной Славии: терминология народной культуры*), **С. Вакарелијска** (*Сравнение на [N[N]] конструкциите во български и македонски весници*) и **В. Фридман** од САД (*Уште еднаш за рефлексите на јусовите во југозападните македонски зборови: ареално балканолошко истражување*), **Ј.**

Московљевиќ-Поповиќ од Србија (*Корелативне конструкције у јужно-словенским језицима*). Кон нив се придружуваат и други нови имиња од повеќе земји како што се: **Летонија, Норвешка, Словенија, Хрватска, Чешка, Швајцарија** и др. Широкиот опфат на странски македонисти, слависти и балканисти од сè повеќе земји и од сите генерации го потврдува фактот дека македонистиката веќе има цврсти позиции во научниот свет и привлекува сè повеќе нови и млади научни работници.

Во рамките на другите придружни активности на конгресот македонистиката беше претставена и преку претставување на неколку научни изданија во периодот меѓу претходниот и актуелниот конгрес. Голем интерес меѓу славистите предизвика претставувањето на критичкото издание на петте книги со литературното творештво на Блаже Конески под наслов *„Целокуќни дела на Блаже Конески: критичко издание во редакција на Милан Ѓурчинов“* во издание на МАНУ. Академик Милан Ѓурчинов, кој почина еден месец пред одржувањето на конгресот, беше долгогодишен претседател на Македонскиот славистички комитет и член на Меѓународниот комитет на славистите, како и негов претседател во периодот од 2003 до 2008 г., беше многу почитуван и ценет за својот придонес во работата на МКС и воопшто во славистичкиот свет. Меѓународниот комитет на славистите му оддаде почит на своето пленарно заседание, а почит му беше оддадена и на почетокот на претставувањето на критичкото издание на творештвото на Блаже Конески, како и при пригодноста предавање посветено на придонесот на академик Милан Ѓурчинов по повод 90 годишнината од неговото раѓање. Претставувањето на споменатото критичко издание го изврши Соња Стојменска-Елзесер. Димитрија Ристески го изложи заедничкиот реферат со Елизабета Шелева под наслов *„Придонесот на Милан Ѓурчинов во славистиката, македонистиката и компаративистиката“*.

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во рамките на конгресот изврши претставување на дел од своите изданија. Во тие рамки беа претставени најновиот *Правилник на македонскиот јазик* и *Толковен речник на македонскиот јазик, Т-Ш, том VI* кои ги претстави Снежана Веновска-Антевска, а Веселинка Лаброска го претстави изданието *Банскиот зовор*, како и проектот на Институтот од кој и произлегува резултатот во вид на монографија. И овие претставувања наидоа на забележлив интерес меѓу присутните слависти.

Традиционалната изложба на научни славистички изданија меѓу двата конгреса (актуелниот и претходниот), која се одржа во Градската библиотека на Белград беше мошне богата и предизвика голем интерес не само меѓу славистите учесници на конгресот туку и кај пошироката публика од градот Белград и пошироко од Србија. Македонија на оваа изложба беше достоинствено и импресивно претставена со повеќе од 100 изданија. Тоа наиде на мошне позитивен одзив кај публиката и кај славистичката јавност од целиот свет. Мнозина од учесниците дури и отворено искажуваа восхитеност и изненаденост од големата продукција на славистички изданија во Македонија. За реализацијата на изложбата се грижеа Македонскиот славистички комитет и институциите кои донираа книги за изложбата: МАНУ, Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Институтот за македонска

литература, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ со своите три славистички катедри и Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ. Голема благодарност заслужува и Министерството за надворешни работи на РМ кое го овозможи превозот на книгите до Белград. Според воспоставената традиција изложените книги остануваат како подарок за некоја библиотека на земјата домаќин, а во овој случај тоа беше Универзитетската библиотека „Светозар Марковиќ“ во Белград.

На одржувањето на конгресот му беше посветено големо внимание од страна на државите институции на Република Србија и се одржа под високо покровителство на претседателот на Република Србија Александар Вучиќ. На свеченото отворање конгресот го поздравил министерот за просвета, наука и технолошки развој Владан Вукосављевиќ и министерот за култура и за информации Младен Шарчевиќ, како и помошникот на градоначалникот на Белград Андреја Младеновиќ. За сите учесници на конгресот беше приреден прием кај претседателот на Р Србија Александар Вучиќ и кај градоначалникот на Белград, а членовите на МКС беа примени кај министерот за надворешни работи на Србија Ивица Дачиќ при што беше разгледан дипломатскиот музеј со амбасадорскиот кабинет на нобеловецот Иво Андриќ. Одржувањето на конгресот го следеа и низа придружни манифестации кои се одржуваа во објектите на Филолошкиот факултет и на САНУ (изложба на српски лексикографски изданија „*Српската лексикографија од Вук до денес*“ со голем енциклопедски каталог, предавања за истакнати српски лингвисти и слависти, како Александар Белиќ, Богољуб Станковиќ, Слободан Ж. Марковиќ и др., предавања за истакнати слависти од други земји, претставувања на значајни славистички изданија од земјите учеснички итн.). Во свечената Сала на хероите на Филолошкиот факултет, во која се одржуваа главните масовни настани на конгресот, се одржа и концерт на хорот на словенските песни „Лучинушка“, основан во 1972 г. при Катедрата за славистика. Хорот „Лучинушка“, кој е составен од сегашните студенти и професори, но и од поранешни студенти и професори, мошне импресивно исполни 15 песни на словенските народи, а меѓу нив и македонската песна „Болен ми лежи“.

Во текот на конгресот свои заседанија одржаа и поголем број од комисиите акредитирани при МКС, беа избрани нови раководители во некои од нив, дополнувања со нови членови предложени од страна на националните комитети, а беа формирани и две нови комисии (Комисија за словенскиот свет и култури на Патот на свилата и Комисија за електронски библиотеки и дигитална хуманистика) со што нивниот број нарасна на 41. Активностите на овие комисии имаат важна улога во меѓуконгресниот период и пожелно е македонските слависти да покажат заинтересираност за учество во нивната работа, особено во оние комисии во кои немаме свои претставници. Во добар дел од комисиите македонските учесници имаат забележително и активно учество, но пожелно е тоа да биде така во сите комисии. Од македонска страна во работата на комисиите учествуваа: **Марјан Марковиќ (ОЛА)** и **Зузана Тополињска (ОЛА и Грамајичка сѐрукѝура на словенскиѝе јазици)**, **Лидија Тантуровска** и **Александра Ѓуркова (Сѝилисѝичка)**, **Људмил Спасов** и **Максим Каранфиловски (Асѝекѝолошка)**, **Веселинка Лаброска (Фонетѝика и фонолоѝија)** и **Милица Миркуловска (Линѝвисѝичка библиоѝрафија)**. Досегашниот претседател на *Асѝекѝолошката*

комисија Људмил Спасов (во два мандата од основањето до овој конгрес) беше избран за нејзин почесен претседател.

Меѓународниот комитет на славистите ги одржа своите редовни заседанија, ја оцени како мошне успешна работата на досегашното раководство на чело со проф. д-р Бошко Сувајќиќ и другите членови на претседателството, им се заблагодари за досегашната работа на националните претставници на кои им завршил мандатот и ги прифати новите членови на МКС предложени од националните комитети. Беа разгледани и кандидатурите за одржување на следниот конгрес за кој беа пријавени Франција (Париз) и Турција (Истанбул). Со тајно гласање беше избрана Франција т.е. Париз како место за одржување на XVII меѓународен конгрес на славистите во 2023 г., како прв конгрес кој ќе биде одржан во една несловенска земја, но со силни славистички традиции. Со самото тоа нов претседател на МКС стана претставникот на Франција во МКС **Наталија Берницакаја**.

Последниот ден за членовите на МКС беше посветен на посета на Тршиќ, родното место на Вук Караџиќ, неговата родна куќа и новиот културно-образовен центар со одлични услови за одржување разни собири, семинари и слично во кој може да се сместат околу 150 учесници истовремено. Објектот е изграден како инвестиција на државата и на општината во градот Лозница.

Сумирајќи ги впечатоците од најновиот славистички конгрес може слободно да се каже дека српските слависти се покажаа како одлични организатори и уште подобри и љубезни, познати по своето гостепримство, домаќини. Колегите од Србија успеаја да го задржат мошне високото ниво во одржувањето на славистичките конгреси во секој поглед, од бројноста на учесниците, разновидноста и нивото на научните презентации во секциските реферати, бројот на тематските блокови и тркалезните маси до бројноста на акредитираните комисии при МКС. Организаторите на конгресот на овој начин им се оддолжија на претходните генерации српски слависти кои го подготвуваа Третиот славистички конгрес во 1938 г. кој бил откажан поради Втората светска војна, како и на проф. д-р Слободан Ж.Марковиќ, кој упорно работеше на тоа Србија да добие можност да организира ваков конгрес и успеа во тоа на претходниот конгрес одржан во Минск во 2013 г. За жал тој не успеа да ја дочека реализацијата на своите напори, но затоа пак неговите наследници успешно ги реализираа неговите заложби. Проф. д-р Слободан Ж.Марковиќ долги години предаваше македонска книжевност на Филолошкиот факултет во Белград и беше голем пријател на Македонија. Импресионираше и придружната програма на конгресот. Ангажираноста на младите наследници на големите српски слависти, нивниот ентузијазам покажа дека славистиката има иднина не само во Србија туку и во целиот свет. Земено во целина овој конгрес може да се оцени како најбогат досега по својата бројност на учесници и богатството на програмата и во секој случај како многу успешен. Сите домаќини и организатори на досегашните славистички конгреси се труделе да го постигнат највисокото можно ниво и сите успеале во тоа. Така и овој конгрес заслужува највисоки оценки во секој поглед.

Максим Каранфиловски⁸⁵

⁸⁵ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (редовен професор во пензија), mkaranfilovski@yahoo.com

811.163.3(062)(049.3)

316.7(062)(049.3)

**ОТВОРЕНИ ДЕНОВИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ (5 – 9 ноември 2018 г.)**

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје во периодот 5 – 9 ноември 2018 г., трета година по ред, ја организираше манифестацијата *Отворени денови*. Манифестацијата траеше една работна седмица (5 – 9 ноември 2018 г.) и, главно, се одржуваше во просториите на Институтот. Отворените денови беа поврзани со одбележувањето на еден значаен јубилеј: *65 години од основањето на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје*.

Во рамките на *Отворените денови*, за секој ден беше предвиден посебен настан. Отворањето на манифестацијата, на 5.11.2018 г., беше посветено, пред сè, на одбележувањето на јубилејот на Институтот. Координатор на овој настан беше проф. д-р Гоце Цветановски. Настанот започна со читање на извадоци од книгата „За македонските работи“ на Мисирков, од страна на актерот Васил Зафирчев. Со поздравен говор и со излагање посветено на јубилејот, 65 години од основањето на Институтот за македонски јазик, манифестацијата ја отвори директорката на Институтот, проф. д-р Елена Јованова-Грујовска. Свечено обраќање имаа и министерот за образование и наука на Р Македонија, г. Арбер Адеми и министерот за култура на Р Македонија, г. Асаф Адеми. Понатаму, со свое пригодно обраќање и со своите честитки за јубилејот присутните во амфитеатарот на Институтот ги поздравиле и ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, проф. д-р Никола Јанкуловски, претседателот на Македонската академија на науките и уметностите, акад. Таки Фити, како и д-р Трајко Стаматоски, долгогодишен директор на Институтот. Свое излагање на темата „115 години од излегувањето на книгата „За македонските работи“ и 25 години од смртта на Блаже Конески“ имаше д-р Марија Коробар-Белчева, долгогодишен научен работник во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. На крајот од настанот, за научните достигнувања на вработените во Институтот зборуваше проф. д-р Гоце Цветановски. Настанот беше посетен од многумина стручњаци за македонскиот јазик, како и од голем број пријатели и соработници на Институтот, вклучувајќи и дел од пензионираниот кадар. Присуството на медиумите му даде дополнителна важност на јубилејот и, со нивна помош, пошироката македонска јавност беше информирана за манифестацијата *Отворени денови*.

На 7. и на 8.11.2018 г., во рамките на *Отворените денови*, исто така, трета година по ред, се одржа меѓународна научна конференција, која годинава го носеше насловот „Јазикот и културата – состојби и предизвици“. На конференцијата со меѓународен организациски одбор, а под претседателството на проф. д-р Лидија Тантуровска, беа пријавени точно 70 учесници од Р Македонија, но и од Хрватска, Србија, Босна и Херцеговина, Турција, Полска и од Словенија.

Конференцијата ја отвори претседателката на меѓународниот организациски одбор, а по поздравните говори беше потпишан договор за соработка меѓу Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ од Скопје и Институтот за јазик при Универзитетот во Сараево, Босна и Херцеговина. Во рамките на отворањето беа промовирани Зборникот од минатогодишната Меѓународна конференција *Минајтојто на јазичниот свет – денес и утре*, од страна на проф. д-р Лидија Аризанковска, како и компактниот диск „Апстрактни од Меѓународната научна конференција *Јазикот и културата – состојби и предизвици*“, од страна на доц. д-р Снежана Петрова-Џамбазова. Конференцијата се одвиваше во просториите на Институтот за македонски јазик и на Институтот за македонска литература и траеше два дена, а излагањата на учесниците беа распределени во три паралелни сесии.

Во рамките на *Отворениите денови* за сите учесници на конференцијата беше организирана дводневна екскурзија во Дојран, со факултативна едnodневна посета на Кукуш, Р Грција. Тргувањето од Скопје беше на 7.11.2018 г., веднаш по затворањето на конференцијата, а посетата на Кукуш и враќањето во Скопје беше следниот ден.

Последниот ден од манифестацијата, 9.11.2018 г. им беше посветен на состојбите со македонскиот јазик и на неговиот статус во медиумите во Р Македонија. Во тој контекст беше организирана трибина со насловот „Македонскиот јазик во медиумскиот простор“. Координатор на оваа трибина беше проф. д-р Снежана Веновска-Антевска. На трибината беа поканети и присуствуваа стручњаци од областа на македонскиот јазик, вклучувајќи и магистранди и докторанди од Институтот, кои поконкретно се занимаваат со прашањето на македонскиот јазик во медиумите, како и претставници од медиумските куќи и од дел од интернет-порталите во државата. Целта на оваа трибина беше да се направи еден општ преглед на сето она што се случува со македонскиот јазик (употреба наспрема неупотреба, почитување на нормата, правопис, правоговор...), а наедно со тоа да се отворат и некои насоки за натамошно дејствување во заштитата и во грижата за македонскиот јазик. Модератори на трибината беа проф. д-р Снежана Веновска-Антевска, проф. д-р Људмил Спасов, м-р Елизабета Кузмановска и доц. д-р Борче Арсов, а во плодната дискусија се вклучи и голем дел од присутните. На трибината учествуваа и ученици од гимназијата „Георги Димитров“ од Скопје под менторство на нивната професорка по македонски јазик и литература, Злата Порчик.

Отворениите денови на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, со своето одржување по третпат, полака станува традиционална манифестација, а со нејзиното одржување и со збогатувањето на програмата од година во година, уште повеќе се зголемува видливоста и се истакнува значењето на оваа витална институција за истражување и за заштита на македонскиот јазик во Р Македонија.

Борче Арсов⁸⁶

⁸⁶ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; borce_arsov@yahoo.com

929 Угринова-Скаловска, Р.

IN MEMORIAM

ПРОФЕСОРКА КОЈА ЌЕ ЈА ПАМЕТАТ ГЕНЕРАЦИИТЕ
д-р Радмила Угринова-Скаловска (1926 – 2018)

На 30 мај 2018 год. почина проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска, долгогодишна професорка на Филолошкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, оставајќи зад себе плодна образовна и научноистражувачка дејност.

Радмила Угринова-Скаловска е родена на 6 февруари 1926 год. во Скопје, каде што ги стекнува основното и средното образование, а во 1945 год. заминува да студира во Белград, но наскоро се враќа во Скопје за да се запише на Филозофскиот факултет на групата за Руски јазик, подоцна на групата за Македонски јазик. Таа и припаѓа на првата генерација дипломирани македонисти, па е и еден од првите асистенти на Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици. Својата образовна дејност ја продолжува на Филолошкиот факултет и во текот на работниот век предава Старословенски јазик (на Филолошкиот факултет за студентите од групите Македонски јазик, Историја на народите на СФРЈ и на Источнословенски и западнословенски јазици и книжевности, а на Филозофскиот факултет за студентите од групата Историја на уметност со археологија), Споредбена граматика на словенските јазици залагајќи се за продлабочување на славистичките споредбени студии, а од областа на современиот македонски јазик го воведува предметот Специјален курс по македонски јазик како придонес за практична примена на стекнатите знаења во текот на студирањето и грижа за употребата на македонскиот стандарден јазик. Угринова-Скаловска како шеф на Катедрата води посебна грижа за унапредување на наставно-научната дејност, како и за кадровско екипирање, а во периодот од 1974 до 1977 година ја врши функцијата продекан на Филолошкиот факултет; има пројавено и богата општествена дејност со членувањето во: Универзитетскиот совет, Научниот совет и Советот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, на Советот на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, на Меѓународната и на Југословенската комисија за црковнословенските речници. Добитничка е на високото признание, наградата „Климент Охридски“ во 1983 год., како и на наградата „Гоце Делчев“ во 1989 год. за трудот „Радомирово евангелие“ (во коавторство со З. Рибарова).

Угринова-Скаловска е член на првиот состав на редакцијата на списанието „Македонски јазик“ од 1950 до 1953 год., што ги уредува првите броеви, како и подоцна од 1960 до 1984 год.

Несомнено значење во врска со образовната дејност на Угринова-Скаловска има авторството на првиот учебник по старословенски јазик „Старословенски јазик“.

Граматика. Текстови. Речник кон граматиката и текстовите (Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 1970). кој доживеа повеќе изданија и на учебникот по старословенски јазик наменет за учениците од III и IV година на културолошката насока на средното насочено образование („Просветно дело“, Скопје 1986). Проф. Угринова-Скаловска е автор и на универзитетскиот учебник „Споредбена грамика на словенските јазици“ (Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 1994), а наставната практика потврди дека нејзините учебници се одликуваат со својата јасност и прегледност, со современиот методолошки пристап кон сложената граматичка структура на старословенскиот јазик, како и со комплексното споредбено претставување на словенските јазици.

Во центарот на научниот интерес на Угринова-Скаловска се: старословенското книжевно наследство, карактеристиките на црковнословенските текстови од македонска редакција, дејноста на средновековните книжевни школи (особено на Охридската книжевна школа), трагите од глаголската писмена традиција во македонските кирилски текстови од XII и XIII век, меѓуредациските контакти, средновековните записи и натписи, македонските кодици итн. Богатата научна библиографија на проф. Угринова-Скаловска е објавена во јубилејниот зборник по повод седумдесетгодишнината (Е. Црвенковска, Библиографија на трудовите на проф. Радмила Угринова-Скаловска, Зборник по повод 70-годишнината на проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје 1997, с. 13–23), како и во зборникот по повод 90-годишнината (Зборник во чест на проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска по повод деведесетгодишнината од раѓањето, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 2016, с. 19–30), во кои се содржани и низа трудови во кои се расветлува нејзиниот придонес во проучувањето на македонската средновековна писменост, односно на историјата на македонскиот јазик и на современиот македонски јазик.

Од богатата библиографија на проф. Угринова-Скаловска посебно би ги изделиле: „Значењата на глаголските префикси во македонскиот јазик“ (1960), „Дамаскини, Македонски преводи од 16–19 век“ (1975), „Записи и летописи“ (1975), а особено изданието „Радомирово евангелие“ во коавторство со З. Рибарова (1988) и вториот том од изданието на „Добромировото евангелие“ приредено во коавторство со В. Десподова (1992).

Научноистражувачката дејност на проф. Угринова-Скаловска е непосредно поврзана со Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и тоа од годините на основањето на Одделението за историја на македонскиот јазик во 1962 год. па сè до тековнава година. По прифаќањето на меѓународната иницијатива за изработка на „Речник на црковнословенскиот јазик“, Одделението под нејзино раководство ја отпочнува работата врз „Речникот на македонските црковнословенски текстови“ и прераснува во прв македонски истражувачки центар специјализиран за историска лексикологија и лексикографија. Проф. Угринова-Скаловска вложува големи напори да обезбеди фотоснимки од македонските средновековни ракописи од странски ракописни збирки, без кои би било невозможно да започне работата на Речникот, учествува во установувањето на заедничките начела за работата врз Речникот на црковнословенскиот јазик од одделни редакции во јужнословенските центри; во

издавањето на Пробната свеска на Речникот во 1978 год. (со В. Десподова и З. Рибарова). Дваесетина години, како раководител на Проектот, проф. Угринова-Скаловска ја продлабочува и координира работата со сродните институции во поранешна Југославија, пред сè со Старословенскиот институт во Загреб, со Институтот за српски јазик, но и со Прашкиот центар, средини во кои е особено почитувана и останува запаметена и како палеославист и како пријател. Значаен е нејзиниот долгогодишен придонес во работата на Меѓународната комисија за црковнословенски речници при Меѓународниот славистички комитет. И денес повозрасните колеги во странство, не го кријат задоволството што имале можност да ја запознаат и да соработуваат со неа, истакнувајќи ја нејзината добродушност, несебичната размена на искуства и на литература, добронамерните стручни совети и сл.

Како долгогодишен раководител на Одделението за историја на македонскиот јазик и на Речникот, Угринова-Скаловска континуирано го организира создавањето и збогатувањето на одделенските картотеки, придонесува за изградување на младите соработници не само во работата на Проектот туку и во индивидуалната научна работа, на магистерски и на докторски дисертации. Сите досега објавени свески од Речникот, па и последната што се подготвува за печат се редактирани од будното око на проф. Угринова-Скаловска, а нејзиното искуство беше драгоцено при разрешувањето на проблемите.

Значајно е учеството на Угринова-Скаловска и во колективниот труд со големо научно, културно-историско и општествено значење – „Македонскиот правопис со правописен речник“ (со К. Тошев, Б. Видоески, К. Конески, Т. Димитровски, Скопје 1969), а се вклучи и во подготовката на новото издание на „Правописот на македонскиот јазик“ (2015).

Трудите на проф. Угринова-Скаловска се вградени во темелите на македонската палеославистика, како неодминлива основа за споредбени палеославистички истражувања, а за помладите научноистражувачки кадри претставуваат и ќе претставуваат своевиден образец за сериозен систематски пристап кон истражуваната проблематика. Таа ќе остане запаметена по својата трудољубивост, посветеност, добродушност, трпеливост во работата со помладите соработници.

Нека ѝ е вечен споменот на проф. Радмила Угринова-Скаловска!

Лилјана Макаријоска⁸⁷

---

⁸⁷ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, makarijoska@yahoo.com

IN MEMORIAM

**РИНА ПАВЛОВНА УСИКОВА
(11.3.1933 – 14.11.2018)**

Рина Павловна Ускова е родена на 11 март 1933 година во Москва. Од 1950 до 1955 година студирала на Катедрата за словенска филологија при Филолошкиот факултет на Московскиот државен универзитет „Ломоносов“. Првата нејзина специјалност станува бугарскиот јазик, но набрзо по совет на шефот на катедрата проф. Самуил Борисович Бернштејн, човекот кој ја напишал првата одредница за македонскиот јазик во „Големата советска енциклопедија“ неколку години пред Втората светска војна, започнува да се специјализира во областа на македонскиот јазик. Во 1965 година ја одбрала својата кандидатска дисертација „Морфологија имени существителного и глагола в современном македонском литературном языке“. Веќе следната година започнува да го предава македонскиот јазик на Филолошкиот факултет на Универзитетот „Ломоносов“ во Москва и со тоа ги поставува темелите на руската македонистика. Благодарение на нејзините организаторски, научни и педагошки способности таа настава од 1975 година прераснува во самостојна студиска дисциплина „Македонски јазик и литература“ со петгодишни студии кои завршуваат со диплома по македонски јазик и литература. Соработката со нашиот универзитет, во чии рамки веќе работи Семинарот за македонски јазик, литература и култура, овозможува отворање лекторат по македонски јазик и на тој начин се создава првиот македонистички центар во Русија и веројатно најсилниот македонистички центар во светот во кој може да се добие диплома по македонски јазик надвор од Република Македонија. Отворањето на овој лекторат во време кога постојат само пет лекторати во странство добива и симболично значење за своето време и го отвора широкиот пат кон меѓународната афирмација на македонскиот јазик.

Рина Ускова има објавено повеќе од сто научни трудови, книги, учебници и речници. Нејзините дела денес веќе претставуваат неизбежна и барана литература за секој македонист и славист, за сите кои научно се занимаваат со македонскиот јазик. Нејзините македонско-руски речници, изработени од група автори под нејзино раководство, се исто така од непроценлива вредност и се неопходен дел од секоја славистичка библиотека во светот.

Оттогаш до денес, овие студии ги завршиле педесетина дипломирани македонисти кои работат на руските универзитети во Москва, Перм, во руското Министерство за надворешни работи и амбасадата на Руската Федерација во Република Македонија, во македонската амбасада во Москва, во претставништвата на македонски фирми во Русија, во руски издавачки куќи. На тој начин, Москва со

Универзитетот „Ломоносов“ станува и до денес е најголемиот македонистички центар надвор од Република Македонија. Сето ова немаше да биде постигнато ако не беше упорноста, волјата, ентузијазмот и знаењето на Рина Павловна Ускова.

Во Македонија Рина Павловна пред сè соработува со Блаже Конески и Божидар Видоески, Радмила Угринова-Скаловска, Ружа Паноска, Лилјана Минова-Ѓуркова. Мислам дека нема да претерам ако речам дека нема македонист со кого нашата Рина не се познаваше и со кого не соработуваше. Не случајно реков нашата Рина. Таа ни беше блиска на сите нас, а и нас таа не чувствуваше како свои блиски, меѓу нас се чувствуваше како меѓу свои луѓе.

Рина Павловна беше чест и редовен учесник на летните школи на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура во Охрид. Редовно учествуваше и на научните конференции при Семинарот. Секоја година редовно доаѓаа и нејзините студенти од Москва, а подоцна и студентите на нејзините поранешни студенти од други руски универзитети. Многумина од нив учествуваа и во научните конференции. Нивното учество и денес е впечатливо и сведочи за успесите на руската македонистика чиј основоположник е токму Рина Ускова.

Од 1993 до 1997 година Рина Ускова работи во Скопје на нашата катедра за славистика. Нејзиното присуство ѝ овозможи на Катедрата да ја збогати својата наставна програма и да ја активира преведувачката насока. Нејзиниот ангажман во Скопје придонесе и во развојот на македонската русистика. Во соработка со неа започна реализацијата на серијата руско-македонски научни славистички конференции со заеднички наслов „Руско-македонски јазични, литературни и културни врски“. Досега се одржани седум такви конференции во Охрид, Скопје, Москва и Перм. Издадените седум зборници донесуваат богат научен материјал за заемните врски на двата народа и двете култури. Верувам дека овие конференции и во иднина ќе носат нови резултати.

Рина Ускова има преведено и многу македонски автори на руски јазик. Меѓу нив се: Ѓорѓи Абациев, Томе Момировски, Симон Дракул, Јован Бошковски и Горан Стефановски („Диво месо“).

Во 1979 година избрана е за странски член на МАНУ, во 1994 година избрана е за визитинг-професор на УКИМ, а во 1996 година за почесен доктор на УКИМ. За својата работа и за својот придонес во развојот и афирмацијата на македонистиката во Русија и во светот во 1989 година одликувана е со орденот „Југословенско знаме со златен венец“, а во 2007 година одликувана е со Орден за заслуги за Република Македонија“. Во 2005 година ја одбранува својата докторска дисертација „Македонскиот јазик как предмет славјановедения и балканистики“. Неуморна како професор и педагог останува активна и до 2015 година, до својата 82 година од животот, им ги пренесува своите знаења за македонскиот јазик на своите студенти. Таков неуморен педагог и професор, научник и човек кој се грижи, ги учи и ги сака своите студенти, е достоин за најдлабока почит и восхит.

Беше вљубена во Македонија, и посебно во Охрид. Сакаше сè што е македонско. Така беше во Скопје и во Охрид, ама така беше и во нејзиниот дом во Москва. Заедно со нејзиниот сопруг Чеслав Лупинович, еден прекрасен човек со огромно срце, бранител на Москва во далечната 1941 година, го претворија нивниот

дом во неодминливо место при посетите на Москва за сите Македонци кои имаа некаков контакт со нив. Топлината на тој дом и срдечноста на домаќините го претвораа времето во незаборавни и пријатни средби придружени со руски и македонски специјалитети, во најголем дел, лично направени од домаќинката Рина, а потоа со неизбежните чашки руска вотка, ерменски коњак, но и македонска жолта ракија и омиленото македонско црно вино „Т’га за југ“ продолжуваа разговорите со соговорниците Рина и Чеслав на секојдневни, но и на научни теми. Секако, никогаш не беа заборавени здравиците, неодминлив дел од руската традиција, посветени на Македонија, на Русија, за пријателството меѓу двата народа, за успехот на македонистиката, за роднините, пријателите, колегите...

Не можам да не ја спомнам и нејзината последна посета на Охрид и Македонија, на Семинарот пред неколку години (2014 г.). Имаше силна желба да посети некои места во Охрид и на брегот на езерото, како плажата во Љубаништа, на пример. Ја одвезовме таму. Уживаше во капењето, но ѝ се чувствуваше желбата дека сака на свој начин да се збогува со езерото, чувствуваше дека е тоа последната нивна средба.

Но, таа ќе остане засекогаш во нашите срца, во нашите спомени. Нејзиното дело е неизбришливо. Нејзиниот придонес во македонистиката ќе продолжи преку нејзините ученици.

Нека ѝ е вечна слава.

Максим Каранфиловски⁸⁸

---

⁸⁸ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (редовен професор во пензија), mkaranfilovski@yahoo.com